

อรรถกถามหาสุบินชาดก: ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย

นายธนบัตร ใจอินทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

ATTHAKATHĀ MAHĀSUPINA JĀTAKA: SIGNIFICANCE ON THE CREATION
OF THAI LITERATURE

Mr. Tanabad Jai-in

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Art in Thai
Department of Thai
Faculty of Arts
Chulalongkorn University
Academic year 2018
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	อรรถกถาหาสุบินชาดก: ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ วรรณคดีไทย
โดย	นายธนบัตร ใจอินทร์
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.กิงกาญจน์ เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล)

ธนบัตร ใจอินทร์: อรรถกถา महासुपिनाชटक: ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย
(ATTHAKATHĀ MAHĀSUPINA JĀTAKA: SIGNIFICANCE ON THE CREATION OF THAI
LITERATURE) อ.ที่ปรึกษาหลัก: ผศ.ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความสำคัญของอรรถกถา महासुपिनाชटक ที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนความสัมพันธ์กับวรรณคดีเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาพบว่าอรรถกถา महासुपिनाชटक มีเนื้อหาหลักคือความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการที่กวีนำไปสร้างสรรค์เป็นวรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนต่าง ๆ ทั้งฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับภูมิภาคท้องถิ่น รวมถึงวรรณกรรมและความเรียงอธิบายในปัจจุบัน โดยเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ การรักษาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการดังกล่าวไว้ตามอรรถกถา महासुपिनाชटक นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเด่นที่แตกต่างกันไปของแต่ละภูมิภาคด้วย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติที่ค้นพบจำนวน 17 เล่มสมุดไทย แบ่งได้ 3 กลุ่มสำนวน โดยคัดเลือกตัวแทนสำนวนของแต่ละกลุ่มได้แก่ กลุ่มที่ 1 ใช้สำนวนเลขที่ 7 กลุ่มที่ 2 ใช้สำนวนเลขที่ 10 และ กลุ่มที่ 3 ใช้สำนวนเลขที่ 196 ซึ่งพบว่าสำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติมีความสัมพันธ์กับทุกฉบับที่ค้นพบในท้องถิ่นภาคกลางที่เป็นร้อยกรอง แสดงให้เห็นความนิยมในแบบสำนวนดังกล่าว

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือแสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่ใช้ประกอบการเทศน์สอน โดยมีการใช้ถ้อยคำสำนวน และคาถาบาลีที่สัมพันธ์กับอรรถกถา महासुपिनाชटक อย่างชัดเจน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดงลักษณะเด่นที่ใช้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสะท้อนสังคมปัจจุบัน ทั้งการเมืองการปกครอง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมอีกวิธีหนึ่ง ขณะที่ภาคใต้นอกจากมีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมแล้วยังมีมุ่งให้ความรู้ทั้งทางศีลธรรมและเป็นตำราการประพันธ์อีกด้วย

อรรถกถา महासुपिनाชटक ยังมีความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาและแนวคิดกับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา กาพย์พระไชยสุริยา และกาละนั้บมือส่วย โดยปรากฏเนื้อหาความฝันหรือคำทำนายจากอรรถกถา महासुपिनाชटक บางข้อและแนวคิดที่กล่าวถึงอนาคตบ้านเมืองหรือทำนายเหตุการณ์บ้านเมืองที่ซึ่งหวังผลที่จะเตือนสติแนะแนวทางการประพฤติด้วย นอกจากนี้ยังมีการสร้างสรรค์วรรณกรรมปัจจุบันและข้อเขียนที่อธิบายอรรถกถา महासुปिनाชटक ที่เชื่อมโยงข้อมูลหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ของสังคม เพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้สะดวกมากยิ่งขึ้น ทำให้เนื้อหาของอรรถกถา महासुपिनाชटक สามารถดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัย นอกจากนี้อรรถกถา महासुปिनाชटक สามารถทำความเข้าใจผ่านการตีความได้ 2 ระดับได้แก่ การตีความแบบโลกียะเพื่อทำความเข้าใจและหาทางออกเพื่อดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุขในสังคม และการตีความแบบโลกุตระที่ทำให้เห็นถึงความเป็นอนิจจัง อันเป็นหนทางนำไปสู่นิพพานหรือการหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏคือ กรรมและอนิจจัง ยังปรากฏอยู่ในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนต่าง ๆ ด้วย

การสร้างสรรค์เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลดังกล่าวจึงได้ต่อยอดความสำคัญของอรรถกถา महासुपिनाชटक ในฐานะที่เป็นต้นทางของการสร้างสรรค์วรรณคดีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

สาขาวิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อนิสิต.....
ปีการศึกษา 2561 ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก.....

5880123822 : MAJOR THAI

KEYWORD: ATTHAKATHĀ MAHĀSUPINA JĀTAKA, CREATION, THAI LITERATURE

Tanabad Jai-in: ATTHAKATHĀ MAHĀSUPINA JĀTAKA: SIGNIFICANCE ON THE CREATION OF THAI LITERATURE. Advisor: Asst. Prof. ARTHID SHERAVANICHKUL, Ph.D.

This thesis aims to study the significance of the Atthakathā Mahāsupina Jātaka as a source for creating Thai literature “the Phutthathamnai Khwamfan Phrachao Pasenthikoson (The Buddha’s Predictions of King Pasenthikoson’s dreams)” and to study the relationship between the Jātaka and other related literature from the past to the present. The study finds that the original Jātaka consists of 16 dreams and the predictions of each dream. This Jātaka inspires the creation of many texts known as Phutthathamnai, for instance, the Thai National Library versions, the local versions, and the contemporary versions. All versions correspondingly consist of 16 dreams as found in the original Jātaka. However, distinctive features that represent the identities of each region have been added in the local versions.

There are 17 versions of the Phutthathamnai found in the National Library and can be categorized into 3 groups: the first group is represented by the text No.7, the second group by the text No.10 and the third group by the text No.196. In addition, the text No.196 of the National Library seems to relate to all versions found in central Thailand, so it is assumed that this version should be the most popular one.

On the other hand, the Phutthathamnai found in northern Thailand is counted as an important Buddhist sermon in which the Pali texts from the original Jātaka are preserved. In northeastern Thailand, the story functions as a social reflection, while in southern Thailand the story is used to criticize political and cultural issues as well as to assert ethical and authorial lessons.

Also, the Atthakathā Mahāsupina Jātaka relates to some other literature, such as Prophetic Lament for Krung Sri Ayutthaya, Kap Phra Chaisuriya and Kala Nap mue Suay. These texts paraphrase some dreams and the predictions from the original Jātaka and aim to tell about the future of the society or to forewarn about what is likely to happen so that the reader could behave properly. Besides, there are contemporary versions of the Phutthathamnai which are composed to explain the original Jātaka by referring to real situation in Thai society. These modern versions of the Phutthathamnai do not only help the reader to appreciate the content of the Jātaka, but also makes the Jātaka itself more valuable and reasonable. In addition, the message of the Jātaka can be interpreted in both mundane and supra-mundane views. From the Mundane view, the story gives moral instruction to people, whereas from the supra-mundane view the story leads one to the understanding of “Nirvana” by the contemplation on “karma” and “impermanence”.

In summary, the creation of the Phutthathamnai Khwamfan Phrachao Pasenthikoson apparently emphasizes the significance of the Atthakathā Mahāsupina Jātaka as a source for Thai literature from the past to the present.

Field of Study: Thai

Student’s Signature.....

Academic Year: 2018

Advisor’s Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสำเร็จและความเมตตาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์และช่วยตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความมานะให้กับผู้วิจัยเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุล ประธานสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล กรรมการภายนอก ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่งประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ที่กรุณาให้คำแนะนำในการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย ทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาการศึกษา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณนายบุญเตือน ศรีวรพจน์ ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ กรมศิลปากร เจ้าหน้าที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์ ดร.ดิเรก อินจันทร์ ศูนย์โปลานศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อาจารย์ตุลาภรณ์ แสนปรน ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลต้นฉบับเอกสารโบราณที่นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณโครงการอาศรมวิจัยมนุษยศาสตร์ (สกว.) สำหรับประสบการณ์ในด้านการทำวิจัย และทุนขณะกำลังศึกษาได้แก่ ทุนนิสิตผู้ช่วยสอนของภาควิชาภาษาไทย และทุนการศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์

ขอขอบคุณนายธนภัทร พิริโยธินกุล นายณัฐพล เขียวเสน นายณัฐวุฒิ แสงพันธ์ นายจุฑาภักดิ์ รัตน์พันธ์ นางสาวดวงหทัย นุ่มทอง นายอรรถ ดิที่สุด นายเพชร ลำเจียก ผู้เป็นกัลยาณมิตรและอุปการมิตรที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณพ่อ แม่ อา น้องชาย ครอบครัวอันเป็นแหล่งธารบ้นดาลใจสำคัญที่มอบความรัก ความสนับสนุนให้กับผู้วิจัยมาโดยตลอด กุศลกรรมใดที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ขออุทิศให้กง ย่า พ่อใหญ่ และ “แม่ใหญ่” ผู้เป็นเสมือนร่มโพธิ์อันอบอุ่นในใจที่ผู้วิจัยได้วิจักขณ์ถึงความสุขสงบมาแต่ต้น และตลอดไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....ค	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ง	ง
กิตติกรรมประกาศ.....จ	จ
สารบัญ.....ฉ	ฉ
สารบัญตาราง.....ฅ	ฅ
สารบัญรูปภาพ.....ฐ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....1	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....1	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....10	10
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....10	10
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....10	10
1.5 วิธีดำเนินงานวิจัย.....12	12
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....13	13
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....13	13
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....14	14
บทที่ 2 ความฝันกับการทำนายฝันในพระพุทธศาสนา และการวิเคราะห์อรรถกถามหาสุบินชาดก.....26	26
2.1 ความฝันและการทำนายฝันในพระพุทธศาสนา.....28	28
2.1.1 คัมภีร์พระพุทธศาสนา.....28	28
2.1.1.1 พระวินัยปิฎก.....28	28
2.1.1.2 พระสุตตันตปิฎก.....31	31
2.1.1.3 พระอภิธรรมปิฎก.....32	32
2.1.2 ความฝันและการทำนายฝันในพุทธประวัติและชาดก.....33	33
2.1.2.1 ความฝันและการทำนายฝันในพุทธประวัติ.....34	34

2.1.2.2 ความฝันและการทำนายฝันในอรรถกถาชาดก.....	36
2.1.2.3 ความฝันและการทำนายฝันในปัญญาสชาดก.....	39
2.2 การวิเคราะห์อรรถกถามหาสุบินชาดก.....	42
2.2.1 โครงสร้างอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	42
2.2.1.1 ปัจจุบันวัตถุ.....	43
2.2.1.2 อดีตวัตถุ.....	44
2.2.1.3 คาถา.....	45
2.2.1.4 ไวยากรณ์.....	46
2.2.1.5 สโมธาน.....	47
2.2.2 เนื้อหาความฝันและคำทำนายของอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	47
2.2.3 จุดมุ่งหมายของอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	50
2.2.4 รูปแบบและกลวิธีการทำนายในอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	53
2.2.4.1 รูปแบบการทำนาย.....	53
2.2.4.2 การทำนายในฐานะกลวิธีการแสดงธรรม.....	55
2.2.5 ความคิดความเชื่อที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	56
2.2.5.1 ความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์.....	56
2.2.5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับบ้านเมือง.....	60
2.2.6 การตีความในอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	62
2.2.6.1 การตีความระดับโลกียธรรม.....	62
2.2.6.2 การตีความระดับโลกุตระธรรม.....	66
บทที่ 3 อรรถกถามหาสุบินชาดกกับการสร้างสรรค์วรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้า	
ปเสนทิโกศลฉบับต่าง ๆ.....	73
3.1 การตรวจสอบต้นฉบับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.....	73
3.1.1 จำนวนเลขที่ 7.....	75
3.1.2 กลุ่มจำนวนที่ 2 (แบบจำนวนเลขที่ 10).....	77

3.1.3	กลุ่มสำนวนที่ 3 (แบบสำนวนเลขที่ 196)	83
3.1.4	ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารโบราณพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.....	97
3.2	การวิเคราะห์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.....	99
3.2.1	การเปรียบเทียบข้อความฝันของทั้ง 3 สำนวนกับอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	99
3.2.2	การเปรียบเทียบเนื้อหาทำนายของทั้ง 3 สำนวนกับอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	103
3.2.2.1	การรักษาเนื้อหาตามอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	106
3.2.2.2	การตัดเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดกและการเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา....	107
3.2.3	การเปรียบเทียบลักษณะสำนวนโวหารร่วมของทั้ง 3 สำนวน.....	108
3.2.3.1	ความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10.....	108
3.2.3.2	ความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196.....	112
3.2.3.3	ความสัมพันธ์บางประการระหว่างสำนวนเลขที่ 7 เลขที่ 10 และเลขที่ 196....	114
3.2.4	ความแตกต่างของถ้อยคำและสำนวนโวหารของทั้ง 3 สำนวน.....	117
3.3	การวิเคราะห์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในแต่ละภูมิภาคของไทย.....	121
3.3.1	ฉบับภาคกลาง.....	121
3.3.1.1	การเปรียบเทียบเนื้อหาและความสมบูรณ์ของแต่ละฉบับ.....	124
3.3.1.2	การเปรียบเทียบพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลระหว่าง ฉบับภาคกลางกับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.....	125
3.3.2	ฉบับภาคเหนือ.....	130
3.3.2.1	กลวิธีการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ของภาคเหนือ.....	133
3.3.2.2	ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือ.....	149
3.3.3	ฉบับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	156
3.3.3.1	กลวิธีการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ.....	161

3.3.3.2 ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ.....	173
3.3.4 ฉบับภาคใต้.....	177
3.3.4.1 กลวิธีการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคใต้.....	181
3.3.4.2 ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคใต้.....	194
3.4 ลักษณะร่วมและความแตกต่างของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภูมิภาค ต่าง ๆ.....	205
3.4.1 ลักษณะร่วมทางด้านเนื้อหา.....	205
3.4.2 ลักษณะร่วมทางจุดประสงค์.....	206
3.4.3 ลักษณะที่แตกต่างกัน.....	207
3.5 การสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในสังคมไทย กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา.....	208
บทที่ 4 ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาและแนวคิดระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับวรรณคดีและ วรรณกรรมปัจจุบันของไทย.....	218
4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับวรรณคดีไทย.....	219
4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา.....	219
4.1.1.1 เอกสารที่กล่าวถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา.....	220
4.1.1.2 การสร้างสรรค์เนื้อหาของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา.....	224
4.1.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาและพุทธทำนาย ความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนักเลขที่ 196.....	229
4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกและกาพย์พระไชยสุริยา.....	231
4.1.2.1 ความสัมพันธ์ทางด้านจุดประสงค์การแต่ง.....	231
4.1.2.2 ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาบางประการ.....	233
4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกและกาลະนัបມື່ອສ່ວຍ.....	235
4.1.3.1 ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหา.....	236

4.1.3.2 ความสัมพันธ์ทางด้านแนวคิด.....	240
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับวรรณกรรมปัจจุบัน.....	244
4.2.1 กลวิธีการสร้างสรรค์วรรณกรรมปัจจุบันเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี.....	244
4.2.1.1 การรักษาเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก.....	245
4.2.1.2 การเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาเกี่ยวกับตัวละคร.....	249
4.2.1.3 การเพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง.....	253
4.2.2 กลวิธีการนำเสนอความเรียงอธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล.....	259
4.2.2.1 จุดประสงค์การแต่ง/การนำเสนอ.....	261
4.2.2.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา.....	263
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	271
รายการอ้างอิง.....	276
ภาคผนวก.....	282
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	300

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงเนื้อหาความฝันและคำทำนาย 16 ประการ ของอรรณภกถามหาสุบินชาดก	47
2	แสดงจำนวนและประเภทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ในหมวดวรรณคดี หมู่กลอนอ่าน	73
3	แสดงจำนวนและประเภทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ในหมู่โหราศาสตร์	74
4	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนความพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มที่ 2	78
5	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนความพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มที่ 3	89
6	แสดงการเปรียบเทียบความฝัน 16 ประการในอรรณภกถามหาสุบินชาดกกับพุทธทำนาย ความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 3 สำนวน	100
7	แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำทำนายระหว่างอรรณภกถามหาสุบินชาดกและ พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 3 สำนวน	103
8	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 1	108
9	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 2	109
10	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 4	110
11	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 6	110
12	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10	

	ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 16	111
13	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 3	112
14	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 10	112
15	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 13	113
16	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 9	113
17	แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับท้องถิ่นภาคกลาง	124
18	แสดงการเปรียบเทียบสำนวนเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีกับพุทธทำนายความฝัน พระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนวนเลขที่ 196	229

สารบัญรูปภาพ

ภาพที่		หน้า
1	เนื้อความหน้าต้นสมุดไทย จำนวนเลขที่ 7	75
2	เนื้อความหน้าต้นสมุดไทย จำนวนเลขที่ 10	81
3	เนื้อความหน้าต้นสมุดไทย จำนวนเลขที่ 196	94
4	อักษรอริยกะ จำนวนเลขที่ 9	98

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณคดีของไทยจำนวนมากได้รับอิทธิพลจากนิทานชาดก ทั้งนิบาตชาดกและชาดกนอกนิบาต โดยเฉพาะปัญญาสชาดก โดยกวีได้นำเนื้อหาของชาดกมาโดยตรง หรืออาจนำโครงเรื่องมาดัดแปลงสร้างสรรค์ใหม่ วรรณคดีไทยที่ได้รับอิทธิพลจากนิทานชาดกเช่น เช่น เวสสันดรชาดกจากนิบาตชาดก กวีนำมาแต่งเป็นมหาชาติคำหลวง กาพย์มหาชาติ และมหาชาติกลอนเทศน์ กากาติชาดก กุณาลชาดก และสุสันธิชาดก ที่เจ้าพระยาพระคลัง(หน) นำเนื้อหาบางส่วนของทั้ง 3 เรื่องมาแต่งเป็นกาพย์กลอนเป็นต้น หรือปัญญาสชาดกเช่น สิริวิบุลกิตติชาดก นำมาแต่งเป็นกลบทศิริวิบุลกิติ พหลาคาวิชาดก แต่งเป็นพหลาคาวิคำฉันท์ สรรพสิทธิชาดก เป็นสรรพสิทธิ์คำฉันท์ รถมณฑชาดก แต่งเป็นเรื่องพระรถเมรี และสุวรรณสังขชาดกเป็นต้นเค้าพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทองในรัชกาลที่ 2 นอกจากนี้ในวรรณคดีราชสำนักและวรรณคดีพื้นบ้านอีกหลายเรื่องยังมีที่มาและได้รับอิทธิพลจากนิทานชาดกด้วย สอดคล้องกับที่ ธนิต อยู่โพธิ์กล่าวไว้ว่า

...ชาดกหรือนิทานต่าง ๆ นี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่นักวรรณคดีของไทยได้นำเอามาดัดแปลงแต่งเป็นวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ที่นำเอาเรื่องมานิพนธ์โดยตรงก็มี...ที่ใช้เป็นเค้าความคิดวาทมโนภาพผูกเรื่องผสมกับความคิดเห็นของกวีเอง แล้วประพันธ์ขึ้นเป็นวรรณคดีที่วิจิตรพิสดารอย่างน่าอ่านน่าฟังก็มี...หรือบางทีก็นำเอาเรื่องในชาดกเรื่องนั้นบ้างเรื่องนี้บ้าง แห่งละอันพรรณละน้อยคัดเอาแต่ที่พอใจของกวีแล้วผูกให้เป็นเรื่องเดียวกัน ประพันธ์ขึ้นเป็นวรรณคดีที่งดงาม¹...

หรือความเห็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาสชาดกกับวรรณคดีไทยของ นิยะดา เหล่าสุนทร ที่ว่า

...ปัญญาสชาดกเป็นที่รู้จักในหมู่คนไทยมาช้านานแล้ว ในชั้นแรกการถ่ายทอดคงอยู่ในรูปแบบของวรรณกรรมมุขปาฐะ แต่ต่อมากวีนำเรื่องการพลัดพราก

¹ ธนิต อยู่โพธิ์, นิทานวรรณคดี. (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, 2508) หน้า 1.

ของคู่พระคู่นางในชาดกบางเรื่องมาเปรียบเทียบกับความทุกข์ของตน นับว่าเป็นพัฒนาการขั้นแรกที่ยุทธศาสนชาดกได้มีบทบาทในวรรณกรรมร้อยกรอง และเมื่อความนิยมในปัญญาสได้แพร่ไปทั่ว กวีก็ได้นำเรื่องมาแต่งเป็นกวีนิพนธ์ในรูปแบบต่าง ๆ นับแต่นั้นปัญญาสก็ได้กลายเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณกรรมร้อยกรองไทย¹...

รายละเอียดข้างต้นทำให้เข้าใจพื้นฐานการสร้างสรรคัวรรณคดีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่ามีนิทานชาดกเป็นวัตถุดิบที่สำคัญที่สำคัญยิ่ง จึงส่งอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนในสังคมตลอดมา ลักษณะของนิทานชาดกนั้น เป็นนิทานพื้นถิ่นมีจุดเริ่มต้นมาก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ดังพระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

...เรื่องชาดกนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องราวในครั้งพุทธกาล เป็นเรื่องมีมาเก่าแก่ก่อนพุทธกาลนาน ที่จะพึงกำหนดได้ด้วยหลักฐานหลายอย่าง ถึงในชาดกเองก็รับว่าเป็นเรื่องเก่า ด้วยขึ้น อติเต ทุกแห่งฯ... เป็นเรื่องนิทานโบราณซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายได้นำสืบ ๆ กันมาตั้งแต่ 2,500 ปี ขึ้นไปหา 3,000 ปี²...

สอดคล้องกับที่พัฒน์ เพ็งผลากล่าวว่า “นิทานเก่าแก่โบราณซึ่งมีมาก่อนพุทธกาลนั้น มีแหล่งกำเนิดมาจากนิทานพื้นบ้านของอินเดียเอง ของกรีก หรือของเปอร์เซีย นิทานพื้นบ้านเหล่านี้เล่าสืบกันมาด้วยมุขปาฐะคือเล่ากันด้วยปากเปล่าสืบ ๆ กันมา³”

ถึงแม้องค์ความรู้ทางวิชาการในปัจจุบันจะมีความเห็นในทำนองว่าชาดกมีที่มาจากนิทานพื้นบ้านหรือเรื่องเล่าโบราณของท้องถิ่นก่อนเกิดพระพุทธศาสนา แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าความคิดของคนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าการเกิดในชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาชาดก คือการสั่งสมบารมีก่อนที่จะมาประสูติเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คนไทยจึงระลึกอยู่เสมอว่าชาดกเป็นส่วนหนึ่งของพุทธประวัติ กล่าวคือเป็นเรื่องราวในพระอดีตชาติเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี

¹ นิยะดา เหล่าสุนทร, ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: ลายคำ, 2558) หน้า 117.

² จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่ม 1, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมมหาเถร ป.ศ.9), 2539), บทนำ.

³ พัฒน์ เพ็งผลา, ชาดกกับวรรณกรรมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554) หน้า 10.

นอกเหนือจากเป็นส่วนหนึ่งของพุทธประวัติแล้ว ชาตคยังมุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาธรรมะด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน เนื่องจากธรรมะเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความพยายามในการทำ ความเข้าใจความหมายที่ละเอียดลึกซึ้งและถูกต้อง และบางครั้งธรรมะอาจดูเป็นเรื่องที่ห่างเหินกับนิสัยของมนุษย์ปุถุชน การยกนิทานมาเล่าเป็นอุทาหรณ์เทียบธรรมะ จึงเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาธรรมะไม่เกิดความเบื่อหน่ายท้อแท้ แต่จะเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและนำไปสู่การตระหนักในหลักธรรมที่สอดแทรกอยู่ นอกจากนี้ชาตคยังมีความมุ่งหมายที่จะแก้ความสงสัยของพุทธศาสนิกชน เช่นบางเรื่องปรารถนาถึงพระสาวกที่มีความสงสัยในธรรมะของพุทธองค์หรือมีคำถามจึงถามขึ้น พระพุทธเจ้าแทนที่จะทรงแก้ความสงสัย หรือตอบปัญหานั้น ๆ โดยตรง พระองค์ทรงเล่าชาตคเปรียบเทียบให้สาวกเห็นคำตอบของปัญหาเหล่านั้น พระสาวกจึงหมดความสงสัยในธรรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับการอ่านชาตคว่า

...ผู้อ่านต้องตั้งใจเหมือนตนได้เกิดขึ้นในขณะนั้น อ่านด้วยน้ำใจที่รู้สึกประโยชน์ ใช้ประโยชน์ในเวลานั้น ซึ่งจะเกิดความรื่นรมย์ในใจขณะที่อ่านนั้น และจะเข้าใจแจ่มแจ้งตลอดๆ เมื่ออ่านตลอดข้อความแล้ว จะใช้วิจารณ์ปัญหาอย่างหนึ่งอย่างใดสำหรับวินิจฉัยในภายหลังก็ตาม เมื่อเข้าใจชัดเจนแล้วก็จะถูกต้องตามความเป็นจริง¹...

จากพระบรมราชาธิบายดังกล่าวทำให้เข้าใจว่า การอ่านชาตคนั้นต้องใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองค้นหาข้อคิดที่แฝงอยู่ในเนื้อหาของชาตคให้ได้ ต้องใช้ “วิจารณ์ปัญญา” เพื่อวินิจฉัย และน้อมใจไปกับการศึกษาธรรมะที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาของชาตค จึงจะทำให้การอ่านนิทานชาตคเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

การสอนธรรมะที่สอดแทรกอยู่ในนิทานชาตคมีหลายรูปแบบ เช่น การสอนผ่านตัวละครคู่เปรียบเทียบ การนำเสนอหลักธรรมคำสอนโดยตรงผ่านพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าในอรรถกถา*อัสสัทวารชาตค* ที่ว่าด้วยคุณธรรม 6 ประการ คือ “ความว่าบุคคลพึงปรารถนาลาภอย่างยิ่งคือ ความไม่มีโรคเป็นที่ 1 คีลเป็นที่ 2 พุทธานุมัติเป็นที่ 3 สุตเป็นที่ 4 ธัมมานุวัตติเป็นที่ 5 อสินตาเป็นที่ 6 ธรรม 6 อย่างนี้เป็นทางมาแห่งประโยชน์²” หรือในเรื่อง*อรรถกถาออกตัญญูชาตค* ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่า “ชนใดมี

¹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระคัมภีร์ชาตคแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่ม 1, บทนำ.

² กรมศิลปากร, นิบาตชาตค เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2540), หน้า 303.

คุณความดีอันบุคคลอื่นทำแล้วในกาลก่อน เป็นผู้ที่มีประโยชน์อันบุคคลอื่นทำแล้วย่อมไม่รู้ ชนผู้นั้นครั้นเมื่อบังเกิดกิจขึ้นในภายหลัง ย่อมไม่ประสบพบพานซึ่งบุคคลผู้ทำดังนี้”

การสอนผ่านตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น พญาลัทธินต์ ถึงแม้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแต่สามารถเลือกปฏิบัติตนด้วยคุณธรรมที่สูงส่งได้ หรือผ่านเหตุการณ์ที่ต้องตีความ ไม่ใช่เป็นการสอนโดยตรง เช่นในเรื่อง *อรรถกถาลิตตชาดก*² เป็นเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นนักเล่นสกา ได้พัวพันกับนักเลงสกาคนหนึ่ง เมื่อพระโพธิสัตว์เล่นชนะ นักเลงสกาคนนั้นจึงกลืนสกาลงไปในท้อง พระองค์จึงแค้นเคืองในการเล่นครั้งต่อมา ด้วยการนำลูกสกาไปอาบยาพิษ เรื่องดังกล่าวทรงยกมาเป็นอุทาหรณ์ให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งได้สติถึงการมีจิวรแต่ไม่ได้พิจารณาจิวร เพื่อให้ปลงในความโลภอันจะนำมาซึ่งความทุกข์ กลวิธีการสอนเช่นนี้แสดงให้เห็นคุณค่าที่ชัดเจนอีกประการหนึ่งของชาดก ดังที่สายวรุณ น้อยนิมิตรกล่าวว่า

...อรรถกถาชาดกนับว่าเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อวรรณคดีไทยอีกหลายด้าน กล่าวคือ ในด้านที่เป็นคำสอน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของเนื้อหาและแนวคิดที่ทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลาจิตใจของบุคคลต่าง ๆ ทุกระดับในสังคมไทย อีกทั้งการสอนซึ่งเป็นลักษณะเด่นในรูปแบบชาดก ก็มีส่วนช่วยให้เนื้อหาคำสอนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและยังสะท้อนให้เห็นปัญญาของผู้ที่นำมาเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนเปรียบเทียบอีกด้วย³...

ดังที่กล่าวไปในข้างต้นว่า วรรณคดีของไทยจำนวนมากได้รับอิทธิพลจากนิทานชาดก มีชาดกเรื่องหนึ่งที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่งคือ มหาสุบินชาดก ในเอกนิบาต วรุณวรรค ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ชาดกเรื่องนี้เป็นที่มาของวรรณคดีไทยหลายสำนวน ซึ่งใช้กลวิธีการสอนผ่านการทำนายความฝันทั้ง 16 ข้อ ประกอบด้วย

...อุสสา รุกขา คาวีโย ควา จ
กุมภโภ โปกุขรณี จ

อสโส กัสโส สีคาลี จ
อปากัม จนุหนึ ลาวูนิ สีทนุติ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 316.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 317.

³ สายวรุณ น้อยนิมิตร, *อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น*, (ปริญาญอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 337.

สีลา ปลนวนติ มณฑุกิโย
 กากิ สุวณณา ปรีวารยนิติ

กณหสเปเป คิลนติ
 ตสาวกา เอฬกานัน ภยานติ ๗¹

และมีคาถาที่แปลเป็นภาษาไทยว่า

...โคอุสกราชทั้งหลาย 1 ต้นไม้ทั้งหลาย 1 แมโคทั้งหลาย 1 โคทั้งหลาย 1 ม้า 1
 ภาตทองคำ 1 สุนัขจิ้งจอก 1 หม้อน้ำ 1 สระโบกขรณี 1 ข้าวสารที่หุงไม่สุก 1 แก่นจันทน์ 1
 น้ำเต้าจมน้ำ 1 หินลอยน้ำ 1 เขียดกินงูเห่า 1 หงส์ทองแวดล้อมกา 1 เสือกัวแพะ 1...²

ต่อมาคาถาข้างต้นได้รับการอธิบายขยายความเพิ่มเติมอย่างละเอียดในอรรถกถามหาสุบินชาดก ว่า ราชตรีหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาแห่งเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ทรงพระสุบินแปลกประหลาด จำนวน 16 ประการ เหตุการณ์เหล่านั้นทำให้พระองค์ทรงวิตกว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้นกับพระองค์ พราหมณ์ บุโรหิตทำนายว่า นิमितเช่นนี้จะทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายกับพระองค์ พระมเหสีและราชสมบัติ พราหมณ์เหล่านั้นจึงถวายคำแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลประกอบพิธีบูชาอัญญเพื่อสะเดาะเคราะห์ แต่ พระนางมัลลิกาเทวี ผู้เป็นพระมเหสีทรงแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อนจะ ปฏิบัติตามคำของพราหมณ์เหล่านั้น

เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงสดับความฝันอันประหลาดทั้ง 16 ประการนั้น จึงทรงทำนายว่าความฝัน ดังกล่าวจะไม่ส่งผลร้ายใด ๆ แก่พระองค์ พระมเหสีหรือราชสมบัติอย่างแน่นอน แต่จะเกิดขึ้นกับโลกนี้ใน อนาคตกาลถ้าหากผู้คนไร้ซึ่งศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ก็จะทำให้เกิดทุกข์เข็ญต่าง ๆ และได้รับความ เดือดร้อน

การทำนายทั้ง 16 ประการของพระพุทธเจ้าเป็นกลวิธีในการแสดงธรรมอย่างแยบคาย เมื่อ พิจารณาเค้าโครงเนื้อหา จะพบว่าการทำนายความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 16 ประการนั้นไม่ใช่ การสาปแช่งผู้คนหรือสังคมในอนาคต แต่เป็นการ “ตักเตือน” น้อมจิตใจของพุทธบริษัทหลังจากได้อ่าน หรือทำความเข้าใจคำทำนายเพื่อน้อมนำหลักธรรมนั้นไปปฏิบัติใช้กับชีวิตให้เกิดผลที่ดีตามมา วิธีการที่ พระพุทธองค์ทรงใช้ในการทำนายความฝันจึงถือเป็นกลวิธีการสอนแบบหนึ่ง โดยใช้เงื่อนไขทางธรรมชาติ

¹ กรมศิลปากร, นิบาตชาดก เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2540), หน้า 262.

² พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 4, (นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 163 – 164.

ของมนุษย์คือ “ความหวั่นเกรง” กล่าวคือมนุษย์หวั่นเกรงต่อความยากลำบาก ความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ความผิหวังโศกเศร้า หรือภัยธรรมชาติ เงื่อนไขเหล่านี้ผูกติดกับการทำนายอย่างแยกไม่ออก เมื่อมนุษย์ต้องการกำจัดปัจจัยความกลัวเหล่านั้น การทำนายอนาคตจึงมีส่วนเข้ามาช่วยให้มนุษย์รู้เห็นเหตุการณ์ล่วงหน้า เมื่อพระพุทธร่องค์ทราบถึงภาวะดังกล่าว จึงใช้การทำนายเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเตือนสติ และตั้งข้อแม้ว่าเหตุการณ์เหล่านั้นจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมนุษย์ไร้ศีลธรรม

อรรถกถา महाสุบินชาดกจึงมุ่งให้ผู้อ่านเกิดความหวั่นเกรงต่อผลร้ายตามคำทำนายเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อผู้คนขาดศีลธรรม ผลของการทำนายจึงส่งผลต่อคนทุกคนชั้นในสังคมตั้งแต่ชนชั้นปกครอง ภิกษุสงฆ์ ไปจนถึงประชาชนทุกเพศทุกวัย โดยใช้ความหวั่นเกรงนั้นโน้มนำจิตใจให้เข้าหาพระธรรมคำสอนอันจะนำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิต วิธีการดังกล่าวนี้ทำให้เห็นว่าเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีการสร้างสรรค์ขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นการสอดแทรกหรือสอนธรรมะที่มีความแตกต่างและน่าสนใจอย่างยิ่ง

ในสังคมไทยพบว่าอรรถกถา महाสุบินชาดกมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทยด้วยดังที่พบใน “จดหมายเหตุพระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3” โดยจดหมายเหตุนี้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ โปรดให้พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2464 ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณได้รวบรวมต้นฉบับจากที่ต่าง ๆ ได้ 4 เรื่อง คือ ทำนายพระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 1 เมื่อปีขวด พ.ศ. 2335 ทำนายพระสุบินนิมิตของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชกาลที่ 1 ทำนายพระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 2 เมื่อปีวอก พ.ศ. 2355 และทำนายพระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีมะแม พ.ศ. 2390 เป็นประเพณีที่ให้พระราชอาณัติและราชบัณฑิตทำนายถวาย จากนั้นประเพณีนี้ยกเลิกหลังจากสมัยรัชกาลที่ 3 ด้วยปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยากรณ์พระสุบินนิมิตเอง จดหมายเหตุฯ นี้ได้อ้างถึงเรื่องอรรถกถา महाสุบินชาดกไว้ดังความว่า

...คดีเรื่องพระสุบินนิมิต คือเรื่องทีเชื่อว่าความฝันอาจจะสังหรณ์บอกเหตุการณ์อันจะเกิดขึ้น ณ ภายหลัง เปนความเชื่อทีมีมาแต่ดึกดำบรรพ์แทบทุกประเทศ มีเรื่องราวอ้างถึงสุบินนิมิตอยู่ในหนังสือซึ่งแต่งแต่โบราณมากกว่ามาก จะยกเปนตัวอย่างเรื่องทีรู้จักน้อยโดยทั่วไปดังเช่นในเรื่องพระปฐมสมโพธิ... แลเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพระสุบิน 16 ข้อ แล้วไปทูลถามพระพุทธร่องค์ให้ทรงพยากรณ์ ซึ่งมักจะเรียกกันว่าพญาปัทมหวนฝัน 16 ข้อ แต่งไว้เปนกลอนให้เราอ่านจนซึมซาบ มีความว่า “กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าอันลอยจะถอยจม” เปนต้นนั้น ต้นเดิมทีมีมาในคัมภีร์

นิบาตชาดก เรียกว่า มหาสุบินชาดก เห็นได้ว่า คติเรื่องสุบินนิมิตปนของเก่ามีมาแต่ดึก
ดำบรรพ์...¹

จากความข้างต้นเห็นได้ว่าในคำนำพระนิพนธ์จดหมายเหตุพระสุบินนิมิตฯ ได้อ้างถึง
อรรถกถามหาสุบินชาดกว่าเป็น “หนังสือซึ่งแต่งแต่โบราณมากกว่ามาก” แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยมีการ
รับรู้เนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกมาอย่างยาวนาน และเป็นหนึ่งในความเชื่อเรื่องการทำนายความ
ฝันที่ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าที่ดำรงอยู่เฉพาะในหมู่ชาวบ้านธรรมดาเท่านั้น หากยังยึดโยงกับพระมหากษัตริย์
อันเป็นหลักของแผ่นดิน คือเชื่อว่าเมื่อกษัตริย์ทรงพระสุบิน คำทำนายย่อมส่งผลเป็นวงกว้าง ไม่เฉพาะ
เพียงพระมหากษัตริย์เอง แต่ยังมีผลต่อดวงชะตาของบ้านเมืองและชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร อัน
เนื่องมาจากความเชื่อในฐานะของกษัตริย์ที่เป็นผู้นำ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้นำย่อมส่งผลกับอาณา
ประชาราษฎร์ด้วย

นอกจากความเชื่อเรื่องการทำนายฝันของพระเจ้าแผ่นดินดังกล่าวแล้ว ยังมีการนำเนื้อหาจาก
อรรถกถามหาสุบินชาดกนี้มาแต่งเป็นวรรณคดีจนเป็นที่แพร่หลาย โดยปรากฏอยู่แต่ละภูมิภาคของ
ประเทศไทย ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ใช้นามเรียกแตกต่างกันออกไป
เช่น พุทธทำนายคำกลอน พุทธทำนายพระยาปัตถเวณ สุบินนิมิตร์ ลิลิตโศภคนิมิต มหาสุบินคำฉันท์ ปัดถ
เหวนฝัน หรือเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี เป็นต้น ภาคกลางสืบค้นได้จากกลุ่มงานเอกสารโบราณ สำนักหอสมุด
แห่งชาติ พบสำนวนร้อยกรองจำนวน 17 เล่มสมุดไทย แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม สำนวน โดยเลือกจาก
สำนวนที่มีความสมบูรณ์ทางด้านเนื้อหาที่สุด คือ สำนวนเลขที่ 7 สำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196
ซึ่งพบว่าแต่ละสำนวนยังมีการใช้ถ้อยคำโวหารที่คล้ายคลึงและสัมพันธ์กันดังความว่า

ข้อซึ่งว่าโคอุสุภราช	งามประหลาดเติบโตใหญ่ดังไกรสร
มาทั้งสี่ทิศฤทธิรอน	ไม่ย่อหย่อนเชิงขีตจะขวิดกัน
เข้าใกล้แล้วก็ไม่สู้ชน	ต่างตนกลับกระเห็จหัน
กลับกลายหายสิ้นไม่สู้กัน	อัศจรรย์เห็นเหตุจะมี
	(สำนวนเลขที่ 7)
ข้อหนึ่งว่าโคอุสุภราชประหลาดล้ำ	กายกำใหญ่โตประไพสร

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์, พระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3, (กรุงเทพฯ:
โสภณพิพรรฒธนากร, 2464), หน้า 1.

มาแต่ทิศทั้งสี่ฤทธิรอน
ครั้นเข้าใกล้แล้วไม่ชนทุกคนตัว
จะบังเกิดวิบัติมหัศจรรย์

อรชรเชิงชิดจะชิดกัน
ต้องกลัวกลับหนีทั้งสิ้น
คือมหันตมหาเมฆเมฆินทร์

(สำนวนเลขที่ 10)

ฝันว่าโคทั้งสี่มีกำลัง
จะชนกันแล้วหันห่างกระเด็น
โปรดภิปรายทายว่าฤดูฝน
ดังจะปรายสายพิรุณชุ่มเขียวมัว

เล่นประดังมาโดยทิศนิมิตเห็น
ต่างหลีกหนีหนีเร้นไปหายตัว
เมฆมนมีดมีดทุกทิศทั่ว
วายุพัดกลัดกลั้วละลายไป

(สำนวนเลขที่ 196)

นอกจากนี้ในท้องถิ่นภาคกลางผู้วิจัยยังพบพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลอีก 7 สำนวนคือ ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม ฉบับวัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี ฉบับเมืองเพชรบุรี ฉบับวัดโพธิ์บางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ฉบับวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี และฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งพบว่าเนื้อความของทุกฉบับมีความสัมพันธ์กับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติด้วย

จากตัวอย่างข้างต้นอาจทำให้เห็นการแพร่กระจายและความนิยมต่อเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในท้องถิ่นภาคกลาง ซึ่งสันนิษฐานว่าเดิมอาจเป็นความนิยมแบบมุขปาฐะซึ่งเล่าสู่กันหรือท่องจำกันปากต่อปาก ต่อมาแพร่หลายด้วยการคัดลอกลงสมุดไทย และอาจมีการเพิ่มเนื้อความทำให้เกิดเป็นสำนวนใหม่ที่หลากหลายมากขึ้น

นอกจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่พบในหอสมุดแห่งชาติและท้องถิ่นภาคกลางแล้วยังสำรวจพบในภูมิภาคอื่นด้วย ได้แก่

ภาคเหนือผู้วิจัยพบจำนวน 6 สำนวน แบ่งเป็นฉบับลายลักษณ์ 4 สำนวน ได้แก่ สำนวนวัดผาแตก จังหวัดเชียงใหม่ สำนวนวัดป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่ ฉบับวัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่ และเรื่องเคล้านิมิต 16 ประการ ฉบับมุขปาฐะ 2 สำนวน ได้แก่ สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย และสำนวนธวัช เมืองเถิน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบจำนวน 6 สำนวน แบ่งเป็นแบบลายลักษณ์ 4 สำนวน ได้แก่ ฉบับพระรัตนโสภาสวิมล ฉบับพระครูบุญชยากร ฉบับปัญญาวัฒน์ และสำนวนเชียงใหม่ อายสาว ฉบับมุขปาฐะ 2 สำนวน คือ สำนวนเพ็ญศรี แดงระวี และสำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ ขณะที่ภาคใต้ พบจำนวน 5 สำนวน ได้แก่ สำนวนพระสมุห์หนู สำนวนพระสมุห์แสง จังหวัดนครศรีธรรมราช สำนวนพระเทพญาณโมลี จังหวัดปัตตานี สำนวนวัดเขาแก้ว จังหวัดสงขลา และฉบับนายชัย จันรอดภัย

อรรถกถา महासुบินชาดกจึงเป็นชาดกเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่กวินำเนื้อหาไปสร้างสรรค์เป็น พุทธทำนายปเสนทิโกศลสำนวนต่าง ๆ และแพร่กระจายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยมีเนื้อหาหลักคือ เนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ สร้างสรรค์โดยการรักษาเนื้อหาหลักไว้ เปลี่ยนรายละเอียดความฝันหรือคำทำนายบ้าง มีการสอดแทรกค่านิยม เรื่องราวเหตุการณ์ทางสังคมซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นการวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วย ดังตัวอย่างของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ในฉบับภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือดังความว่า

กลับนิยมสิ่งต่างชาติ	วิทยาศาสตร์สมัยใหม่
ศีลธรรมประจำใจ	มาเลเซียทิ้งมีโยดี
ครานั้นใจชุ่มมัว	เริ่มประพุดติชั่ววิกาลี
ถือได้ว่าเป็นดี	ใครมิได้ปราณีนผู้ใด

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

...สิ่งของบ่เคย... ซิ่นกระโปรงเหียน ๆ เคียนอยู่เทิงฮอดหัวบอน ถึงยามหลับยามนอน คำแลงมาก็ห้อยตุ้ม ต้นไม้ใหญ่คือพระเจ้ากราบขอเลขน้อมขอเบอร์ นั่นคือใจของเธอสิเหื่อนำแต่แพซัน ปัจจุบันตอนนี่ยังเป็นไปคนละห้อม เหมิดความดีผีบ่พ้อม...

(สำนวนเพ็ญศรี แดงระวี)

จากที่กล่าวมาทำให้เห็นความน่าสนใจในแง่ภาพรวมของกลวิธีการสร้างสรรค์วรรณคดีจากอรรถกถา มหาสุมินชาดก รวมทั้งลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังพบว่า มหาสุมินชาดกยังมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เช่น เพลงยาว พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ภาพยนตร์ไชยสุริยาของสุนทรภู่ หรือวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องกาละนบมี้อส่วย ซึ่งพบว่ามี การนำเนื้อหาบางประการของอรรถกถา มหาสุมินชาดกไปผสมกับวรรณคดีเรื่องดังกล่าวด้วย รวมถึงวรรณกรรมปัจจุบันและความเรียงเชิงอธิบายต่าง ๆ ที่นำเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการมาสร้างสรรค์อย่างน่าสนใจ

จะเห็นได้ว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาชาดก มาสู่วรรณคดีลายลักษณ์และมุขปาฐะต่าง ๆ สืบทอดและสร้างสรรค์เนื้อหาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเนื้อหาของเรื่องที่มีประโยชน์เสมือนเข็มทิศชี้แนะแนวทางที่นำไปสู่ความสงบสุขของสังคม

แสดงให้เห็นความสำคัญและคุณค่าของเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดกในฐานะต้นธารสายหนึ่งในการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย จึงสมควรที่จะนำมาศึกษาและเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้างต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาอรรถกถามหาสุบินชาดกและความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีพุทธทำนาย เรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนต่าง ๆ

1.2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ด้านเนื้อหาและแนวคิดของอรรถกถามหาสุบินชาดกที่มีต่อวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

1.3.1 อรรถกถามหาสุบินชาดกมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีพุทธทำนายเรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลหลายสำนวนในภาคต่าง ๆ โดยมีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ การรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการตามอรรถกถาชาดก และบางสำนวนอาจมีการตีความคำทำนายฝันใหม่ รวมทั้งการสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคม

1.3.2 อรรถกถามหาสุบินชาดกมีความสัมพันธ์ด้านเนื้อหาและด้านแนวคิดกับวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ทั้งนิทานและวรรณกรรมประเภททำนายหรือพยากรณ์ เช่น เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา กาพย์พระไชยสุริยา กาลະนั้บมือส่วยและลีปสุญ ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งในด้านการนำเนื้อหาความฝันและคำทำนายความฝันมาแทรกในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ และการใช้คำทำนายเพื่อเตือนสติสั่งสอนหรือแนะแนวทางการประพฤติ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาจากสมุดไทยเรื่องพุทธทำนายที่ปรากฏในกลุ่มงานเอกสารโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ และที่เผยแพร่อยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่นำมาศึกษานั้น เป็นเรื่องที่มาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ใน วรรณวรรค เอกนิบาต ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก ดังต่อไปนี้

1.4.1 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งแต่งเป็นร้อยกรอง จำนวน 17 เล่มสมุดไทย โดยแบ่งตามสำนวนได้ 3 สำนวน ได้แก่

- 1) จำนวนเลขที่ 7
- 2) กลุ่มจำนวนที่ 2 ได้แก่ จำนวนเลขที่ 9, 10, 13/1 และ 208
- 3) กลุ่มจำนวนที่ 3 ได้แก่ จำนวนเลขที่ 8, 10/1, 16, 21, 56, 66, 71, 72, 196, 443, 444 และ 447

1.4.2 ภาคกลาง

- 1) พระพุทธทำนาย ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร
- 2) พระพุทธทำนาย ฉบับวัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี
- 3) สุบินนิมิต ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี
- 4) ปัดเวนฝัน ฉบับเมืองเพชรบุรี
- 5) ความฝันพระญาปัดเวน 16 ประการ ฉบับวัดโพธิ์บางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
- 6) นิมิตพญาปัดเวนฝัน 16 ข้อ ฉบับวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี
- 7) พระยาปัดเวนทำนายฝัน ฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.4.3 ภาคเหนือ

- 1) คำฝัน 16 ข้อ จำนวนวัดผาแตก จังหวัดเชียงใหม่
- 2) สุบินนิมิตความฝัน 16 ประการ จำนวนวัดป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่
- 3) ความฝัน 16 ประการของพญาปเสนทิโกศล ฉบับวัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่
- 4) เรื่องเล่านิมิต 16 ประการ
- 5) ขอพุทธทำนาย จำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย
- 6) ขออาเพศ 16 ประการ จำนวนธวัช เมืองเถิน

1.4.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- 1) พุทธทำนายของพระปัสเสน 16 ข้อ ฉบับพระรัตนภาสวิมล
- 2) พุทธทำนายของพระปัสเสน 16 ข้อ ฉบับพระครูบุญชยากร
- 3) พุทธทำนาย ฉบับปัญญาวัฒน์
- 4) พุทธทำนายสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลคำกลอน จำนวนเชียงบัว อายสาว
- 5) ลำกาฬสินธุ์ พุทธทำนาย จำนวนนายวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์
- 6) ลำลองพุทธทำนาย 16 ข้อ จำนวนนางเพ็ญศรี แดงระวี

1.4.5 ภาคใต้

- 1) ลิลิตโศพสนนิมิต สำนักวรรณพระสมุห์หนู
- 2) พระพุทธทำนายนายคำกลอน สำนักวรรณพระสมุห์แสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 3) มหาสุบินคำฉันท์ สำนักวรรณพระเทพญาณโมลี วัดตานีนรสีมอสร จังหวัดปัตตานี
- 4) พระเจ้าทำนายนาย สำนักวรรณวัดเขาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- 5) พระพุทธทำนายนายของพระยาปถิเถวร 16 ข้อ ฉบับนายชัย จันรอดภัย

1.4.6 วรรณคดีที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กับอรรถกถา महाสุบินชาดก

- 1) เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา
- 2) กาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่
- 3) กาลະนั้บมือส่วย

1.4.7 วรรณกรรมปัจจุบัน

- 1) เหตุเกิดที่ภาราสาวัดถึ

1.4.8 ความเรียงอธิบาย

- 1) เกี่ยวกับทำนายนายปลัเถวน ของพุทธทาสภิกขุ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 2) พระมหาสุบินชาดก 16 ข้อ ของพระราชาวิสุทธิโมลี วัดกะพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง
- 3) พุทธทำนายนาย ของพระครูวรพรตสิทธิพงษ์ วัดวรจรรยาवास กรุงเทพมหานคร
- 4) พุทธทำนายนาย ของชาตวโร

1.5 วิธีดำเนินงานวิจัย

1.5.1 รวบรวมตัวบทเรื่องพุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลจากแหล่งต่าง ๆ จากนั้นศึกษาและคัดเลือกเรื่องที่มีที่มาจากอรรถกถา มหาสุบินชาดกเท่านั้น

1.5.2 รวบรวมวรรณคดีที่มีแนวคิด เนื้อหาเกี่ยวข้องกับอรรถกถา มหาสุบินชาดก

1.5.3 ศึกษาค้นคว้าข้อมูลวิทยานิพนธ์ งานวิจัย หรือหนังสือที่เกี่ยวข้อง

1.5.4 นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเรียบเรียง

1.5.5 สรุปและเสนอผลการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้เข้าใจความสำคัญของอรรถกถาหาสุบินชาดกที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีพุทธทำนายเรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคต่าง ๆ

1.6.2 ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถาหาสุบินชาดกกับวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ

1.6.3 ทำให้อรรถกถาหาสุบินชาดกและวรรณคดีพุทธทำนายเรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.7.1 เนื่องจากวรรณคดีที่นำเนื้อหาจากอรรถกถาหาสุบินชาดกมาสร้างสรรค์นั้นไม่มีการกำหนดชื่อที่แน่นอนทำให้มีความหลากหลาย ผู้วิจัยจึงใคร่ขอใช้ชื่อเรียกวรรณคดีดังกล่าวว่า พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมุ่งหมายถึง เรื่องที่นำเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการมาจากอรรถกถาหาสุบินชาดกเท่านั้น

1.7.2 การอ้างอิงเนื้อหาจากอรรถกถาหาสุบินชาดกในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 ของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย

1.7.3 ในการถ่ายทอดอักษรจากเอกสารโบราณมาอ้างอิงเพื่อวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจะยึดตามอักขรวิธีปัจจุบัน เพื่อสะดวกต่อการทำความเข้าใจ เช่น

เจด	เป็น	เจ็ด
ลำเลิด	เป็น	ลำเลิศ
เข้า	เป็น	ข้าว

ยกเว้นบางคำที่กวีจงใจใช้ เช่น สิบเบจ มาจากการผสมเสียง บ ของคำว่าสิบ และเสียง อ ของคำว่าเอ็ด หรือชื่อเฉพาะ เช่น ปัสhevon ปตhevon ซึ่งเป็นชื่อตัวละครที่ใช้ภายในเนื้อเรื่องและเป็นไปตามความเข้าใจของกวีเอง

1.7.4 ตัวบทฉบับเต็มของทั้ง 3 ส่วนหลัก ฉบับหอสมุดแห่งชาติได้แก่ ส่วนเลขที่ 7 ส่วนเลขที่ 10 และส่วนเลขที่ 196 ผู้วิจัยจะแทรกไว้ในภาคผนวกด้านหลังของวิทยานิพนธ์ โดยคงอักขรวิธีเดิมตามที่ปรากฏในสมุดไทย

1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

- 1.8.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถามหาสุบินชาดก
- 1.8.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฝัน
- 1.8.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและสังคม
- 1.8.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์หรือการทำนาย

1.8.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถามหาสุบินชาดก

งานวิจัยที่สืบค้นได้นี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งนำเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยพบว่ามีทั้งที่ศึกษาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลเพียงเรื่องเดียว และศึกษาวรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลร่วมกับพุทธทำนายเรื่องอื่น ผู้วิจัยจึงแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่มดังต่อไปนี้

1.8.1.1 กลุ่มที่ศึกษาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องเดียว

วิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เถรวาทในมหาสุบินชาดก ของ เทพพร มังธานี ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

มุ่งศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เถรวาทในมหาสุบินชาดก โดยกล่าวว่าในอรรถกถามหาสุบินชาดกมีประเด็นการตีความแบบอุปมาอุปไมยข้ามกาลสมัยแสดงให้เห็นว่า ปรากฎการณ์ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับทั้งในส่วนบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งเกิดในลักษณะเชื่อมโยงต่อเนื่องกันโดยมีต้นตอของปัญหาทั้งหมดอยู่ที่อกุศลมูลที่ฝังแน่นในจิตใจของมนุษย์และผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามหาสุบินชาดกได้เสนอปัญหาทางจริยธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย และการแก้ปัญหา นั้นต้องมุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์สังคม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้ผลสรุปที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดกว่าปัญหาเหตุการณ์ความวุ่นวายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมาจากปัญหาระดับศีลธรรมภายในใจของมนุษย์เอง ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อสรุปดังกล่าว และเห็นว่าเป็นประโยชน์ที่จะวิเคราะห์และอภิปรายเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกเพิ่มเติมต่อไป

วิทยานิพนธ์เรื่อง **มหาสุบินคำฉันท์ของพระธรรมโมลี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์** ของ ฉมาเฉลิม มากนวล ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.

มุ่งศึกษาประวัติผู้แต่งและวรรณกรรมเรื่องมหาสุบินคำฉันท์ของพระธรรมโมลีเชิงวรรณกรรม วิจารณ์และเชิงสังคม โดยพบว่าพระธรรมโมลีได้นำเรื่องมหาสุบินชาติกมาจกคัมภีร์พระไตรปิฎกและ อรรถกถาชาดกฉบับแปลเป็นภาษาไทยมาปรับเปลี่ยนเป็นร้อยกรองประเภทคำฉันท์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความสามารถของกวีได้เป็นอย่างดี ในเชิงสังคมพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีคามฝันเป็นสาระสำคัญ ความฝันและการพยากรณ์สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีหลักฐานสอดคล้องกับ เพลงยาวพยากรณ์สมัยกรุงศรีอยุธยา และในปัจจุบันได้สะท้อนค่านิยมที่ควรยกย่องเช่น ความซื่อสัตย์ กตัญญู ค่านิยมที่ควรแก้ไขเช่น ความเห็นแก่เงิน ความเห็นแก่ตัว

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับพระธรรมโมลี (สมณศักดิ์ใหม่) นี้เป็นฉบับเดียวกับ พระเทพญาณโมลี (สมณศักดิ์เก่า) ที่ปรากฏในภาคใต้ โดยมีมุ่งวิเคราะห์มหาสุบินคำฉันท์ฉบับเดียวโดยการ อธิบายศัพท์ การตีความตัวบทภายในเรื่อง ผู้วิจัยจึงนำฉบับนี้มาศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับฉบับอื่นโดยจะมุ่ง ไปที่ความสัมพันธ์กับอรรถกถามหาสุบินชาติกด้วย

วิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาปรากฏการณ์ในสังคมไทยกับความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล** ของ ธนวรรณ วัฒนานุกิตติ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553

มุ่งศึกษาความฝันในพุทธศาสนาเถรวาท ความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล และปรากฏการณ์ใน สังคมไทยกับความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล ผลการศึกษาพบว่าความฝันส่งผลกระทบต่อจิตใจของ มนุษย์โดยเปรียบเทียบความฝันในความเชื่อของพุทธศาสนากับจิตวิทยาของตะวันตกแต่ก็ยังไม่อาจหา ข้อสรุปเรื่องของความฝันได้อย่างสมบูรณ์ ในความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล ปรากฏความฝันและคำ ทำนายจำนวน 16 ประการ ว่ายังไม่เกิดในรัชสมัยของพระองค์และในสมัยพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้า แต่จะเกิดในสมัยที่ผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม ข้าราชการ สมณพราหมณ์ และคนทั้งหลายพากันทอดทิ้ง ธรรม ประพฤติทุจริตผิดศีลธรรม ส่วนความสอดคล้องของความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลกับ ปรากฏการณ์ในสังคมไทย มี 4 ด้าน คือ ด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ด้านพุทธบริษัท และด้านจริยธรรมส่วนบุคคล ความสอดคล้องนี้จะช่วยให้คนในสังคมไม่ตกอยู่ในความ ประมาท เพื่อป้องกันและแก้ไขความเสื่อมมิให้เกิดขึ้นหรือใช้เวลานานที่จะเกิด

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์กับผู้วิจัยโดยจะนำไปอภิปรายกับพุทธธรรมอื่นที่ปรากฏต่อไป

รายงานการค้นคว้าเฉพาะบุคคลเรื่อง **การศึกษาวิเคราะห์กลอนอ่านเรื่องพุทธทำนายนิมิต 16 ประการ** ของ สุภิสรา เมืองถ้ำ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.

มุ่งศึกษากลอนอ่านพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล จำนวน 2 ฉบับ คือสำนวนเลขที่ 9 และสำนวนเลขที่ 10/1 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยมุ่งวิเคราะห์อักขรวิธี และลักษณะตัวอักษรเพื่อหาสมัยที่แต่งหรือคัดลอก ซึ่งสันนิษฐานว่าสำนวนเลขที่ 9 อาจแต่งขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงสมัยรัชกาลที่ 4 และสำนวนเลขที่ 10/1 สันนิษฐานว่าอาจอยู่ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น รวมถึงได้วิเคราะห์คุณค่าด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏเช่น คุณค่าด้านคำสอนที่มุ่งสอนชั้นชั้นปกครองเป็นสำคัญ คุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีสังคมอันจะนำมาซึ่งปัญหาในอนาคต และคุณค่าด้านความเชื่อคือเรื่องกฎแห่งกรรม

ผู้วิจัยเห็นว่ารายงานการค้นคว้าเรื่องนี้เป็นประโยชน์กับข้อมูลพื้นฐานของตัวบทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งสามารถนำไปค้นคว้าและศึกษาต่อยอดได้

1.8.1.2 กลุ่มที่ศึกษาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลร่วมกับพุทธทำนายเรื่องอื่น

วิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องพุทธทำนาย** ของ มัลลวีร์ ดอกแก้ว ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2548.

มุ่งศึกษาวิเคราะห์พุทธทำนาย 3 สำนวนได้แก่ สำนวนของพระรัตนโภาสวิมล สำนวนการปริวรรตของพระครูสุขุมธรรมโชติ และสำนวนคำบอกเล่าของนักปราชญ์ท้องถิ่น โดยมุ่งวิเคราะห์คุณค่าและเพื่อนำไปสร้างสื่อการเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาไทย ในส่วนของการวิเคราะห์คุณค่าพบว่า พุทธทำนายทั้ง 3 สำนวน มีจุดมุ่งหมายให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงภัยพิบัติต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นและที่จะตามมาในภายหน้าเนื่องมาจากคนขาดศีลธรรม และเพื่ออนุรักษ์พุทธทำนายทั้ง 16 ข้อ

ผู้วิจัยพบว่าสำนวนพระรัตนโภาสวิมลนี้ได้นำเสนอมาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งเห็นพ้องกับข้อสรุปที่กล่าวว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้มุ่งตักเตือนผู้อ่านให้ตระหนักในศีลธรรมอันดี และเป็นประโยชน์ที่จะนำไปพิจารณาร่วมกับฉบับอื่นที่ค้นพบต่อไป

บทความเรื่อง พุทธทำนายมอญและพุทธทำนายไทย: จากชาตกสู่วรรณกรรมของกลุ่มชนของ บาทยัน อิมสาราญ, 2548.

มุ่งศึกษาเปรียบเทียบพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของไทย กับ*ເລື່ອນເປົ້າສະເມີນປະຈອນ* ซึ่งเป็นพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับภาษามอญที่แพร่หลายอยู่ในไทยมานาน โดยพบว่าฉบับของไทยมุ่งเน้นภาพความสับสนวุ่นวายในอนาคตมากกว่าการระบุที่มาของปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้แต่งใช้ขุนนางหรือไพร่มารับบทคนร้ายแทนตัวละครพระราชาดังที่ปรากฏในอรรถกถา महाสุบินชาตก จึงสันนิษฐานว่าผู้แต่งน่าจะเป็นชนชั้นสูงและมีความคิดอนุรักษ์นิยม ซึ่งต่างจากฉบับมอญที่มีเนื้อหาตรงกับอรรถกถา महाสุบินชาตก พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมิใช่พรรณนาคำสอนที่มุ่งอบรมธรรมะให้รู้จักผิดชอบชั่วดีตามอรรถกถา महाสุบินชาตก แต่มุ่งชี้ให้เห็นความวิตกต่ออนาคตมากกว่า บทความนี้แสดงให้เห็นการสร้างสรรคเนื้อหาเรื่องพุทธทำนายที่ต่างกลุ่มชนกัน ทำให้เห็นความคิดความเชื่อหรือวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมที่แตกต่างกันไปอีกด้วย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในบทความเรื่องนี้เป็นสำนวนความเดียวกับที่พบในสำนักหอสมุดแห่งชาติและท้องถิ่นภาคกลาง โดยผู้วิจัยเห็นพ้องกับข้อสรุปที่ว่าวรรณคดีเรื่องนี้มุ่งให้ผู้คนหวาดวิตกต่ออนาคต ขณะที่การเป็นวรรณกรรมคำสอนนั้นก็ทำหน้าที่โดยควบคู่กันไปด้วย ซึ่งเป็นกลวิธีสำคัญของอรรถกถา महाสุบินชาตกและวรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวรรณกรรมทำนายของล้านนา ของ ตฤลาภรณ์ แสนปรน ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

มุ่งศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิเคราะห์ความสำคัญของวรรณกรรมทำนายที่มีต่อสังคมจากวรรณกรรมทำนายของล้านนาจำนวน 11 เรื่อง โดยพบว่าลักษณะเด่นของเนื้อหาในวรรณกรรมทำนายของล้านนา คือ การทำนายเกี่ยวกับสถานที่ เหตุการณ์ และบุคคล ส่วนใหญ่ได้นำเนื้อหาบางส่วนมาจากเรื่องอรรถกถา महाสุบินชาตกในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นเรื่องพุทธทำนาย วรรณกรรมทำนายของล้านนาแม้จะมีรายละเอียดเนื้อเรื่องที่แตกต่างกัน แต่ก็มีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือ เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักถึงภัยที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะคนชาติศีลธรรม ด้านคุณค่าต่อสังคม เป็นการสั่งสอนคนในสังคมให้ปฏิบัติตามแนวทางของพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังปลูกฝังให้คนทำความดีโดยใช้แนวคิดเรื่องผลบุญและอาานิสงส์ของการทำบุญด้วย วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีการรวบรวมวรรณกรรมทำนายของล้านนาไว้จำนวนมาก มีการแบ่งประเภทของพุทธทำนายตามเนื้อหา รวมถึงพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลด้วย

ผู้วิจัยเห็นว่าวิทยานิพนธ์นี้เป็นประโยชน์และส่งผลให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมทำนายในท้องถิ่นภาคเหนือมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลกับสังคมล้านนาที่จะนำไปอภิปรายร่วมกับสำนวนอื่นต่อไป

งานวิจัยเรื่อง **วรรณกรรมทำนายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** ของ บุญชู ภูศรี กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2554.

มุ่งศึกษารูปแบบ เนื้อหา อัตลักษณ์ร่วมและอิทธิพลจากวรรณกรรมทำนายจากต้นฉบับใบลานจำนวน 20 เรื่อง ผลวิจัยพบว่าส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว ยกเว้นเรื่องกาละนัชมือส่วนที่เป็นร้อยกรอง ส่วนใหญ่มีเนื้อหากล่าวถึงความเสื่อมของสังคมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มีอัตลักษณ์ร่วมกันคือจะเกิดความโกลาหลขึ้น ในระหว่างนั้นจะมีผู้มีบุญมาปราบยุคเข็ญ บอกวิธีป้องกันคือให้สร้างหนังสือพุทธทำนายไว้ประจำบ้านเรือนและหมั่นรักษาศีล โดยมีอิทธิพลต่อสังคมอีสานในการผลิตซ้ำวรรณกรรมลายลักษณ์หรือลักษณะจดหมายลูกโซ่ตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ งานวิจัยนี้ได้กล่าวถึงวรรณกรรมทำนายบางส่วนที่ได้รับอิทธิพลจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งเป็นการกล่าวถึงเนื้อหาโดยสังเขปว่าเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาว่าด้วยอนาคตของสังคมในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยนี้เป็นประโยชน์สำหรับการต่อยอด เนื่องจากยังพบว่ามีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นร้อยกรองอีกจำนวนหนึ่งทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะ อันจะสามารถแสดงให้เห็นความหลากหลายและภาพรวมการสร้างสรรคพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้

งานวิจัยเรื่อง **พุทธทำนาย: สารัตถะและการสืบทอด** ของ คำนวน นवलสนอง และคณะ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556.

มุ่งศึกษาวรรณกรรมพุทธทำนายฉบับที่พบในภาคใต้จำนวน 14 ฉบับ ประเด็นที่ศึกษาคือ หน้าที่และบทบาท สารัตถะที่ปรากฏในวรรณกรรม และการสืบทอดวรรณกรรม จำแนกตามเนื้อหาได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นพุทธทำนายที่มีสาระเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลกุ่มสอง เป็นพุทธทำนายที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง พระเจ้าห้าพระองค์ และกลุ่มสามเป็นพุทธทำนายที่ได้เค้าเรื่องจากศิลาจารึกในประเทศอินเดียโดยเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนทถึงอนาคตของสังคม

ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมพุทธทำนายในภาคใต้มีหน้าที่และบทบาทในด้านการสั่งสอน ให้คติชีวิต และปลูกฝังความศรัทธาในศาสนา ให้การศึกษา และปลูกฝังหลักธรรม อีกทั้งหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และด้านความสัมพันธ์กับศิลปะอยู่ใน 2 ฐานะคือ วรรณกรรมและจิตรกรรม วรรณกรรมพุทธทำนายมีสาระสำคัญคือ ความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาการอยู่ร่วมกันต้องมีแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นมาตรฐานในสังคม สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงมีส่วนอย่างสำคัญทำให้ศาสนาเสื่อมสารถะด้านจริยธรรม ได้นำเสนอจริยธรรม 2 ระดับคือระดับผู้ครองเรือน และระดับผู้สละบ้านเรือน ส่วนสารถะด้านภูมิปัญญาชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมพุทธทำนายเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิมกับภูมิปัญญาใหม่เข้าด้วยกัน โดยที่ผู้แต่งนำเรื่องเดิมมาจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยการสรรมาแต่งสร้างขึ้นใหม่ ให้เชื่อมโยงกับปัจจัยใหม่ แล้วขยายอรรถเชิงวิจารณ์ ท่วงดิงเพื่อประโยชน์ทั้งต่อสังคม และการทำนุบำรุงวัฒนธรรม

การศึกษาในเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีผลวิจัยสำคัญคือ คำทำนายฝันทั้ง 16 ประการแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีส่วนสำคัญที่ทำให้ศาสนาเสื่อมโทรม โดยตัวบทวรรณกรรมแสดงให้เห็นถึงการขยายความตามประสบการณ์ของผู้แต่ง งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้เข้าใจภาพรวมเนื้อหาของวรรณกรรมพุทธทำนายในท้องถิ่นภาคใต้ซึ่งมีความหลากหลาย

ผู้วิจัยคาดว่าผลจากการศึกษาในกลุ่มพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลข้างต้นจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจและอธิบายกลวิธีการสร้างสรรค์จากอรรถกถา महाสุบินชาดกด้วย และได้นำตัวบทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่อยู่ในเชิงอรรถมาศึกษาภาพรวม ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถา महाสุบินชาดกกับการสร้างสรรค์ตัวบทให้ชัดเจนขึ้น และใช้ข้อมูลหลักฐานอื่นที่เป็นประโยชน์มาประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถา महाสุบินชาดกในข้างต้นนั้น มีทั้งศึกษาอรรถกถา महाสุบินชาดกโดยตรงในแง่การตีความเนื้อหา การอธิบายคำศัพท์ พิสูจน์ข้อมูลทางโบราณคดี จริยศาสตร์ รวมถึงเชื่อมโยงเนื้อหาตัวบทกับเหตุการณ์ทางสังคม นอกจากนี้ยังมีการศึกษาอรรถกถา महाสุบินชาดกร่วมกับวรรณกรรมพุทธทำนายเรื่องอื่นในท้องถิ่นต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ในแง่การเตือนสติสั่งสอนและมีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคมด้วย

วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หรือบทความที่เกี่ยวข้องข้างต้นนั้นได้ศึกษาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้งฉบับหอสมุดแห่งชาติ และฉบับที่พบในท้องถิ่น ผู้วิจัยพบว่าสำนักหอสมุดแห่งชาติยังมีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่เป็นเอกสารโบราณอีกหลายฉบับที่น่าสนใจศึกษา อีกทั้งยังไม่มีผู้รวบรวมพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของไทย วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิเคราะห์

อรรถกถา महाสุบินชาดกอันเป็นเนื้อหาสำคัญที่นำไปสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ความสัมพันธ์กับฉบับท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงการสร้างสรรค์วรรณกรรม ปัจจุบันที่อันจะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและภาพรวมของวรรณคดีที่มีมาจากอรรถกถา महाสุบินชาดกอีกด้วย

1.8.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความฝัน

1.8.2.1 กลุ่มที่ศึกษาความฝันในพุทธศาสนา

วิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์ความฝันของบุคคลในพระไตรปิฎกและอรรถกถาตามทฤษฎะของพุทธศาสนาเถรวาท ชิกมันต์ พรอยด์ และคาร์ล กุสตาฟ จุง ของ ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557

มุ่งศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎะความฝันระหว่างชิกมันต์ พรอยด์ คาร์ล กุสตาฟ จุง และพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า ทฤษฎะเรื่องความฝันของทั้งสองฝ่ายมีลักษณะที่คล้ายกันและแตกต่างกัน กล่าวคือ ชิกมันต์ พรอยด์ และคาร์ล กุสตาฟ จุงเชื่อตรงกันว่าความฝันเป็นเรื่องของผู้ฝันที่เคยประสบมา ส่วนพุทธศาสนาเถรวาทก็มีทฤษฎะเรื่องสาเหตุของความฝันว่าเป็นสิ่งเคยประสบมาก่อน ดังเช่น ความฝันของพระภิกษุชาวเมืองภารุกิจจะที่ฝันว่ามีเพศสัมพันธ์กับภรรยา ส่วนที่แตกต่างกันคือ ชิกมันต์ พรอยด์ และคาร์ล กุสตาฟ จุงเชื่อตรงกันว่าความฝันเป็นสิ่งที่พยากรณ์ถึงจิตใจสำนึกของมนุษย์เพื่อทราบถึงที่มาของพฤติกรรมของมนุษย์เท่านั้น แต่พุทธศาสนาเถรวาทมีความเชื่อว่าความฝันสามารถพยากรณ์ถึงเหตุการณ์ในอนาคต

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความฝันในพุทธปรัชญาเถรวาท ของ พระมหาลำพันธ์ ฐิตรัตโน (อุดมรัตน์) วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2550.

มุ่งศึกษาถึงมโนทัศน์เรื่องความฝันในพุทธ สาเหตุของการเกิดความฝัน และผลของความฝันที่มีต่อการดำเนินชีวิตตลอดถึงวิธีการแก้ไขผลกระทบของความฝันที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้มีความเชื่อเรื่องความฝันตามวิธีของพุทธปรัชญา ผลการศึกษาพบว่า ความฝันในความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเกิดจากการทำงานอันสลับซับซ้อนของจิต ซึ่งมีเหตุสนับสนุนให้เกิดขึ้นหลายประการ ความฝันเกิดขึ้นจากความบกพร่องของธาตุภายในร่างกาย เกิดจากการที่จิตยึดติดอยู่กับอารมณ์ต่าง ๆ เกิดจากผีสิง เทวดาดลจิตให้ฝัน และเกิดจากกิจกรรมที่ได้สั่งสมไว้แล้วมาดลจิตให้ฝัน ความฝันยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ และมีอิทธิพลต่อความเชื่อจนเกิดเป็นจารีตประเพณีการเช่นสรวงผีบรรพบุรุษ

วิทยานิพนธ์ในกลุ่มนี้มีทั้งการศึกษาความฝันในเชิงวิทยาศาสตร์ และในความเชื่อทางศาสนา ซึ่งทำให้ทราบว่ามิตถรชนะที่ตรงกันประการหนึ่งคือ ความฝันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์แต่มีการอธิบายสาเหตุการเกิดความฝันแตกต่างกันออกไป โดยความฝันในทัศนะของพุทธศาสนานี้เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจความเชื่อเรื่องความฝันที่สัมพันธ์กับการบอกเหตุการณ์ในอนาคต ดังที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง

1.8.2.2 กลุ่มที่ศึกษาความฝันในวรรณคดีไทย

วิทยานิพนธ์เรื่อง **ความฝันจากวรรณคดีไทย** ของ พวงพยอม ยลถนนอม ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.

มุ่งศึกษาความฝันจากวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 1893 - 2475) ในด้านต่าง ๆ คือ ประเภทความฝัน ความหมายจากสัญลักษณ์ของความฝัน และบทบาทของความฝันในวรรณคดีจำนวน 32 เรื่อง โดยพบ 3 ประเภท คือ ฝันดี ฝันร้าย และฝันทั้งดีและร้าย ซึ่งพบว่าความฝันที่ปรากฏนั้นส่งผลต่อการดำเนินเรื่อง ต่อการสร้างตัวละคร ต่อกลวิธีการใช้เหตุบังเอิญหรือเหลือเชื่อ และความฝันนั้นมีบทบาทต่อความเชื่อในการทำนายฝันของโหร และความเชื่อในการสะเดาะเคราะห์อีกด้วย ความฝันมีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องเนื่องจากความฝันมีลักษณะเป็นเรื่องราว มีเหตุการณ์ปรากฏจึงเหมาะสมที่จะนำมาเป็นกลวิธีการดำเนินเรื่อง ทำให้เรื่องดำเนินไปได้ด้วยดี และยังสัมพันธ์กับความเชื่อของคนในสังคมด้วย

บทความเรื่อง **ความฝันกับเหตุดีเหตุร้ายในวรรณคดีไทย** ของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ในวารสารราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2549.

ผู้เขียนแบ่งความฝันในวรรณคดีออกเป็น 2 ประเภทคือ ฝันดี และฝันร้าย ผลการศึกษาพบว่าผู้ฝันมีทั้งตัวละครชายและหญิง แต่ตัวละครหญิงจะเป็นผู้ฝันมากกว่า ความฝันบอกเหตุร้ายจะบอกเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต บอกเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และบอกเรื่องที่เกิดขึ้นในอนาคต แต่ตัวละครชายจะมีความฝันที่กว้างกว่าตัวละครหญิง ผู้หญิงจะฝันเรื่องตนเองและครอบครัว ในขณะที่ผู้ชายจะฝันเรื่องอำนาจของตนเอง เหตุการณ์บ้านเมือง และฝันเรื่องของเพื่อนด้วย ส่วนการสื่อความหมายนั้นพบว่ามีการสื่อความหมายแบบตรงไปตรงมา แต่ส่วนมากสื่อความหมายแบบต้องตีความผ่านสัญลักษณ์ ความฝันในหลายเรื่องใช้สัญลักษณ์ที่คล้ายกัน ในด้านบทบาทพบว่า เป็นการบอกไปให้ผู้อ่านทราบล่วงหน้าที่จะเกิด

เหตุการณ์อะไรต่อไป บทบาทด้านการเร้าความสนใจให้น่าติดตาม บทบาทการให้ความรู้เรื่องการตีความ ความฝัน และบทบาทการให้ความสนุกสนานจากการอ่าน ทำให้เห็นว่าการแต่งวรรณคดีไทยโดยแทรก เรื่องความฝันเข้าไป ถือเป็นกลวิธีที่น่าสนใจอย่างหนึ่งของกวีไทย

วิทยานิพนธ์และบทความในกลุ่มนี้ทำให้เห็นความสำคัญของความฝันที่กวีนำมาใช้เป็นกลวิธีการ ดำเนินเรื่องในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ในลักษณะนิมิตถึงเหตุการณ์ในอนาคต ผู้วิจัยพบว่ากลวิธีการดำเนิน เรื่องด้วยความฝันมีความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นประโยชน์กับการนำไปอภิปรายกับความฝันที่ปรากฏใน ชาตค รวมถึงสามารถทำความเข้าใจอรรถกถามหาสุบินชาตคและพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิ โกศลได้เป็นอย่างดี

1.8.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและสังคม

วิทยานิพนธ์เรื่อง แนวคิดเรื่องกึ่งพุทธกาลในสังคมไทย พ.ศ. 2475 - 2500 ของ พัทธลดา จุลเพชร ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548

มุ่งศึกษาความเป็นมาของแนวคิดเรื่องกึ่งพุทธกาล ตลอดจนแบบแผนทางความคิดและ จุดมุ่งหมายที่แฝงอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมที่ผลิตขึ้นเกี่ยวกับเรื่องพุทธกาล ผลการศึกษาพบว่า เรื่องกึ่ง พุทธกาลอาจมีที่มาจากคติทางเวลาในไตรภูมิ ความเชื่อเรื่องศาสนา 5,000 ปี ปัญจอันตรธาน อุดมการณ์ พระศรีอารีย์ หรือวรรณกรรมพุทธศาสนาเช่น พระมาลัย พุทธทำนายคำกลอน (พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล - ผู้วิจัย) โดยเฉพาะพุทธทำนายจากศิลาจารึกประเทศอินเดียที่คาดว่า เป็นเค้าโครงให้กับ หนังสือพุทธทำนายเรื่องอื่นเช่น ตำนานพระยารามมิกราช หรือหนังสือที่เป็นงานอธิบายพุทธทำนายชั้น หลัง ในช่วงเวลา พ.ศ. 2500 โดยได้สรุปว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลแสดงให้เห็นสภาพ สังคมที่จะเปลี่ยนไปในทางเสื่อมลง

ผู้วิจัยเห็นว่าวิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นประโยชน์เมื่อนำแนวคิดเรื่องกึ่งพุทธกาลไปอภิปรายร่วมกับ ตัวบทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดในสำนวนท้องถื่น

วิทยานิพนธ์เรื่อง ตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท ของ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

มุ่งศึกษาด้านพระศรีอารีย์ในสังคมไทยในแง่การสร้างสรรค์และบทบาท โดยรวบรวมข้อมูลลาย ลักษณะและมุขปาฐะจำนวน 149 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่ามี การสร้างสรรค์ตำนานออกเป็น 2 ลักษณะคือ

การสร้างสรรค์ตำนานโดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และการสร้างสรรค์ตำนานขึ้นใหม่ในสังคมไทยที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์ ในด้านบทบาทต่อสังคม พบว่ามีความสำคัญในฐานะตำนานศาสนา ในการสร้างระบบความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในอนาคตและโลกอุดมคติ สร้างมาตรฐานทางศีลธรรม และสร้างคำอธิบายเรื่องที่มาของพิธีกรรมศาสนา และสร้างกฎเกณฑ์ แนวทางปฏิบัติให้แก่สมาชิกในสังคม รวมถึงบทบาทในการสร้างสรรคงานศิลปกรรมอีกด้วย จึงเป็นประโยชน์ในการเป็นแนวทางศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม โดยเฉพาะเรื่องอุดมการณ์พระศรีอารีย์ที่กล่าวถึงสังคมในอนาคต

งานวิจัยเรื่อง **แนวคิดและบทบาทของวรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาในสังคมไทย** ของ พิสิทธิ์ กอบบุญ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2557.

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาแนวคิดและบทบาทของวรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาในภาพรวม ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาสร้างจากคัมภีร์หลักคือ พระไตรปิฎก และคัมภีร์หลังพระไตรปิฎกคือ อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส โดยเชื่อมโยงกับคัมภีร์ดังกล่าวทั้งในแง่เนื้อเรื่องหลักคำสอน อ้างอิงไปยังหลักการสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยวรรณกรรมไทยใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์เพื่อสื่อสารธรรม เป็นวรรณกรรมแห่งประสบการณ์ทั้งด้านผู้แต่งที่นำประสบการณ์มาแต่งเพื่อสร้างประสบการณ์ให้ผู้อ่าน มุ่งประโยชน์ให้เกิดความสงบสุขในจิตใจ ช่วยพัฒนาความคิด การดำเนินชีวิต ในด้านบทบาทพบว่าอยู่ในฐานะเป็นพุทธศิลป์ บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีในสังคมไทย

งานวิจัยกลุ่มนี้ทำให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีมากกว่าการให้คติธรรม คือมีบทบาทในเรื่องของสังคมการเมืองการปกครอง การนำพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือสื่อความคิด ช่วยให้เห็นความสำคัญระหว่างพุทธศาสนากับสังคมที่เกื้อกูลต่อกัน เป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจบทบาทของวรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ในภูมิภาคต่าง ๆ

1.8.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์หรือการทำนาย

วิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้โหราศาสตร์เป็นวิถีทางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ของ อชิรพจนินชา พลายนาค ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

มุ่งศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อโหราศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับโหราศาสตร์ และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ที่ใช้โหราศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่าพุทธศาสนิกชนปฏิเสธโหราศาสตร์ในฐานะของความเป็นวิชาแขนงหนึ่งที่ไม่เหมาะสมกับชีวิตสมณเพศ เพราะอาจทำให้เกิดความลุ่มหลงไม่สนใจหน้าที่อันพึงกระทำ แต่ในความสัมพันธ์พบว่าทั้งพุทธศาสนาและโหราศาสตร์ตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อร่วมกัน แต่มีจุดหมายแท้จริงต่างกัน กล่าวคือพุทธศาสนิกชนมีจุดมุ่งหมายคือการดับทุกข์หรือเข้าสู่นิพพาน ขณะที่โหราศาสตร์มุ่งที่ความสวัสดิภาพของชีวิตในปัจจุบันเป็นสำคัญ ทั้งนี้ได้เก็บข้อมูลจากพระสงฆ์บางรูปที่ใช้โหราศาสตร์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาและได้เสนอแนะแนวทางว่า พระสงฆ์ที่ใช้โหราศาสตร์สามารถช่วยเหลือชาวบ้านที่มีความทุกข์ได้แต่ควรใช้โหราศาสตร์ในฐานะเครื่องมือชักจูงไม่ใช่จุดหมายหลัก แม้ว่าการกระทำเช่นนี้จะผิดหลักพระธรรมวินัย แต่หากยังมีประโยชน์สุขที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมและผู้คนหมู่มาก

วิทยานิพนธ์เรื่อง อาริไทย์โพธิบาทว์: วรรณกรรมคำพยากรณ์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ของ พิรภัทร์ ศรีตุลา ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2555.

มุ่งศึกษาเนื้อหา ภาษา วรรณศิลป์ และคุณค่าที่ปรากฏในเรื่องอาริไทย์โพธิบาทว์ ผลการศึกษาสำคัญพบว่า อาริไทย์โพธิบาทว์ช่วยสะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคมไทยด้านต่าง ๆ ได้แก่ สะท้อนการผสมผสานคติทางพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ฮินดู ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องโชคลาง สะท้อนการปกครองว่าประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รวมทั้งสะท้อนให้เห็นอาชีพของคนไทยว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้เรื่องอาริไทย์โพธิบาทว์ยังเป็นภูมิปัญญาของไทยที่ได้รับการจัดให้อยู่ในหมวดดอนามัยเนื่องจากเป็นวรรณกรรมที่ช่วยปลูกปลอบใจให้คลายทุกข์ อันเป็นคุณค่าด้านสังคมที่ช่วยควบคุมจิตใจคนไม่ให้ตื่นตระหนกและให้ดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติ

วิทยานิพนธ์เรื่อง **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวงชะตา: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์** ของ ชนกพร พัวพัฒนกุล ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.

มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวงชะตาตามแนวคิดวาทกรรมเชิงวิพากษ์ของแฟร์คลัฟ (Fairclough) โดยผลการศึกษาพบว่า มีการใช้กลวิธีทางภาษาถ่ายทอดอุดมการณ์เช่น อุดมการณ์เชตานิยม อุดมการณ์ความสุข หรืออุดมการณ์ชนชั้น และการพยากรณ์เป็นการสื่อสารที่ผู้รับการพยากรณ์มีแนวโน้มที่จะเชื่อฟังคำพยากรณ์ของหมอดู ทำให้อุดมการณ์ที่นำเสนอ น่าจะส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง นอกจากนี้ในวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมยังพบว่า อุดมการณ์ต่าง ๆ ที่เผยแพร่กันมีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิดและค่านิยมในสังคมไทยหลายประการ อาทิ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ระบบอาวูโส ชนชั้นทางสังคม ความคิดทางพระพุทธศาสนา และลัทธิบริโภคนิยม หรือส่งผลกระทบต่อความคิดในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การนิยมชีวิต สังคมและสมาชิกที่พึงประสงค์ แสดงให้เห็นว่าการพยากรณ์ดวงชะตาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาและจัดระเบียบทางสังคม อาจทำให้ผู้รับการพยากรณ์สามารถรับมือกับปัญหาชีวิตบางประการได้

ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยในกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงกลวิธีและความสำคัญของการพยากรณ์หรือการทำนายอนาคตว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม มีผลต่อการขัดเกลาจิตใจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้คน จึงเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ตามที่มีการกล่าวถึงอรรถกถามหาสุบินชาดกในฐานะความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ในคัมภีร์พุทธศาสนาด้วย

บทที่ 2

ความฝันกับการทำนายฝันในพระพุทธศาสนา และการวิเคราะห์อรรถกถามหาสุบินชาดก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานระบุความหมายคำว่า ฝัน¹ หมายถึง การนึกเห็นเป็นเรื่องราวเมื่อหลับ และให้ความหมายคำว่า นิมิต² ว่าหมายถึง เครื่องหมาย, ลาง, เหตุ, เค้ามูล ขณะที่พจนานุกรมกระทรวงศึกษาธิการ อธิบายว่า นิมิต³ คือสิ่งที่ปรากฏขึ้นในใจ เมื่อเวลานอนหลับ การให้ความหมายของพจนานุกรมในข้างต้นนั้น ทำให้สามารถอนุมานได้ว่า ความฝัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในความคิดและจิตใจ ไม่ใช่สิ่งที่ดวงตามองเห็นในยามหลับ

ความฝันในทางวิทยาศาสตร์ยังเป็นที่ถกเถียงจนถึงปัจจุบัน โดยมีแนวคิดที่ขัดแย้งกัน 2 แนวทาง คือ 1) แนวคิดของซิกมุนด์ ฟรอยด์⁴ (Sigmund Freud) ที่กล่าวว่า ความฝันเป็นสิ่งที่มีความหมาย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยา เป็นการปลดปล่อยความปรารถนาเมื่อยามหลับโดยได้รับอิทธิพลจากสิ่งเร้าภายใน เช่น ความคับข้องใจ ความวิตกกังวล หรือความต้องการ และความฝันจะช่วยจัดสิ่งเหล่านี้ให้น้อยลงเพื่อให้หลับต่อไปได้ และแนวคิดที่ 2) ที่ได้แย้งโดยกลุ่มของนักเขียนงานเชิงแพทยศาสตร์⁵ ซึ่งไม่ยอมรับว่าความฝันเป็นปรากฏการณ์เชิงจิตวิทยา แต่มีการกระตุ้นและสร้างขึ้นมาจากประสาทสัมผัสของร่างกาย แนวคิดที่ได้แย้งนี้เป็นมุมมองเล็ก ๆ ไม่ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์หรือตั้งคำถามมากนัก จึงยังคงทำให้มุมมองที่ยึดถือว่าความฝันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาของฟรอยด์ยังคงเหนียวแน่นเช่นเดิม

ขณะที่ศรีสมร สุริยาศศิน⁶ ได้รวบรวมความฝันในทาง “ความเชื่อ” ของชนชาติต่าง ๆ ในภาพรวมโดย ชาวอียิปต์ และกรีก-โรมันเชื่อว่า ความฝันเกิดจากความต้องการของพระเจ้าเพื่อที่จะแจ้งข่าวดีและร้ายให้ทราบ ชาวจีนเชื่อว่า ความฝันเกิดจากสาเหตุภายใน (Internal Source) คือ วิญญาณของผู้ฝันขณะ

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 795.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 635.

³ อ้างถึงใน พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, ความฝัน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544), หน้า 1

⁴ เมธินี ไชยคุณค่า แปล, Sigmund Freud - Dream Psychology จิตวิทยาความฝัน, (กรุงเทพฯ: แอร์โรว์มัลติมีเดีย, 2560), หน้า 37 – 65.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17 – 18.

⁶ ศรีสมร สุริยาศศิน, การวิเคราะห์ความฝัน ในวารสารรวมคำแหง ปีที่ 23 ฉบับพิเศษ กรกฎาคม – กันยายน, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549).

นอนหลับ วิญญาณจะออกไปจากร่างกายและเมื่อกลับเข้ามาสู่ร่างจะนำความรู้สึกร่างต่าง ๆ ที่ไปพบเห็นมา ทำให้เกิดเป็นความฝัน ซึ่งเห็นได้ว่าคุณลักษณะเป็นสากล มนุษย์ต่างมี “ความเชื่อ” ที่เกี่ยวข้องกับ ความฝันว่าเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติและต้องการหาคำตอบ

ความสงสัยใคร่รู้จึงเป็นลักษณะนิสัยสำคัญที่มีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์ เกิดกระบวนการอย่างหนึ่ง ซึ่งตอบสนองลักษณะนิสัยดังกล่าวโดยเฉพาะ “การทำนาย” โดยเป็นการคาดเดาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นคำตอบ ที่อาจเกิดได้ในอนาคต การทำนายช่วยให้มนุษย์หายสงสัยและดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นใจมากขึ้นและอยู่ ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของมนุษย์มานาน สิ่งที่ยืนยันความเก่าแก่ของการทำนายคือบันทึกของเหล่าฤๅษีในคัมภีร์ พระเวทที่มีการสั่งสมสืบทอดมาเป็นเวลานานกว่า 8,000 ปี¹ ยุคอินเดียโบราณ ในไตรปิฎกสัมหิตา ฤๅษี จะมีหน้าที่ทำนายว่าพิธีบูชาญันนั้นจะเสร็จสิ้นไปได้ด้วยดีหรือไม่ โดยจะทำการจุดแท่งไม้ให้ติดไฟด้วยก้อน ขนมหยา ถ้าหากไม่ดังกล่าวนั้นติดไฟได้ดี พิธีกรรมนั้นก็จะดำเนินไปและเสร็จสิ้นได้ด้วยดี² การทำนายจึง เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมผูกติดกับวิถีชีวิตของมนุษย์อย่างแยกไม่ออก เมื่อความฝันเกิดขึ้น มนุษย์มีความสงสัย ใคร่รู้ในสภาวะนั้น การทำนายฝันจึงเป็นการคาดเดาและมอบคำตอบล่วงหน้าให้กับมนุษย์วิธีหนึ่ง

นอกจากนี้พบว่านิทานพื้นบ้านของชนชาติต่าง ๆ ยังปรากฏเรื่องราวที่มีความฝันเข้าไปเกี่ยวข้อง ด้วย โดยพบในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของ Stith Thompson³ ว่ามีอนุภาคคำแนะนำจากความฝัน (D1814.2 Advice from dream) สัญญาณบอกเหตุจากความฝัน (D1810.8.3 Warning in dream) ที่ ประกอบด้วย ความฝันที่ส่งสัญญาณบอกความเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ (D1810.8.3.1.1 Dream warn of illness or injury) ความฝันที่ส่งสัญญาณบอกอันตรายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ (D1810.8.3.2 Dream warn of danger which will happen in near future) และฝันร้ายในฐานะกลางร้าย (D1812.5.1.2 Bad dream as evil omen) ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านของประเทศอินเดีย ไอซ์แลนด์ สกอตแลนด์ อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา

ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะเป็นเรื่องสากล เป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดกับมนุษย์ทุกคน มนุษย์จึงนำความฝันและวิธีการทำนายเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าต่าง ๆ ทั้งนิทาน พื้นบ้าน วรรณคดี วรรณกรรม ด้วยเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิต นอกจากความฝันที่ปรากฏในทาง

¹ ปัญญาวัฒน์, พุทธทำนาย. (กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือโกสินทร์, 2549), หน้า 14.

² Anthony Philip Stone, Hindu astrology : Myths, Symbols and Realities, (India: Select Book, 1981), p. 174.

³ Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature volume two, (United States of America: Indiana University, 1955), p. 323 – 328.

วิทยาศาสตร์ ความเชื่อ หรือความฝันในนิทานพื้นบ้านของชนชาติต่าง ๆ แล้ว ยังมีความฝันและการทำนายฝันปรากฏอยู่ในเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาด้วยดังการอภิปรายต่อไปนี้

2.1 ความฝันและการทำนายฝันในพระพุทธศาสนา

ความฝันกับการทำนายฝันเป็นความคิดความเชื่อเดิมของมนุษย์ ดังปรากฏว่ามีเรื่องดังกล่าวอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาด้วย สามารถอภิปรายเรื่องต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 คัมภีร์พระพุทธศาสนา

ความฝันที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา¹ ได้สำรวจจากพระไตรปิฎกโดยมีการอ้างถึงความฝันและการทำนายฝันในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1.1 พระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ประมวลกฎข้อปฏิบัติ หรืออธิบายความประพฤติของพระภิกษุ ทั้งระเบียบการปฏิบัติตนตั้งแต่เรื่องสำคัญไปจนถึงเรื่องเล็กน้อยในชีวิตประจำวัน เป็นที่น่าสังเกตว่าในพระวินัยปิฎกได้อธิบายเรื่องสาเหตุของการเกิดความฝัน¹ ว่ามีปัจจัย 4 ประการ 1 ในสาเหตุของความฝันได้อ้างถึงความฝันทั้ง 16 ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศลด้วย ดังความว่า

...ก็แล บุคคลเมื่อจะฝันนั้น ย่อมฝันเพราะเหตุ 4 ประการคือ เพราะธาตุกำเริบ 1 เพราะเคยทราบมาก่อน 1 เพราะเทวดาสงหรณ์ 1 เพราะบุพนิมิต 1

บรรดาเหตุ 4 อย่างนั้น **คนผู้มีธาตุกำเริบ** เพราะประกอบด้วยปัจจัยอันทำให้ดีเป็นต้นกำเริบ ชื่อว่าย่อมฝันเพราะธาตุกำเริบ และเมื่อฝันย่อมฝันต่าง ๆ เช่นเป็นเหมือนตกจากภูเขาเหมือนเหาะไปทางอากาศ และเหมือนถูกเนื้อร้าย ข้างร้าย และโจรเป็นต้น ไล่ติดตาม **เมื่อฝันเพราะเคยทราบมาก่อน** ชื่อว่าย่อมฝันถึงอารมณ์ที่ตนเคยเสวยมาแล้วในกาลก่อน **พวกเทวดาย่อมนำอารมณ์** มีอย่างต่าง ๆ เข้าไปเพื่อความเจริญบ้าง เพื่อความเสื่อมบ้าง เพราะเป็นผู้มุ่งความเจริญบ้างเพราะเป็นผู้มุ่งความเสื่อมบ้าง แก่บุคคลผู้ฝัน

¹ พระวินัยปิฎก มหาวีถังค์ เล่ม 1 ภาค 3, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 102.

เพราะเทวดาสังหารณ์ ผู้นั้นย่อมฝันเห็นอารมณ์เหล่านั้นด้วยอนุภาพของพวกเทวดานั้น **เมื่อบุคคลฝันด้วยอำนาจแห่งบุญและบาปเหมือนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงพระสุบิน** นิमितในการที่จะได้พระโอรสฉะนั้น **เหมือนพระโพธิสัตว์ทรงมหาสุบิน 5 และเหมือนพระเจ้าโกศลทรงพระสุบิน 16 ประการฉะนั้นแล** บรรดาความฝัน 4 อย่างนั้น ความฝันที่คนฝันเพราะธาตุกำเริบและเพราะเคยทราบมาก่อนไม่เป็นจริง ความฝันที่ฝันเพราะเทวดาสังหารณ์จริงก็มี เหลวไหลก็มี เพราะว่าพวกเทวดาโกรธแล้วประสงค์จะให้พินาศโดยอุบาย จึงแสดงให้เห็นวิปริตไปบ้าง ส่วนความฝันที่คนฝันเพราะบุญนิमितเป็นความจริงโดยส่วนเดียวแล ความแตกต่างแห่งความฝัน แม้เพราะความแตกต่างแห่งมูลเหตุทั้ง 4 อย่างนี้ คละกันก็มีได้เหมือนกัน ก็แลความฝันทั้ง 4 อย่างนี้นั้น พระเสขะและปฤชชนเท่านั้นย่อมฝัน เพราะยังละวิปลาสไม่ได้ พระอเสขะทั้งหลายย่อมไม่ฝันเพราะท่านละวิปลาสได้แล้ว...

จากความในพระวินัยข้างต้นระบุถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความฝันในทัศนะของพุทธศาสนาว่ามีอยู่ด้วยกัน 4 ประการ ได้แก่ 1) ธาตุต่าง ๆ ในร่างกายมีฤทธิ์ทำให้เกิดความฝัน 2) ความฝันที่เป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีต 3) เทวดาบ้นดาลให้เกิดความฝันขึ้น 4) ความเชื่อเรื่องบุญและบาปที่ทำให้เกิดความฝัน โดยเฉพาะบุญญาธิการ หรือผู้ที่มีบุญที่บุญนั้นบันดาลให้เกิดความฝันขึ้น ในพระวินัยปิฎกข้างต้นยกตัวอย่างถึงปัญจมหาสุบินของพระพุทธเจ้าที่ทรงพระสุบินก่อนการตรัสรู้ และพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ทรงสุบินถึงความฝันอันยิ่งใหญ่ทั้ง 16 ประการ กล่าวถึงความฝันของพระพุทธเจ้าและพระเจ้าปเสนทิโกศลที่เกิดขึ้นนั้นมาจากอำนาจแห่งบุญ

นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎกนี้ได้มีการบัญญัติพระวินัยซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความฝัน โดยกล่าวถึงกรณีพระภิกษุนอนหลับไม่ได้สติ¹ และเกิดความฝันจนเป็นเหตุให้น้ำสุจิเคลื่อนเนื่องจากได้รับโภชนาหารอันประณีตและมีร่างกายที่สมบูรณ์ เสนาสนะต่าง ๆ จึงเปื้อนน้ำสุจิ พระพุทธองค์จึงอาศัยเหตุแห่งความฝันนี้ทรงมีพุทธานุญาตแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ่านิสีทนะ เพื่อรักษากาย รักษาจิวร รักษาเสนาสนะ...

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5 – 7.

จากความข้างต้นนั้นอนุมานได้ว่า “ผ้าสีทนะ” คือผ้าที่พระภิกษุสงฆ์นำมานุ่ง เพื่อป้องกันอสุจิเประอะเปื้อนเสนาสนะ หรือใช้รองนั่งเพื่อกันจิวรเปื้อนจากพื้น พระพุทธเจ้าทรงดำริแล้วว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ใช่เป็นเรื่องที่ผิดนักจึงทรงหาวิธีแก้ไขเหตุการณ์ดังกล่าว

อีกบัญญัติหนึ่งคือ เรื่องของภิกษุที่ฉันอาหารแล้วจำวัด ปล่อยสติไม่มีสัมปชัญญะ อสุจิจึงได้เคลื่อนเพราะมีความฝันเป็นสาเหตุ ภิกษุสงสัยว่าจะเป็นอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่ จึงไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า

...เจตนานี้มีอยู่ แต่นั้นเป็นอัพโพหาริก คือเจตนาเป็นเหตุยินดีนี้มีอยู่ แต่เจตนา
นั้นแล ชื่อว่า เป็นอัพโพหาริก คือ ไม่เป็นองค์แห่งอาบัติ เพราะบังเกิดในฐานอันไม่ใช่ขี้...

และทรงอนุบัญญัติว่า

...ปล่อยสูกะเป็นไปด้วยความจงใจ เว้นไว้แต่ฝัน เป็นสังฆาทิเสส...

...ถึงแม้จะฝันว่า ได้เสพเมถุนกับมาตุคามก็ไม่ชื่อว่าเป็นอาบัติ เหตุเพราะอาบัติ

ไม่มีเพราะความฝัน...

จากความข้างต้นในพระวินัยปิฎกดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบถึงทัศนะของพระพุทธเจ้าที่มีต่อความฝัน ซึ่งไม่ใช่ความฝันธรรมดา แต่ฝันแล้วน้ำอสุจิเคลื่อนนั้นเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์เพศชายทุกคน แม้พระสงฆ์ที่อสุจิเคลื่อนเพราะมีความฝันเป็นสาเหตุก็ไม่ผิด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่หากประพฤติอย่างจงใจจึงจะเป็นอาบัติสังฆาทิเสส พระพุทธเจ้าจึงไม่บัญญัติความฝันว่าเป็นเหตุแห่งการอาบัติ แต่เมื่อความฝันก่อให้เกิดเหตุการณ์อื่นตามมา จึงต้องแก้ไขปัญหานั้น เช่นการมีพุทธานุญาตให้ใช้ผ้าสีทนะ เป็นต้น

นอกจากนี้ในพระวินัยปิฎกแล้ว ยังปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชั้นหลังอย่างคัมภีร์สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย เรื่องพรรณนาเตรสกัณฑ์ สังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ 1 คัมภีร์ดังกล่าวอธิบายถึงเหตุที่ทำให้เกิดความฝัน โดยแทรกเรื่องพระสุบินของพระนางสิริมหามายา ปัญจมหาสุบินของพระพุทธเจ้า ก่อนตรัสรู้ และเรื่องพระสุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ปรากฏคาถาที่คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในอรรถกถา มหาสุบินชาดก โดยกล่าวถึงความฝันทั้งหมด 16 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. โคอุสุภราช 2. ต้นไม้ 3. แมโค 4. โคสามัญ 5. ม้า 6. ภาตทองคำ 7. นางสุนัข
จิ้งจอก 8. หม้อน้ำ 9. สระโบกขรณี 10. ข้าวติบ 11. แก่นจันทน์ 12. น้ำเต้าจมน้ำ 13.
หินลอยน้ำ 14. นางเขยนกลืนงูเห่า 15. หงส์ทองแวดล้อมกา 16. เสือกัวแพะ¹

ความดั่งกล่าวของคัมภีร์สารัตถที่ปีระบุเพียงแต่ความฝันทั้ง 16 ประการไม่
ปรากฏรายละเอียดเนื้อเรื่องอรรถกถาหาสุบินชาดกหรือการทำนายผลของความฝันในแต่ละข้อ ซึ่ง
รายละเอียดเนื้อหานั้นผู้วิจัยจะอธิบายในหัวข้อการวิเคราะห์อรรถกถาหาสุบินชาดก

2.1.1.2 พระสุตตันตปิฎก

พระสุตตันตปิฎกปรากฏเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำนายฝันอยู่ในพระไตรปิฎก
เล่มที่ 9 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 1 ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร หัวข้อมหาศีล หรือพระดำรัส
ของพระพุทธเจ้าเรื่องศีลที่มีเนื้อหายาว โดยปรากฏพระดำรัสที่เกี่ยวข้องกับการทำนายว่า

...[19] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปุถุชนกล่าวชมตถาคต ฟังกล่าว
เช่นนี้ว่า

1. พระสมณโคดม เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยดีรัจฉานวิชา เช่น
อย่างที่มีสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพ
โดยทางผิดด้วยดีรัจฉานวิชาเห็นปานนี้ คือ ทายอวัยวะ ทายนิมิต ทายอุปบาท **ทำนายฝัน**
ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า... เป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็น
หมองู เป็นหมอยาพิษ...²

ความข้างต้นได้อธิบายถึงการกระทำของพระพุทธเจ้าที่ละเว้นดีรัจฉานวิชา หรือ
ดีรัจฉานวิชา พระองค์ทรงหมายถึง การกระทำที่ขวางทางไปสู่พระนิพพาน และไม่เป็นประโยชน์แก่การ
ปฏิบัติธรรม เช่น การทำนายทายเรื่องต่าง ๆ หรือกระทำเรื่องเกี่ยวกับเวทมนต์คาถา และกล่าวว่าการ
ทำนายฝันเป็นเรื่องที่ขัดขวางทางธรรม

¹ สิริ เพ็ชรไชย แปล, สารัตถที่ปี ฎีกาพระวินัย ภาค 3, (กรุงเทพฯ: มุลินธิอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, 2542), หน้า 8.

² กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 9 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 1 ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค, พิมพ์ครั้งที่ 3,
(กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, ไม่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า 9.

ความดังกล่าวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอาชีพดังกล่าวอาจเป็นอาชีพทั่วไปที่แพร่หลายอยู่แล้วในสังคม รวมถึงการทำนายฝันที่มุ่งบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าโดยตีความหรือถอดสัญลักษณ์จากความฝัน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบว่าเรื่องดังกล่าวเป็นความคิดความเชื่อของคนทั่วไป จึงใช้ความคิดความเชื่อนั้นให้เป็นประโยชน์ กล่าวคือ ใช้ความฝัน หรือการทำนายฝันนั้น เป็นเครื่องมือให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงธรรม ดังที่จะอภิปรายให้ทราบต่อไป

2.1.1.3 พระอภิธรรมปิฎก

นอกจากพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกแล้ว ในพระอภิธรรมปิฎกปรากฏเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความฝันคือ กล่าวถึงเหตุแห่งการฝัน 4 ประการ ในพระอภิธรรมปิฎก วิกังค์ เล่ม 2 ภาค 2¹ ดังความว่า

...เหตุแห่งการฝัน 4

ก็แล บุคคลเมื่อเห็นสุบิน (ฝัน) นั้น ๆ ย่อมฝันเห็นด้วยเหตุ 4 ประการ คือ โดยธาตุกำเริบ โดยเคยประสบมา โดยเทวดาดลใจ โดยบุพนิมิต

...ใน 4 อย่างนั้น บุคคลมีธาตุกำเริบ เพราะประกอบด้วยปัจจัยทำให้เกิดปกติของน้ำดีเป็นต้น จึงชื่อว่าย่อมฝันไปเพราะธาตุกำเริบ จริงอยู่ เมื่อฝันไปต่าง ๆ ย่อมเป็นราวกะว่า กำลังตกลงไปจากภูเขาราวกะว่ากำลังเดินไปทางอากาศ และเป็นราวกะว่าถูกเนื้อร้าย ช้างร้ายและโจรเป็นต้นติดตามแล้วว่าโดยเคยประสบมาบุคคลเมื่อฝัน ย่อมฝันเห็นอารมณ์อันตนเคยประสบมาแล้วในกาลก่อน

ว่าโดยเคยประสบมา บุคคลเมื่อฝัน ย่อมฝันเห็นอารมณ์อันตนเคยประสบมาแล้วในกาลก่อน

ว่าโดยเทวดาดลใจ เทวดาย่อมน้อมอารมณ์มีอย่างต่าง ๆ เข้าไปเพราะความเป็นผู้ใคร่จะให้ประโยชน์ หรือเพราะความประสงค์จะให้เกิดความเสื่อม หรือเพื่อให้เกิดความเจริญ หรือเพื่อให้เกิดความพินาศแก่บุคคลผู้ฝันนั้น บุคคลนั้น ย่อมฝันเห็นอารมณ์เหล่านั้น ด้วยอานุภาพแห่งเทวดาเหล่านั้น

¹ พระอภิธรรมปิฎก วิกังค์ เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 640 - 645.

ว่าโดยบุพนิมิต บุคคลเมื่อฝันเห็น ย่อมฝันเห็นสุบินอันเป็นบุพนิมิต (กลางที่บอกเหตุขึ้นก่อน) แห่งความเจริญ หรือความพินาศ ด้วยสามารถแห่งบุญและบาปย่อมเป็นดุจพระมารดาของพระโพธิสัตว์ ทรงสุบินนิมิตในการได้เฉพาะซึ่งพระราชบุตร ย่อมเป็นดุจพระโพธิสัตว์ ทรงมหาสุบินนิมิต 5 ข้อ และย่อมเป็นดุจพระเจ้าโกศลทรงสุบินนิมิต 16 ข้อ...

จากความข้างต้นเห็นได้ว่าจะมีความสอดคล้องกับเนื้อหาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ที่กล่าวถึงเหตุแห่งการเกิดความฝัน โดยมีปัจจัยการเกิดความฝันทั้งสิ้น 4 ประการ ทั้งพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกได้กล่าวถึงมหาสุบิน 16 ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศลอีกด้วยว่าเป็นการบอกเหตุล่วงหน้า

จะเห็นได้ว่าคัมภีร์พระไตรปิฎกอันประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมได้กล่าวถึงความฝันและการทำนายฝันไว้อย่างรอบด้าน กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่าความฝันเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่องผิวิสัยของมนุษย์ เกิดขึ้นได้เป็นธรรมดา ความฝันเกิดขึ้นเพราะประสบการณ์ของแต่ละคนที่ผ่านมา ภาวะอาการต่าง ๆ ในร่างกายทำให้เกิดขึ้น และความเชื่อที่เกิดขึ้นเพราะอิทธิฤทธิ์ของเทวดาหรือเกิดจากนิมิตต่าง ๆ ในเมื่อความฝันเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่ความฝันนั้นอาจส่งผลให้เกิดปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกามอย่างเช่น น้ำอสุจิเคลื่อน พระพุทธเจ้าก็ทรงหาวิธีแก้ไข โดยไม่ได้มุ่งกล่าวว่าความฝันเป็นสิ่งที่ผิด หรือการกล่าวถึงเรื่องของการทำนายฝันว่าเป็นเดรัจฉานวิชา แต่เมื่อความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝันเป็นสิ่งที่คนทั่วไปคุ้นเคย การทำนายฝันที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดกนั้นจึงเป็นการแก้ไขปัญหาดังภาษิตที่ว่า “หนามยอกเอาหนามบ่ง” คือการแก้ไขโดยใช้ปัจจัยที่เป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา และพระพุทธองค์เพิ่มหลักธรรมคำสอนเข้าไปในการแก้ไขปัญหานั้นด้วย

นอกจากความฝันและการทำนายฝันที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกข้างต้นแล้ว ยังปรากฏความฝันและการทำนายฝันในพุทธประวัติและชาดกด้วย ดังการอภิปรายต่อไปนี้

2.1.2 ความฝันและการทำนายฝันในพุทธประวัติและชาดก

นอกจากการพูดถึงความฝันในแง่ของพระวินัยหรือการห้ามทำนายฝันที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติในอุลลิสกขาบทแล้ว ยังพบว่ามีกรกล่าวถึงความฝันและการทำนายฝันในเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ทั้งพุทธประวัติ อรรถกถาชาดก และปัญญาสาชดก ดังการอภิปรายต่อไปนี้

2.1.2.1 ความฝันและการทำนายฝันในพุทธประวัติ

ความฝันและการทำนายฝันในพุทธประวัตินี้พิจารณาจากเนื้อหาในพระปฐมสมโพธิกถา¹ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งปรากฏความฝันและการทำนายฝัน 3 ครั้งได้แก่ พระสุบินของพระเจ้าสีหหนุ พระสุบินของพระนางสิริมหามายา และพระสุบินของเจ้าชายสิทธัตถะ ดังความต่อไปนี้

1) พระสุบินของพระเจ้าสีหหนุ

พระสุบินของพระเจ้าสีหหนุพระราชบิดาของพระเจ้าสุทโธทนะนี้อยู่ในวิเวกปริวรรต ปริจเฉทที่ 1 เนื้อหากล่าวถึงพระสุบิน 2 ประการคือ บัลลังก์แก้วหนึ่งผุดขึ้นมาจากพื้นดิน ประดิษฐานอยู่ในชมพูทวีปสูงพันภวคคพรหม มีพื้น 28 ชั้น พื้นของบัลลังก์กว้างใหญ่ไปทั่วทั้งจักรวาล มีบุรุษนั่งอยู่ในบัลลังก์แก้วพร้อมด้วยนางบริวาร บุรุษนั้นดำริจะเปิดประตูพระอมตมหานฤพาน ผนึกตั้งเค้าตกลงมาเป็นมนุษย์ และบุรุษนั้นได้สั่งสอนให้มนุษย์ศาสตร์ได้เรียนรู้ศิลปศาสตร์ทั้งปวง

พราหมณ์ได้ถวายคำทำนายของพระสุบินของพระเจ้าสีหหนุว่า พระองค์จะจัดงานอภิเษกระหว่างเจ้าชายสิริสุทโธทนะกับเจ้าหญิงสิริมหามายา

2) พระสุบินของพระนางสิริมหามายา

พระสุบินของพระนางสิริมหามายานี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ภานิกขมนปริวรรต ปริจเฉทที่ 3 โดยความว่า วันเพ็ญอาสาฬหะ เดือน 8 พระนางสิริมหามายาผู้ถึงพร้อมด้วยสมบัติทุกประการลงสร้งน้ำแล้วได้ทรงอธิษฐานบรรทมบนแท่นไสยาสน์ เมื่อหยั่งลงสู่นิทรารมณและทรงพระสุบินว่า ท้าวจตุมหาราชทั้ง 4 เสด็จมายกพระองค์ไปพร้อมกับพระแท่นบรรทมนำไปสู่ป่าหิมพานต์ จากนั้นเทพธิดาได้มาเชิญเสด็จไปสระอโนดาตเพื่อสร้งน้ำ ให้ทรงสร้งสนานแล้วให้ทรงผลัดผ้าทิพย์ ลูบไล้ด้วยเครื่องทิพย์สุคนธ์ ประดับดอกไม้ทิพย์ ในที่ไมห่างไกลจากสระอโนดาตนั้นมีภูเขาดิน ภายในภูเขาดินนั้นมีวิมานทอง ให้พระองค์บรรทมหันพระเศียรไปทางภูเขาทอง ครั้งนั้นมีพญาช้างเผือกได้เที่ยวอยู่ที่ภูเขาทองนั้นลงจากภูเขาทองนั้น ขึ้นมายังภูเขาดิน เข้าไปสู่วิมานทอง กระทำประทักษิณแล้วชูงวงถวายดอกบัวสี

¹ พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโน) และเสาวณิต วิงวอน, บรรณาธิการ. ปฐมสมโพธิ. (กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน), 2558.

ชาวอันมีกลิ่นหอม จากนั้นทำประทักษิณรอบพระนางสิริมหามายา 3 รอบ แล้วจุดเทียนเข้าไปในครรภ์ของพระองค์

รุ่งเช้าพระนางสิริมหามายาได้ทูลความถวายพระราชสวามี พระเจ้าสุทโธทนะได้ให้พราหมณ์ 64 คน เหล่าพราหมณ์ได้ถวายคำทำนายว่า พระองค์จะได้พระโอรส หากครองเพศบราหฺมาจะได้เป็นบรมจักรพรรดิ แต่หากออกบวชจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3) พระสุบินของพระมหาโพธิสัตว์

ปัญจมหาสุบิน 5 ประการ หรือพระสุบินของพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏในพุทธบูชาปิรวรรต ปริเฉทที่ 8 โดยพระสุบินแต่ละข้อปรากฏเนื้อหา ดังนี้

1) ทรงพระสุบินว่า พระองค์เสด็จบรรทมหงายเหนือพื้นปฐพี พระเศียรหนุนภูเขาหิมพานต์ต่างพระเขนย หรือหมอน พระหัตถ์ซ้ายหยั่งลงในมหาสมุทรทางทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวาหยั่งลงทางทิศตะวันตก และพระบาททั้งสองหยั่งลงในมหาสมุทรทางทิศใต้

2) ทรงพระสุบินว่า ดิณชาติ หรือหญ้าแพรก เส้นหนึ่งงอกออกจากพระนาภี หรือสะดือสูงขึ้นไปถึงท้องฟ้า

3) ทรงพระสุบินว่า หมู่กมิชาติ หรือหนอน ทั้งหลาย อันมีสีขาบบ้างดำ บ้างเป็นอันมาก ไต่ขึ้นมาแต่พื้นพระบาททั้งสองจนเต็มพระชงฆ์ หรือแข้ง และไต่ขึ้นมาถึงพระชานุมณฑล คือถึงหัวเข่า

4) ทรงพระสุบินว่า หมู่สุกฺกชาติ หรือนก ทั้ง 4 จำพวก มีสีต่าง ๆ กัน คือ สีเหลือง สีขาว สีแดง และสีดำ บินจากทิศทั้ง 4 ลงมาจับแทบพระบาทแล้วกลับกลายเป็นสีขาวไปทั้งสิ้น

5) ทรงพระสุบินว่า พระองค์เสด็จขึ้นไปเดินจงกรมบนยอดภูเขาอันเต็มไปด้วยอจาณ แต่อจาณเหล่านั้น มิได้เปราะเปื้อนพระยุคลบาท

เมื่อพระมหาโพธิสัตว์ตื่นบรรทม ได้ทรงตรวจทำนายพระสุบินด้วยพระองค์เอง ซึ่งทรงดำริว่าจะได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากเหตุการณ์ในพุทธประวัติข้างต้นเห็นได้ว่ามีความฝันเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งพระเจ้าสีหหนุ พระนางสิริมหามายา และพระพุทเจ้าขณะเป็นโพธิสัตว์ ความฝัน

ต่าง ๆ ที่ปรากฏนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นที่มาหรือเป็นบุพนิมิตของเหตุการณ์อันเป็นมงคลที่จะเกิดขึ้นต่อไปเช่น การประสูติของพระโพธิสัตว์ หรือการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ความฝันจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเล่าเรื่องราว ให้เกิดความรู้สึกศรัทธาในเรื่องทางพระพุทธศาสนามากขึ้น

2.1.2.2 ความฝันและการทำนายฝันในอรรถกถาชาดก

นอกจากพุทธประวัติแล้ว ความฝันและการทำนายฝันยังเป็นอนุภาคสำคัญในอรรถกถาชาดกซึ่งเป็นเรื่องราวพระอดีตชาติของพระพุทธเจ้าด้วย โดยปรากฏอยู่ในชาดก 14 เรื่อง และสามารถแบ่งได้ 5 ลักษณะดังนี้

1) ความฝันที่เป็น “บุพนิมิต” หรือความฝันที่เกิดจากอำนาจของบุญ บาป เพื่อบอกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าจากการทำนายหรือตีความ

ความฝันนี้เป็นลักษณะสำคัญที่พบในอรรถกถาชาดกหลายเรื่อง ได้แก่ อรรถกถาโมสถชาดก อรรถกถาภูริทัตชาดก อรรถกถาวิรุทธชาดก อรรถกถาเวสสันดรชาดก

ในชาดกเหล่านี้ความฝันจะปรากฏเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต้องตีความหรือทำนาย มีทั้งตัวละครผู้ฝันทำนายฝันเองเช่นในอรรถกถาวิรุทธชาดก และให้ตัวละครอื่นทำนายฝันให้ การทำนายฝันนั้นจึงเป็นการบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าของเรื่องว่าจะเกิดสิ่งใดขึ้นกับตัวละครพระโพธิสัตว์ หรือตัวละครหลักของเรื่อง

อรรถกถาโมสถชาดก พระเจ้าวิเทหราชทรงพระสุบินในวันที่พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิเป็นความว่า ในเวลาใกล้รุ่งมีกองเพลิง 4 กอง สูงเท่ากำแพงวัง ท่ามกลางกองเพลิงทั้ง 4 นั้นมีกองเพลิงกอง 1 ประมาณเท่าหิ้งห้อย ตั้งขึ้นลุกสว่างเลยกองเพลิงทั้ง 4 พระเจ้าวิเทหราชสุบินดังนี้แล้วก็สะดุ้งตื่นบรรทม จากนั้นได้ให้บัณฑิต 4 คนมาเฝ้าถวายคำทำนาย ปรากฏคำทำนายเป็นมงคลว่าจะมีบัณฑิตคนที่ 5 ถือกำเนิดขึ้นมาในแผ่นดิน ซึ่งผู้นั้นคือพระโพธิสัตว์นามว่าโมสถ

อรรถกถาภูริทัตชาดก หมองูอาลัมพายนจับพระภูริทัตไปทรมาน พระนางสมุททชาพระมารดาของพระภูริทัตทรงพระสุบินเป็นความว่า พระนางถูกชายคนหนึ่งตัวดำ ตาแดง เอาดาบตัดแขนขวาของพระนางขาดแล้วนำไปทิ้ง ๆ ที่มีเลือดไหลอยู่ ด้วยความตกใจจากความฝันดังกล่าว พระองค์ตระหนักว่าอาจเป็นกลางสังฆรณ์ที่ไม่ดี และอาจเกิดอันตรายกับพระภูริทัตที่บำเพ็ญศีลอยู่นอกพิภพภาค พระโอรสที่เหลืออีก 3 องค์จึงอาสาช่วยกันออกตามหาพระภูริทัต

อรรถกถาวิรุทธชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระวิรุธบัณฑิต ราชเสวกของพระเจ้าธัญชัยโกรพยราช วันหนึ่งพระวิรุธบัณฑิตหายตัวไป พระเจ้าธัญชัยโกรพยราชทรงพระสุบิน

ความว่า มีบุรุษคนหนึ่งมาตัดและลักลอบนำต้นไม้ใหญ่ใกล้พระราชนิเวศน์ไป แต่ไม่ทันก็นำมาส่งคืนไว้ที่เดิม พระเจ้าธรรมาธิราชทรงพิจารณาพระสุบินนั้นและทรงสันนิษฐานว่า ต้นไม้ใหญ่นั้นต้องเป็นวิรุณบัณฑิตและจะมีผู้มาลักพาตัวไปแต่ก็จะได้กลับมา

อรรถกถาเวสสันดรชาดก พระนางมัทรีทรงสุบินก่อนเกิดเหตุการณ์ที่พระเวสสันดรทำทานโดยยกกัณหาชาติให้กับพราหมณ์ชุก ปรากฏเป็นความฝันว่า มีบุรุษคนหนึ่งรูปร่างดำนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดพรัด ทัดดอกไม้แดงทั้ง 2 หู มีมือถือดาบบุกเข้ามาในบรรณศาลา จับพระนางมัทรีอุตกระชาก แล้วลากออกมาแล้วควักพระเนตรทั้ง 2 ข้าง ตัดพระพาหาพระนางทั้งซ้ายขวา ผ่าพระอุระควักดวงพระทัย แล้วก็หลบหนีไป เมื่อพระนางมัทรีตื่นบรรทมด้วยความตกใจ จึงขอให้พระเวสสันดรช่วยทำนายความฝันดังกล่าว เมื่อพระโพธิสัตว์ได้พิจารณาพระสุบินนั้นจึงทราบว่าจะได้บำเพ็ญทานบารมีในวันรุ่งขึ้น คงจะมีผู้เดินทางมาขอสองพระกุมาร พระเวสสันดรจึงได้ปลอบพระนางมัทรีว่าด้วยเหตุที่บรรทมนั้นอาจเนื่องจากนอนไม่สำราญและบริโภคอาหารไม่ได้อย่างใจคิด เป็นเหตุให้จิตใจขุ่นมัว จงอย่ากังวลใจกับความฝัน

นอกจากนี้ยังปรากฏความฝันและการทำนายที่คล้ายคลึงกับเป็น “บุพนิมิต” แต่ความฝันและการทำนายฝันนั้นไม่ได้ให้ผลที่เป็นจริงตามที่ฝันและที่ทำนาย ได้แก่ เรื่อง **อรรถกถาจันทกุมารชาดก** พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าเอกราชมีพระนามพระจันทกุมาร คืบหนึ่งพระเจ้าเอกราชทรงพระสุบินว่าได้ทอดพระเนตรเห็นดาวดิงส์พิภพ ชุ่มประตูดันประดับด้วยแก้ว 7 ประการ ประดับไปด้วยเวษยันตปราสาทรื่นรมย์ด้วยสวนนันทวัน มีการประโคมดนตรีในดาวดิงส์พิภพนั้น เมื่อทรงตื่นพระเจ้าเอกราชจึงตรัสถามหนทางไปดาวดิงส์พิภพกับกัณหาพรหมณ์ ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังอาฆาตพระจันทกุมาร กัณหาพรหมณ์จึงบอกว่าวิธีที่จะทำให้ไปดาวดิงส์พิภพนั้นต้องบูชาญพระจันทกุมาร

2) ความฝันที่เกิดขึ้นกับตัวละครซึ่งฝันว่าได้ฟังธรรมจากพระโพธิสัตว์ เมื่อตื่นบรรทมตัวละครจึงต้องการให้ตามหาพระโพธิสัตว์มาแสดงธรรมให้สมความฝัน ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏในอรรถกถาชาดกหลายเรื่องเช่น

อรรถกถาโมรชาดก และอรรถกถาหมาโมรชาดก พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญานกยูงทอง พระนางเขมาเทวีเป็นมเหสีของพระเจ้าพาราณสีทรงสุบินว่าพญานกยูงทองมาแสดงธรรมให้ฟัง เมื่อสะดุ้งตื่นจากบรรทมจึงทูลขอให้พระเจ้ากรุงพาราณสีจับพญานกยูงมาให้ โดยอรรถกถาชาดกทั้ง 2 เรื่องมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน

อรรถกถารัฐมิกษาค พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญากวางทองและได้ช่วยชีวิตบุตรของเศรษฐีผู้หนึ่งไว้ ครั้นนั้นพระนางเขมาเทวี พระมเหสีของพระเจ้าพาราณสีทรงสุบินถึงพญากวางทองได้มาแสดงธรรมกถา พระเจ้าพาราณสีจึงโปรดให้ตามหาพญากวางทองนั้น

อรรถกถาโรหนมิกษาค พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญากวางทองนามว่า โรหนมฤคราษ มีกวางทองผู้เป็นน้องชายและน้องสาวและทั้งสามเลี้ยงดูบิดามารดาที่ตาบอด ต่อมาพระนางเขมาเทวีทรงสุบินว่าได้สดับธรรมจากพญากวางทอง แต่ยังไม่ทันจบพญากวางทองก็จากไป เมื่อสะดุ้งตื่นจากบรรทม พระนางทูลขอให้พระเจ้าพาราณสีจับกวางทองนั้นมา

อรรถกถามหาหังสาค พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาหงส์ทอง ครั้นนั้นพระนางเขมาเทวีพระมเหสีของพระเจ้าสังยมาแห่งกรุงพาราณสีทรงพระสุบินว่า มีพญาหงส์ทอง 2 ตัว มาจับอยู่ที่พระราชบัลลังก์ แล้วแสดงธรรมกถาด้วยเสียงอันไพเราะ เมื่อสว่างแต่ยังไม่ทันจบ พญาหงส์ทองทั้งสองตัวก็บินไป พระนางรับสั่งให้ช่วยกันจับ แล้วสะดุ้งตื่นบรรทม พระนางเขมาเทวีขอให้พระเจ้าสังยมาตามหาพญาหงส์ทองนั้นมาให้

อรรถกถาหังสาค มีเนื้อหาใกล้เคียงกับอรรถกถามหาหังสาค พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาหงส์ทอง พระนางเขมาเทวีพระมเหสีของพระเจ้าพหูตตะกะแห่งกรุงพาราณสีทรงพระสุบินว่าได้สดับธรรมจากพญาหงส์ทอง และดำเนินความคล้ายเรื่องดังกล่าว

สังเกตได้ว่าความฝันที่เกิดขึ้นกับตัวละครนี้ไม่มีทำนายฝันหรือการตีความเกิดขึ้น จึงเป็นการใช้ความฝันในช่วยดำเนินเรื่องเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ต่อไประหว่างพระโพธิสัตว์กับตัวละครภายในเรื่องนั้น ๆ

3) ความฝันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ปรากฏใน**อรรถกถาโสณนันทาค** พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นบุตรของพราหมณ์แห่งเมืองพรหมวัธน์ มีน้องชายผู้หนึ่งนามนันทะ พระโพธิสัตว์ได้ขัดแย้งกับนันทพราหมณ์ ฝ่ายนันทพราหมณ์พยายามพิสูจน์ตนเพื่อให้พระโพธิสัตว์ยกโทษให้โดยจากไปกว่า 7 ปี เมื่อกลับมาผู้เป็นแม่กล่าวว่าคิดถึงลูก บางครั้งได้ฝันเห็นลูกก็ดีใจ ความฝันดังกล่าวที่ปรากฏจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในเรื่อง

4) ความฝันไม่ได้เกิดขึ้นจริง เป็นแต่เพียงคำพูดของตัวละครที่ยกขึ้นมาเพื่อเป็นข้ออ้างการกระทำของตนเอง เช่นในเรื่อง **อรรถกถาฉัททันตาค** พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นช้านามว่า พญาฉัททันต์ มีมเหสี 2 เชื่อกนามว่า นางจุลลสุภัททาและนางมหาสุภัททา เหตุการณ์ต่าง ๆ ดำเนินไปโดยพระโพธิสัตว์ทำให้นางจุลลสุภัททาผิดหวัง นางจึงได้ผูกความแค้น และปรารถนาไปเกิดเป็นพระนางสุภัททาพระมเหสีของพระเจ้ากรุงพาราณสี ต่อมาพระนางสุภัททาอ้างว่าตนเองฝันจนทำให้แพ้ครุฑ และ

ต้องการครอบครองของพญาช้างเผือก ซึ่งอาจจะทำให้อาการดีขึ้นได้ ความฝันดังกล่าวของพระนางสุภัททาจึงเป็นเพียงข้ออ้าง โดยอาศัยความเชื่อเรื่องบุญนิมิตของความฝันนั่นเอง

5) การใช้ความฝันและการทำนายฝันเป็นกลวิธีการสอน พบเพียงเรื่องเดียวคือ **อรรถกถามหาสุบินชาดก** เป็นความฝัน 16 ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศลซึ่งพระพุทธเจ้าทรงทำนายถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อันเป็นเรื่องที่ถูกวิจัยได้เลือกมาศึกษา

ความฝันและการทำนายฝันที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกข้างต้นนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง โดยเฉพาะความฝันที่มีลักษณะเป็น “บุญนิมิต” หรือลางบอกเหตุดี – ร้ายที่มักจะสัมพันธ์กับตัวละครพระโพธิสัตว์ ความฝันและการทำนายฝันในอรรถกถาชาดกจำนวน 14 เรื่องดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นความสำคัญของความฝันและการทำนายฝันในฐานะที่เป็นกลวิธีการดำเนินเรื่องอย่างหนึ่ง ขณะที่ในอรรถกถามหาสุบินชาดก ความฝันและการทำนายฝันมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอันแตกต่างจากอรรถกถาชาดกเรื่องอื่น ๆ

2.1.2.3 ความฝันและการทำนายฝันในปัญญาสชาดก

นอกจากเหตุการณ์การฝันและการทำนายฝันที่ปรากฏในอรรถกถาชาดกแล้วยังปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดกด้วย โดยปัญญาสชาดกที่นำมาพิจารณานี้เป็นฉบับของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร¹ พบถึง 8 เรื่องในจำนวน 61 เรื่อง ได้แก่ สุธนูชาดก สุธนุชาดก รัตนปโชตชาดก สิริวิบูลกิตติชาดก สีโสธชาดก สุวรรณสิธสาชาดก พากุลชาดก และสุวรรณสังขชาดก เมื่อพิจารณาความฝันที่ปรากฏนี้พบว่า เป็น “บุญนิมิต” คล้ายกับอรรถกถาชาดกกลุ่มแรก โดยปรากฏ 3 ลักษณะได้แก่

1) เป็นบุญนิมิตบอกเหตุการณ์อุบัติของพระโพธิสัตว์คล้ายกับในอรรถกถาโมหสถชาดก เช่น

สุธนุชาดก พระนางเกศินี พระมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต ประราธนาจะมีพระโอรส จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานรักษาศีล พระอินทร์จึงทูลขอให้พระโพธิสัตว์ไปถือปฏิสนธิในครรภ์ของพระนางและนิมิตให้เกิดความฝันขึ้น นิมิตลักษณะดังกล่าวที่เกิดขึ้นนี้มีความคล้ายคลึงกับนิมิตของพระนางสิริมหามายาในพุทธประวัติด้วย

¹ กรมศิลปากร, ปัญญาสชาดก เล่ม 1 – 2, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2549)

เรื่อง**สิริวิบุลภิติชาดก** เป็นพระสุบินของพระนางสิริมิตี คล้ายกับเรื่องพระนางเกศินีในสุธนุชาดกที่ปรารถนาจะมีพระโอรสให้พระราชสวามี พระอินทร์ขอให้พระโพธิสัตว์มาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ มีนิมิตเกิดขึ้นว่ามีดาบสองคี่หนึ่ง มาแต่วิบุลบรรพตทางอากาศ หยิบเอาแก้วมณีวางไว้ ณ ฝ่าพระหัตถ์ โทห่ได้ทำนายว่าพระองค์จะได้พระโอรสที่ก่อปรด้วยบุญลักษณะ

หรือใน**พากลุชาดก** เป็นความฝันของภรรยาของโกคฤคิ โภคฤคิบุรุษนี้เคยเป็นเศรษฐีมาก่อน เมื่อพระอินทร์ซึ่งอดีตชาติเคยเป็นบิดาของโกคฤคิเศรษฐีนี้เห็นว่าบุตรกำลังตกยากและไม่มีผู้สืบสกุล จึงได้ไปเชิญพระโพธิสัตว์ที่กำลังจะสิ้นอายุขัยมาปฏิสนธิในครรภ์ของภรรยาโกคฤคิเศรษฐี คือนางภรรยาโกคฤคิเศรษฐีฝันว่า มีต้นจำปาต้นหนึ่งหยั่งรากลงในอ่างทอง 2 ใบอยู่กลางเรือน เมื่อผ่านไป 10 ปี อ่างทองใบที่หนึ่งก็แตก เมื่อผ่านไป 15 ปีอ่างทองใบที่สองก็แตกอีก ต้นจำปานั้นกลับพุ่งสูงขึ้นไปในอากาศแล้ววกกลับมาอยู่ท่ามกลางพระนครแตกกิ่งก้านสาขาสวยงาม พราหมณ์ได้ทำนายฝันว่าจะได้บุตรที่มีบุญญาธิการมาก แต่เมื่อบุตรนั้นอายุได้ 10 ปี มารดาจะตาย ต่อมาเมื่อบุตรนั้นอายุได้ 15 ปี บิดาก็จะตาย แต่ต่อไปภายหน้า บุตรนี้ได้ครองราชย์สมบัติเป็นอิสรภาพในเมืองพาราณสี เหตุการณ์ของเรื่องจึงดำเนินไปตามคำทำนายของพราหมณ์

สุวรรณสิริสาชาดก เป็นความฝันของนางจันทาลผู้หนึ่งแห่งเมืองพาราณสี ฝันว่ามีกบตัวหนึ่งเหาะขึ้นไปบนอากาศกลิ้งกินดวงจันทร์แล้วลงมาลูบคลำสะดือของนาง จนนางสะดุ้งตื่นและจะออกไปตามหาหมอยาฝัน ระหว่างทางพบชายคนหนึ่งถามนางว่าจะไปที่ใด เมื่อนางเล่าความฝันให้ฟัง ชายคนนั้นได้หายความฝันว่า จะได้บุตรไม่มีกายมีแต่หัว เป็นผู้มีบุญและมีปัญญามาก จะเป็นที่พึ่งได้ จากนั้นนางเดินไปพบพราหมณ์ พราหมณ์ได้ทำนายความฝันเหมือนเหมือนชายคนดังกล่าว ต่อมานางจันทาลได้ถือกำเนิดบุตรผู้มีแต่หัว ซึ่งก็คือพระโพธิสัตว์

ความฝันลักษณะนี้ยังพบใน **สุวรรณสังขชาดก** ความฝันปรากฏครั้งที่ 1 เป็นความฝันของพระมเหสีฝ่ายขวาคือนางจันทาเทวี และพระมเหสีฝ่ายซ้ายคือนางสุวรรณจัมปากเทวีที่ทรงสุบินพร้อมกันในคืนหนึ่งคือ พระนางจันทาเทวีพระสุบินว่า พระอาทิตย์เปล่งรัศมีแผ่ไปในทิศานุทิศ แล้ววนเวียนสีเนรุบรรพตสามรอบ มาตักต้องพระทรวงของพระนาง นางสุวรรณจัมปากเทวีทรงสุบินว่า ทำวवासพ เจ้าพิภพดาวดึงส์ ทรงประทานดอกจำปาทองให้แก่นางเทวี แล้วก็เสด็จกลับไป นางเทวีรับดอกจำปาทองนั้นไว้ แล้วก็เขยชมชื่นชูพระทัย เข้ามาทั้ง 2 พระนางทูลเล่าเรื่องความฝันนั้นให้พระเจ้ากรุงพรมหัทธราบแล้วรับสั่งให้หาตัวเนมิตกาจารย์เข้ามาเฝ้า จึงมีคำทำนายถวายว่า พระนางจันทาเทวีจะได้ราชโอรส ทรงพระรूपโฉมงามเลิศหาผู้ใดจะเสมอมิได้ ส่วนนางสุวรรณจัมปากเทวีนั้นจักได้พระราชธิดาทรง

รูปสิริโสภาคยานารีนจะเสมอเหมือนมิได้ ซึ่งพระโอรสของพระนางจันทาเทวีนั้นคือพระโพธิสัตว์ที่จะมาถือปฏิสนธิและพระนางจะคลอดออกมาเป็นหอยสังข์

2) บอกเหตุการณ์ล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์ ลักษณะนี้ปรากฏในความฝันครั้งที่ 2 ของเรื่อง **สุวรรณสังขชาติ** เป็นความฝันของพระโพธิสัตว์สุวรรณสังข์ เมื่อปลอมตัวเป็นเงาะป่า ฝันว่าได้ลงไปอาบน้ำในสระอนาคต พระโพธิสัตว์ตื่นขึ้นแล้วตระหนักได้ว่า ความฝันที่เห็นนี้เป็นมงคล เหตุการณ์จึงดำเนินไปและนำพาพระโพธิสัตว์ไปสู่การเลือกคู่ครอง

และเรื่อง **สิโรชาต** พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพระเจ้าสิโรราชา ครองราชสมบัติ ณ เมืองอนันตนคร คืบหนึ่งทรงพระสุบินเห็นยอดปราสาทหักตกลงมาที่พื้นดิน เหล่าพราหมณ์ทำนายถึงบาปเคราะห์จะมาให้โทษแก่พระองค์ในอีก 7 วัน พระเสาร์เทพบุตรจะเสด็จมาร่วมราศีที่บัลลังก์ของพระองค์และกระทำให้พระองค์กัมปนาทหวั่นไหวระส่ำระสายจากที่อยู่ พระเจ้าสิโรราชาโพธิสัตว์สั่งเหล่าอำมาตย์ให้คอยป้องกันไม่ให้พระเสาร์เสด็จมาที่บัลลังก์ แต่ก็ไม่สามารถป้องกันได้

3) บอกเหตุการณ์ล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้นกับตัวละครอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พระโพธิสัตว์ ปรากฏในเรื่อง **รัตนปโชตชาติ** เป็นพระสุบินของพระนางสิริรัตนอาภาว่า มีบุรุษผู้หนึ่งมีผิวกายดำผมหงอก นุ่มห่มผ้าสีแดงมือถือดาบอันคมกล้า วิ่งมาแต่ทิศปราจีน ตรงเข้าไปที่บรรทมพระราชเทวี รวบรวมมวยพระเกศิฉูดกระซอกกลางพระเทวีให้ล้มลง ตรงเข้าควักพระเนตรทั้งสองข้างขวา แล้วเอาดาบฟันแขนขวาให้ขาดวิน แล้วรองโลหิตที่ไหลรินออกไป โหรทำนายว่า พระนางสิริรัตนอาภาและพระสวามีจะต้องพลัดพรากกัน ฝนจะตกใหญ่ น้ำจะท่วมขึ้นไป 7 ลำตาล ซึ่งเหตุการณ์หลังจากนั้นเกิดขึ้นตามคำทำนาย

นอกจากนี้ยังมีเรื่อง **สุธนชาติ** เป็นพระสุบินของพระเจ้าอาทิตย์วงศ์ว่า พระอันทะของพระองค์ไหลออกจากอุระ บุโรหิตได้ทูลถวายคำทำนายว่า พระสุบินนี้มีไม่ดี พระราชสมบัติกับพระองค์จักเป็นอันตรายถึงความพินาศใหญ่ และได้ทูลขอให้ทำการบูชาบุญ หลังจากนั้นพระเจ้าอาทิตย์วงศ์จึงสั่งให้จับตัวนางมโนห์รามาชูบูชาบุญ นางมโนห์ราได้ขอปีกที่ฝากไว้กับพระนางจันทาเทวีและบนหนักกลับไปยังเขาไกรลาส

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นความสำคัญของความฝันที่นำมาใช้เป็นกลวิธีสำคัญในการเล่าเรื่องของปัญญาสชาติ ความฝันที่ปรากฏในปัญญาสชาติที่เป็น “บุพนิมิต” นี้ ปรากฏ 3 ลักษณะคือ บอกถึงการอุปบัติของพระโพธิสัตว์ การบอกเหตุล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์ และการบอกเหตุล่วงหน้าที่จะเกิดขึ้นกับตัวละครอื่น โดยความฝันนี้ปรากฏว่าสัมพันธ์กับตัวละครพระโพธิสัตว์มากถึง 6 เรื่อง

ความฝันที่ปรากฏเรื่องราวต่าง ๆ ในอรรถกถาชาดกและปัญญาสชาดกนี้ มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ดีและร้ายที่จะเกิดขึ้นกับทั้งตัวละครพระโพธิสัตว์ และตัวละครอื่น ๆ อนุภาคความฝันและการทำนายฝันในชาดกจึงจึงมีความน่าสนใจ โดยเฉพาะในเรื่อง อรรถกถามหาสุบินชาดก ที่นอกจากจะใช้ความฝันและคำทำนายฝันเป็นกลวิธีสำคัญในการเล่าเรื่องแล้วยังใช้ความฝันเพื่อแสดงพระธรรมของพระพุทธเจ้าด้วย อันเป็นวิธีที่แตกต่างไปจากอรรถกถาชาดกหลายเรื่อง และได้ศึกษาวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไปนี้

2.2 การวิเคราะห์อรรถกถามหาสุบินชาดก

มหาสุบินชาดกปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เรื่องที่ 7 ในวรรณวรรค เอกนิบาตชาดก ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ว่าด้วยเรื่องมหาสุบิน มีคาถาที่แสดงความฝัน 16 ประการ ดังนี้

[77] หม่อมฉันได้ฝันเห็นโคอุสุภราช 1 ต้นไม้ 1 แมโค 1 โคสามัญญ 1 ม้า 1 ถาดทองคำ 1 สุนัขจิ้งจอก 1 หม้อน้ำ 1 สระโบกขรณี 1 ข้าวสารที่หุงไม่สุก 1 แก่นจันทร์ 1 น้ำเต้าจมน้ำ 1 ทินลอยน้ำ 1 นางเขียดกลืนงูเห่า 1 หงส์ทองแวดล้อมกา 1 เสือกัวแพะ 1 ดังนี้ ปริยายอันผิดจะเป็นไปในยุคนี้ ยังไม่สำเร็จ¹

ลำดับต่อไปผู้วิจัยจะวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดกโดยละเอียดทั้งโครงสร้างของอรรถกถาชาดก จุดมุ่งหมาย รูปแบบ กลวิธี ความเชื่อที่ปรากฏและการตีความอรรถกถามหาสุบินชาดกตั้งการอภิปรายต่อไป

2.2.1 โครงสร้างอรรถกถามหาสุบินชาดก

อรรถกถามหาสุบินชาดก หรือสุบินชาดก เป็นชาดกที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกนิบาต วรรณวรรค โดยฉบับที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์นี้อ้างอิงเนื้อหาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ของมหามกุฏราชวิทยาลัย² ซึ่งได้วิเคราะห์เนื้อหาตามโครงสร้างของอรรถกถาชาดกดังนี้

¹ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, 2521), หน้า 26.

² พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 4, (นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553)

2.2.1.1 ปัจจุบันวัตถุ

ปัจจุบันวัตถุในอรรถกถา महासुบินชาดกนี้เริ่มต้นด้วยการปรารภมหาสุบิน 16 ประการ ดังในส่วนต้นมีข้อความระบุว่า

...พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภมหาสุบิน 16 ข้อ ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำเริ่มต้นว่า น้ำเต้าจมน้ำ (ลาจูนิ สีทนต์) ...¹

ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชาดกเรื่องนี้มุ่งแสดงเนื้อหาของมหาสุบิน หรือ พุทธทำนายความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 16 ข้อเป็นสำคัญ

ต่อจากนั้นเป็นเรื่องราวพระสุบินทั้ง 16 ประการของพระเจ้าปเสนทิโกศล ปรากฏอยู่ในปัจจุบันวัตถุโดยสาระสำคัญคือ ราตรีหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล กษัตริย์แห่งเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ได้ทรงสุบินแปลกประหลาดทั้งสิ้น 16 ประการ ได้แก่

- 1) โคอุสภราช 4 ตัววิ่งมาจากสี่ทิศจะชนกันแต่ไม่ได้ชนกัน
- 2) ต้นไม้น้อยออกผล
- 3) แมโคกินนมลูก
- 4) โคน้อยไถนา
- 5) ม้าสองปาก
- 6) สุนัขจิ้งจอกนั่งบนลาดทอง
- 7) คนฟันเชือกโดยมีสุนัขจิ้งจอกกัดอยู่ใต้ร้าน
- 8) ตุ่มเล็กล้อมตุ่มใหญ่ คนตักน้ำใส่แต่ตุ่มใหญ่
- 9) สระน้ำที่ตรงกลางขุ่นแต่ขอบใส
- 10) คนหุงข้าวที่มีทั้งสุก ดิบ และ
- 11) คนนำแก่นจันทน์ไปแลกนมโคเน่า
- 12) น้ำเต้าจมน้ำ
- 13) หินลอยน้ำ
- 14) เขียดกินงู

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

15) หงส์ทองแวดล้อมมา

16) เสือกกลัวแพะ

ความฝันอันแปลกประหลาดเหล่านี้ทำให้พระองค์ทรงวิตกว่าจะเกิดเหตุร้ายขึ้นกับพระองค์ พราหมณ์ปุโรหิตทำนายว่า นิमितเช่นนี้จะทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายกับพระองค์ พระมเหสีและราชสมบัติ พราหมณ์เหล่านั้นจึงถวายคำแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลประกอบพิธีบูชา ยัญเพื่อสะเดาะเคราะห์ แต่พระนางมัลลิกาเทวี ผู้เป็นพระมเหสีทรงแนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อนที่จะปฏิบัติตามคำของพราหมณ์เหล่านั้น

เมื่อพระพุทธองค์ทรงสดับความฝันอันประหลาดทั้ง 16 ประการนั้น จึงทรงทำนายว่าความฝันดังกล่าวจะไม่ส่งเหตุการณ์ร้ายใด ๆ แก่พระองค์ พระมเหสีหรือราชสมบัติอย่างแน่นอน แต่จะเกิดขึ้นกับโลกนี้ในอนาคตกาลถ้าหากผู้คนไร้ซึ่งศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ก็จะทำให้เกิดทุกข์เข็ญต่าง ๆ และได้รับความเดือดร้อนเป็นแน่นอน

ปัจจุบันวัตถุของอรรถกถา महासुบินชาดกนี้จึงมีความน่าสนใจ 2 ประการคือ 1) เนื้อหาในปัจจุบันวัตถุมีขนาดยาวกว่าอดีตวัตถุ 2) มีการนำเรื่องราวในปัจจุบันวัตถุนี้ไปแต่งวรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ขณะที่วรรณคดีส่วนมากนำเนื้อหาจากส่วนอดีตวัตถุของอรรถกถาชาดกไปแต่ง เช่น มหาชาติกลอนเทศน์ มหาชาติคำหลวง สังข์ทองหรือพญาฉัททันต์ เหตุที่นำเนื้อหาจากอดีตวัตถุมาแต่นั้นเนื่องจากตัวละครสำคัญคือพระโพธิสัตว์อยู่ในเนื้อหาของอดีตวัตถุ ขณะที่อรรถกถา महासुบินชาดกมีตัวละครสำคัญคือ พระพุทธเจ้าที่ทรงทำหน้าที่ทำนายพระสุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นเรื่องราวที่อยู่ในปัจจุบันวัตถุซึ่งเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำไปแต่งเป็นเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล

2.2.1.2 อดีตวัตถุ

อดีตวัตถุเป็นเรื่องราวในพระอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ โดยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นทำนองเดียวกับที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลอันเป็นลักษณะของอรรถกถาชาดก พระโพธิสัตว์กำเนิดในตระกูลอุทิจจพราหมณ์ เมื่อโตขึ้นได้บวชเป็นฤๅษี คินหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตแห่งกรุงพาราณสี ได้ทรงสุบินแปลกประหลาด 16 ประการ โดยข้อความฝันทั้งหมดนั้นปรากฏเหมือนกับในปัจจุบันวัตถุ พระองค์ทรงให้เหล่าพราหมณ์ทำนาย และปรากฏผลว่า นิमितเช่นนี้จะทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายกับพระองค์ พระมเหสีและราชสมบัติ เหล่าพราหมณ์จึงถวายคำแนะนำให้พระ

เจ้าพรหมทัตประกอบพิธีบูชาโย แต่มาณพผู้เป็นลูกศิษย์ของพราหมณ์ไม่เห็นด้วย จึงหนีออกมาจากสำนักพราหมณ์มาพบพระโพธิสัตว์และได้ถามหนทางแก้ไขปัญหา มาณพแนะนำให้พระเจ้าพรหมทัตไปเข้าเฝ้าพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะทำพิธีบูชาโยตามคำของพราหมณ์เหล่านั้น

เมื่อพระเจ้าพรหมทัตได้มาพบพระโพธิสัตว์ จึงได้ฟังคำทำนาย โดยเหมือนกับคำทำนายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำนายความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลทุกประการ

2.2.1.3 คาถา

อรรถกถาหาสุบินชาดก เป็นชาดกที่มีเพียงคาถาเดียว ซึ่งปรากฏความเป็นภาษาบาลีว่า

อุสุภา รุกขา คาวีโย ควา จ	อสฺโส กิโส สีคาลี จ
กุมภโภ โปกขรณิ จ	อปากํ จนนํ ลาวูนิ สีทนติ
สีลา ปลวนติ มณชุกิโย	กณฺหสเป คิลนติ
กากํ สุวณฺณา ปรีวารยฺนติ	ตสาวกา เอฬกานํ ฃยานติ ฯ ¹

ในฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยมีการแปลคำบาลีเป็นภาษาไทยปรากฏอยู่ทั้งส่วนปัจจุบันวัตถุและอดีตวัตถุ ซึ่งมีคาถาที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุคือ

...โคอุสุภราชทั้งหลาย 1 ต้นไม้ทั้งหลาย 1 แมโคทั้งหลาย 1 โคทั้งหลาย 1 ม้า 1 ถาดทองคำ 1 สุนัขจิ้งจอก 1 หม้อน้ำ 1 สระโบกขรณี 1 ข้าวสารที่หุงไม่สุก 1 แก่นจันทน์ 1 น้ำเต้าจมน้ำ 1 หินลอยน้ำ 1 เขียดกินงูเห่า 1 หงส์ทองแวดล้อมกา 1 เสือกลั้วแพะ 1...²

และคาถาที่ปรากฏในอดีตวัตถุคือ

¹ กรมศิลปากร, นิบาตชาดก เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2540), หน้า 262.

² พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 4, (นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 163 – 164.

...โคอุสุภราช 1 ต้นไม้ทั้งหลาย 1 แมโคทั้งหลาย 1 โคทั้งหลาย 1 ม้า 1 ภาด
ทองคำ 1 สุนัขจิ้งจอก 1 หม้อน้ำ 1 สระโบกขรณี 1 ข้าวที่หุงไม่สุก 1 แก่นจันทร์ 1 น้ำเต้า
จมน้ำ 1 หินลอยน้ำ 1 เขียดกลืนกินงูเห่า 1 หงส์ทองแวดล้อมกา 1 เสือกัวแพะ 1...¹

คาถาข้างต้นในปัจจุบันและอดีตวัตถุข้างต้นนั้นได้แสดงข้อความฝันทั้ง 16
ประการของเรื่อง ไม่ได้แสดงรายละเอียดเนื้อหาของเรื่อง ไม่ได้แสดงผู้กล่าว รวมถึงไม่ระบุแก่นเรื่อง และ
จุดประสงค์ของเรื่องด้วย

2.2.1.4 ไวยากรณ์

ในอรรถกถามหาสุบินชาดกไม่ปรากฏไวยากรณ์ที่อธิบายคาถาข้างต้น แต่มี
คำอธิบายของอรรถกถาจารย์ถึงคาถาบาลีที่ปรากฏต่อจากคาถาแสดงความฝันทั้ง 16 ข้อในอดีตวัตถุ โดย
ขยายความเนื้อหาความฝันอันแปลกประหลาดและพุทธทำนายทั้ง 16 ประการว่าจะไม่เกิดขึ้นในยุคสมัย
นั้นแต่จะเกิดในอนาคตกาลเมื่อโลกดำเนินไปถึงจุดเสื่อม ดังความว่า

...ปริยายอันผินนี้ จักยังไม่มีในยุคนี้ (วิปริยาโส วตติ นยิสมตถิ)

อรรถอธิบายในค่านันมีดังนี้ คือมหาบพิตร ผลแห่งพระสุบินเหล่านั้นมีดังนี้คือ
การบูชาอัญญาที่กำลังดำเนินไป เพื่อปิดเป่าพระสุบินเหล่านั้นย่อมดำเนินไปผิดหลักเกณฑ์
ท่านกล่าวอธิบายว่า ย่อมเป็นไปอย่างผิดตรงกันข้าม คือเสื่อมจากความเป็นจริง. เพราะ
เหตุไร ? เพราะเหตุว่า ผลแห่งสุบินเหล่านี้จักมีในกาลที่โลกถึงจุดเสื่อม คือในกาลที่ต่าง
ถือเอาข้อที่ไม่ใช่เหตุเป็นเหตุ ในกาลที่ทิ้งเหตุเสียว่ามีใช่เหตุ ในกาลที่ถือเอาข้อที่ไม่จริง
ว่าเป็นจริง ในกาลที่ละทิ้งข้อที่จริงเสียว่าไม่เป็นจริง ในกาลที่พวกอสังขมิติกมากขึ้น และใน
กาลที่พวกสังขชิลตน้อยถอยลง ยังไม่มีในยุคนี้ หมายความว่าแต่ผลของพระสุบินเหล่านี้ยัง
ไม่มีในบัดนี้ คือในรัชกาลของมหาบพิตร หรือในศาสนาของตถาคตนี้ ในยุคนี้ คือในชั่ว
บุรุษปัจจุบันนี้...²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

2.2.1.5 สโมธาน

ตอนท้ายเรื่องมีการสโมธานหรือประชุมชาดกที่อธิบายเชื่อมโยงตัวละครต่าง ๆ จากในอดีตที่ติดอยู่กับพุทธกาล โดยอรรถกถามหาสุบินชาดกมีการสโมธานดังนี้

...พระราชาในกาลนั้น (พระเจ้าพรหมทัต) ได้มาเป็นพระอานนทีในบัดนี้
 มาณพในกาลนั้นได้มาเป็น สารีบุตรในบัดนี้ ส่วนดาบสในกาลนั้น ได้มาเป็นเรตถาคต...

2.2.2 เนื้อหาความฝันและคำทำนาย 16 ประการของอรรถกถามหาสุบินชาดก

เนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ของอรรถกถามหาสุบินชาดกนี้ปรากฏอยู่ในส่วนปัจจุบันวัตถุซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดตั้งเนื้อหาและพิจารณาตารางต่อไปนี้

ข้อที่	ความฝัน	คำทำนาย
1	ฝันถึงโคอุสุภราช 4 ตัววิ่งมาจากสี่ทิศจะชนกันแต่ไม่ได้ชนกัน	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. ฝนแล้ง นาข้าวแห้งแล้งทุกข์ยากจะเกิด เหมือนฝนจะตกแต่ไม่ตก
2	ต้นไม้ย่อยออกผล	1. มนุษย์จะมีราคาตั้งแต่เด็ก ผู้หญิงจะมีบุตรตั้งแต่วัยเยาว์
3	แม่โคกินนมลูก	1. มนุษย์ไม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน 2. คนแก่ต้องพึ่งคนหนุ่มให้หาเลี้ยง
4	โคน้อยไถนา	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. พระเจ้าแผ่นดินจะตั้งคนหนุ่มเป็นใหญ่ จะละทิ้งอำมาตย์เก่า
5	ม้าสองปาก	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม ตั้งคนไม่มีธรรมเป็นผู้พิพากษา 2. ผู้พิพากษานั้นรับสินบนทั้งสองฝ่าย
6	สุนัขจิ้งจอกนั่งบนลาดทอง	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. พระราชทานยศให้คนไม่มีสกุล 3. คนมีสกุลต้องพึ่งพาคนเหล่านั้น จึงยกบุตรสาวให้
7	คนพิน เชือกโดยมีสุนัขจิ้งจอกกัดอยู่ใต้ร้าน	1. สตรีหลุ่มหลง ชู้ข้า 2. คอยสอดส่องหาชู้ 3. สตรีนั้นนำข้าวที่เตรียมไว้สำหรับหว่าน มาทำขนมให้ชู้

ข้อที่	ความฝัน	คำทำนาย
8	ตุ้มเล็กล้อมตุ้มใหญ่ คนตักน้ำใส่แต่ตุ้มใหญ่	1. พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายจะตกยาก 2. พระเจ้าแผ่นดินจะเกณฑ์คนชนบทเพาะปลูกให้แก่ตน 3. คนเหล่านั้นทำให้พระเจ้าแผ่นดินมั่งมีแต่ตนเองยากจน
9	สระน้ำที่ตรงกลางขุ่นแต่ขอบใส	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม เบียดเบียนประชาชน 2. ประชาชนถูกรีดส่วย พวกขุนอพยพไปชนบท
10	คนหุงข้าวที่มีทั้งสุก ดิบ และ	1. พระเจ้าแผ่นดิน ข้าราชการ สมณะ พราหมณ์ และเทวดาจะไม่ดำรงในธรรม 2. ฝนตกไม่ทั่วฟ้า ตกมาก ตกน้อย หรือไม่ตกเลย
11	คนนำแก่นจันทน์ไปแลกนมโคเน่า	1. ภิกษุจะเห็นแก่ปัจจัยมาก นำธรรมไปแลกกับปัจจัย 4
12	น้ำเต้าจมน้ำ	1. พระเจ้าแผ่นดินจะให้ยศแก่ผู้ไม่มีสกุล ผู้ไร้ศีลธรรม 2. บุคคลผู้นั้นจะมีอำนาจ
13	หินลอยน้ำ	1. พระเจ้าแผ่นดินจะให้ยศแก่ผู้ไม่มีสกุล ให้เป็นใหญ่ 2. ผู้ที่ฉลาดจะไม่มีใครเชื่อฟังคำพูด 3. ภิกษุผู้ทรงศีลไม่มีใครเชื่อฟัง
14	เขียดกินงู	1. สามเณรจะเชื่อฟังภรรยา 2. ภรรยาใช้อำนาจสั่งสามเณรเหมือนทาสรับใช้
15	หงส์ทองแหวดล้อมกา	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ฉลาดจะพระราชทานยศให้แก่คนใกล้ชิดที่ทำงานเล็ก ๆ น้อย 2. คนที่ฉลาดไม่สามารถเลี้ยงชีพได้จะหันไปพึ่งพาคนเหล่านั้น
16	เสือกกลัวแพะ	1. พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงธรรม 2. คนไม่มีสกุลจะเบียดเบียนคนมีสกุล 3. ภิกษุผู้ศีลจะทำร้ายภิกษุผู้มีศีล

ตารางที่ 1 แสดงเนื้อหาความฝันและคำทำนาย 16 ประการของอรรถกถามหาสุบินชาดก

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่า ความฝันจำนวน 16 ประการข้างต้นนั้นทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ถึง “ความหวาดกลัวเป็นกำลัง” ความหวาดกลัวนั้นเกิดจากสิ่งที่พระองค์ฝันถึงเป็นเรื่องที่ผิดไปจากความ

เป็นปกติตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ไม่ค่อยออกลูก ผิดธรรมชาติเพราะยังไม่เจริญเติบโต แม้โคกินนมลูก ผิดธรรมชาติของสัตว์ที่แม่โคต้องให้นมลูก เขียดกินจุ ผิดธรรมชาติเนื่องจากในห่วงโซ่อาหาร จูเป็นสัตว์ที่ดุร้ายกว่าและกินสัตว์ที่เล็กกว่าเป็นอาหาร หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้ผิดปกติแต่เป็นเหตุการณ์ที่แปลกประหลาด เช่น วัว 4 ตัว วิ่งมาจากทิศทั้ง 4 หรือสุนัขจิ้งจอกที่กัดเชือกอยู่ใต้ร้านนั่ง เป็นต้น ความผิดธรรมชาติและ ความแปลกประหลาดดังกล่าวจึงสร้างความหวั่นเกรงให้เกิดขึ้น ไม่เพียงแต่ตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศล ในอรรถกถามหาสุบินชาดกเท่านั้น แต่เมื่อนำเนื้อหาดังกล่าวไปสร้างสรรคเป็นวรรณคดีพุทธทำนายความ ผันพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ยังมีการรักษาจำนวนและลักษณะความผันดังกล่าวไว้ ผู้อ่านก็ย่อมเห็นและรู้สึก ถึงสิ่งที่ผิดธรรมชาติและแปลกประหลาดเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณานี้อาคำทำนายความผันจากพระพุทธเจ้าแล้ว จะพบว่ามีกรกล่าวถึงสมาชิกใน สังคมอย่างครอบคลุมตั้งแต่ชนชั้นปกครอง นักบวช และประชาชน รวมถึงธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ด้วย คำทำนายที่กล่าวถึงมากที่สุดคือ ชนชั้นปกครองเช่นพระมหากษัตริย์ โดยกล่าวถึงจำนวน 11 ข้อ ซึ่ง เชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลกับข้าราชการที่จะเป็นสาเหตุทำให้บ้านเมืองเกิดความทุกข์ยาก ด้วยว่าทั้ง 2 สถานะดังกล่าวอยู่ในฐานะผู้นำและผู้ปกครองสังคม คำทำนายที่กล่าวถึงประชาชนมีจำนวน 5 ข้อ โดย เป็นเรื่องการผิดศีลธรรมหรือบรรทัดฐานของสังคม เช่น เรื่องมารยาทของผู้น้อย การอยู่ร่วมกันระหว่าง สามีภรรยากับบุตรหลาน หรือกล่าวถึงพระภิกษุจำนวน 2 ข้อ คือเรื่องของวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ที่จะผิด ไปจากแนวทางคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เห็นแก่ลาภบังจาย และการกล่าวถึงธรรมชาติและ สภาพแวดล้อมจำนวน 2 ข้อว่าฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ความแห้งแล้งที่เป็นปัญหากับการ เพาะปลูก

นี้อาคำทำนายความผันทั้ง 16 ข้อดังกล่าวนั้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์ ต้องใช้ชีวิตโดยอยู่รวมกันเป็นสังคมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีผู้นำและมีผู้ตาม มีผู้คอยชี้แนะ กำหนดบทบาท และระเบียบแบบแผนของการอยู่ร่วมกัน ขณะเดียวกันมนุษย์ต้องอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติในการหาเลี้ยงชีพ และอุดมคติในการอยู่รอดต่อไปในอนาคต ซึ่งต้องการพื้นที่และเวลาที่มีความปลอดภัย มีความสุข พุทธ ทำนายทั้ง 16 ประการดังกล่าวจึงมีส่วนเข้ามาช่วยให้มนุษย์ได้วิเคราะห์และแก้ไขปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจ ก่อให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีและภัยต่าง ๆ

2.2.3 จุดมุ่งหมายของอรรถกถามหาสุบินชาดก

อรรถกถามหาสุบินชาดกเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายหลายประการเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ภายในเรื่อง ประการแรกนั้น ต้องการให้เห็นโทษของการบูชาตัณหา จุดมุ่งหมายดังกล่าวพิจารณาจากเนื้อหาจากทั้งส่วนปัจจุบันวัตถุและอดีตวัตถุที่ไม่ใช่ความฝันและคำทำนาย โดยเป็นเนื้อหาแสดงเหตุการณ์และคำกล่าวของพระพุทธเจ้า ดังความว่า

...พวกพราหมณ์พากันร่ำเรงยินดีว่า “พวกเราต้องได้ทรัพย์มาก จัก
ต้องได้ของเคี้ยวกินมากมาย ๆ”...¹

...ต้องบูชาตัณหาด้วยวัตถุอย่างละ 4 ครบทุกอย่าง แล้วพากันเตรียม
บูชาตัณหา ผูกสัตว์เป็นอันมากถูกมรณภัยคุกคาม...²

...พวกพราหมณ์มิได้ทำนายสุบินนั้นด้วยความจงรักภักดีในพระองค์
โดยถูกต้องเท่าที่ถูกต้องควร ทำนายไปเพราะอาศัยการเลียงชีพ เพราะเห็นแก่อามิสว่า
พวกเราจักได้ทรัพย์กันมาก ๆ ดังนี้...³

เนื้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายประการแรกที่สอนเรื่องการบูชาตัณหา นั้น ว่าเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณที่ต้องจ่ายให้แก่เหล่าพราหมณ์อันหาประโยชน์แท้จริงไม่ได้ ทั้งพราหมณ์นั้นก็ประกอบพิธีกรรมด้วยความต้องการดำรงชีวิตจากเครื่องของบูชาตัณหา จึงเป็นความฟุ่มเฟือยและเป็นภาระอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นการทำบุญกรรมสัตว์อย่างโหดร้ายอันขัดแย้งกับวิถีทางของพระพุทธศาสนาที่ให้ละเว้นการฆ่าสัตว์

แนวคิดเรื่องการละเว้นจากการบูชาตัณหาในทัศนะของพุทธศาสนายังปรากฏใน *กุฎกัณฑ์* สุตต ที่ขนิทาย สีลขันธวรรค ด้วย กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้กุฎกัณฑ์พราหมณ์เห็นถึงผลของการทำทาน การพัฒนาบ้านเมืองด้วยการบริหารจัดการที่ดี อันมีผลดีกว่าการประกอบมหาตัณหาที่ต้องฆ่าสัตว์มากมายเพื่อบูชาสิ่งที่มองไม่เห็น โดยอ้างถึงเรื่องการประกอบพิธีบูชาตัณหาของพระเจ้ามหาวิจิตรราชที่ทรงต้องการประกอบพิธีบูชามหาตัณหา ซึ่งต้องมีคุณสมบัติ 3 ประการ และองค์ประกอบ 16 ประการ และพระ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

พุทธองค์ทรงใช้กลอุบายการสอนอย่างแยบคายเพื่อให้ภูทันทปราหมณ์ตระหนักถึงวิธีที่ให้ผลดีว่าการประกอบพิธีช้ายัญ

จุดมุ่งหมายประการที่สอง พิจารณาได้จากเนื้อหาคำทำนายของพระพุทธเจ้าที่ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลในส่วนของปัจจุบันวัตถุที่ต้องการสอนคนทุกชนชั้น แต่มุ่งหมายไปยังกษัตริย์ผู้ปกครองที่ต้องปกครองผู้อื่นด้วยธรรมะ ต้องดำรงไว้ซึ่งสติ การคบหากับปราชญ์ปัญญาชนที่รู้ถูกผิดเพื่อจะนำพาไปสู่ครรลองที่ถูกต้องดีงาม และสอนชนทุกหมู่เหล่าที่อยู่ร่วมกันในสังคมโดยการยึดศีลธรรมจริยธรรม โดยสามารถพิจารณาได้จากเนื้อหาที่ปรากฏดังนี้

...ด้วยว่าในภายหน้าพระราชกษัตริย์ผู้มีบุญน้อย มิได้ดำรงในธรรม จักไม่พระราชทานยศแกมหาอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต...¹

....ในกาลภายหน้า พวกพระราชกษัตริย์ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ทรงรังเกียจกษัตริย์ผู้สมบูรณ์ด้วยชาติเสีย แล้วไม่พระราชทานยศให้ จักพระราชทานให้แก่คนที่ไม่ดีมีสกุลเท่านั้น...²

...พระราชกษัตริย์ทั้งหลายจักไม่ตั้งอยู่ในธรรม ลุคคิดด้วยอำนาจความพอใจเป็นต้น เสวยราชสมบัติ จักไม่ประทานการวินิจฉัยอรรถคดีโดยธรรม มีพระฤทัยมุ่งแต่สินบน โลเลในทรัพย์...³

...พระราชกษัตริย์ทั้งหลายจักไม่ดำรงในธรรม เมื่อพระราชกษัตริย์เหล่านั้นไม่ดำรงในธรรมแล้ว ข้าราชการที่ดี พราหมณ์และคฤหบดีที่ดี ชาวนิคมนชนบทที่ดี รวมถึงมนุษย์ทั้งหมด นับแต่สมณะและพราหมณ์จักพากันไม่ตั้งอยู่ในธรรม...⁴

ตัวอย่างข้างต้นนั้นยกมาพอสังเขปจากเนื้อหาคำทำนายความฝันทั้ง 16 ข้อ ซึ่งกล่าวถึงคำทำนายที่เป็นผลเกี่ยวเนื่องกับกษัตริย์มากถึง 11 ข้อ ว่าการขาดสติไตร่ตรองและขาดธรรมะเป็นเหตุให้เกิดปัญหาบ้านเมือง ด้วยกษัตริย์ผู้นั้นมากด้วยอคติ มุ่งในทรัพย์สมบัติ ขาดเหตุผลอันชอบธรรมในการบริหารจัดการ รวมถึงเป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ไม่ดีให้กับประชาชนภายใต้การปกครองนั้น ๆ จึง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170.

แสดงให้เห็นว่าอรรถกถามหาสุบินชาตกมุ่งสอนใจบุคคลผู้ต้องทำหน้าที่ปกครองแผ่นดินเป็นหลัก ซึ่งเป็นผู้ที่ส่งผลต่อภาพรวมของวิถีชีวิตของคนในสังคม

นอกเหนือจากนั้น คำทำนายข้ออื่น ๆ ยังมีเนื้อหาที่ระบุถึงกลุ่มชนทั่วไปในสังคมทั้งภิกษุ สงฆ์ บุรุษ สตรี และผู้เยาว์ อันเป็นจุดมุ่งหมายประการที่ 3 ที่ต้องการสอนและเตือนใจบุคคลทั่วไปในสังคม ปรากฏจากเนื้อความดังต่อไปนี้

...ในเวลาที่มีมนุษย์ทั้งหลาย พากันละทิ้งเชษฐาปจายิกธรรม (คือความเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่) เพราะในอนาคต ผุ่สัตว์จักมิได้ตั้งไว้ซึ่งความเคารพนับถือใน มารดาบิดา หรือในแม่ยายพ่อตา...¹

...ในกาลภายหน้า หมู่สตรีจักพากันเหลาะแหละโลเลในบุรุษ ลุ่มหลงสุรา เอาแต่ แต่งตัว ชอบเที่ยวเตร่ตามถนนหนทาง เห็นแก่อามิส เป็นหญิงทุกีล มีความประพฤติชั่วช้า...²

...ในกาลภายหน้า พวกภิกษุอลัชชีเห็นแก่ปัจจัยจักมีมาก พวกเหล่านั้นจักพากัน แสดงธรรมเทศนาที่ตถาคตกล่าวติเตียนความละโมภในปัจจัยไว้แก่ชนเหล่าอื่น เพราะเหตุ แห่งปัจจัย 4 มีจิวรเป็นต้น...³

...ในครั้งนั้น พวกมนุษย์จะมีราคะจริตแรงกล้าชาติชั่ว ปล่อยตัวปล่อยใจ ตาม อำนาจกิเลส จักต้องเป็นไปในอำนาจแห่งภรรยาเด็ก ๆ ของตน...⁴

จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นความมุ่งหมายของอรรถกถามหาสุบินชาตก ซึ่ง นอกจากจะสอนใจชนชั้นปกครองแล้ว ยังกล่าวถึงเหตุความวิบัติที่เกิดจากบุคคลทั่วไปในสังคมด้วย จากการไร้ศีลธรรมในความเป็นสามีภรรยา เป็นผู้เยาว์ เป็นภิกษุสงฆ์ที่ขาดการยับยั้งจิตใจ ไม่รู้จัก หน้าที่อันควรกระทำของตนเอง การกระทำดังกล่าวจึงทำให้สังคมวุ่นวาย

สังคมหนึ่ง ๆ ประกอบไปด้วยบุคคลที่เป็นผู้นำและผู้ตามจึงจะเป็นสังคมที่พัฒนาได้ อย่างสมบูรณ์ และการที่สังคมนั้นจะพัฒนาไปได้ก็ด้วยความประพฤติที่มีศีลธรรมสอดคล้องกัน แต่ หากสังคมนั้นจะเกิดความวุ่นวายก็ด้วยการขาดศีลธรรมของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ เอง การเน้นย้ำถึง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 167 – 168.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

ความวุ่นวาย ความทุกข์ในตลอดเนื้อหาคำทำนายความฝันทั้ง 16 ข้อ ทำให้จุดมุ่งหมายประการดังกล่าวของอรรถกถาหาสุบินชาดกมีความชัดเจนของการเป็นคำสอน และน่าสนใจด้วยรูปแบบกลวิธีที่จะนำเสนอในข้อต่อไป

2.2.4 รูปแบบและกลวิธีการทำนายในอรรถกถาหาสุบินชาดก

อรรถกถาหาสุบินชาดกปรากฏรูปแบบและการใช้กลวิธีแนะนำพระธรรมคำสอนอันเป็นจุดมุ่งหมายของเรื่อง โดยสามารถพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

2.2.4.1 รูปแบบการทำนาย

เมื่อพิจารณาคำทำนายแล้วพบว่ามีการวางเนื้อหาของคำทำนายอย่างเป็นระบบแบบแผน โดยเนื้อหาคำทำนาย 1 ข้อจะประกอบไปด้วย 4 ส่วนได้แก่

- (1) ข้อความฝัน
- (2) สาเหตุ
- (3) ผลที่เกิด
- (4) การเชื่อมโยงความฝันและผลที่เกิด

ความฝันแต่ละข้อล้วนปรากฏองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยขีดเส้นใต้และใช้หมายเลขกำกับไว้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความฝันข้อที่ 1

...(1)โคตัวผู้สีดำ สีเหมือนดอกอัญชัน 4 ตัว ต่างคิดว่า จักชนกัน พวกมันวิ่งมาสู่ท้องพระลานหลวงจากทิศทั้ง 4 เมื่อมหาชนคิดว่าประชุมกันคิดว่าพวกเราจักดูโคชนกันต่างแสดงท่าทางจะชนกัน บันลือเสียงคำรามลั่นแล้วไม่ชนกัน ต่างถอยออกไป หม่อมฉันเห็นสุบินนี้เป็นครั้งแรก อะไรเป็นผลของสุบินนี้ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร ผลของสุบินข้อนี้ จักไม่มีในชั่วรัชกาลของมหาบพิตร ในชั่วศาสนาของตถาคต แต่ในอนาคต เมื่อโลกหมุนไปถึงจุดเสื่อม (2) ในรัชกาลของพระราชผู้ตกทุกข์ได้ยาก ผู้มิได้ครองราชย์โดยธรรม และในกาลของหม่มมนุษย์ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อกุศลธรรมลดน้อยถอยลง อุกุศลธรรมพอกพูนขึ้น ในกาลที่โลกเสื่อม

(3) ฝนจ๊กแล้งและดินเมฆจ๊กขาด (กลุ่มเมฆจะไม่เกิด) ข้าวกล้าจ๊กแห้ง พุพริกขี้จ๊กเกิด เมฆทั้งหลายตั้งขึ้นจากทิศทั้ง 4 เหมือนจะตก... ครางกระที่ม ฟ้าแลบ แล้วก็ไม่ตกเลย ลอยหายไป (4) เหมือนโคที่ตั้งท่าจะชนแล้วไม่ชนกันฉะนั้น นี่เป็นผลของสุบินนั้น” ...¹

ความฝันข้อที่ 5

...“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้เห็น (1) ม้าตัวหนึ่ง มีปากสองข้าง ผูกชนพากันให้หญ้าที่ปากทั้งสองข้างของมัน มันเคี้ยวกินด้วยปากทั้งสองข้าง นี่เป็นสุบินที่ 5 ของหม่อมฉัน อะไรเป็นผลของสุบินนี้ พระเจ้าข้า?”

“มหาบพิตร ผลของสุบินนี้แม้ ก็จ๊กมีใน (2) รัชกาลของพระราชาม้าผู้ไม่ดำรงในธรรม ในอนาคตเหมือนกัน ด้วยว่ากาลในภายหน้า พวกพระราชางัเงลา ไม่ดำรงธรรม จักทรงแต่งตั้งมนุษย์โลเล ไม่ประกอบด้วยธรรม ไว้ในตำแหน่งวินิจฉัยคดี (3) คนเหล่านั้นเป็นพาล ไม่เอื้อเฟื้อในบาปบุญ พากันนั่งในโรงศาล เมื่อให้คำตัดสิน ก็จ๊กรับสินบนจากมือของคู่คดีทั้งสองฝ่ายมากิน (4) เป็นเหมือนม้ากินหญ้าด้วยปากทั้งสองฉะนั้น ภัยแม้มีสุบินนี้เป็นเหตุ ก็ย่อมไม่มีแกมมหาบพิตรดอก...” ...²

ความฝันข้อที่ 11

...“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้เห็น (1) คนทั้งหลายเอาแก่นจันทร์มีราคา ตั้งแสนษาปณ์ ขายแลกกับเป็เรียงเนา นี่เป็นสุบินข้อที่ 11 ของหม่อมฉัน อะไรเป็นผลแห่งสุบินนี้เล่า พระเจ้าข้า?”

“มหาบพิตร แม้ผลของสุบินนี้ก็จ๊กมีในอนาคต ในเมื่อศาสนาของตถาคตเสื่อมโทรมนั่นแล ด้วยว่าในกาลภายหน้า (2) พวกภิกษุอลัชชีเห็นแก่ปัจจัยมีมาก พวกเหล่านั้น จักพากันแสดงธรรมเทศนาที่ตถาคตกล่าวเตือนความละโมภในปัจจัยไว้แก่ชนเหล่าอื่น (3) เพราะเหตุแห่งปัจจัย 4 มีจิวรเป็นต้น จักไม่แสดงให้พ้นจากปัจจัยทั้งหลาย แล้วตั้งอยู่ในฝ่ายธรรมนำสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ มุ่งตรงสู่พระนิพพาน ชนทั้งหลายก็จะฟังความสมบูรณ์แห่งบทและพยัญชนะ และสำเนียงอันไพเราะอย่างเดียวกันแล้วจ๊กถวายเอง ...ภิกษุทั้งหลายอีกบางจำพวกก็จะพากันนั่งในที่ต่าง ๆ มีท้องถนนสี่แยกประตูวังเป็นต้น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 164.

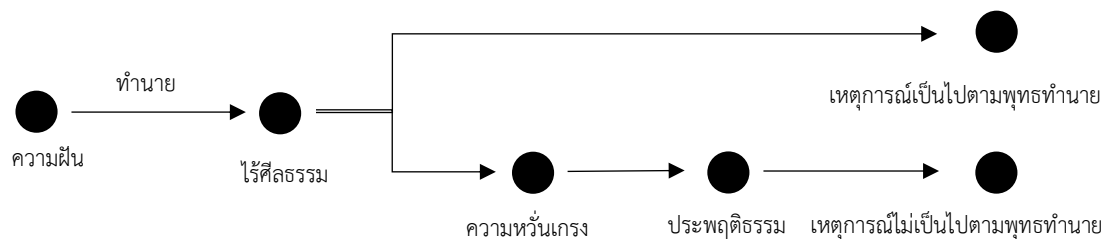
² เรื่องเดียวกัน, หน้า 166 – 167.

แล้วแสดงธรรมแลกรูปียะ... (4)จักเป็นเหมือนฝูงคนเอาแก่นจันทน์มีราคาตั้งแสน ไปขาย แลกกับเปรียงเน่าฉนั้น ภัยแม้มีสุบินนี้เป็นเหตุ ก็ยังไม่มีแก้มหาบพิตร...¹

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นรูปแบบที่พระอรธกถาจารย์ได้ร้อยเรียงขึ้นอย่างเป็นระบบ เมื่อนำเนื้อหาคำทำนายมาเทียบกันจะเห็นได้ว่ามีโครงสร้างที่เหมือนกันอย่างชัดเจนทุก 16 ข้อ อันประกอบไปด้วย 1) ข้อความฝัน 2) สาเหตุ 3) ผลที่เกิด 4) การเชื่อมโยงความฝันและผลที่เกิด องค์ประกอบดังกล่าวนี้เป็นโครงสร้างเนื้อหาความฝันและคำทำนาย ที่เอื้อให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจได้โดยสะดวกจากเนื้อหาข้อความฝันที่มีมากถึง 16 ข้อ ถือเป็นเอกภาพและลักษณะเด่นของอรธกถามหาสุบินชาดกอีกประการหนึ่งด้วย

2.2.4.2 การทำนายในฐานะกลวิธีการแสดงธรรม

การทำนายทั้ง 16 ประการของพระพุทธเจ้าเป็นกลวิธีในการแสดงธรรมอย่างแยบคาย เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า การทำนายดังกล่าวนี้ไม่ใช่การว่าร้ายผู้คนหรือสังคมในอนาคต แต่เป็นการน้อมจิตใจของพุทธบริษัทหลังจากได้อ่านหรือฟังคำทำนายเพื่อเข้าหาหลักธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติใช้กับชีวิตให้เกิดผลที่ดีตามมา วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการทำนายความฝัน 16 ประการนั้นถือเป็นกลวิธีหนึ่งในการสอน โดยใช้เงื่อนไขทางธรรมชาติของมนุษย์คือ “ความหวั่นเกรง” กล่าวคือมนุษย์กลัวความยากลำบาก ความไม่มั่นคง ความโศกเศร้า ภัยธรรมชาติ การประกอบอาชีพ เงื่อนไขเหล่านี้ผูกติดกับชีวิตอย่างแยกไม่ออก เมื่อมนุษย์ต้องการกำจัดปัจจัยแห่งความกลัวเหล่านั้น การทำนายจึงมีส่วนเข้ามาช่วยให้มนุษย์รู้เห็นเหตุการณ์ล่วงหน้า เมื่อพระพุทธองค์เล็งเห็นถึงภาวะดังกล่าว การทำนายจึงเป็นเสมือนเครื่องมือในการช่วยเหลืออนสติ และมีข้อแม้ว่าเหตุการณ์เหล่านั้นจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมนุษย์ไร้ศีลธรรม ดังแผนภาพต่อไปนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170 – 171.

จากรูปแบบดังกล่าวจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของชาตคเรื่องนี้คือ มุ่งให้ผู้อ่านเกิด “ความหวั่นเกรง” จากคำทำนายเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการที่ผู้คนขาดศีลธรรม ความหวั่นเกรงดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากเนื้อหาที่ระบุถึงเหตุการณ์วิบัติต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงไปจากความปกติ ดังเช่น

...สกุลใหญ่ ๆ จักพากันตกลาย สกุลเลว ๆ จักพากันเป็นใหญ่ ก็เมื่อพวกมีสกุล เหล่านั้น ไม่อาจเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ แล้วก็พากันยกธิดาให้แก่ผู้ไม่มีสกุล...¹

...พวกนางจักกลุ่มรวมกันแย่งเอาทรัพย์ที่สามีทำงาน มีกสิกรรมและโครักขกรรม เป็นต้น สิ่งสมไว้ด้วยยากลำบากลำเค็ญเอาไปซื้อสุราดื่มกับชายชู้...²

...ภิกษุผู้ชั่วช้าทั้งหลายเล่า ก็จักพากันเบียดเบียนภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักตามใจชอบ พวกภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักเหล่านั้นไม่ได้ที่พำนัก ก็พากันเข้าป่าแอบแฝงอยู่ในที่รก ๆ ...³

ผลของการทำนายนั้นกล่าวถึงคนทุกชนชั้นในสังคมตั้งแต่ชนชั้นปกครอง ประชาชนไปจนถึงภิกษุสงฆ์ โดยใช้ “ความหวั่นเกรง” ที่เกิดขึ้นจากเนื้อหานี้โน้มนำจิตใจให้เข้าหาพระธรรมคำสอนอันจะนำไปสู่ความสุขสวัสดิ์ในการดำเนินชีวิตที่ไม่เป็นไปตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ในพุทธทำนาย วิธีการดังกล่าวนี้ทำให้ทราบว่าเรื่องพุทธทำนายจึงมีการสร้างสรรค์ขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นการสอดแทรก หรือสอนธรรมะที่มีความแตกต่างและน่าสนใจอย่างยิ่ง

2.2.5 ความคิดความเชื่อที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาตค

2.2.5.1 ความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์

อรรถกถามหาสุบินชาตคแสดงให้เห็นถึงแนวคิดคู่ตรงข้ามระหว่างพุทธกับพราหมณ์ ที่มีแนวทางการประพฤติหรือหลักคำสอนต่างกันอย่างชัดเจน ความขัดแย้งดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นผ่านตัวละคร คือ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 168.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

1) พระพุทธเจ้า

ปรากฏชัดเจนอยู่ในส่วนท้ายของเรื่อง เป็นคำกล่าวของพระพุทธเจ้าว่า “เพราะพระสุบินเป็นปัจจัยภัยยังไม่มีแก่มหาบพิตรดอก มหาบพิตรจงสั่งให้เลิกบูชายัญเสียดิถีพระราชทานชีวิตแก่มหาชน¹” ความดังกล่าวนั้นเป็นการสรุปเรื่องก่อนจะประชุมชาดก เพื่อให้เห็นว่าการบูชายัญตามคำแนะนำของพราหมณ์นั้นเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์โลก พระพุทธองค์จึงต้องการให้ตระหนักว่าการละเว้นการบูชายัญนั้นเป็นการทำทานหรือการให้ที่มีคุณยิ่ง

2) ฤๅษี (พระโพธิสัตว์)

แนวคิดดังกล่าวแสดงผ่านการคำพูดของตัวละครว่า “...ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป มหาบพิตรอย่าได้ร่วมคิดกับพราหมณ์บูชายัญ ที่มีชื่อว่า ปสุฆาตยัญ(ยัญฆ่าสัตว์) อีกต่อไป²” กล่าวคือถึงแม้พระโพธิสัตว์จะถือกำเนิดในตระกูลของพราหมณ์ แต่เมื่อเห็นว่าการบูชายัญนั้นไม่ใช่วิถีทางที่ไขแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง เมื่อเจริญวัยแล้วพระโพธิสัตว์จึงหนีออกมาบวชเป็นฤๅษี และช่วยคลายความกังวลของพระเจ้าพรหมทัตโดยการทำนายความฝันทั้ง 16 ประการอันต่างไปจากคำทำนายของพราหมณ์ที่จะเกิดผลไม่ดีและต้องแก้ด้วยการบูชายัญ

3) มาณพศิษย์ของพราหมณ์

แนวคิดเรื่องความขัดแย้งนั้นแสดงผ่านคำพูดของตัวละครมาณพ ซึ่งได้ถามพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของตนว่า “ท่านอาจารย์ครับ คัมภีร์พระเวทย์ทั้ง 3 ท่านอาจารย์ให้ผมเรียนจบแล้ว ในพระเวทย์ทั้ง 3 คัมภีร์นั้น ข้อที่ว่า การฆ่าคนหนึ่งแล้วทำให้เกิดความสวัสดิแก่อีกคนหนึ่ง ไม่มีเลยมิใช่หรือขอรับ?...³” เมื่อมาณพไม่ได้คำตอบที่คาดหวังไว้ จึงตัดสินใจหนีออกมาจากพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์เหล่านั้น และได้พบกับฤๅษีพระโพธิสัตว์ ซึ่งต่อมาได้นำพาพระเจ้าพรหมทัตเสด็จมาพบกับฤๅษีพระโพธิสัตว์ด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

4) ตัวละครพราหมณ์

คำพูดของตัวละครพราหมณ์นี้เป็นมุมมองของฝ่ายพราหมณ์เอง ปรากฏในเรื่องโดยระบุจุดประสงค์ของการบูชาขุณฺโณไว้ในปัจจุบันวัตถุ และอดีตวัตถุ ดังตัวอย่างว่า

...พวกพราหมณ์พากันรำเริงยินดีว่า “พวกเราจะต้องได้ทรัพย์มาก จักต้องได้ของเคียงกันมามาก ๆ” แล้วพากันปลอบทูลพระราชว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า อย่าได้ทรงวิตกเลย พระเจ้าข้า” ...¹

...พ่อคุณ ด้วยอุบายนี้ทรัพย์จำนวนมากจักเกิดแก่พวกเรา...²

คำพูดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าการบูชาขุณฺโณนั้นเป็นการหวังผลพลอยได้ในเครื่องของใช้หรือทรัพย์สินจากการบูชาขุณฺโณ เป็นประโยชน์ส่วนตัวของพวกพราหมณ์มากกว่าจะเกิดประโยชน์กับบ้านเมือง แนวคิดเรื่องการบูชาขุณฺโณของพุทธและพราหมณ์จึงมีความขัดแย้งและแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในอรรถกถามหาสุบินชาดกนี้

นอกเหนือจากอรรถกถามหาสุบินชาดกแล้ว แนวคิดความขัดแย้งระหว่างพุทธและพราหมณ์นี้มักปรากฏในคัมภีร์ของพุทธศาสนา เช่นใน *อัคคัณฺฐสูตร* ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เป็นเรื่องของวาเสฏฐสามเณรกับภารทวาชสามเณรที่เกิดในตระกูลพราหมณ์แต่ได้หนีออกมาบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่าถูกตำหนิหรือไม่ สามเณรทั้งสองตอบว่าโดนตำหนิอย่างรุนแรงและกล่าวทวนคำพูดของพราหมณ์ให้พระพุทธเจ้าฟังว่า

...พวกพราหมณ์พากันว่าอย่างนี้ว่าพราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทรามพราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุดเสียแล้ว ไปเข้ารีตวรรณะที่

¹ กรมศิลปากร, นิบาตชาดก เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2540), หน้า 260.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 274.

เลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศีระโกลัน เป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็นพวกเกิดจาก
เท้าของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละพวกที่ประเสริฐที่สุดใดเสีย...

พระพุทเจ้าได้กล่าวตอบว่า

...ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ตามที่ปรากฏอยู่แล้ว คือ นางพราหมณ์ทั้งหลาย
ของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกกินนมอยู่บ้าง อันที่จริง
พวกพราหมณ์เหล่านั้น ก็ล้วนแต่เกิดจากช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น พวก
อวดอ้างอย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม
พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์
พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปาก
ของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหมพรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม เขาเหล่านั้น
กล่าวต่อพรหม และพูดเท็จก็จะประสบแต่บาปเป็นอันมาก ฯ

[52] ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ วรรณะเหล่านี้ มีอยู่สี่คือ กษัตริย์ พราหมณ์
แพศย์ ศูทร ก็กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ มีปรกติฆ่าสัตว์ มีปรกติกัณฑ์ มีปรกติ
ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย มีปรกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ละโมภ
มาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังที่
กล่าวมานี้แล ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศลนับว่าเป็นอกุศล เป็นธรรมมีโทษ นับว่าเป็นธรรมมี
โทษ เป็นธรรมไม่ควรเสพนับว่าเป็นธรรมไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่ควร
เป็นอริยธรรม เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ วิญญูชนดิเตียน อกุศลธรรมเหล่านั้น มีปรากฏอยู่
แม้ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้พราหมณ์บางคนใน
โลกนี้ ฯลฯ แม้แพศย์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ

ดูกรวาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้ศูทรบางคนในโลกนี้ มีปรกติฆ่าสัตว์ มีปรกติกัณฑ์
มีปรกติประพฤติผิดในกามทั้งหลาย มีปรกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูด
เพ้อเจ้อ ละโมภมาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด...

ความดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมุมมองของพราหมณ์
และพุทธศาสนาอย่างชัดเจน พราหมณ์เชื่อว่าตนเองถือกำเนิดมาจากอกของพระพรหม จึงได้ชื่อว่า
พราหมณ์ เป็นชีวิตที่มีความบริสุทธิ์เสมือนสีขาว และสรรพสิ่งในโลกนี้แบ่งได้เพียง 2 อย่างคือ ดีและชั่ว

ถือว่านักบวชที่โกนศีรษะคือเป็นพวกเลวทรามดุจสีดำ ขณะที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ปะปนกันทั้งดีชั่ว ชนในวรรณะทั้ง 4 ล้วนมีทั้งความดีและความเลวเป็นปกติของสัตว์โลก พราหมณ์ก็เป็นหนึ่งในสัตว์โลกด้วย ฉะนั้นจึงไม่ใช่ผู้วิเศษเหนือผู้อื่น

เมื่อกวีได้นำเนื้อหาอรรถกถามหาสุบินชาดกมาสร้างสรรค์เป็นวรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนต่าง ๆ ได้นำเนื้อหาเฉพาะส่วนเหตุการณ์ในปัจจุบันวัตถุ ความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการไปสร้างสรรค์เท่านั้น ไม่ปรากฏความเชื่อที่ขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องการบูชาัญญาของพราหมณ์ดังกล่าว

2.2.5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับบ้านเมือง

อรรถกถามหาสุบินชาดกมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทยที่เกี่ยวข้องระหว่างพระมหากษัตริย์กับความฝัน ดังที่ปรากฏใน “จดหมายเหตุพระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3” ที่พระราชาคณะและราชบัณฑิตได้ทำนายพระสุบินของพระมหากษัตริย์เมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์โดยเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาแต่เรื่องใน “หนังสือโบราณ¹” เช่น ทศกัณฐ์ให้พิเภกทำนายฝันในรามเกียรติ์ พระเจ้ากรุงสุโขทัยให้โหราทำนายฝันในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก หรือพระราชพงศาวดารที่กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้ทำนายพระสุบินก่อนการกระทำยุทธหัตถี ซึ่งจดหมายเหตุพระสุบินนิมิตฯ ยังได้อ้างอิงถึงอรรถกถามหาสุบินชาดกว่าเป็น “ของมีมาเก่าแก่แต่ดึกดำบรรพ์²” แสดงให้เห็นคติเรื่องความฝันของพระมหากษัตริย์ส่งผลต่อความเชื่อของคนในสังคมขณะนั้น เมื่อพิจารณาเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกแล้วพบว่ามีความเชื่อเรื่องความฝันของพระมหากษัตริย์ที่เชื่อมโยงกับบ้านเมืองด้วย ปรากฏดังนี้

1) ความฝันของพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นไปของบ้านเมือง ในอรรถกถามหาสุบินชาดกมีประโยคหนึ่งระบุว่า

...มหาบพิตร มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่บพิตรได้เห็นสุบินเหล่านี้ แม้พระราชาทั้งหลายแต่ก่อน ๆ ก็ได้ทรงเห็นแล้วเหมือนกัน... ภายหลังอาศัยคำแนะนำที่พวกบัณฑิต

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์, พระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3, (กรุงเทพฯ: โสภณพิพรรฒธนากร, 2464), หน้า 2.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

พากันกราบทูล จึงถามพระโพธิสัตว์ แม่ท่านโบราณบัณฑิตทั้งหลาย เมื่อท่านายสุบิน
เหล่านี้ แก่พระราชานี้แหละนั้นก็พากันทำนายทำนายนี้แหละ...¹

ความข้างต้นทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบว่า ความฝันแปลก
ประหลาดทั้ง 16 ประการนั้นไม่ได้เกิดขึ้นกับพระองค์เท่านั้น แต่เกิดขึ้นกับพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่
ผ่านมา ถึงแม้ผลจากนิมิตนั้นจะเกิดขึ้นในอนาคต ดังที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎกว่าความฝันของพระเจ้า
ปเสนทิโกศลนั้นเกิดเพราะมีบุญเป็นปัจจัย บุญดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ที่
บันดาลให้เกิดความฝัน โดยความฝันนั้นจึงย่อมมีความสัมพันธ์กับสังคมที่อยู่ภายใต้การปกครองของ
พระมหากษัตริย์ด้วย

2) การกระทำของกษัตริย์ส่งผลต่อบ้านเมือง

พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะประมุขของบ้านเมือง จึงทำให้เห็น
ความสำคัญและความสัมพันธ์ของกษัตริย์กับบ้านเมืองด้วย หากเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมะและก็จะส่งผลให้
ประชาชนได้ปกครองมีความสุขและมีชีวิตที่ดี ในทางกลับกันอรรถกถามหาสุบินชาดกเรื่องนี้ได้ทำให้เห็น
ว่า ส่วนหนึ่งเหตุการณ์ความวุ่นวายของสังคมในพระพุทธศาสนานั้นก็เป็นผลมาจากการใช้อำนาจปกครอง
ของกษัตริย์ที่ไม่เป็นธรรม และไม่ดำรงไว้ซึ่งธรรมในการปกครองบ้านเมือง โดย Betty Nguyen² ได้
กล่าวถึงแนวคิดเรื่องกษัตริย์ร้ายในพระพุทธศาสนาว่า วรรณคดีพุทธศาสนามีมโนทัศน์เกี่ยวกับกษัตริย์ใน
อุดมคติ โดยกษัตริย์ต้องดำรงอยู่ภายใต้ธรรมของกษัตริย์ สังคมจึงจะมีความสุขและประชาชนจะมีชีวิตที่ดี
ในขณะที่กษัตริย์ร้าย ย่อมส่งผลเสียต่อบ้านเมือง โดยการใช้อำนาจทางการเมืองซึ่งพบเห็นได้ทั่วโลก
กษัตริย์ในอุษาคเนย์ดำรงเดชาภาพในฐานะเจ้าชีวิต บทบาทของกษัตริย์สามารถจำแนกได้ 2 บทบาทคือ
ผู้ให้/ผู้หยิบยื่น ได้แก่ การหยิบยื่นโทษให้ราษฎร และ ผู้รับ/สกัดเอา ได้แก่ ผู้รับประโยชน์ต่าง ๆ จาก
ราษฎร ในฐานะผู้ปกครองเมื่อเป็นทำหน้าที่กตซึ่งทำให้สถานการณ์ของบ้านเมืองเลวร้ายลง

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 175.

² Betty Nguyen, Bad Buddhist Kings: An Examination of the Ideal social order, In Rian Thai, (2011), pp.

2.2.6 การตีความในอรรถกถา महाสุบินชาดก

ธรรม นอกจากหมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ในพุทธศาสนายังมีความหมายสองนัยด้วยกัน หากอยู่ในบริบทที่กล่าวถึงการมีอยู่และสภาวะธรรมแล้วของสรรพสิ่งแล้ว ธรรมจะหมายถึงสภาวะหรือปรากฏการณ์ ซึ่งสามารถแบ่งได้หลายรูปแบบตามประเภทของการแบ่ง เช่น แบ่งเป็นโลกียธรรมกับโลกุตตรธรรม สังขตธรรมกับอสังขตธรรม กุศลกรรมกับอกุศลกรรม และอภัยกตธรรม เป็นต้น¹ เมื่อสำรวจเนื้อหาเพื่อทำความเข้าใจ “ธรรม” ที่ปรากฏในอรรถกถา มหาสุบินชาดกแล้ว ผู้วิจัยได้แบ่งการตีความเนื้อหาดังกล่าวเป็น 2 ประการคือ การตีความในระดับโลกียธรรมและโลกุตตรธรรม ดังนี้

2.2.6.1 การตีความระดับโลกียธรรม

คำสอนทางโลกียธรรม หมายถึง คำสอนทางโลก หมายรวมถึง การสอนศีลธรรม จริยธรรม ปัญหาทั้งหมดของสังคมโลกมาจากการขาดไร้ศีลธรรมของมนุษย์นั่นเอง เช่น ท่านพุทธทาสกล่าวย่ำว่า ถ้าโลกนี้ขาดไร้ศีลธรรม โลกจะถึงความพินาศ และเน้นว่าถ้ามนุษย์ขาดไร้ศีลธรรมก็จะเป็นเพียง “คน” มิได้เป็นมนุษย์ ที่แปลตามรูปศัพท์ว่าผู้มีจิตใจสูง² ในส่วนนี้จึงมุ่งตีความเนื้อหาของอรรถกถา มหาสุบินชาดกเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตในขั้นพื้นฐาน

เนื้อหาคำทำนายของอรรถกถา มหาสุบินชาดกทั้ง 16 ข้อ ว่าด้วยพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ในอนาคต ในทุกข้อมุ่งกล่าวถึงเหตุการณ์และพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมอย่างละเอียด ผู้วิจัยนำเนื้อหาดังกล่าวมาแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มชนตามระดับการปกครองในสังคม ดังนี้

1) กลุ่มกษัตริย์ และผู้ปกครอง ได้แก่

ก. กษัตริย์ กล่าวถึง การปกครองอาณาประชาราษฎร์โดยปราศจากธรรม โดยเบียดเบียน รีดไถ หรือไม่รู้จักวางบุคคลให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ เช่น

¹ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ: พุทธศาสนาของธรรมสภา, 2556), หน้า 74 – 75.

² สุจิตรา จงสถิตวัฒนา, พุทธธรรมในวินัยปิฎกไทยสมัยใหม่, (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ตำราวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 28.

...ในภายหน้า พระราชาผู้มีบุญน้อย มิได้ดำรงในธรรม จักไม่พระราชทานยศแก่ มหาอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต ฉลาดในประเพณี สามารถที่จะยังสรรพกิจให้ลุล่วงไปได้แต่ พระราชทานยศแก่คนหนุ่ม ๆ ตรงกันข้ามกับที่กล่าวแล้วนั้น...¹

...ในกาลภายหน้า พวกพระราชาโง่เขลา ไม่ดำรงธรรม จักทรงตั้งมนุษย์โง่เล ไม่ประกอบด้วยธรรม ไว้ในตำแหน่งวินิจฉัยคดี...²

...พระราชาเหล่านั้นตกยากถึงอย่างนี้ จักเกณฑ์ให้ชาวชนบททุกคน ทำการ เพาะปลูกให้แก่ตน พวกมนุษย์ถูกเบียดเบียน ต้องละทิ้งการงานของตน พวกนั้นเพาะปลูก ปุ่พพันพืชแลอปรันพืชให้พระราชาทั้งหลายเหล่านั้น...³”

...ในภายหน้าพระราชาทั้งหลาย จักไม่ฉลาดในศิลปะมีหัตถศิลป์เป็นต้น ไม่ แกล้วกล้าในยุทธ ท้าวเธอจักไม่พระราชทานความเป็นใหญ่ให้แก่พวกกุลบุตรที่มีชาติ เสมอกัน...⁴

ข. ข้าราชการ กล่าวถึงขุนนางที่ไม่มีประสบการณ์แต่จะได้รับการ มอบหมายให้ทำงานใหญ่ ในขณะที่ขุนนางผู้ใหญ่ไม่มีตำแหน่งจึงละทิ้งหน้าที่การงาน ไม่มีความซื่อสัตย์ มี ลักษณะนิสัยรับสินบน หรือเบียดเบียนประชาชนด้วยการใช้อำนาจในทางที่ผิด ดังความว่า

...คนหนุ่มพวกนั้น ไม่รู้ทั่วถึงราชกิจ และการอันควรไม่ควร ไม่อาจดำรงยศนั้นไว้ ได้ ทั้งไม่อาจจัดทำราชกิจให้ลุล่วงไปได้ เมื่อไม่อาจก็จักพากันทอดทิ้งธุระการงานเสีย...⁵

...คนเหล่านั้นเป็นพาล ไม่เอื้อเฟื้อในบาปบุญ พากันนั่งในโรงศาล เมื่อให้คำ ตัดสิน ก็จากรับสินบนจากมือของคู่คดีทั้งสองฝ่ายมาเกิน...⁶

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 166.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 166 – 167.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 168.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

...พวกไม่มีสกุลจักเป็นราชวัลลภ เป็นใหญ่เป็นโต พวกคนมีสกุลจักอับเฉาตก
ยาก ราชวัลลภเหล่านั้นพากันยังให้พระราชอาให้ทรงเชื่อถือถ้อยคำของตน...ก็พากันรูก
เอาที่ดินไร่นาเรือกสวนเป็นต้น...¹

2. กลุ่มพระภิกษุ นักบวช โดยกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระภิกษุละโมบปัจจัย ไม่
เห็นคุณค่าในพระธรรมของพระพุทธเจ้า หรือคำพูดของพระภิกษุที่มีศีลจะไม่มีใครเชื่อฟัง แต่จะไปเชื่อ
คำพูดของพระภิกษุที่ไม่มีศีล และพระภิกษุผู้มีศีลจะถูกพระภิกษุทุศีลรังแก ดังความว่า

...ในกาลภายหลัง พวกภิกษุอลัชชีเห็นแก่ปัจจัยจักมีมาก...²

...แม้ในที่ประชุมภิกษุ พวกภิกษุก็จักไม่เห็นภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก... ทั้งถ้อยคำของ
ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักเหล่านั้น ก็จักไม่หนักแน่นมั่นคง³

...แม้ภิกษุชั่วช้าทั้งหลายเล่า ก็จักพากันเบียดเบียนภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักตามใจ
ชอบ พวกภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักเหล่านั้นไม่ได้ที่พำนัก ก็พากันเข้าป่าแอบแฝงอยู่ในที่รัก ๆ

...⁴

3. กลุ่มประชาชนทั่วไป

ก. สามเณรกรรยา กล่าวว่า สตรีจะกลายเป็นภรรยาที่ไม่ดี นอกใจข่มเหง
สามีตนเอง คบชู้ ไม่รู้จักงานบ้านงานเรือนที่ควรทำ ส่วนสามีที่อยู่ในฐานะผู้นำครอบครัวจะกลายเป็นผู้ที่
คอยทำตามคำของภรรยา ดังความว่า

...หมู่สตรีจักพากันหละหละโลเลในบุรุษ ลุ่มหลงในสุรา เอาแต่แต่งตัว ชอบ
เที่ยวเตร่ตามถนนหนทาง ไปซื้อสุราดื่มกับชายชู้ ซื้อดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้มา
แต่งตน ไม่ใส่ใจกิจการปัจจุบันภายในบ้าน...⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167 – 168.

...พวกมนุษย์จะมีราคาจิตใจแรงกล้าชาติชั่ว ปล่อยตัวปล่อยใจ ตามอำนาจกิเลส
จักต้องเป็นไปในอำนาจแห่งภรรยาเด็ก ๆ ของตน...¹

...พวกสามีถ้ามถึงเงินทอง พวกนาง จักต่ำด้วยประการต่าง ๆ ทิ่มตำเอาด้วย
หอกคือปาก กัดไว้ในอำนาจตั้งทาสและคนรับใช้ ดำรงความเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของตนไว้
สืบไป...²

ข. ผู้ใหญ่และเด็ก กล่าวถึงการละทิ้งซึ่งธรรมเนียมในการดำเนินชีวิต การไม่
เคารพบิดามารดา หรือผู้ที่อาวุโสกว่า และเด็กหญิงจะมีครรภ์เมื่ออายุน้อย ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ หรือความ
ถูกต้องเหมาะสม

...จักมีผลในเวลาที่มีมนุษย์ทั้งหลาย พวกนั้นละทิ้งเชษฐาปจายิกกรรม (คือความ
เป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่) เพราะในอนาคต ผุ่สัตว์จักมิได้ตั้งไว้ซึ่งความเคารพ
นับถือในมารดาบิดา หรือในแม่ยายพ่อตา...³

...สัตว์ทั้งหลายในอนาคตจะมีราคาอันแรงกล้า กุมารีมียัยยังไม่สมบูรณ์ จักสมสู่
กะบुरुษอื่น..⁴

เนื้อหาของอรรถกถาหาสุบินชาดกชี้ให้เห็นปัญหาของสังคมที่มีความ
หลากหลายในทุกระดับ ตั้งแต่ผู้ปกครอง ข้าราชการ ผู้นำทางศาสนา ประชาชน ปัญหาที่ลึกลงไปถึง
สถาบันครอบครัว และมนุษย์แต่ละคนก่อให้เกิดปัญหานานัปการตั้งแต่ การปกครอง การบริหาร การใช้
กฎหมาย เรื่องศาสนา ขนชั้นในสังคม สิทธิสตรี วิกฤติความเชื่อความศรัทธา ความสัมพันธ์ในครอบครัว
การเลี้ยงดูบุตรหลาน

อรรถกถาหาสุบินชาดกไม่ได้ให้คำตอบที่เป็นทางออกจากความวุ่นวายใน
อนาคตว่าควรแก้ไขปัญหาอย่างไร แต่ผู้อ่านจะต้องทำความเข้าใจถึงสภาพปัญหา และต้องตระหนักว่า
เนื้อหาดังกล่าวไม่ได้เพียงฉายภาพเหตุการณ์ในอนาคต แต่เหตุการณ์เหล่านั้นกำลังเกิดขึ้นกับสังคมใน
ปัจจุบันด้วย ซึ่งสามารถรับรู้ได้จากข่าวสารต่าง ๆ เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นหรือกำลังเกิดขึ้นอยู่จึงไม่ใช่เรื่อง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172 – 173.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

แปลก สาเหตุหลักมาจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ และเมื่อขาดศีลธรรมพื้นฐานก็ทำให้ชีวิตและความสัมพันธ์ของมนุษย์วุ่นวายได้ หากมนุษย์กำกับการดำเนินชีวิตด้วยธรรมตามแต่ระดับของสังคมแล้ว จะส่งผลให้ตนเองและสังคมที่อยู่ร่วมกันมีปกติสุข

2.2.6.2 การตีความระดับโลกุตระธรรม

คำสอนทางโลกุตระธรรมหมายถึง คำสอนอันทำให้พ้นวิสัยโลก หรืออยู่เหนือโลก คือไม่ต้องผูกติดยึดมั่นวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏอันไม่จบสิ้นตามอำนาจกรรมและกิเลส ตัวอย่างเช่น ท่านพุทธทาสภิกขุเน้นเป็นพิเศษเรื่องการลดอัตตาตัวตนเพื่อให้เข้าถึงความว่าง หรือเข้าถึงนิพพาน หรือเน้นย้ำเรื่องการพิจารณาตนเองคือ รู้จักตนเอง เข้าใจตนเองคือ พิจารณาให้เห็นกิเลส เพื่อจะได้บำเพ็ญจิตให้ปราศจากกิเลส ให้บรรลุถึงนิพพานอันเป็นอุดมคติสูงสุดของพุทธศาสนาได้¹ กล่าวโดยสรุปว่า การตีความระดับโลกุตระธรรมนั้นสามารถพิจารณาได้จากตัวของมนุษย์เอง เพื่อที่จะทำความเข้าใจและพยายามนำพาตนเองให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

ผู้วิจัยจึงมองว่าตัวละครในเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดกมีลักษณะความคิดและอุปนิสัยที่ชัดเจนจึงนำตัวละครที่โดดเด่นภายในเรื่องแทนด้วยสัญลักษณ์ และอธิบายความเกี่ยวข้องให้สัมพันธ์กับเรื่องโลกุตระธรรมดังนี้

1) พระเจ้าปเสนทิโกศลและพระเจ้าพรหมทัต	เป็นตัวแทนของ	ความขาดสติ ความไม่รู้
2) พระนางมัลลิกาเทวี มาณพ	เป็นตัวแทนของ	ความรอบคอบ สติสัมปชัญญะ
3) พรหมณเฑาะฐราชสำนัก	เป็นตัวแทนของ	กิเลส อวิชชา
4) พระพุทธเจ้า / พระโพธิสัตว์	เป็นตัวแทนของ	ปัญญา ความรู้แจ้ง

ตัวละครที่แทนด้วยสัญลักษณ์ในข้างต้น สามารถพิจารณาได้จากเหตุการณ์ในปัจจุบันวัตถุและอดีตวัตถุที่เป็นลักษณะเดียวกัน โดยสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

- 1) ความขาดสติ และความไม่รู้ของพระเจ้าปเสนทิโกศลและพระเจ้าพรหมทัต สามารถพิจารณาได้จากเนื้อหาที่ระบุว่า

¹ สุจิตรา จงสถิตวัฒนา, พุทธธรรมในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่, (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ตำราวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 30 – 31.

...พระราชาทรงเสด็จพระทัย ตรัสว่า “ท่านอาจารย์ทั้งหลาย เราขอมอบชีวิตไว้ในมือของพวกท่านเถิด พวกท่านรีบกระทำความสวัสดีแก่เราเร็ว ๆ เถิด”...¹

ความข้างต้นแสดงให้เห็นลักษณะของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ไม่รอบคอบและขาดสติหลงเชื่อคำของพราหมณ์โดยไม่ได้ไตร่ตรองให้ดี จนตัดสินใจฝากชีวิตของตนไว้กับผู้อื่น ตัวละครดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงความขาดสติ ความไม่รู้ ที่ถูกอวิชาครอบงำ

2) ความรอบคอบ สติสัมปชัญญะของพระนางมัลลิกาเทวีและมาณพ สามารถพิจารณาได้จากเนื้อหาที่ระบุว่า

...พระนางกราบทูลว่า “ทูลกระหม่อมไม่ทรงรู้จัก มหาพราหมณ์โคดมผู้ตกตาด ผู้หมดกิเลสบริสุทธ์แล้ว เป็นสัพพัญญู เป็นบุคคลผู้เลิศในโลกพร้อมทั้งเทวโลกดอกหรือเพคะ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น คงทรงทราบเหตุในพระสุบินนิมิตแน่นอน”...²

ความข้างต้นแสดงให้เห็นลักษณะของพระนางมัลลิกาเทวีที่เป็นผู้มีสติ และความรอบคอบ ได้ทูลเตือนพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นผู้หมดกิเลสโดยบริสุทธ์ ย่อมทราบถึงสาเหตุและผลที่จะเกิดจากนิมิตดังกล่าว เช่นเดียวกับมาณพในอดีตวัตถุที่เป็นตัวละครลักษณะเดียวกัน ได้ทูลเตือนพระเจ้าพรหมทัตจากคำของพราหมณ์ในราชสำนัก ตัวละครดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงความรอบคอบ และการมีสติสัมปชัญญะอย่างชัดเจน

3) กิเลส และอวิชาที่ปรากฏในตัวละครพราหมณ์ของราชสำนัก สามารถพิจารณาได้จากเนื้อหาที่ระบุว่า

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 162.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

...พวกพราหมณ์พากันเรืงร่ายีนดีว่า “พวกเราต้องได้ทรัพย์มาก จักต้องได้ของ
เคี้ยวกินมามาก ๆ” แล้วพากันกราบทูลขอบพระราชาว่า “ข้าแต่พระมหाराชาเจ้า
อย่าได้ทรงวิตกกังวลเลย พระเจ้าข้า” ...¹

ความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของพราหมณ์ผู้ที่ทำนายความฝันถวาย
พระเจ้าปเสนทิโกศล แสดงให้เห็นถึงความละโมภในสิ่งของบุญชายัญ ความต้องการดังกล่าวจึงทำให้เกิด
กิเลส ซึ่งนอกจากทำให้เกิดอันตรายต่อตนเองแล้วยังส่งผลกับผู้อื่นด้วย ตัวละครพราหมณ์ในเรื่องจึงแสดง
ให้เห็นลักษณะของกิเลสในจิตใจอย่างชัดเจน

4) ปัญญาและความรู้แจ้ง ปรากฏในตัวละครพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์
สามารถพิจารณาได้จากเนื้อหาที่ระบุว่า

...เป็นเช่นนั้นที่เดียวมหาบพิตร ในโลกทั้งเทวโลกเว้นตถาคตเสียแล้ว ผู้อื่นที่จะ
ได้ชื่อว่าสามารถรู้เหตุ หรือผลของพระสุบินเหล่านี้ ไม่มีเลย ตถาคตจักทำนายให้
มหาบพิตร...²

...พวกพราหมณ์มิได้ทำนายสุบินนั้นด้วยความจงรักภักดีในพระองค์โดยถูกต้อง
เท่าที่ถูกต้องควร ทำนายไปเพราะอาศัยการเลียงชีพ เพราะเห็นแก่อามิส...³

ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์อยู่ในสถานะของผู้รู้
แจ้งที่อยู่เหนือสัตว์โลกทั้งปวง จากการกล่าวว่พระองค์เพียงผู้เดียวที่รู้สาเหตุและผลที่จะเกิดในอนาคต
อันเนื่องมาจากทรงล่วงรู้บ่อเกิดกิเลสในจิตใจของมนุษย์ เมื่อรู้สาเหตุพระองค์จึงสามารถคาดการณ์ถึงผล
ในอนาคตที่จะเกิดกับสังคมนุษย์ได้ แสดงให้เห็นถึงปัญญาและความรู้แจ้งของตัวละครพระพุทธเจ้าและ
พระโพธิสัตว์ได้อย่างดี

จากตัวละครที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ทางพุทธธรรมข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า
เมื่อบุคคลใดที่ขาดสติยอมถูกกิเลสและอวิชชาครอบงำ ทำให้เกิดการเห็นถูกเป็นผิด สิ่งเหล่านี้เป็น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

อุปสรรคที่จะเข้าถึงนิพพาน จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นกิเลสที่ครอบงำอยู่ในจิตใจ พยายามบำเพ็ญเพียรเพื่อให้จิตไร้ซึ่งกิเลส จำเป็นต้องปล่อยวาง มีสติระลึกรู้ การประพฤติธรรมเหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ความสุขในนิพพานหรือการหลุดพ้นจากสรรพสิ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ อันเป็นจุดประสงค์สูงสุดของพุทธศาสนาได้

นอกจากนี้อรรถกถามหาสุบินชาดกยังได้นำเสนอหลักธรรมสำคัญอีก 2 ประการคือ แนวคิดเรื่องกรรม เป็นการกระทำที่ไร้ศีลธรรมที่ก่อให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่นในสังคมนั้น และแนวคิดเรื่องอนิจจัง คือความไม่เที่ยงแท้ ความเปลี่ยนแปลงประการต่าง ๆ เป็นธรรมดาของวิสัยโลก สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างที่ระบุไว้ว่า

...ในกาลที่โลกเสื่อม... เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายในอนาคตกัมมีราคะกล้า...

...ในเวลาที่มีมนุษย์ทั้งหลาย พากันทิ้งเชษฐาปจายิกธรรม...

...ในกาลภายหน้า หมูสตรีจักพากันหละหละโลเลในบุรุษ ลุ่มหลงในสุรา เอาแต่แต่งตัว ชอบเที่ยวเตร่ตามถนนหนทาง...

...ในกาลภายหน้า ภิกษุอลัชชีเห็นแก่ปัจจัยจักมีมาก...

หรือในส่วนท้ายของอรรถกถามหาสุบินชาดกที่ว่า

...เพราะเหตุว่า ผลแห่งสุบินเหล่านี้ จักมีในกาลที่โลกถึงจุดเสื่อม คือในกาลที่ต่างถือเอาข้อที่มีไม่ใช่เหตุว่าเป็นเหตุ ในกาลที่ทิ้งเหตุเสียว่าไม่ใช่เหตุ ในการที่ถือเอาข้อที่ไม่จริงว่าเป็นจริง ในกาลที่ละทิ้งข้อที่จริงเสียว่าไม่เป็นจริง...¹

ตัวบทข้างต้นในอรรถกถามหาสุบินชาดกกล่าวถึงเหตุการณ์หรือการกระทำของมนุษย์ที่จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่คุ้นเคยกับบรรทัดฐานทางศีลธรรม ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม หรือหน้าที่ที่ควรปฏิบัติ เช่นกล่าวถึงมนุษย์ว่าจะหมกมุ่นในราคะตั้งแต่วัยเด็ก จะไม่มีความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ หรือภิกษุที่ละทิ้งคำสอนของพระพุทธเจ้า การกระทำเหล่านี้เกิดขึ้นด้วยสาเหตุคือ ความหลงผิด การไม่ยอมรับความจริง การละเลยเพิกเฉย ซึ่งใช้คำว่า “จุดเสื่อม” ที่หมายถึง ช่วงเวลาที่มีการกระทำได้แสดงผลไม่ดีออกมา เนื้อหาดังกล่าวจึงต้องการแสดงให้เห็นถึงความไม่แน่นอน ความเปลี่ยนแปลงว่าสิ่งที่ดีอาจจะกลับกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่ดีอาจจะกลายเป็นสิ่งที่ดี สิ่งที่เราคิดว่าอาจจะเกิดขึ้น สิ่งที่เราคิดว่า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

ไม่เกิดขึ้นอาจจะเกิดขึ้นก็ได้ ฉะนั้นการป้องกันหรือบรรเทาความไม่แน่นอน สามารถทำได้โดยอาศัยความไม่ประมาท

แนวคิดเรื่องกรรมและอนิจจังในอรรถกถามหาสุบินชาดกดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับวรรณคดีไทยพุทธศาสนาเรื่องไตรภูมิพระร่วงหรือไตรภูมิภพที่มุ่งสอนเรื่องกรรม และอนิจจัง เช่นเดียวกัน โดยเรื่องไตรภูมิพระร่วงมีหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่อง กิเลส กรรม และวิบาก สามารถอธิบายอย่างสังเขปคือ กิเลสเป็นความชั่วต่าง ๆ ที่มีอยู่ในใจ ทำให้ใจเศร้าหมอง มีความโลภ ความโกรธ และความหลง กรรมคือการกระทำอันเนื่องมาจากกิเลสที่มีอยู่ในใจต่าง ๆ นั้นก่อให้เกิดวิบาก หรือผลของการกระทำ เมื่อทำชั่วก็ประสบกับความทุกข์ เมื่อทำดีก็ประสบกับความสุข ผลของกรรมหรือการกระทำเป็นเหตุให้สัตว์ต่าง ๆ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิทั้งสาม จึงเห็นได้ว่าหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงข้างต้นนี้สอดคล้องกับหลักธรรมที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยอุปสรรคสำคัญที่เป็นต้นตอทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นไปสู่ความรู้อัจฉริยะได้คือ กิเลสในจิตใจ

หรือหลักธรรมเรื่องอนิจจัง สามารถพิจารณาได้จากเนื้อหาในไตรภูมิพระร่วง นอกจากภูมิทั้งสาม ได้แก่ อบายภูมิ รูปภูมิและอรุณภูมิที่มีจำนวน 31 ชั้น ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลง มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป มีการเวียนว่ายตายเกิด ความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตในภูมิทั้งสาม ไตรภูมิพระร่วงยังกล่าวถึงอวินิโศกรูป อันเป็นโลกแห่งวัตถุทั้งหลายที่มีอยู่ในภูมิทั้งสามข้างต้น แสดงให้เห็นว่าไตรภูมิพระร่วงต้องการเน้นย้ำหลักธรรมสำคัญคือ อนิจจลักษณะ หรือความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งบนโลกที่ไม่เฉพาะแต่สัตว์มีชีวิตเท่านั้น แต่ยังหมายถึงวัตถุสิ่งของด้วย เช่น ดวงอาทิตย์ พระจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ ดวงดาวต่าง ๆ ป่าหิมพานต์ เป็นต้น และเน้นย้ำอีกครั้งหนึ่งในกัณฑ์ 10 ที่ว่าด้วยการวินาศและอุบัติของโลก ย้ำให้เห็นถึงอนิจจลักษณะที่ปรากฏการเกิดขึ้นและดับสลายไปเป็นธรรมดาของโลก พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงว่า

...หนังสือเรื่องนี้ มีคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกัน คือหลักกรรมและไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) โดยเฉพาะเรื่อง อนิจจัง เป็นหลักธรรมแกนของไตรภูมิพระร่วง...สอดคล้องประสานกับหลักคำสอนอื่น ๆ แทบทุกอย่างในพุทธศาสนา ซึ่งจะพบได้เกือบทั่วทุกแห่งในคัมภีร์ที่แสดงเนื้อหา หลักกรรมสอนเพื่อมุ่งให้คนดำเนินชีวิตอยู่อย่างดีที่สุดใตไตรภูมิ ส่วนหลักไตรลักษณ์สอนเพื่อช่วยให้คนหลุดพ้นไปได้จากไตรภูมิ กรรมเป็นเรื่องโลกียะ ส่วน(ความรู้ใน)ไตรลักษณ์เป็นเครื่องนำสู่โลกุตระกรรมเป็นเรื่องของการกระทำ ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ไตรลักษณ์เป็นเรื่อง

ของปัญญา ความรู้ความเข้าใจที่จะช่วยให้คนดำเนินพฤติกรรมที่ตั้งงามจนถึงขั้นที่กรรมไม่เป็นกรรมอีกต่อไป...¹

หลักธรรมคำสอนและความคิดความเชื่อเหล่านี้ที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง แสดงให้เห็นว่าเป็นความเชื่อที่มีร่วมของคนในสังคมไทย มีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และเรื่องเล่า วรรณคดีพุทธศาสนาต่าง ๆ เช่น เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก เรื่องพระศรีอารียะ พระมาลัย หรือแม้กระทั่งอรรถกถา महाสุบินชาดกต่างได้ช่วยทำหน้าที่เน้นย้ำหลักธรรมให้มนุษย์มองเห็นปัญหาได้ชัดเจนมากขึ้น เตือนสติให้ไม่ประมาท และไม่ให้อึดติดกับความสุขหรือความทุกข์ใดในชีวิตตนเองให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ๆ เพราะธรรมชาติของชีวิตมนุษย์นั้นเป็นที่ตั้งของปัญหา เมื่อมนุษย์ได้ดำรงชีวิตก็คือการพยายามแก้ไขปัญหาชีวิตของตนเองไปด้วย

อรรถกถา महाสุบินชาดกและไตรภูมิพระร่วงจึงมีความเกี่ยวเนื่องและเชื่อมโยงกันในแง่คำสอนคือ ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงการกระทำความชั่วว่า หากปัจจุบันประพฤตินิมนต์ศีลธรรมในโลกหน้าจะทำให้ต้องไปเกิดในอบายภูมิ อันได้แก่ ภูมิของสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน คำสอนของไตรภูมิพระร่วงจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล ขณะที่อรรถกถา महाสุบินชาดกสอนเรื่องการทำความบาปเช่นกันแต่จะให้ผลในปัจจุบัน ถึงแม้กล่าวถึงอนาคต แต่ก็ใช้อนาคตอันใกล้ที่ส่งผลต่อตนเองและสังคมโดยรอบ

สรุป

ในทางพระพุทธศาสนาได้ยอมรับการมีอยู่ของความฝันและการทำนายฝันด้วย ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาทั้งพระไตรปิฎกที่ได้อธิบายสาเหตุการเกิดความฝันทั้ง 4 ประการ การบัญญัติสิกขาบทของพระสงฆ์ที่มีเหตุเริ่มต้นจากความฝัน เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาถือว่าความฝันเป็นเรื่องธรรมชาติเกิดได้กับมนุษย์ทุกคน หรือความฝันที่ปรากฏในพุทธประวัติมีลักษณะเป็นบุพนิมิตโดยเป็นที่มาของเหตุการณ์อันเป็นมงคลของบุคคลสำคัญต่าง ๆ เช่นการอภิเษกสมรสของพระนางสิริมหามายา หรือการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ การใช้บุพนิมิตในการเล่าเรื่องต่าง ๆ นี้ทำให้เกิดความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น โดยในทัศนะของพระพุทธศาสนาถือเป็น 1 ใน 4 เหตุของการเกิดความฝัน ซึ่งกลวิธีดังกล่าวทำให้เกิดความน่าเชื่อถือศรัทธาต่อเนื้อเรื่องด้วย

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ไตรภูมิพระร่วง : อิทธิพลต่อสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543), หน้า 52 – 53.

ในอรรถกถาชาดกพบว่ามีการใช้ความฝันที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ใช้ความฝันเป็นกลวิธีดำเนินเรื่องเช่นอ้างความฝันเพื่อสนับสนุนการกระทำ หรือตัวละครที่ฝันว่าได้พบพระโพธิสัตว์ โดยต้องการตามหาพระโพธิสัตว์ตามความฝัน และความฝันที่ต้องอาศัยการทำนายเพื่อบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าของเรื่อง เช่นเดียวกับความฝันและการทำนายที่ปรากฏในปัญญาสชาดกก็เป็นกลวิธีการดำเนินเรื่องที่สำคัญ มักจะสัมพันธ์กับตัวละครพระโพธิสัตว์ในลักษณะการเป็นที่มาของการปฏิสนธิของพระโพธิสัตว์หรือต้องทำนาย ตีความความฝันเพื่อให้ทราบเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับตัวละครผู้ฝันหรือผู้ที่เกี่ยวข้องล่วงหน้า

ขณะที่ความฝันที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดกก็มีความน่าสนใจ นอกจากใช้ความฝันเป็นกลวิธีดำเนินเรื่องแล้ว ยังใช้ความฝันและการทำนายฝันในฐานะกลวิธีการสอนธรรมะอันแตกต่างจากเรื่องอื่นทั้งในอรรถกถาชาดกและปัญญาสชาดก เป็นเรื่องเดียวที่ปรากฏรายละเอียดความฝันและการทำนายฝันอยู่ในส่วนปัจจุบันวัตถุต่างจากเรื่องอื่นที่มักนำเรื่องราวในอดีตวัตถุไปสร้างสรรค์เป็นวรรณคดีต่าง ๆ อรรถกถามหาสุบินชาดกจึงมีความน่าสนใจด้วยมีเนื้อหาคำสอนครอบคลุมถึงคนทุกกลุ่มในสังคมโดดเด่นด้วยรูปแบบเนื้อหาความฝันและคำทำนายที่นำเสนอเป็นระบบและมีเอกภาพเหมือนกันทุก 16 ประการ และกลวิธีการแสดงธรรมคำสอนอันแยบคายโดยใช้ความฝันเป็นกลวิธี ซึ่งได้นำเสนอแนวคิด 2 ประการคือโทษของการบุชายัญ และการใช้ศีลธรรมในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังสามารถตีความเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกได้ 2 ระดับ ทั้งระดับโลกียธรรม ตีความจากปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏภายในเรื่องเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และระดับโลกุตระธรรมที่ตีความจากความเป็นปัจเจกบุคคลเพื่อมุ่งหาทางออกจากความทุกข์ของชีวิต

อรรถกถามหาสุบินชาดกจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังที่พบว่ามีการนำเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการไปแต่งเป็นวรรณคดีอย่างหลากหลายในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งวรรณคดีโบราณจนถึงวรรณกรรมปัจจุบัน รวมทั้งยังสัมพันธ์กับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ด้วย โดยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

บทที่ 3

การสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับหอสมุดแห่งชาติ และภูมิภาคต่าง ๆ

อรรถกถา महाสุบินชาดก ถือเป็นเรื่องสำคัญที่กวีนำไปสร้างสรรค์เป็นพุทธทำนายพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับต่าง ๆ ทั้งฉบับหอสมุดแห่งชาติและฉบับที่ค้นพบในท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งที่เนื้อหาส่วนตรงและส่วนที่ไม่ตรงกับอรรถกถา महाสุบินชาดก โครงสร้างของความเป็นนิทานชาดก การสลับเนื้อหาการทำนายความฝัน และการตีความเหตุการณ์จากความฝันใหม่ กล่าวคือกวีมุ่งสร้างสรรค์ตัวบทให้เป็นพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในมุมมองของตนเอง ทำให้มีความแตกต่างไปจากเรื่องอรรถกถา มหาสุบินชาดกบ้าง มีการสอดแทรกเรื่องราวและสภาพเหตุการณ์ ค่านิยม ความเชื่อ การวิพากษ์วิจารณ์สังคม จึงมีความน่าสนใจในแง่ภาพรวมของกลวิธีการสร้างสรรค์ตัวบทซึ่งยังไม่มีมีการรวบรวมและทำการศึกษาไว้โดยละเอียด โดยจะเริ่มต้นศึกษาวิเคราะห์จากพุทธทำนายปเสนทิโกศลฉบับหอสมุดแห่งชาติดังต่อไปนี้

3.1 การตรวจสอบต้นฉบับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

ผู้วิจัยได้ขออนุญาตสำนักหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นสถานที่เก็บรักษาเอกสารโบราณ เพื่อสืบค้นต้นฉบับและพบว่ามีเอกสารโบราณที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอรรถกถา มหาสุบินชาดกหรือพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล จำนวน 17 รายการ ในรูปแบบสมุดไทยดำและสมุดไทยขาว กระจายอยู่ใน 2 หมวดหมู่ ดังตารางต่อไปนี้

1) หมวดวรรณคดี หมู่กลอนอ่าน ปรากฏจำนวน 7 รายการ

ลำดับ	สำนวนเลขที่	ประเภทเอกสาร
1	7	สมุดไทยดำ
2	8	สมุดไทยดำ
3	9	สมุดไทยดำ
4	10	สมุดไทยดำ
5	10/1	สมุดไทยดำ
6	13/1	สมุดไทยดำ
7	21	สมุดไทยขาว

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและประเภทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล
ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ในหมวดวรรณคดี หมูก่อนอ่าน

2. หมูโหราศาสตร์ ปรากฏจำนวน 10 รายการ ดังตาราง

ลำดับ	สำนวนเลขที่	ประเภทเอกสาร
1	16	สมุดไทยดำ
2	56	สมุดไทยดำ
3	66	สมุดไทยดำ
4	71	สมุดไทยดำ
5	72	สมุดไทยดำ
6	196	สมุดไทยขาว
7	208	สมุดไทยดำ
8	443	สมุดไทยดำ
9	444	สมุดไทยดำ
10	447	สมุดไทยดำ

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและประเภทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ
ในหมูโหราศาสตร์

ผู้วิจัยแบ่งเนื้อหาของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติทั้ง 17 ฉบับ
ข้างต้นออกเป็น 3 ส่วนได้แก่ 1) ส่วนนำซึ่งเป็นเหตุการณ์พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพระสุบินและเสด็จไป
เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า 2) ส่วนความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ และ 3) ส่วนท้าย ซึ่งเป็นส่วนสรุปที่
กล่าวว่าคำทำนายดังกล่าวจะเป็นจริงในอนาคต

โดยกำหนดเกณฑ์และวิธีที่ใช้ในการเปรียบเทียบเพื่อจัดกลุ่มสำนวนดังนี้

- 1) เปรียบเทียบเนื้อความส่วนนำของแต่ละสำนวน
- 2) เปรียบเทียบเนื้อความส่วนท้ายของแต่ละสำนวน
- 3) เปรียบเทียบเนื้อหาความฝันและคำทำนายข้อที่ 3 และข้อที่ 9

(การนำความฝันข้อที่ 3 และข้อที่ 9 มาเปรียบเทียบเนื่องจากมีจำนวนคำกลอนที่สั้นทำให้พิจารณาความคล้ายคลึงได้สะดวก อีกปัจจัยหนึ่งคือ หลายสำนวนเป็นฉบับพลัดและโดยมากสิ้นสุดเนื้อความเพียงความฝันข้อที่ 9 หรือ 10 ดังนั้นความฝันข้อที่ 9 ของทุกสำนวนจึงมีความเหมาะสมที่จะนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและสามารถจัดกลุ่มสำนวนได้)

4) หากเนื้อความส่วนนำหรือส่วนท้ายของสำนวนใดไม่ปรากฏ ให้เปรียบเทียบจากความฝันข้อที่ 3 และข้อที่ 9 แทน

จากเกณฑ์และวิธีการข้างต้นทำให้สามารถจัดกลุ่มสำนวนเอกสารโบราณเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 17 ฉบับของหอสมุดแห่งชาติข้างต้นได้ 3 กลุ่มสำนวน และปรากฏการสอบทานต้นฉบับสมุดไทยดังต่อไปนี้

3.1.1 สำนวนเลขที่ 7

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 29 หมู่ กลอนอ่าน ชื่อ พุทธทำนาย มีประวัติระบุว่าได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ไม่ระบุวันเดือนปี) ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรง (ดินสอ, ทราย) เนื้อความจำนวน 24 หน้าสมุดไทย หน้ากระบุว่า “พระพุทธเจ้าทรงทำนาย พระสุบินนิมิต 16 ข้อ ของพระยาปถมนที่พระเชตุวันมหาวิหาร ณ เมืองลาวัดถี ๆ (มีราชาศัพท์ด้วย)”

ภาพที่ 1 เนื้อความหน้าต้นสมุดไทย สำนวนเลขที่ 7
(ที่มา: สมุดไทย หน้าต้นที่ 1 สำนวนเลขที่ 7 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

ส่วนนำของสำนวนเลขที่ 7 นี้ เริ่มด้วยวรรครับ โดยกล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่า เสด็จไปโปรดสัตว์และจะประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี ดังความว่า

เมื่อพระองค์เสด็จไปยัง	จะกล่าวเรื่องเบื้องต้นแต่หนหลัง
พร้อมพระอรหันตชีนาสพ	สถิตย์ยังพระเชตุวนาราม
โปรดสัตว์ที่ข้องขัดในขายาม	ค้ำบัณบพิคปลั่งเป็นที่ถาม
มีนามปรากฏพระบุรี	ให้พ้นความที่ยากลำบากกาย
พร้อมพระสงฆ์ทรงศีลอยู่มากมาย	ชื่อเมืองสาวัตถีกำหนดหมาย
	มีทั้งหมู่นิกายไพโรพล

(สำนวนเลขที่ 7)

ส่วนเนื้อหาความฝันข้อที่ 3 ว่าด้วยแม่โคขอกินนมลูก และข้อที่ 9 ว่าด้วยสระบัวที่น้ำกลางสระขุ่นและรอบสระกลับใส ปรากฏเนื้อความตามลำดับว่า

ข้อหนึ่งนิมิตว่าแม่โค	เดิบโตพิพวงจำเริญสุศรี
เข้าดูคนนมลูกกินด้วยยินดี	ข้อนี้ภายหน้าจะแจ้งความ
จะได้กับกุมารแน่นน้อย	จะกล่าวถ้อยวาจาหยาบหยาม
ด้อยมารดาบิตรไม่ย่อความ	หยาบหยามมุทะลุไม่เกรงใจ
จะพาผู้ใหญ่ขึ้นศาลพาลทะเลาะ	แค้นเคาะล่อเถียงทำเสียงใส
ถากถางอ้างด่าไม่เกรงใจ	ภายหน้าไปจึงจะได้ดังทำนาย

...

ข้อหนึ่งซึ่งว่าประทุมชาติ	สะอาดด้วยคงคาชลาสาย
ขอบนอกใสเย็นจนเห็นทราย	กลางขุ่นวุ่นวายล้วนเปลือกตม
นานไปภายหน้าจะมีเหตุ	จงสังเกตซึ่งหวนจะพานชม
คือกษัตริย์จะตรัสหน้าควรชม	จะหลอกกลมใช้เล่นแทบตัวตาย

(สำนวนเลขที่ 7)

สำนวนเลขที่ 7 จบเนื้อหาด้วยความส่งท้ายคือ กล่าวหาเหตุการณ์ในอนาคตจะเกิดจริงตามที่ระบุไว้ในเนื้อหา ขอให้จดจำคำทำนายนี้ไว้ และเห็นได้ว่าสำนวนเลขที่ 7 นี้ เป็นการคัดลอกต่อมาจาก

ทอดหนึ่ง ผู้คัดลอกกล่าวโดยถ่อมตัวว่า ตนเป็นผู้ด้อยปัญญา หากมีผู้รู้มาอ่านแล้วเห็นว่าคำทำนายนี้คลาดเคลื่อนก็ขอให้ช่วยแต่งเติมให้สมบูรณ์ ดังความว่า

อันนิมิตบพิตรสืบทอด	ไม่ย่อหย่อนแต่ล้วนจริงทุกสิ่งสันต์
จะเสื่อมสูญประยูรพงศ์พันธุ์	นับวันแต่จะอภัยไป
พระศาสนาจะเปล่าสูญ	เป็นเค้ามูลม่นคงอย่าสงสัย
จงกำหนดจดจำทำนายไว้	นานไปจึงจะแจ้งซึ่งเหตุการณ์
เราผู้ซึ่งปรีชาปัญญาเยาว์	ทำตามสำเนาให้แจ้งขาน
ผู้ฉลาดเห็นว่าคลาดซึ่งตำนาน	จึงวิถารแต่เติมเติมเฉลิมเอย

(สำนวนเลขที่ 7)

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์เปรียบเทียบเนื้อความในส่วนต้นและส่วนท้ายของเรื่องของพุทธทำนาย ความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนต่าง ๆ ซึ่งพบว่าเนื้อความในส่วนต้นและส่วนท้ายของสำนวนเลขที่ 7 แตกต่างจากอีก 2 กลุ่มสำนวน ทั้งยังไม่มีมีการถ่ายทอดเป็นอักษรวิธีปัจจุบันมาก่อน จึงถือเป็นฉบับที่เพิ่งค้นพบ

3.1.2 กลุ่มสำนวนที่ 2 (แบบสำนวนเลขที่ 10)

กลุ่มสำนวนนี้ประกอบด้วยสำนวนที่มีเนื้อความเดียวกันจำนวน 4 ฉบับได้แก่ สำนวนเลขที่ 9, 10, 13/1 และ 208 ซึ่งได้เปรียบเทียบและสอบทานต้นฉบับสมุดไทยในกลุ่มสำนวน โดยใช้ตารางดังต่อไปนี้

กลุ่มสำนวนที่ 2				
สำนวนเลขที่	ส่วนนำ	ข้อที่ 3	ข้อที่ 9	ส่วนท้าย
9	ปืมเส่งเดือนสิบขึ้นเจจี้คำ ณวันระวีขุนทองตริตรงท่า สำเนานำบุรพาสารานาน คือวิปริตรข้อนิมิตสิบหกมี พระบาฬีแห่งธรรมที่บัญชา คิดเจริญเจริญศพจมาน มาวิจารณ์ไว้ให้แจ้งตำแหน่งใจ	ข้อสามแน่ว่าแม่โคที่อัน อรอ่อนลูกโคนันขอมมกิน จได้แก่กลบุตรอันเกิดมา ต่อภายหลังหน้าในใจถวิล คือหญิงบาปหยาบชากุมาริน จะหมายหมิ่นมุ่งประมาทบังอาจใจ จะหยาบขาแกบิตาแลมารดร ผู้เกิดก่อนแก่กีวน้ำตาไหล	ข้อหนึ่งไซ้ว่าสระใหญ่ยาวรี ประกอบมีประทุมมาศดาชดา ชลรอบขอบเขตวิเศศไส เบี่ยงคลาโคลกลับขุ่นสนนหนา คือกระษัตริจะวิบัติบิทา หมู่ประชาราษฎร์ให้อ้อนรุ่ม ด้วยยากแค้นแสนเข็ญไม่เปนสุขข ระทมทุกข์ถ้วนตัวเทียมมัวสุม จะหลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าซุ่ม ประคองคุมพลเช็ดด้วยเอยยื่นใจ	สิบหกข้อภอสิ้นสุบินนิมิตร ประจจจิตรจำไว้อย่าไหลหลง จะเสียสิ้นสาบสูญประยูรวงษ์ พันธุพงษ์อภิชาตินักปราชญงาม ... สงสารโลกย์จะวิโยกรำยยาก เห็นอัปภาคย์ที่จะพบประสพสวรรค จะก่อกรรมนำสัตว์ให้อรรถจรย โอนับวันแต่จะเศร้าเราเอย
10	ปืมเส่งเดือนสิบเบจขึ้นเจดคำ วันอาทิตย์ขุนทองคิดตรงท่า สำเนานำบุรพาสารานาน คือวิปริตรข้อนิมิตสิบหกมี พระบาฬีแห่งธรรมที่บัญชา คิดเจริญเจริญศพจมาร มาวิจารณ์ไว้ให้แจ้งตำแหน่งใจ	ข้อสามแน่ว่าแม่โคที่อัน อ่อนลูกโคนันขอมมกิน จได้แก่กลบุตรอันเกิดมา ต่อภายหลังหน้าในใจถวิล คือหญิงบาปหยาบชากุมาริน จะหมายหมิ่นมุ่งประมาทบังอาจใจ จะหยาบขาแกบิตามารดร ผู้เกิดก่อนแก่กีวน้ำตาไหล	ข้อหนึ่งไซ้ว่าสระใหญ่ยาวรี ประกอบมีประทุมมาศดาชดา ชลรอบขอบเขตวิเศศไส เบี่ยงกลางโคลกลับขุ่นสนนหนา คือกระษัตริจะวิบัติบิทา หมู่ประชาราษฎร์ให้อ้อนรุ่ม ด้วยยากแค้นแสนเข็ญไม่เปนสุข ระทมทุกข์ถ้วนตัวเทียมมัวสุม จะหลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าซุ่ม	สิบหกข้อภอสิ้นสุบินนิมิตร ประจจจิตจำไว้อย่าไหลหลง จะเสียสิ้นสาบสูญประยูรวงษ์ พันธุพงษ์อภิชาตินักปราชญงาม ... สงสารโลกย์จะวิโยกรำยยาก เห็นอัปภาคย์ที่จะพบประสพสวรรค เพราะกองกำรนำสัตว์ให้อรรถจรย นับวันแต่จะเศร้าเราเอย

			ประคองคุมพันเขนค้อยเย็นใจ	
13/1	ปีมเสงเดือนสิบเบจขึ้นเจดคำ วันอาทิตย์ตุนทองคิดตรงท่า สำเนานำบุพพาสารานาน คือวิปริตข้อมิตสิบหกมี พระบาฬีแท้ธรรมที่บันหาร คิดเจริญเจริญศพจมาร มาวิจารณ์ให้แจ้งตำแหน่งใจ	ข้อสามแน่ว่าแม่โคที่อัน อ่อนลูกโคนั้นขอนมกิน จะได้แก่กลุบทอันเกิดมา ต่อภายหน้าแน็งใจถวิน คือหญิงบาปหยาบซากุมาริน จหมายหมิ่นมุ่งประมาทบังอาจใจ จะหยาบซาแก่บิกาแลมารดอร ผู้เกิดก่อนแก่กว่าน้ำตาไหล	ข้อหนึ่งไซ้ว่าสระใหญ่ยาวรี ประกอบมีประทุมมาศดาชดา ชลรอบขอบเขตวิเศศไส เป็อังกกลางไกลกลับชุ่นสระหนุนหน้า คือกษัตริจะอุบัติปีทา หมู่ประชาราษฎรจะร้อนรม ด้วยยากแค้นแสนเขนไม่เป็นสุข ระทมทุกขทวันตัวเที่ยวมั่วสุ่ม จะลบลีหนีหน้าเข้าป่าชุ่ม ประคองคุมพันเขนค้อยเย็นใจ	-
208	-	ข้อหนึ่งแน่ว่าแม่โคที่อัน วอนลูกโคนั้นขอนมกิน จะได้แก่กลุบุตรบังเกิดมา ต่อภายหน้าแน็งใจถวิน คือหญิงบาปหยาบซากุมาริน จะหมายหมิ่นมุ่งประมาทบังอาจใจ จะหยาบซาแก่บิกาแลมารดอร ผู้เกิดก่อนแก่กว่าน้ำตาไหล	ข้อหนึ่งไซ้ว่าสระใหญ่ยาวรี ประกอบมีประทุมมาศดาชดา ชลรอบขอบเขตวิเศศไส เป็อังกกลางไกลกลับชุ่นสนุนหนา คือกษัตริจะอุบัติปีทา หมู่ประชาราษฎรจะร้อนรม ด้วยยากแค้นแสนเขนไม่เป็นสุข ระทมทุกขทวันตัวเที่ยวมั่วสุ่ม จะลบลีหนีหน้าเข้าป่าชุ่ม ประคองคุมพลเขนค้อยเย็นใจ	สิบหกข้อพอลิ้นสุบินนิมิต ประจงจิตระจำไว้อ่าไหลหลง จเลื่อมสว่างสาบสิ้นประยูรวงษ จกกรรมตำรงทวิความ จนพระนามศาสนาถ้วนห้าพัน สงสารโลกจวิโยคระย่ำยับ เห็นอัปประสัพที่จภสวรรค เพราะด้วยกรรมนำสัตว์ให้อัจจรรย นับวันแต่จะเศร้าชาวเราเอย

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนความพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มที่ 2

จากตารางข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าในกลุ่มสำนวนที่ 2 นี้ ทุกสำนวน(ยกเว้นสำนวนเลขที่ 21) เริ่มต้นเนื้อความกันว่า “ปีมะเส็งเดือนสิบเอ็ดขึ้นเจ็ดค่ำ” (สำนวนเลขที่ 9 ว่าเดือนสิบ) ซึ่งกล่าวถึงวันเวลาที่แต่งหรือจารเรื่องดังกล่าวว่าเป็นวันอาทิตย์ สำนวนเลขที่ 9 ใช้คำว่า “ระวี” ที่แปลว่าอาทิตย์ และทุกสำนวนระบุชื่อไว้ตรงกันคือ “นายขุนทอง” ซึ่งอาจเป็นผู้แต่งหรือผู้จาร

ส่วนท้ายของทุกสำนวน (ยกเว้นสำนวนที่ 13 /1) เริ่มด้วยวรรคที่ว่า “สิบหกข้อพอลิ้นสุบินนิมิต ประจงจิตร/คิด จำไว้อย่าไหลหลง” และจบด้วยวรรคที่ว่า “นับวันแต่จะเศร้าชาวเราเอ๋ย” ซึ่งจากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าแต่ละสำนวนมีการใช้ถ้อยคำและเนื้อความที่คล้ายคลึงกันมาก

จากนั้นเปรียบเทียบส่วนความฝันและคำทำนายของทุกสำนวนพบว่ามีการใช้ถ้อยคำและสำนวนความที่คล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือเนื้อความของข้อที่ 3 ในบาทแรกระบุว่า “แม่โคที่อัน อ้อนลูกโคนั้นขอมกิน” ในวรรคท้าย ๆ ของเรื่องระบุความว่า “จะหยาบเข้าแกบิดาและมารดร ผู้เกิดก่อนก็ว่าน้ำตาไหล” และข้อที่ 9 เริ่มต้นในวรรคที่ว่า “ข้อหนึ่งไซ้ว่าสระใหญ่ยาวรี ประกอบมีประทุมมาคตาชดา” ลงท้ายว่า “จะหลบลี้นี้หน้าเข้าป่าชุม ประคองคุมพลเช็ญค่อยเย็นใจ”

การพิจารณาเปรียบเทียบพบว่าในกลุ่มสำนวนที่ 2 นี้มีเนื้อความที่คล้ายคลึงกันกว่าร้อยละ 90

จากนั้นมีการตรวจสอบต้นฉบับเพื่อคัดเลือกฉบับที่จะใช้เป็นตัวแทนของกลุ่มดังต่อไปนี้

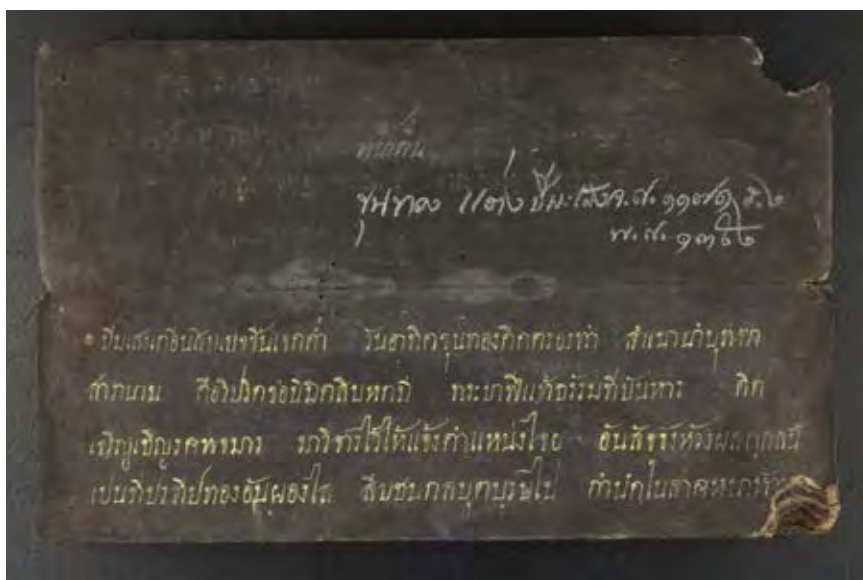
1) สำนวนเลขที่ 9

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 29 หมู่ กลอนอ่านชื่อ พุทธทำนาย (เดิมระบุว่า ทำนายปลงเวน) ประวัติระบุว่า พระยาศิริธรรมบริรักษ์(ทับ) ถวายเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2460 ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรง (ดินสอด, ทรดาล) มีเนื้อความจำนวน 34 หน้าสมุดไทย ต่อจากนั้นเป็นตำราโหราศาสตร์ ทำนายชะตาตามวันเดือนปี หน้าปกอธิบายว่า “พระพุทเจ้าทรงทำนาย พระสุบินนิมิต 16 ข้อ ของพระยาปลงเวน ที่พระเชตวันมหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถีฯ”

วรรคต้นที่ปรากฏในสำนวนเลขที่ 9 ที่ว่า “ปีมะเส็งเดือนสิบขึ้นเจ็ดค่ำ” เมื่อถอดความแล้วพบว่าวันเวลาดังกล่าวไม่ตรงกับปฏิทินร้อยปี คือคลาดไปหนึ่งเดือน ซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องปรากฏอยู่ในสำนวนเลขที่ 10 อีกทั้งถ้อยคำบางแห่งในสำนวนเลขที่ 9 เส้นอักษรบางแห่งได้เลือนหายไปด้วย

2) สำนวนเลขที่ 10

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 29 หมู่ กลอนอ่านชื่อ พุทธทำนายฝันพระยาปัสเวน 16 ข้อ ขุนทองแต่ง จ.ศ. 1171 ประวัตีระบุว่าเป็นพระยาเทวธิดา ถวายเมื่อ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2463 ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรง (ดินสอ, ทรดาล) เนื้อความความจำนวน 32 หน้าสมุดไทย หน้าปกอธิบายว่า “พระพุทเจ้าทรงทำนาย พระสุบินนิมิต 16 ข้อ ของพระยาปเสวน ที่พระเชตะวันมหาวิหาร ณ เมืองลาวัดถึฯ (มีพาสีสอนน้อง กลอน, สวัสดิรักษาฉันท, สวัสดิรักษากลอน)”

ภาพที่ 2 เนื้อความหน้าต้นสมุดไทย สำนวนเลขที่ 10

(ที่มา: สมุดไทย หน้าต้นที่ 1 สำนวนเลขที่ 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

ในสมุดไทยสำนวนเลขที่ 10 มีรายละเอียดที่น่าสนใจระบุไว้แตกต่างจากฉบับอื่น ในวรรคที่ว่า “ปีมะเส็งเดือนสิบเบจขึ้นเจ็ดค่ำ” เมื่อสอบถามกับปฏิทินร้อยปี¹ แล้ว ข้อมูลที่ระบุข้างต้นพบว่าตรงกับ วันอาทิตย์ ขึ้น 7 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด หรือวันอาทิตย์ที่ 15 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2352 (รัช

¹ ปฏิทินสำหรับคัมวันเดือนจันทรคติ กับสุริยคติ แต่ปีขาลจัตวาศก ร.ศ.1 พ.ศ.2325 จ.ศ.1144 ถึงปีวอกจัตวาศก ร.ศ. 151 พ.ศ. 2475 จ.ศ. 1294, พิมพ์ครั้งที่ 2, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรนิติ บางขุนพรหม), 2475.

สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย; 7 กันยายน 2351 - 21 กรกฎาคม 2367) ตรงตามที่กวีระบุ
ในคำกลอนว่า “วันอาทิตย์ขุนทองคิดตรงท่า”

เมื่อตรวจสอบต้นฉบับแล้วพบว่าสำนวนเลขที่ 10 นี้มีความสมบูรณ์ด้วย
หลักฐานอักขรวิธี และสำนวนความ

3) สำนวนเลขที่ 13/1

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 29 หมู่ กลอนอ่าน
ชื่อ พุทธทำนายนิมิตร์ 16 ข้อ นายขุนทองแต่ง (เดิมระบุ เพลงยาวเรื่องนิมิตร์ 16 ประการ) ประวัติระบุว่
เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรง (ดินสอ, ทรดาล)
มีเนื้อความจำนวน 25 หน้าสมุดไทย อีกด้านหนึ่งของสมุดไทยเป็นคำกลอนเรื่อง พาลีสอนน้อง
สำนวนเลขที่ 13/1 นี้สิ้นสุดความในความผันข้อที่ 10 จึงถือว่าฉบับนี้เป็นฉบับ
พลัด

4) สำนวนเลขที่ 208

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่ โหราศาสตร์ ปราบภูชื่อและข้อมูลใน
หน้าปกว่า “โศภสสุบินนิมิตร์คำกาพย์จบ ว่าด้วยอุบาทว์ต่าง ๆ จนถึงว่าด้วยราชาศัพท์จบ” มีประวัติระบุ
ว่า หอสมุดแห่งชาติซื้อจากนายวิลเลียม เจเกดนี้ วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2496 ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ
อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึกขาว มีเนื้อความจำนวน 31 หน้าสมุดไทย

บทสุดท้ายของสำนวนเลขที่ 208 พบว่าเนื้อความบางวรรคขาดหายและไม่
เชื่อมสัมพันธ์กัน ทำให้เป็นต้นฉบับที่ไม่สมบูรณ์ด้วยเนื้อความ ดังตัวอย่างที่ว่า

สิบหกข้อพอสิ้นสุบินนิมิต	ประจจจิตรจำไว้อย่าไหลหลง
จเลื่อมสำอางสิ้นประยูรวงษ	จกักรรมตำรงทวิความ
จนพระนามศาสนาถ้วนห้าพัน	สงสารโลกจวิโยคระยัยยับ
เห็นอัปประสัพพ์ที่จภบสวรรค	เพราะด้วยกรรมนำสัตว์ให้อัจจรรย
นับวันแต่จะเศร้าชาวเราเอย	

(สำนวนเลขที่ 208)

การสอบทานต้นฉบับในกลุ่มสำนวนที่ 2 จำนวน 4 สำนวนนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือก**สำนวน
เลขที่ 10** เป็นตัวแทนของกลุ่ม เนื่องด้วยมีหลักฐานเชิงประวัติที่ถูกต้อง อักษรวิธีที่ปรากฏสอดคล้องกับการ
ถ่ายถอด และมีเนื้อความครบถ้วนสมบูรณ์กว่าอีก 3 สำนวนในกลุ่ม

3.1.3 กลุ่มสำนวนที่ 3 (แบบสำนวนเลขที่ 196)

กลุ่มสำนวนนี้ประกอบด้วยสำนวนที่มีเนื้อความเดียวกันจำนวน 12 ฉบับได้แก่ สำนวน
เลขที่ 8, 10/1, 16, 21, 56, 66, 71, 72, 196, 443, 444 และ 447 ซึ่งได้เปรียบเทียบเนื้อความและสอบ
ทานต้นฉบับสมุดไทยในกลุ่มสำนวน โดยใช้ตารางดังต่อไปนี้

กลุ่มสำนวนที่ 3				
สำนวนเลขที่	ส่วนนำ	ข้อที่ 3	ข้อที่ 9	ส่วนท้าย
8	ปางเมื่อองค์พระชินวงษวรรณาณ อาเศรสาวัดถิปูริสะถาน สำราลพระไทยในประเทศเซตฺพน กรุงกระชตรปีสะเวนไปทูลถาม ดวยข้อความนิมิตที่คิดฉงน อพิวาทเบื้องบาทยกุล ทูลฝันแต่ตันจนจบปลาย	หนึ่งนิมิตว่าแม่ควาวอน ขอนมลูกอ่อนกินหน้าบัดสี โปรดพิปรายทวยวานิมิตรนี้ ภายหน้าคงจะมีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร เพราะสิ้นสุดเข้าปลาทั้งผ้าผ่อน ตอ้งมายอปลอบข้อมองอน มันขอต้อนสำหรับให้อับอาย	หนึ่งฝันว่ามีสระประทุมมา มีหมู่กุ่มกวมภามัจฉาหอย วาริรอบขอบใสมีไชน้อย กลางสระสร้อยกลับขุ่นสนุ่นมี พระทรงญาณบรรหารให้เหินเหต ว่าประเทศสุขากระเซมศรี กระษัตรารงสืบพงษ์ประเพณี เปนบุรีที่ประชุมประชาการ	-
10/1	ปางองค์พระชินวงษ์อรย่าน เนาสถานสาวถิปูริรม สถิตอยู่ในวิหานสถานที ไกลบุรีปท่แหวนทีโกสน สำราลพระไทในประเทศพระเซตฺพน จอมสะกัณปท่แหวนไปทูลถาม ช่หังนจิตรด้วยนิมิต 16 เรื่อง หวังจะเปลืองความสังใสจึงทูลถาม หนอัมเกศวันชูลิสฺเบญจาง แหบบาทพระสุพัตพิษพล แล้วกรุงกระสัดปัดแหวนจึงทูลถาม	โปรดทำนายทายว่านิมิตนี้ จะเกิดมีภายหน้าเหินแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร เพราะว่าสุดเงินตราและผ้าผ่อน ตอ้งมายอปลอบขององอน มันควนค้อนสัมทับให้อับอาย	หนึ่งฝันว่าเหินสระประทุมมา มีฝูงกุ่มกวมภามัจฉาหอย วาริรอบขอบใสรายหมีไชน้อย กลางกลับถอยคั่นคูนสนุ่นมี พระผัดสภาคโปรดทนาย ว่าประเทศที่อยู่กระเซมศรี กระษัตรารงสืบวิสะประเพณี เปนบุรีที่ประชุมประชาการ	ชริงบอดินนิมิตสืบทุกประการ ไม่มีเหตเพชพานในพระองค์ จะได้แก่โลกทั้งหล้ายไปภายหน้า จึงวิจะรันจำไว้ยอยลิมลิ่ง จะเสียมสุนเมที่ระวิวงษ์ ที่ผู้ทรงศักกระคุณประยูณยาม ... พระได้รัลสะกณะจะมัวหมอง ไม่ผ่องแผ้วรัศมีวิเขียนฉาย พระพุทะศักกระราชลวังสองพรัรปลาย จะตอ้งตามทำนายไว้แน่นอน

	ที่ข้อความนี้มีมติคณะหนึ่ง อภิวาศเบื่องบาทยุคน ทูลฝันแต่ต้นไปจนปลาย			
16	ปาง...พชินวงวอรญาณ อาไสสววิภูริสถาน สำราณไฟไในประเทศเขตพุน กรุงกระสัดปะเทวนทีโกสนไปทูลถาม ด้วยขอความนิมิตคิดงน อภิवादเบื่องบาทยุคนจนจนปลาย	นึ่งฝันว่าแม่ควินวอน กินนมลูกนำบิสี โปรฎพิปรายทายนิมิตนี้ ภายหน้ามีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามหาบุตร เพราะสิ้นสุดเงินตราพอน ตอมายอมปลอบ..... มันขอดขอสำหรับให้อบาย	หนึ่งฝันเห็นสระประทุมมา มีฝูงกุมภามัดฉาหอย วาริรอบขอบไสมีไชน้อย กลางกลับถอยชุนสนุนมี พทรงยานปัญหาไเหนนเท วาประเทศที่ยุกระเสมสี ตรัสตรตำรังชีบวงประเวณี เปนบุรีที่ประชุมประชากร	-
21	ปางองคชินวงษบรมญาร อาไศรยสวตธิบุริสถาน สำราญพระไทยในประเทศเขตพล กรุงกระษัตร์ปัตถวนณโกสน ไปทูลความขอนิมิตคิดงน อภิวาทแทบบาทยุคน ทูลนิมิตแต่ต้นจนปลาย	หนึ่งนิมิตรว่าแม่ควินทร์ ขอนมลูกกินหน้าบัตชรี โปรตพิปรายทายว่านิมิตรนี้ ฝ่ายหน้าจะมีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามหาบุตร เพราะสิ้นสุดเข้าปลาผ้าพอน ต้องมาปลอบขององอน มันค่อนขอดสำหรับให้อบาย	อนึ่งฝันว่ามีสระประทุมมา มีฝูงกุมภามัดฉาหอย วาริรอบขอบไสมีไชน้อย กลางกลับถอยค่นชุนสนุนมี พระทรงญารบรรหารให้เหนวา ประเทศที่ศุกขากระเสมศรี กระษัตร์ตำรังสืบพงษ์ประเพณี เปนบุรียประชุมประชากร	ซรีงบพิตรนิมิตรสืบหกประการ ไม่มีเหตุเทพพาลในพระองค์ จได้แก่โลกย์ทั้งหลายไปฝ่ายหน้า จึงวิจารณ์จำไว้อ่าลิมหลง จเสื่อมสูญเมธีกระวีวงษ์ แลผู้ทรงศกคิสกูระประยูรงาม ... พระไตรรัตน์จะวิบัติมีวมอง ไม่พองแพ้วรศมีวิเชิรฉาย พระพุทศ์กราชครบสองพันปลาย จต้องพุทศ์ทำนวยไว้แล้วเอย
56	ปางอึ่งพชินวงวอรญาณ	นึ่งฝันว่าแม่ควิน อนนมลูกกินหน้าบัตชรี	หนึ่งฝันเห็นวาระประทุมมา มีฝูงกุมภามัดฉาหอย	-

	<p>อาโศชาวัดิบุรีสถาร สำนานพระไทในประเทศเขตพน กรุงกระสัดปัทเวทไปทูนถาม ดวยขอความนมิชคิตชะงัน อ่พิวาชเบืองบาทยุคัน ทูนฝั้นแตตั้นไปจนปลาย</p>	<p>โปรภูพิปรายทายว่านมีตนี้ ผายหน้าจะมีเปนนอน พอแมแกชะรามาหาบุตร เพราะสินสุดเงินตราพาผอน ตองมายอปลอบขององอน ม้นยอกยอนสำทับให้อ้ออาย</p>	<p>ว่าริรอบขอบไสมีไชนอย กลางกลับถอยคูนสนุนมี พทรวงยานบันหารไทเหนต ว่าประเทศที่ยุกระเสมชรี กระสัดตำรังชีบวงประเวณี เปนบุรีที่ประชุมประชากร</p>	
66	<p><u>ปางพระพุทพั้งทริงสิ้นปีนสถาวร</u> <u>อาโศกรุงชวชะถิพิชาจาร</u> ทริงสำรานอยู่ในเซษพระเขตพัน เมือกระสัดปัทเวทกุสธราช เขาไสยาดนมีตคิตชะงัน อพิวาศบาทมุนทูนยุบัน ตังแตตั้นเคามุนทูนถวย</p>	<p>หนึ่งนิตเหนวแมคาวิน ไปขอนมลูกกินก็เปนไต ทริงพุทบันทานว่านารไป คางนาไสจเกิชเชนเปนนอน พอแมแกชะรามาหาบุตร เพราะสินสุดเขาปลาทั้งผาผอน มานบนอปลอบขอฝางองอน กลับคอกคองสำทับให้อ้ออาย</p>	<p>หนึ่งฝั้นวาประทุมมาต ดูเกลือนกลาษชลทาเตาปลาหอย ว่าริรอบขอบสะดูละลวย กลางสน้อยน้ำขุนสนุนมี พทรวงยานบันหารซึ่งมุลเหตุ ว่าประเทศได้สุกกระเสมชรี ไร้กระสัดที่จจะสืบทมิชมี ทั้งธานีที่จชุมประชากร</p>	<p>ซึ่งขอพิคินมีตสืบห้กประการ ไมเคศเพชภานในพอง จะไคแกสัดวโลกทั้งหลาย ในภายนาจำไวยาลิมหลัง จเลื่อมสินกระกุนประยูรวงษ แหงผุทริงสัดคิตดูมีงาม พไครัลัจจวิบัติมาวมอง ไมแผ้วผองรัศษหมีวิเชียนฉาย พพุทศักราชสองพันปลาย จิงตองตามทำนายณะทารเอย</p>
71	<p>ปางอ้งพระชิมวัง...ถวาร อาโศยอยยังเหมือง...วัฎิบุรีสถาร สำนานพระไทไนพระเขตพัต กรุงกระสัดปัทเวทไปทูนถ้าม ดวยขอคว้ามถิมิตคิตชะงัน จั้งถว้ายอกิว่าทบาทยุคัล</p>	<p>สามฝี่รว่าแมคาวิน วรxonนมลูกินาบัดศรี พระโปรภูพิปรายทายว่านมีตนี้ เบอิ่งน้ำจมีเปนนนร พอแมแกชะร่าไปหาบุตร ก็สินสุทเข้าปลาพ้าพร ยอมญอปล้อขอค้อยองร</p>	<p>สืบฝี่รว่าสปรทุมมา มีมุกุงมถามฉาห้อย ว่าริรอบขอบสายหมีไชนอัย นากว้างถอยกลับคูนสนุนมี พระโปรภูพิปรายทำนายไว้ ว่า...ได้เปนครุกระเสมชรี กรุงกระสัดตำรังสีประเพณี</p>	<p>ขอ...นมีตสืบห้กประการ หมีได้มีเพชภารแกพระอ้ง จได้ไคสัดทั้งหลายเมือภายหน้า จังพิจร์นาไวยาลิมหลัง จเลื่อมสุนเมทิววิวง พังส่กุนประยูรวงษ </p>

	ทูลเริ่มต้นไปจนปลาย	ทำขวัญคอร์สาทให้อับอาย	เป็นที่ประชุมประชากร	พระไถ่ศักดิ์จะวิบัติร้าวหมอง ไม่แพ้พ้องพระศรีทมิฬวิเชียรฉาย พระพุทศักราชหลวงได้สองพรปลาย จะต้องพุททรมน้ำแล้วเร้าเอ้ย
72	ปางพระพุทธองค์ทรงประดิษฐาน แทบเมืองสาวัดถีที่โอฬาร ทรงสำราญในประเทศเซตุน กรุงกระษัตริย์ปัดแหวนไปทูลถาม ด้วยข้อความนิมิตคิดฉงน อภิวาทเบื้องบาทยุคล ทูลถามแต่ต้นไปจนปลาย	ข้อหนึ่งฝันว่าแม่คาวิน วอนขอนมลูกกินหน้าบัตสี พระโปรดพิปรายทานว่านิมิตนี้ ภายหน้าจะมีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร เพราะสิ้นสุดเข้าปลาทั้งผ้าผืน ต้องมายอบหมอบคราน้องอน ลูกมันค่อยส่ำทับให้อับมาน	ข้อหนึ่งฝันว่าประทุมมา มีหมู่กุมภามัจฉาหอย วาริรอบขอบไสมีไชน้อย ที่กลางกลัถยอชั้นสนุ่นมี พระทรงญาณจึงบันหารเหตุ ว่าประเทศที่อยู่กระษेत्र กระษेत्रสี่บวงษ์ประเวณี เป็นที่ประชุมประชากร	-
196	ปางองค์พระชินวงษ์จอมไตร อาศัยสาวัดถีบุริสถาน ภิกษุสงฆ์สองหมื่นเป็นบริวาร ทรงสำราญพระทัยในพระเซตุน กรุงกษัตริย์ปัดแหวนไปทูลถาม ด้วยข้อความนิมิตคิดฉงน อภิวาทเบื้องบาทพระยุคล แล้วทูลฝันแต่ต้นไปจนปลาย	อนึ่งในว่าแม่โคคาวิน วอนขอนมลูกกินหน้าบัตสี โปรดพิปรายทายว่านิมิตนี้ ไปภายหน้าจะมีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร ทั้งสิ้นสุดข้าวปลาทั้งผ้าผืน ต้องมายอบปลอบขอเผ้า้องอน มันขอดซ้อนส่ำทับให้อับอาย	อนึ่งฝันว่าสระประทุมมา มีหมู่กุมภามัจฉาหอย วาริรอบขอบไสมีไชน้อย กลางกลัถยอชั้นสนุ่นมี พระทรงญาณบรรหารให้เห็นเหตุ ว่าประเทศที่สุขเกษมศรี กษัตริย์ทรงสี่บวงษ์ประเวณี เป็นบุรีที่ประชุมประชากร	ซึ่งบพิตรนิมิตสิบหกประการ ไม่มีเหตุเภทพาลในพระองค์ จะได้แก่โลกทั้งหลายในภายหน้า จะไว้พิจารณาอย่าลืมหอง จะเสียมสูญเมธิกวิวงศ์ แลฝูงหงส์พงษ์ประยูรตระกูลพราหมณ์ ... พระไถ่รัตนจะวิบัติหม่นมัวหมอง ไม่ผิดพ้องแผ้วผาดสะอาดฉาย ศักราชคาร์บสองพันปลายปลายจะต้อง พุทททำนายนไฉนเอ้ย

<p>443</p>	<p>ปางองค์พระชินวงษ์สุวรรณญาณ อาโศกาวัดถีบุรีสะถาร สำรำนพระไทในประเทศพระเชตุพน กรุงตระสัตรปัตเทวนไปทูลถาม ด้วยข้อความนิมิตคิดฉงน อภิวาดเบื่องบาทยุคล ทูลฝันแต่ต้นจันจบปลาย</p>	<p>หนึ่งนี้มีตราว่าแม่โคคาวีน วอนขอนมลูกกินน้าบัตศรี โปรฎพิปรายทหายว่านิมิตนี้ ภายหน้าจะมีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามหาบุตร เพราะสิ้นสุทเข้าปลาผ้าพอน ต้องมายอปลอบของ้องอน มันขอคค่อนสำทับให้อ้อบาย</p>	<p>หนึ่งฝันว่าสระประทุมมา มีหมู่กุ่มกวมจมาหอยคอบไสมิไซ่น้อย กลางกลัถอยชั้นซุ่นสะหนุ่นมี พระทรง.....บรรหารว่า ประเทศที่สุกขาระเสมชรี กระสัตรดำรงคังษประ...นี้ เป็นบุรีที่ประชุมประชากร</p>	<p>ซึ่งบอพิคนนิมิตร์สืบทักประการ ไม่มีเหตุเพตพาลแก่พระองค์ จะได้แก่โลกย์ทั้งหลายไปภายหน้า จงวิจารณ์จำไว้อยาถิมหลง จะเสื่อมสูญเมที่ตระวิวงษ์ ผู้พงษศักดิ์ตระกูลประยูรงาม พระไตรรัตน์จะวิบัติมัวหมวง ไม่แผ้วพองรัศมีวิเชียรฉาย พระศักรราชเคาริพสองพรรณมปลาย จต้องพระพุทธานายไว้นเอย</p>
<p>444</p>	<p><u>ทั้ง...การสาวะถี</u> <u>เสวย...สวรรยาในธานี</u> <u>พร้อมกระวีพุดตามาตย...</u> <u>ครันราตรีเข้าที่บันทมสนิด</u> <u>เกิดนิมิต...เทพยสังกร</u> <u>สืบทักข้อ...ศรีระวีวร</u> <u>...ตื่นตกพระไทยตลิ่ง</u> กรุงกระษัตร์ปิดเสวนก็ทูลถาม ด้วยข้อความนิมิตคิดฉงน จึงอภิวาทเบื่องบาทยุคล ทูลฝันแต่ต้นไปจนปลาย</p>	<p>หนึ่งฝันว่าแม่โคคาวีวร กินนมลูกอ่อนน้าบัตสี โปรคพิปรายทหายว่านิมิตนี้ ภายหน้าจะมีเป็นแน่นอน พ่อแม่แก่ชรามหาบุตร เพราะสิ้นสุดเงินตราแลผ้าผ่น ต้องหยอนขอมปลอบของ้องอน มันขอคค่อนสำทับให้อ้อบาย</p>	<p>หนึ่งฝันว่าสระประทุมมา มีฝูงกุ่มกวมจมาหอย วาริรอบขอบไสหมีไซ่น้อย กลางกลัถอยชั้นสนุ่นมี พระทรงญาณบันหารให้เหนเหตุ ว่าประเทศที่อยู่สระศรี อันกระสัตรจะดำรงสีบวงษ์ประเพณี เป็นบุรีที่ประชุมประชากร</p>	<p>อันบพิตรนิมิตสืบทักประการ ไม่มีเหตุเพทพานในพระองค์ จะได้แก่โลกย์ทั้งหลายไปภายหน้า จงวิจารณ์จำไว้อยาถิมหลง จะเสื่อมสูญเมธีกระวิวง แลผู้ทรงศักดิ์ตระกูลประยูรตาม พระไตรรัตน์จะวิบัติมัวหมอง ไม่แผ้วพองรัศมีวิเชียรฉาย คักราชคัรสองพันปลาย ก็ต้องตามทำนายทุกสิ่งเอย มีคาคกลอนต่อไปอีกว่า <u>...ขอประนตบขเรศ</u></p>

				<p><u>พระจอมเกษรรัชชัตถบรมจักร</u> <u>พระเกียรติผู้คองค์พระทริภักซ์</u> <u>ที่พำนักทุกประเทืองยศ</u> <u>ครั้งนี้เทพ...บุรีรัตน</u> <u>สารพัดทุกสิ่งศขสมบูรณหมด</u> <u>ประเสริฐแสนมั่นเมืองโสฬส</u> <u>จะปรากฏชั่วกัลป์เอย</u></p>
447	<p>ปางองค์ฉิมวงบอระญาณ อาไสยสารวัตถิบุรีสถาน สำราญพระไทในประเทศพระเขตุน กรุงกระษัตริย์ตะเวนไปทูลถาม ด้วยขอความนิมิตคิดฉงน อ่พิวาทเบื้องบาทยุคล ทูลฝันแต่ต้นจนจบปลาย</p>	<p>หนึ่งนิมิตว่าแม่โคคาวิ วอระขอมกีนนมลูกไม้บัตศรี โปรดพีปรายทายนี่มีตนิ ภายน้ำจมีเพนแท้แนนอน พอแมแกขรามหาบุตร เพราะสินสุดเข้าปลาทั้งผ้าผอน ตอขมายอปลอบขอเผ่างอน มั่นขอคชอนสำหรับให้อบอวย</p>	<p>หนึ่งฝันว่าสประทุมมา มีหมงูงกุ่มภาม้าหอย วาริรอบขอบไสมีไชยน้อย กลางกลับถอยชั้นขุนสนุนมี พระทรงญาณบรรหารให้เหมาย ประเทศที่สุกษาเกษมซีร กระษัตริย์ดำรงสืบพงษประเพนี เปนบุรีที่ประชุมประชาگون</p>	<p>ซึ่งขอพิตนิมิตรสืบหกประการ ไม่มีเหตุเภทภลไนพระอง จได้แก่โลกทั้งหลายเมื่อภยหน้า จงวิจาราจำไว้ยาไลหลง จ่เสื่อมสูญเมธิกระวงษ์ แลผู้พงษศักดิ์กษุนประยุนรงาม พระไตรตณจวัปต์มัวหมอง ไมแผ้วผ่องรัศมีวิเชียรฉาย ศักระราช...รบสองพันปลาย จต้องพุททำนายไว้เอย</p>

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนความพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มที่ 3

จากตารางข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าในกลุ่มสำนวนที่ 3 นี้ ทุกสำนวน (ยกเว้นสำนวนเลขที่ 444) เริ่มต้นด้วยความคล้ายคลึงกันในวรรคที่ว่า “ปางองค์พระชินวงศ์ญาณ” เนื่องจากกลุ่มสำนวนนี้มีจำนวนมากถึง 12 ฉบับ และสังเกตได้ว่าส่วนนำของกลุ่มสำนวนนี้มีรายละเอียดการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันออกไปบ้าง เช่นสำนวนเลขที่ 66 ที่ขึ้นต้นว่า “ปางพระพุทธพจน์รังสีนปัสถาวร” แม้ใช้คำแตกต่างไปบ้าง แต่เห็นได้ชัดว่ายังคงคำขึ้นต้นว่า “ปาง” หรือที่น่าสนใจอีกฉบับหนึ่งคือสำนวนเลขที่ 444 ที่มีเนื้อความในส่วนนำมากกว่าฉบับอื่น แต่ยังมีบทสุดท้ายในส่วนนำที่คล้ายคลึงกับสำนวนในกลุ่ม ซึ่งส่วนที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มสำนวนที่ 3 นี้มีความคล้ายคลึงกันคือ 2 วรรคสุดท้ายของส่วนนำที่ทุกสำนวนมีเนื้อความเหมือนกันว่า “อภิวัตต์เบื้องบาทยุดล ทุลฝืนแต่ตันไปจนปลาย”

ส่วนท้ายของทุกสำนวนในกลุ่มสำนวนที่ 3 นี้ (ยกเว้นสำนวนเลขที่ 8, 16, 56 และ 72) เริ่มความด้วยวรรคที่ว่า “...บพิตรนิมิตลึงหกรประหาร ไม่มีเหตุเภทพาลในพระองค์” และจบด้วยวรรคที่ว่า “พุทธศักราชล่วงสองพันปลาย จะต้องตามพุทธทำนายไว้แน่เอย” ซึ่งแต่ละสำนวนใช้ถ้อยคำที่แตกต่างไปบ้าง โดยรวมแล้วยังคงเห็นว่ามีเนื้อความใกล้เคียงกันมาก ขณะที่สำนวนเลขที่ 444 ที่มีเนื้อความเพิ่มมาหลังจากวรรคดังกล่าวหลายบท สันนิษฐานว่าอาจเป็นการแต่งเนื้อความเพิ่มเติมในภายหลัง

จากนั้นเปรียบเทียบส่วนความฝันและคำทำนายของทุกสำนวน พบว่ามีการใช้ถ้อยคำและสำนวนความที่คล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือข้อที่ 3 ใน 2 วรรคแรกระบุว่า “หนึ่งนิมิตว่าแม่โคคาวิณ วอนขอนมลูกกินน้ำบัดสี” ยกเว้นสำนวนเลขที่ 10/1 เนื่องจากวรรคดังกล่าวขาดหาย และความท้ายของคำทำนาย ทุกสำนวนระบุว่า “ต้องมายอปปลอบของ้องอน มันขอค่อนลำทับให้อับอาย” ซึ่งปรากฏว่าคล้ายคลึงกันในทุกสำนวน และข้อที่ 9 เริ่มต้นในวรรคที่ว่า “ฝันว่าสระประทุมมามีหมู่กุ่มภูมามัจฉาหอย” มีสำนวนเลขที่ที่ใช้คำต่างไปบ้างคือ “ดูเกลื่อนกลาษชลทาเตาปลาหอย” และทุกสำนวนลงท้ายในวรรคที่ว่า “กษัตริย์ดำรง/สืบวงศ์ ประเพณี เป็นบุรีที่ประชุมประชากร”

จากเกณฑ์การเปรียบเทียบข้างต้นได้พิจารณาแล้วว่าในกลุ่มสำนวนที่ 3 นี้มีเนื้อความที่คล้ายคลึงกันกว่าร้อยละ 80 แต่ส่วนเนื้อหาความฝันและคำทำนายคล้ายคลึงกันมากถึงร้อยละ 90 จากนั้นมีการตรวจสอบต้นฉบับเพื่อคัดเลือกฉบับที่จะใช้เป็นตัวแทนของกลุ่มสำนวนดังต่อไปนี้

1) สำนวนเลขที่ 8

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 29 หมูกลอนอ่าน ชื่อ พุทธทำนาย (เดิมระบุว่า ทำนายฝันพระยาปีเถวนท์) มีประวัติระบุว่า เป็นหนังสือของแม่เขียน ภรรยาหม่อมราชวงศ์เย็นถวายหอพระสมุด เมื่อวันที่ 26 ก.พ. พ.ศ. 2459 ส่งแผนกโหราศาสตร์ ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอ เนื้อความจำนวน 16 หน้าสมุด

ไทย ไม่ใช้ลายมือแบบแผน แทรกด้วยตำรายาและตำราโหราศาสตร์ สันนิษฐานว่าอาจารย์เพิ่มเติมในภายหลัง หน้าปกอธิบายว่า “พระพุทธรูปทรงทำนาย พระสุบินนิมิต 16 ข้อ ของพระยาปถเวณ ที่พระเชตะวันมหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถีฯ”

สำนวนเลขที่ 8 มีเนื้อหาสิ้นสุดเพียงแค่ความฝันข้อที่ 9 จึงถือเป็นฉบับพลัด

2) สำนวนเลขที่ 10/1

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 มัดที่ 29 หมุกลอนอ่าน ชื่อพระพุทธรูปทรงทำนายพระเจ้าปถเวณ และราชาศัพท์ (เดิมระบุว่า พุทธธรรมนายพเจ้าปถเวณ) ประวัติระบุว่า ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรง (ดินสอ, หรดาล) มีเนื้อความความจำนวน 54 หน้าสมุดไทย เนื้อหาอีกด้านหนึ่งของสมุดไทยเป็นคำราชาศัพท์ หน้าปกอธิบายว่า “พระพุทธรูปทรงทำนาย พระสุบินนิมิต 16 ข้อ ของพระยาปถเวณ ที่พระเชตะวันมหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถีฯ”

นายบุญเตือน ศรีวรพจน์¹ สันนิษฐานว่าสำนวนเลขที่ 10/1 นี้ สำนวนกลอนอาจมีอายุถึงสมัยรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 - พ.ศ. 2246) มีความคล้ายคลึงกับบทดอกสร้อยสุวรรณศรีกรุงเก่า แต่มีสัมผัสไม่ลงตัวและเสียงท้ายวรรคไม่กำหนดแน่นอน

ส่วนต้นมีบทไหว้ครูซึ่งต่างจากสำนวนอื่นที่พบ ระบุว่า

...ข้าขอประนอมหัตถ์ ประนมนิ้วเหนือเศียร บังคมวรบาท ชินเนร
 ปีนอันพระองค์ขจัด ปัญจมารนิกรนำสัตว์ข้ามสามัญ ด้วยพุทธมธุระธรรม
 หนึ่งข้ากั้นบพระ เนาวะโลกุทธระธรรม บริยสุขุม อันพื้นภาพโลกา หนึ่งข้า
 ก้อัฐสงฆสวาระกา เป็นที่สักการบูชา สรรพสัตว์โลกธาขตรี หนึ่งข้ากั้นบพระ
 อุปัชฌาย์อาจารย์...

(สำนวนเลขที่ 10/1)

ฉบับสำนวนเลขที่ 10/1 นี้มีความน่าสนใจอีกสำนวนหนึ่ง แต่พิจารณาแล้วพบว่าส่วนเนื้อหาความฝันและคำทำนายในข้อท้ายมีเนื้อความขาดหาย ไม่สะดวกกับการนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับฉบับอื่น จึงถือเป็นฉบับที่ไม่สมบูรณ์

¹ สัมภาษณ์ บุญเตือน ศรีวรพจน์, ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 10 เมษายน 2560.

3) ส่วนวนเลขที่ 16

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 117 ชั้น 1/1 มัดที่ 2 หมวดตำราโหราศาสตร์ ชื่อ ทำนายฝัน ประวัติดะบุว่าเป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ลักษณะเป็นสมุดไทยคำอักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอด่ ถ่ายถอดได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากตัวอักษรเลือนราง เนื้อหาส่วนต้นเป็นตำราการทำนายความฝัน ต่อจากนั้นเป็นเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล มีเนื้อความจำนวน 17 หน้าสมุดไทย สิ้นสุดเนื้อหาในความฝันข้อ 13 ส่วนวนเลขที่ 16 นี้จึงเป็นฉบับพลัด

4) ส่วนวนเลขที่ 21

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 25 หมุกลอนอ่าน ชื่อ ทำนายพระยาปถวนและทำนายกรุงศรีอยุธยา มีประวัติระบุว่า พระองค์เจ้าหญิงประดิษฐาสารี ประทานให้หอพระสมุดฯ พ.ศ. 246... (ไม่ระบุวันเวลา) ลักษณะเป็นสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึก มีเนื้อความจำนวน 20 หน้าสมุดไทย จากนั้นเป็นเนื้อความเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา และบทสวดชุมนุมเทวดา เนื้อความของส่วนวนเลขที่ 21 นี้ โดยขึ้นต้นว่า

อาศัยสาวัดถึบุรีสถาน	ปางองค์ชินวงศ์บรมญาณ
กรุงกษัตริย์ปัดถวนณโกสน	สำราญพระทัยในประเทศเขตพูน
อภิบาทแทบบาทยุคคล	ไปทูลความข้อนิมิตคิดฉงน
สมเด็จพระชินศรีโมลีโลกย์	ทูลนิมิตแต่ต้นจนปลาย
แย้มพระโอษฐ์โชติฉวีวิเชียรพราย	จะดับโศกกรุงกษัตริย์ให้เสื่อมหาย
	ดูแสงสายพระเชี้ยวแก้ว

(ส่วนวนเลขที่ 21)

เห็นได้ว่ามีเนื้อความข้างต้นของส่วนวนเลขที่ 21 ขาดหายไปบางวรรค อีกทั้งสัมผัสบางตำแหน่งไม่ได้รับสัมผัสกับวรรคและวรรคต่อไป จึงถือว่าส่วนวนเลขที่ 21 เป็นฉบับที่มีเนื้อความไม่สมบูรณ์

5) ส่วนวนเลขที่ 56

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โหราศาสตร์ ชื่อ ตำราทำนายฝัน (เดิมระบุชื่อว่า พญาปถวน) ประวัติดะบุว่าเป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ลักษณะเป็นสมุดไทย

คำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอ สภาพค่อนข้างชำรุด มีเนื้อความจำนวน 19 หน้าสมุดไทย แต่เนื้อความไม่ครบถ้วน สิ้นสุดเนื้อหาในความผันข้อที่ 12 จำนวนเลขที่ 56 นี้จึงถือเป็นฉบับปลัด

6) จำนวนเลขที่ 66

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โบราณคดี ชื่อ พระพุทธทำนาย เดิมระบุชื่อว่า พุทธทำนายพระยาปัตถเวร (คำกลอน) ประวัตินับว่า พระยาศุภกรบรรณสาณมอบให้เมื่อ 25 มิถุนายน 2462 ลักษณะเป็นสมุดไทยคำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึกขาว มีเนื้อความจำนวน 29 หน้าสมุดไทย

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าจำนวนเลขที่ 66 เป็นอีกฉบับหนึ่งที่มีอักษรวิธียสามารถถ่ายถอดได้ แต่เนื้อความในบางวรรคขาดหาย อีกทั้งบางคำยังไม่รับสัมผัสกันในในวรรคและระหว่างวรรค แสดงให้เห็นว่าฉันทลักษณ์มีความคลาดเคลื่อนยากที่จะนำไปเปรียบเทียบ จึงถือเป็นฉบับที่ไม่สมบูรณ์

7) จำนวนเลขที่ 71

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โบราณคดี ชื่อ ตำราทำนายฝัน (เดิมระบุชื่อว่า พยาปถเวรทำนายฝันแลตำราหมอดู) ประวัตินับว่า ชื่อไว้แต่วันที่ 27 มิถุนายน 126 ลักษณะเป็นสมุดไทยคำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอ มีเนื้อความจำนวน 24 หน้าสมุดไทย ส่วนต้นของสมุดไทยมีความชำรุดบ้าง แต่ยังสามารถอ่านเนื้อความได้ จากนั้นจารต่อด้วยเรื่องสวัสดิรักษา คำกลอน และสุภาษิตสอนหญิงของสุนทรภู่ โดยจำนวนเลขที่ 71 เริ่มต้นความดั่งว่า

อาศัยอยู่ยั้งเมือง...วิภูริสถาน	ปางองค์พระชินวงศ์...ญาณ
กรุงกษัตริย์ปัทมเวรไปทูลถาม	สำราญพระทัยในพระเชตุพน
จึงถวายอภิวาทบาททุกคล	ด้วยขอความนิมิตคิดฉงน
	ทูนฝันต้นไปจนปลาย

(จำนวนเลขที่ 71)

แม้ช่วงต้นของสำนวนจะมีสภาพชำรุด แต่ยังสามารถถ่ายถอดเนื้อความส่วนอื่นได้ จึงเป็นฉบับที่ค่อนข้างสมบูรณ์

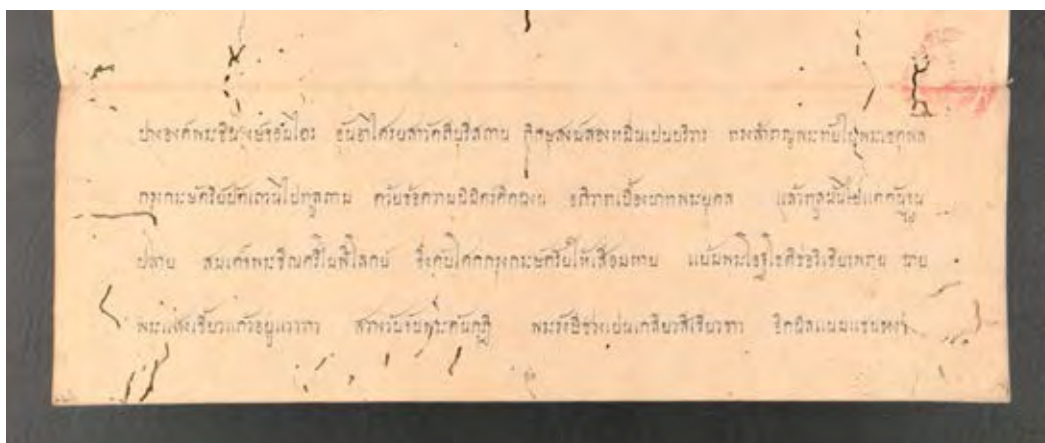
8) จำนวนเลขที่ 72

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โบราณศาสตร์ ชื่อ ตำราทำนายฝัน พระยาปัดเถวน ประวัตินระบุว่า ชุนประสานบรรณวิทย์ ถวาย มิถุนายน 2462 ลักษณะเป็นสมุดไทยคำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอด มีเนื้อความความจำนวน 23 หน้าสมุดไทย เส้นอักษรค่อนข้างเลือน เนื้อหาไม่ครบถ้วน จำนวนเลขที่ 72 นี้สิ้นสุดเนื้อความในความผันข้อที่ 13 จึงถือเป็นฉบับปลัด

9) จำนวนเลขที่ 196

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในตู้ 115 ชั้น 6/5 มัดที่ 29 หมู่โบราณศาสตร์ ชื่อ “พุทธทำนายฝันพระยาปัดเถวน มีนिरาคนรินทร์ต่อท้าย” ประวัตินระบุว่า หอสมุดซื้อจากนายวิลเลียม เจ เกตนี้ วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2496 ลักษณะเป็นสมุดไทยขาว อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึก มีเนื้อความจำนวน 17 หน้าสมุดไทย หน้าปกอธิบายว่า “เรื่องพระพุทธทำนายฝันพระยาปัดเถวนทีโกศล สมเด็จพระเทพบุตรพระพุทธ เรื่องพระพุทธทำนายฝันพระยาปัดเถวน และมีวเซียม หรือตำราต่างๆ อยู่ในเล่มนี้”

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าจำนวนเลขที่ 196 นี้ เป็นจำนวนที่มีความสมบูรณ์ฉบับหนึ่ง อักษรวิธีมีความคมชัดสะดวกต่อการถ่ายถอด และเนื้อความครบถ้วนความสมบูรณ์

ภาพที่ 3 เนื้อความหน้าต้นสมุดไทย จำนวนเลขที่ 196

(ที่มา: สมุดไทย หน้าต้นที่ 1 จำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

10) จำนวนเลขที่ 443

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โบราณศาสตร์ ชื่อ ตำราทำนายฝัน พระยาปัดเถวนคำกลอน ประวัตินระบุว่าได้จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 มกราคม พ.ศ.

2479 ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นรง (ดินสอ, ทรดาล) มีเนื้อความจำนวน 27 หน้าสมุดไทย

เมื่อพิจารณาลักษณะต้นฉบับพบว่าช่วงต้นและส่วนกลางของสมุดไทยมีความชำรุดเล็กน้อย ซึ่งส่งผลต่อเนื้อความอย่างเช่นในความฝืนข้อที่ 9 ดังตารางข้างต้นจะพบว่ามียกยocabางแห่งที่ไม่สามารถถ่ายถอดได้ และเมื่อเปรียบเทียบกับฉบับอื่นจะพบว่ามียกยocabที่สมบูรณ์กว่านี้

11) จำนวนเลขที่ 444

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โบราณคดี ชื่อ ตำราทำนายฝัน พระยาปลงเสวนคำกลอน ประวัติดระบุว่าได้จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2479 ลักษณะเป็นสมุดไทยดำ อักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอ มีเนื้อความจำนวน 21 หน้าสมุดไทย สภาพค่อนข้างชำรุด ตัวอักษรกลางเลือน เนื้อความบางแห่งจึงไม่สามารถถ่ายถอดได้

เนื้อความของจำนวนเลขที่ 444 นี้มีความน่าสนใจโดยมีเนื้อความในส่วนนำเพิ่มเติมจากจำนวนอื่น ๆ ดังที่เน้นตัวบทดังต่อไปนี้

เสวย....สวรรยาในธานี
 ครั้นราตรีเข้าที่บรรทมสนิท
 ลีบหกข้อ....ศรวิวิธ
 จะฝันอัศจรรย์.....ภัย
 แต่ออกวุ่นชวนจิตคิดรำพึง
 จึงคิดได้ควรออกไปพระอาราม
 ก็อ้างศรัทธาภักตรแล้วจรด
 ...มาตยาหน้าหลังสะพรั่งพร้อม
 มาเกือบใกล้ให้หยุดพระราชยาน
 ถึงพระคันธกุฎีที่ค้ำบั
 ประทักษิณขึ้นวาระสามครา
 กรุงกษัตริย์ปลงเสวนก็ทูลถาม
 จึงอภิวัตเบื้องบาทยุคล
 สมเด็จพระชินศรีโมลีโลกย
 เผยพระโอษฐ์โศติฉ้อวิเชียรพราย

ทั้ง...ภาราสาวะถี
 พร้อมกวีพดมาตย...
 เกิดนิมิต...เทพยสังกร
ตื่นตกพระทัยตะลึง
 จะพาผู้รู้ทำนาย.....
 เปรียบเหมือนหนึ่งเรือพายในอ่างวน
 จะทูลถาม....ซึ่งเหตุผล
 เสด็จบน.....
 เป็นเหล่าล้อมออกเขตนิเวศสถาน
 นฤบาลเสด็จด้วยพระบาท
 ประจงจับ...เฉียงพระอังสา
 คลานเข้ามาโน้มประณตพระทศพล
 ด้วยข้อความนิมิตคิดฉงน
 ทูลฝันแต่ต้นไปจนปลาย
 จะดับโศกกรุงกษัตริย์ให้เสื่อมหาย
 สายแสงพระเขี้ยวแก้วสว่างาว

วิบวิบจับคันธกุฎี

...รังสีออกเป็นเกลียวทั้งเขียวขาว

(สำนวนเลขที่ 444)

และบทสุดท้ายของสำนวนเลขที่ 444 ปรากฏความซึ่งคล้ายกับสำนวนเลขที่ 196 ว่า

พระไตรรัตน์จะวิบัติมีวามอง

ไม่แผ้วผ่องรัศมีวิเชียรฉาย

คักราชคำรพสองพันปลาย

ก็ต้องตามทำนายทุกสิ่งเอย

(สำนวนเลขที่ 444)

จากนั้นมีคำกลอนต่อไปอีกว่า

...ขอประนตบทเรศ

พระจอมเกษกษัตริย์บรมจักร

พระเกียรติผู้คู่องค์พระหริรัักษ์

ที่พานักทุกประเทืองยศ

ครั้งนี้เทพ...บุรืรัตน

สารพัดทุกสิ่งสุขสมบูรณ์หมด

ประเสริฐแสนแมนเมืองโสฬส

จะปรากฏชั้วกัลป์เอย

(สำนวนเลขที่ 444)

เห็นได้สำนวนเลขที่ 444 นี้ถือว่าเป็นฉบับที่มีความน่าสนใจอีกฉบับหนึ่ง ด้วยการเติมความเพิ่มทั้งส่วนต้นและส่วนท้ายของเรื่อง แต่เนื่องจากความชำรุดของต้นฉบับอันเป็นปัญหาสำคัญจึงไม่สามารถถ่ายถอดเนื้อความออกมาศึกษาวิเคราะห์ได้ทั้งฉบับ จึงถือเป็นฉบับที่ไม่สมบูรณ์

12) สำนวนเลขที่ 447

สมุดไทยฉบับนี้ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในหมู่โบราณคดี ชื่อ ตำราทำนายฝัน (มีสวดแจงอยู่ด้วย) ประวัตินี้ระบุว่า เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ ลักษณะเป็นสมุดไทยคำอักษรไทย ภาษาไทย เส้นดินสอ มีเนื้อความจำนวน 27 หน้าสมุดไทย ตัวอักษรที่จารค่อนข้างเลือน เนื่องจากเป็นเส้นดินสอ และลายมือค่อนข้างหวัดไม่เป็นระเบียบ จึงถือเป็นฉบับที่ไม่สมบูรณ์

การสอบทานต้นฉบับในกลุ่มสำนวนที่ 3 จำนวน 12 สำนวนนี้ โดยส่วนใหญ่เป็นฉบับปลัดและไม่สมบูรณ์ มีฉบับที่สมบูรณ์ 2 ฉบับได้แก่ สำนวนเลขที่ 71 และสำนวนเลขที่ 196 เมื่อนำต้นฉบับมาพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้วพบว่าสำนวนเลขที่ 196 มีลักษณะต้นฉบับและเนื้อความที่สมบูรณ์มากกว่า ผู้วิจัยได้คัดเลือกสำนวนเลขที่ 196 เป็นตัวแทนของกลุ่มสำนวนนี้ นอกจากนี้

สำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติยังสามารถอธิบายเชื่อมโยงกับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับท้องถิ่นภาคกลางได้อีกด้วย

การตรวจสอบต้นฉบับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติจำนวน 17 ฉบับนี้ จึงกำหนดกลุ่มสำนวนความโดยใช้สมุดไทย 3 ฉบับเป็นตัวแทนได้แก่ **สำนวนเลขที่ 7 สำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196** สำหรับการศึกษาและวิเคราะห์ต่อไป

ในเนื้อหาส่วนต้นทำให้ทราบว่า ฉบับที่แตกต่างมากที่สุดคือ สำนวนเลขที่ 10 ซึ่งระบุรายละเอียดที่คล้ายกับอรรถกถามหาสุบินชาดก ทั้งตัวละคร เหตุการณ์ ปมปัญหาสำคัญในตอนต้นเรื่อง ต่างจากอีก 2 สำนวนที่กวีทอนตัวละครและรายละเอียดของเนื้อเรื่องส่วนต้นออก โดยอธิบายเรื่องราวอย่างกระชับก่อนจะนำเข้าสู่เนื้อหาของการทำนายความฝัน แต่ในส่วนท้ายของทั้ง 3 สำนวนมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ การเน้นย้ำว่าเนื้อหาของพุทธทำนายจากพระโอรสผู้พระพุทธานี้จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในอนาคต ระบุช่วงเวลาที่แตกต่างกันไปคือ สำนวนเลขที่ 7 (ระบุไว้ส่วนต้น) และสำนวนเลขที่ 196 กล่าวว่า พุทธศักราชสองพันปลาย ซึ่งสำนวนเลขที่ 10 ไม่ระบุศักราช แต่กล่าวว่า จะเกิดขึ้นไปจนพุทธศาสนามีอายุถึง 5,000 ปี

สังเกตได้ว่าส่วนของบทเริ่มต้นและส่วนของบทส่งท้ายของเรื่องของทั้ง 3 สำนวนนั้นมีความแตกต่าง อาจเป็นเพราะไม่ได้ถูกกำหนดด้วยเนื้อหาความฝัน 16 ข้อ ดังที่จะวิเคราะห์ต่อไป จึงเอื้อให้กวีได้แสดงความสามารถทั้งสำนวนโวหารการประพันธ์ การแสดงความคิด โอกาสดังกล่าวทำให้สามารถเปิดและปิดเรื่องได้หลากหลาย

3.1.4 ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารโบราณพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

ข้อสังเกตนี้มาจากการสอบทานต้นฉบับเอกสารโบราณเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติจำนวน 17 ฉบับ ซึ่งพบว่าเอกสารโบราณดังกล่าวแสดงให้เห็นลักษณะหลายประการที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจเนื้อหา และสามารถอธิบายถึงความสำคัญของเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ดังต่อไปนี้

1) สมุดไทยเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ทำให้ทราบว่า เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในราชสำนัก เนื่องด้วยบางฉบับจารด้วยเส้นรง (ดินสอ, ทรดาล) อาจเป็นลายมืออาลักษณ์ เจ้านายชั้นสูง หรือผู้ที่มีความรู้ ซึ่งเป็นลายมือที่มีความสวยงามเป็นระเบียบ เช่น สำนวนเลขที่ 7, 9, 10, 13/1 หรือดังปรากฏว่าสำนวนเลขที่ 9 นั้นมีการจารอักษรอริยกะไว้ในหน้าต้นด้วย

ภาพที่ 4 อักษรอริยกะ สำนวนเลขที่ 9
(ที่มา: สมุดไทย หน้าต้น สำนวนเลขที่ 9 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

หลักฐานเรื่องอักษรอริยกะที่ปรากฏอยู่ในหน้าต้น สำนวนเลขที่ 9 ฉบับหอสมุดแห่งชาตินี้ แสดงให้เห็นว่าเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีความสำคัญพระอารามหลวงที่ได้รับการอุปถัมภ์จากราชสำนัก เนื่องจากอักษรอริยกะในอดีตมีการสอนอ่านเขียนจำกัดเฉพาะวัดที่เป็นฝ่ายธรรมยุติกนิกายเท่านั้น เช่น วัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับพระวชิรญาณเถระหรือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นความสำคัญของเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในราชสำนักอย่างชัดเจน

2) เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีราชสำนักกับวรรณคดีท้องถิ่น ข้อสังเกตดังกล่าวเกิดขึ้นจากต้นฉบับสมุดไทยจำนวน 17 ฉบับดังกล่าว พบทั้งอักษรตัวเขียนลายมือแบบอาลักษณ์หลวงที่เป็นระเบียบสวยงาม และลายมือที่จารเป็นอย่างไม่เป็นแบบแผน ซึ่งอาจเป็นลายมือของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ แสดงให้เห็นความนิยมและความแพร่กระจายของวรรณคดีเรื่องนี้ด้วย

3) สมุดไทยเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติแต่ละฉบับนั้น ไม่มีฉบับใดจารชื่อเรื่องไว้ การกำหนดชื่อเรื่องมีในสมัยหลังในการทำบัญชีเอกสารโบราณของสำนักหอสมุดแห่งชาติ โดยใช้ชื่อของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ปรากฏภายในเรื่อง เช่น ปัดแหวน ปัสเสน ปถสวาน หรือปัดถเวร ทำให้ชื่อของวรรณคดีเรื่องนี้มีความหลากหลาย และการไม่ได้กำหนดชื่อเรื่องไว้ทำให้บางฉบับได้รับการจัดให้อยู่ในหมวดโหราศาสตร์ และระบุชื่อว่าเป็นตำราทำนายฝัน หรือตำราโหราศาสตร์ด้วย

4) สมุดไทยฉบับหอสมุดแห่งชาติบางฉบับมีการจารเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลร่วมกับตำราทำนายอื่น ๆ เช่น ทำนายวันเวลา การดูฤกษ์ยาม ตูลักษณะบุคคล

หรือเรื่องอาธิโทโพธิบาทว์ จึงได้รับการจัดให้อยู่ในหมู่โหราศาสตร์ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ บางประการกับตำราทำนายต่าง ๆ นั้น นอกจากนี้บางฉบับจารร่วมกับวรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น บางฉบับจารร่วมกับพาลีสอนน้อง บางฉบับจารร่วมกับสวัสดิรักษา และสุภาชิตสอนหญิงของสุนทรภู่ บางฉบับจารร่วมกับเรื่องพาลีสอนน้อง จึงอาจแสดงให้เห็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน

การที่วรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้รับการจัดให้อยู่ใน 2 หมวดหมู่คือ หมวดวรรณคดี และหมวดโหราศาสตร์ อาจทำให้เรื่องดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ เมื่อจัดอยู่ในหมวดวรรณคดี พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงมีบทบาทในด้านการเป็นวรรณคดีคำสอน ให้คติธรรม แง่คิดในการดำเนินชีวิต หรือการบริหาร การปกครองของผู้นำ ดังที่มีการจารร่วมกับเรื่องสวัสดิรักษา สุภาชิตสอนหญิงของสุนทรภู่ หรือพาลีสอนน้อง ขณะที่การจารร่วมกับตำราทำนายอื่น ๆ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและค่านิยมเรื่องการทำนายความฝัน การทำนายอนาคตของคนในสังคม แต่ไม่ว่าจะจัดเป็นวรรณคดีคำสอนหรือคำทำนาย ต่างก็มีบทบาทในการทำหน้าที่ร่วมกันคือเตือนสติ ชัดเกล้าจิตใจผู้คน ซึ่งถือเป็นความสำคัญของเรื่องดังกล่าวด้วย

3.2 การวิเคราะห์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

3.2.1 การเปรียบเทียบความฝัน 16 ประการของทั้ง 3 สำนวนกับอรรถกถา महाสุบิน

ชาดก

เนื้อหาความฝันและคำทำนายในพุทธทำนายพระเจ้าปเสนทิโกศลมีทั้งสิ้น 16 ข้อ ครบถ้วนทั้ง 3 สำนวน ผู้วิจัยมุ่งนำมาเปรียบเทียบกับอรรถกถา महाสุบินชาดกเพื่อให้เห็นการรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ รวมถึงลักษณะร่วมและแตกต่างของทั้ง 3 สำนวน ซึ่งมีประเด็นการศึกษาคือ เปรียบเทียบเนื้อหาความฝันระหว่างอรรถกถาชาดกกับทั้ง 3 สำนวน เรียงเนื้อหาตามลำดับความฝันตั้งแต่ข้อที่ 1 ถึง ข้อที่ 16 โดยนำเนื้อหาความฝันและคำทำนายจากอรรถกถา महाสุบินชาดกตั้งต้น ได้แก่

- ข้อที่ 1 โคอุสุภราช 4 ตัว คล้ายจะวิ่งชนกัน แต่ไม่ชนกัน
- ข้อที่ 2 ต้นไม้เนื้อที่ขึ้นได้ไม่นานจะออกดอกผล
- ข้อที่ 3 แมโคกินนมลูกโค
- ข้อที่ 4 นำโคเล็กมาใช้งานแทนโคใหญ่
- ข้อที่ 5 ม้ามีสองปาก คนให้หญ้ากินทั้งสองปาก
- ข้อที่ 6 คนขัดลาดทองแล้วนำไปรองให้สุนัขจึงจอกปัสสาวะใส่
- ข้อที่ 7 บุรุษผู้หนึ่งนั่งพันเชือก สุนัขจึงจอกคอยกัดเชือกอยู่ใต้ร้านนั่ง

ข้อที่ 8 กะออมใหญ่ล้อมด้วยตุ่มเล็ก คนวรรณะทั้ง 4 นำน้ำมาใส่กะออมใหญ่จนล้น ออกโดยไม่สนใจตุ่มเหล่านั้น

ข้อที่ 9 สระโบกขรณี มีบัว 5 เหล่า ผุ่งสัตว์ต่างลงไปกินน้ำ น้ำรอบสระใสสะอาด แต่ กลางสระขุ่นมัว

ข้อที่ 10 คนหุงข้าว ซึ่งข้าวในหม้อมีทั้งข้าวที่สุก ดิบ และ

ข้อที่ 11 คนนำแก่นจันทน์ไปแลกนมโคเน่า

ข้อที่ 12 น้ำเต้าจมน้ำ

ข้อที่ 13 ศิลาลอยน้ำ

ข้อที่ 14 เชียดตัวเล็กไถ่เช่าตัวใหญ่

ข้อที่ 15 พญาหงส์ทองไปแหวดล้อมกา

ข้อที่ 16 แพะไล่เสือเหลือง

ผู้วิจัยได้นำความฝัน 16 ประการ ที่ปรากฏในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสน ทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวนเลขที่ 7 จำนวนเลขที่ 10 และจำนวนเลขที่ 196 เปรียบเทียบกับบรรณกถามหาสุบินชาดก เพื่อให้เห็นลักษณะการรักษาเนื้อความเดิมตามบรรณกถามหาสุบินชาดก ซึ่งปรากฏรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ข้อ	อนุภาคความฝัน			
	บรรณกถาชาดก	จำนวนเลขที่ 7	จำนวนเลขที่ 10	จำนวนเลขที่ 196
1	โคอุสุภราช 4 ตัว คล้าย จะวิ่งชนกัน แต่ไม่ชนกัน	ข้อซึ่งว่าโคอุสุภราช งามประหลาดเติบโตใหญ่ตั้งไกรสร มาทั้งสี่ที่ศฤทธิรอน ไม่ย่อหย่อนเชิงชิตจะชวิดกัน	ข้อหนึ่งว่าโคอุสุภราชประหลาดล้ำ กายกำใหญ่โตประไพสร มาแต่ทิศทั้งสี่ฤทธิรอน อรชรเชิงชิตจะชวิดกัน	ฝันว่าโคทั้งสี่มีกำลัง เล่นประดังมาโดยทิศนิมิต เห็น จะชนกันแล้วหันห่างกระเด็น ต่างหลีกหนีเร้นไปหายตัว
2	ต้นไม้น้อยที่ขึ้นได้ไม่นาน จะออกดอกผล	ข้อหนึ่งซึ่งว่าไม้ดรุมน้อย กะจ้อยร่อยไม่ควรจะเห็นชัน บ้างผลดกออกช่ออยู่ครามคัน	ข้อสองว่าไม้รุ่นจำเริญศรี ไม่ควรที่จะมีผลพิกลฝัน ลูกดอกออกงามอยู่ครามครันตั้งรุกข์ อันใหญ่หลวงทั้งปวงเป็น	อนึ่งฝันว่าไม้รุ่นจำเริญผล ดูวิกลเหมือนไม้ใหญ่ในไพร สันต์
3	แม่โคกินนมลูกโค	ข้อหนึ่งนิมิตว่าแม่โค เติบโตพิพวงจำเริญศรี เข้าดูคนมลูกกินด้วยยินดี	ข้อสามแนวว่าแม่โคที่อื่น อ่อนลูกโคนั้นขอมมกิน	อนึ่งในว่าแม่โคควิน วอนขอมมลูกกินนำบัตสี
4	นำโคเล็กมาใช้งานแทน โคใหญ่	ข้อหนึ่งซึ่งว่าโคเคยไถนา เทียมมาแล้วปล่อยให้หลุดหาย เอาโคน้อยไถไต่อยู่วันวาย ก็ตะกายโคดตึงตะบึงตน	ข้อสี่ว่าโคใหญ่เคยไถแต่ เจ้าของแก่ปล่อยให้ออกนอกสถาน ลูกโคน้อยถอยกำลังอหังการ ไม่เคยงานคานตึงตะบึงตน	อนึ่งฝันว่าโคใหญ่เคยไถนา ไม่นำพาปล่อยให้จากสถาน เอาลูกโคเทียมไถเข้าไ้การ ไม่เคยงานเสียรอยย่อยยับไป

ข้อ	อนุภาคความฝัน			
	อรรถกถาชาดก	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
5	มามีสองปาก คนให้หญ้า กินทั้งสองปาก	ข้อหนึ่งว่าม้าอาชาชาติ แผลกประลาดตัวเดียวเป็นสองหน้า มีปากสองปากลำปากดา กินหญ้าน่าเวทนาใจ มีบุรุษป้อนหญ้าไม่อาทร ยืนนอนกินตามอัชฌาสัย	คำรบห้าว่ามีสองปาก ประหลาดหลากหลายล้าจ้งจำสอน มีผู้ให้หญ้าไม่อาทร รับป้อนสองปากไม่เอากาย	อนึ่งฝันว่าม้ามันสองปาก เห็นหญ้าอยากปากอ้าน้ำลายไหล บุรุษสองป้อนป้อนจนอ่อนใจ หยิบหญ้าหยอนยืนให้ไม่เว้นวาย
6	คนขีดลาดทองแล้วนำไป รองให้สุนัขจิ้งจอก ปีศาจวะใส่	ข้อหนึ่งเห็นประหลาดว่าลาดทอง สุนัขจิ้งจอกขึ้นนั่งให้เห็นขน	ข้อหกวิปลาว่าลาดทองสุนัขจิ้งจอก ขึ้นนั่งดังถวิล	อนึ่งฝันว่าสุวรรณภักษทอง สุนัขจิ้งจอกขึ้นนั่งนำบัดสี
7	บุรุษผู้หนึ่งนั่งพื้นเชือก สุนัขจิ้งจอกคอยกัดเชือก อยู่ใต้ร้านนั่ง	ข้อหนึ่งว่าชายผู้หนึ่งนั่งพื้นเชือกนั่งอยู่ไม่รู้จัก หยอนยืนลงถึงพื้นปฐพี ไม่คิดที่จะม้วนให้พันใด สุนัขน้อยมันคอยเบียดกัด ตามถนัดชอบเชิงอัชฌาสัย อุตสาห์พันก็ยั้งสิ้นไม่ม้วนไว้	ข้ออนุสนว่าบุคคลผู้หนึ่งนั่งพื้นเชือกหนึ่งบนคางห่างสวน พื้นผอนหยอนยานประมาณมวน ไม่รู้หวนเหือดหมดเมื่อไร สุนัขขามาน้อยมันคอยกัด มิได้หยัดยาวยืนถึงพันได้ ยิงเพียรพันก็ยั้งสิ้นเท่านั้นใน	อนึ่งฝันว่ามีผู้พื้นเชือกหนึ่ง อยู่เคหะเพิงพะในสถาน ปลายเชือกเลือกห้อยลงย้อย ยาน สุนัขนอนใต้ร้านกัดกินไป ยิ่งพันก็ยั้งสิ้นไปหมดสิ้น หายืดลงดินนั้นไม่ได้
8	กะอ่อมใหญ่ล้อมด้วยตุ่ม เล็ก คนวระณะทั้ง 4 นำ น้ำมาใส่กะอ่อมใหญ่จน ล้นออกโดยไม่สนใจตุ่ม เหล่านั้น	ข้อหนึ่งซึ่งว่าราชบุรุษ อุดตะลุดมากมายวุ่นวายขน ไปตักเอาน้ำมาแต่สาชล ใส่ทะนบนแบกขึ้นบนบ้านเรือน มีตุ่มใหญ่ใส่เต็มจนล้นเหลือ	หนึ่งประหลาดว่าราชบุรุษ อุดลุดวุ่นวายมากมาย ขน ที่ตุ่มเต็มโตใหญ่ริมสายชล จนเหลือล้นปรนปรากระหน้าไป ที่ตุ่มน้อยร้อยพันกระชั้นตั้ง ฤเปล่าซึ่งหาใครใส่ใจไม่ ขวนกันปรนจนเจียวแต่เดียวไป จนไหลเล็งเหลือเปล่าไม่เข้าการ	อนึ่งฝันว่าประชาชนขนน้ำ ช่วยกันปล้ำเทลงลงตุ่มใหญ่ ตุ่มน้อยร้อยพันเรียงกันไป หากมีใครใส่แต่สักคน
9	สระโบกขรณี มีบัว 5 เหล่า ผูกสัตว์ต่างลงไป กินน้ำ น้ำรอบสระใส สะอาด แต่กลางสระขุ่น มัว	ข้อหนึ่งซึ่งว่าประทุมชาติ สะอาดด้วยคงคาชลสาย ขอบนอกใสเย็นจนเห็นทราย กลางขุ่นวุ่นวายล้วนเปลือกตม	ข้อหนึ่งซึ่งว่าสระใหญ่วารวิ ประกอบมีปทุมมาศดาชดา ชลรอบขอบเขตวิเศษใส เบื้องกลางโคลกลลับขุ่นสนุนหนา	อนึ่งฝันว่าสระประทุมมา มีหมู่กุ่มกวมัจฉาหอย วารวิรอบขอบใสมิไขน้อย กลางกลลับถอยขุ่นสนุนมี
10	คนหุงข้าว ซึ่งข้าวในหม้อ มีทั้งข้าวที่สุก ดิบ และ	ข้อหนึ่งซึ่งว่าคนหุงข้าวกิน ด้วยหม้อดินดิบเปียกเป็นควนไม่ ยิ่งหุงยิ่งผืนสักเท่าใด ก็ยิ่งเหม็นยิ่งดิบไม่เป็นการ	ข้อพิกลว่าเห็นคนหนึ่งหุงข้าวหม้อ เดียวเล่าหลากลันพันวิสัย สุกบ้างดิบบ้างข้างกะไร บ้างก็ไหม้มากมีตุ้กิล	อนึ่งฝันว่าคนหนึ่งหุง ภัตดาหาร เตือดพลาณหลากลันพันวิสัย บ้างดิบสุกคลุกระคนปนกัน ไป บ้างเปียกบ้างไหม้ไม่มีดี
11	คนนำแก่นจันทน์ไปแลก นมโคเน่า	ข้อหนึ่งซึ่งว่าบุรุษผู้นำ ซึ่งของขำล้ำเลิศฉิดฉิน ยากที่จะหาราคาครัน คือแก่นจันทน์ค่าแพงแดงดี มาแลกน้ำโคนมที่ห่างาย	ข้อสิบสุดว่าบุรุษผู้นำ ซึ่งของขำล้ำเลิศประเสริฐสรรพ ยากที่จะหาราคาครัน คือแก่นจันทน์อันแดงแดงดี มาแลกน้ำนมโคด้วยจ่ายตาย	อนึ่งฝันว่าแก่นจันทน์แดง ราคาแพงเลิศล้ำในตำได้ ชายเลาเอาไม่แจ้งใจ เอาไปแลกนมโคเสีย จ่ายตาย

ข้อ	อนุภาคความฝัน			
	อรรถกถาชาดก	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
12	น้ำเต้าจมน้ำ	ข้อหนึ่งซึ่งว่าผลน้ำเต้า เป็นของเบาควรหรือมาจมหาย ตั้งหินถ่วงหน่วงหนักอยู่มากมาย จะทำนายภายหน้าจะแจ้งใจ	ข้อหนึ่งเล่าว่าน้ำเต้าธรรมดา ลอยมาจมน้ำสมุทรไทย	อนึ่งฝันเล่าเห็นน้ำเต้านั้นจม ชล ดูวิกลไม่เคยพบประสบเห็น
13	ศิลาลอยน้ำ	ข้อหนึ่งว่าแผ่นศิลาใหญ่ บุคคลผู้หนึ่งใช้แรงงาน ยกศิลาทิ้งใดในลำธาร ก็บันดาลลอยฟุ้งพิกล	ข้อหนึ่งว่าแผ่นศิลาขึ้นลอยล่อง ฟุ้งองศาครวศิวไส	หนึ่งฝันเห็นครี้นั้นลอยน้ำ ประหลาดล้ำหากใจที่ในฝัน
14	เขียดตัวเล็กโล่งเห่าตัว ใหญ่	ข้อหนึ่งว่ากับบ่อสรพิษ วิปริตด้วยว่างสู้ไม่ได้ จนทำลายวายชีพบรรลัย กบไซร้ก็กัดกินด้วยยินดี	หนึ่งว่ากบพวงดูประหลาด ไล่พิฆาตเขม่นจะเข่นฆ่า จนรูปร่างนั้นทำลายชีวา เป็นภักษาภวนั้นในทันที	หนึ่งฝันว่ากบขบกัดดุร้าย กัดตายล้วงกินจนสิ้นไส้
15	พญาหงส์ทองไป แหวดล้อมกา	ข้อหนึ่งซึ่งว่าพญาหงส์ ไปหลงคบกับกาน่าสงสาร ไปนอนบนย่าเกรงไม่กลัวกาล	ข้อหนึ่งเป็นเห็นพญาหงส์ ทั้งหลายตรงบินเตรในเวหน แลเห็นกาลางดำรงตน เข้าระคนคบค้ำกับกาก็ แล้วเคารพนบนอบยอบตัว เกรงกลัวเหล่ากาน่าบัดสี	อนึ่งฝันว่าพระยาเหมราษ เข้าปณฝุงกาจากนำถน คำรพนบนอบแล้วยอบตน เข้าระคนคบค้ำกับกาพาล
16	แพะไล่เสือเหลือง	ข้อหนึ่งว่าเนื้อไล่เสือหนี	ข้อหนึ่งเนื้อไล่เสือจนเสือหนี	อนึ่งฝันเห็นเนื้อสมันนั้นไล่ เสือ พยัคฆ์เมื่อเป็นหน้าเข้าป่า ใหญ่

**ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบความฝัน 16 ประการในอรรถกถามหาสุบินชาดกกับ
พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 3 สำนวน**

จากตารางการเปรียบเทียบอนุภาคความฝันข้างต้นทำให้ทราบว่าเนื้อหาโดยรวม
พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 3 สำนวนได้แก่ สำนวนเลขที่ 7 สำนวนเลขที่ 10 และ
สำนวนเลขที่ 196 นั้นยังคงรักษาเนื้อหาความฝันตามเดิมในอรรถกถามหาสุบินชาดก มีเพียง
รายละเอียดบางประการที่ได้แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามความรู้ความเข้าใจของกวี
ดังเช่น ในความฝันข้อที่ 1 สำนวนเลขที่ 196 อรรถกถามหาสุบินชาดกและอีก 2 สำนวนระบุว่า เป็นโค
อุสุภราช แต่สำนวนเลขที่ 196 ระบุว่า เป็นโคธรรมดา ไม่ได้มีลักษณะพิเศษ

ความฝันข้อที่ 6 ในอรรถกถามหาสุบินชาดกกล่าวถึง สุนัขจิ้งจอกปัสสาวะบนถาด
ทอง แต่ทั้ง 3 สำนวนระบุว่า เป็นสุนัข หรือในข้อที่ 8 เดิมอรรถกถามหาสุบินชาดกระบุว่า คนทั้งหลาย
มาตักน้ำใส่กะออมใหญ่ที่ล้อมรอบด้วยตุ่มน้อย แต่ละสำนวนระบุความฝันต่างกันไปคือ สำนวนเลขที่
7 กล่าวว่า บุรุษหาน้ำมาจากแม่น้ำขึ้นไปใส่ตุ่มใหญ่บนเรือนจนล้น สำนวนเลขที่ 10 ระบุว่า บุรุษ

หบน้ำ้ามาใส่ตุ่มใหญ่ที่ล้อมด้วยตุ่มน้อย ใส่แต่ตุ่มใหญ่จนล้น จำนวนเลขที่ 196 ระบุว่า คนชนน้ำมาเทใส่ตุ่มใหญ่จนล้น ไม่สนใจตุ่มน้อยที่เรียงรายอยู่บริเวณนั้น เห็นได้ว่าจำนวนที่เนื้อหาคล้ายคลึงกับอรรถกถาหมาสาสุบินชาตกที่สุดคือ จำนวนเลขที่ 10

ในความฝันข้อที่ 11 อรรถกถาหมาสาสุบินชาตกระบุว่าคนทั้งหลายนำแก่นจันทน์ไปแลกกับเปรียงเน่า หรือนมโคที่บูด ขณะที่ทั้ง 3 จำนวนกล่าวแต่เพียงว่า นำแก่นจันทน์ไปแลกกับนมโคที่หาง่าย ไม่ใช่บูดเน่า หรือในข้อที่ 14 อรรถกถาหมาสาสุบินชาตกระบุว่า เชียดตัวเล็กวิ่งไล่่งเห่าตัวใหญ่ ทั้ง 3 จำนวนได้เปลี่ยนจาก “เชียด” เป็น “กบ” และเพิ่มรายละเอียดเข้าไปนอกเหนือจากนั้นว่า งูนั้นจะกลายเป็นอาหารของกบด้วย หรือในความฝันข้อที่ 16 ที่ว่าด้วย เสือกัวแพะ กวีได้เปลี่ยนจาก “แพะ” เป็น “เนื้อ” อันหมายถึงสัตว์ประเภทกวาง

รายละเอียดดังกล่าวที่แตกต่างไปจากอรรถกถาหมาสาสุบินชาตกนั้นอาจเนื่องด้วยความเข้าใจที่แตกต่างไปส่งผลต่อการสร้างสรรค์เนื้อหา แต่รายละเอียดที่เปลี่ยนไปนั้นไม่ส่งผลต่อการทำความเข้าใจข้อความฝันและคำทำนายในอรรถกถาหมาสาสุบินชาตกให้คลาดเคลื่อนไปจากเดิม

3.2.2 การเปรียบเทียบเนื้อหาคำทำนายของทั้ง 3 จำนวนกับอรรถกถาหมาสาสุบินชาตก

ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างเนื้อหาจากคำทำนายทั้ง 16 ข้อดังกล่าวมาเรียงลำดับเปรียบเทียบ โดยฉบับใดที่มีการสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมผู้วิจัยจะขีดเส้นใต้หรือเนื้อหาที่ขาดหายจะเว้นเอาไว้เพื่อให้เห็นความแตกต่างได้ชัดเจน ซึ่งปรากฏรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ข้อ	เนื้อหาคำทำนาย			
	อรรถกถาชาตก	จำนวนเลขที่ 7	จำนวนเลขที่ 10	จำนวนเลขที่ 196
1	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. ฝนแล้ง นาข้าวแห้ง แล้ง ทุกข์ภิกขุภัยจะเกิด เหมือนมีฝนจะตกแต่ไม่ตก	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. ฝนฟ้าไม่ตก ทำให้พืชต่าง ๆ เสียหาย 3. สมณชีพราหมณ์ไม่มีผู้อุปถัมภ์ 4. ขุนนางจะเสื่อมเกียรติ	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม จะทำให้ยากจนข้นแค้น 2. พืชผลเสียหายแห้งแล้ง 3. สมณชีพราหมณ์ไม่มีผู้อุปถัมภ์ 4. ขุนนางทั้งหลายไม่ตั้งอยู่ในธรรม	1. - 2. ฝนจะไม่ตกตามฤดูกาล พืชสวนไร่นาจะเหี่ยวแห้ง <u>จะเกิด</u> <u>ข้าวยากหมากแพง</u> 3. <u>ขุนนางไม่ตั้งอยู่ในธรรม</u>
2	1. มนุษย์จะมีระคะตั้งแต่เด็ก ผู้หญิงจะมีบุตรตั้งแต่วัยเยาว์	1. เด็กหญิงจะมีบุตรตั้งแต่วัยเยาว์ 2. หญิง ชาย จะมัวเมาในกามคิษฐ์	1. เด็กหญิง - ชาย มีครอบครัวกันแต่วัยเยาว์ 2. <u>หญิงชาย ภายหน้าจะมัวเมาในกาม</u> หญิงจะคิษฐ์	1. เด็กหญิงจะมีบุตรตั้งแต่วัยเยาว์ 2. <u>หญิง ชายจะมัวเมาในกามคิษฐ์</u>
3	1. มนุษย์ไม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน 2. คนแก่ต้องพึ่งคนหนุ่มให้หาเลี้ยง	1. ลูกจะด่าพ่อแม่ หาเรื่องทะเลาะ 2. -	1. ลูกจะข่มเหงพ่อแม่ 2. <u>ผู้ใหญ่จะต้องอ่อนน้อมแก่เด็ก</u>	1. ลูกจะหยาบซ่าต่อพ่อแม่ 2. <u>พ่อแม่จะต้องง้อพึ่งพา</u> ลูกหลาน

ข้อ	เนื้อหาคำทำนาย			
	อรรถกถาชาดก	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
4	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. พระเจ้าแผ่นดินจะตั้งคนหนุ่มเป็นใหญ่ จะละทิ้งอำมาตย์เก่า	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่มีปัญญา 2. พระเจ้าแผ่นดินตั้งคนไม่ฉลาดไว้ปรีการาชการ	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่มีปัญญา 2. จะตั้งคนเขลาให้มีตำแหน่งใหญ่โต จากนั้นจะกดขี่ข่มเหงราษฎร 3. <u>ประชาชนไม่มีความสุข</u>	1. - 2. พระเจ้าแผ่นดินจะคบคนพาล 3. <u>ภายหน้าคนพาลผู้ไม่มีปัญญาจะได้ดี</u> 4. <u>ตุลาการทั้งหลายจะเห็นแก่สินบน</u>
5	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม ตั้งคนไม่มีธรรมเป็นผู้พิพากษา 2. ผู้พิพากษานั้นรับสินบนทั้งสองฝ่าย	1. - 2. ตุลาการรับสินบนจากคนทั้งสองฝ่าย	1. - 2. ตุลาการจะรับสินบนจากทั้งสองฝ่าย	1. - 2. ตุลาการจะรับสินบนจากทั้งสองฝ่าย
6	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. พระราชทานยศให้คนไม่มีสกุล 3. คนมีสกุลต้องพึ่งพาคนเหล่านั้น จึงยกบุตรสาวให้	1. - 2. ผู้ไม่มีชาติตระกูลได้ดี และจะข่มเหงประชาชน	1. - 2. ผู้ไม่มีสกุลจะได้ดี จากนั้นจะข่มเหงประชาชนทั้งหลาย	1. - 2. - 3. <u>ประชาชนจะลำเค็ญ</u> <u>เนื่องจากคนที่เป็นปราชญ์จะไปคบกับคนพาลแล้วมากดขี่ข่มเหง</u>
7	1. สตรีหลุมหลง ชู้ช่า 2. คอยสอดส่องหาชู้ 3. นำข่าวที่เตรียมไว้สำหรับหัวหน้า มาทำขม	1. สตรีชู้ช่า 2. ภรรยาคบชู้ เอาใจห่างสามี 3. -	1. ภรรยาจะหลอกลวงสามี นำทรัพย์ที่มีไปขาย 2. หลึงจะมีชู้ 3. -	1. - 2. - 3. - 4. <u>ภรรยาจะกดขี่ข่มเหงสามี</u>
8	1. พระเจ้าแผ่นดินทั้งหลายจะตกยาก 2. พระเจ้าแผ่นดินจะเกณฑ์คนชนบทเพาะปลูกให้แก่ตน 3. คนเหล่านั้นทำให้พระเจ้าแผ่นดินมั่งมีแต่ตนเองยากจน	1. - 2. พระเจ้าแผ่นดินจะบังคับให้ชาวบ้านหาทรัพย์มาให้ตนเอง 3. -	1. - 2. - 3. - 4. <u>เหล่าข้าราชการจะเอาเปรียบราษฎร ราษฎรกลัวจึงนำทรัพย์ของตนไปให้</u>	1. - 2. พระเจ้าแผ่นดินจะปล้นทรัพย์ราษฎร 3. ประชาชนจะอดใจ
9	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม เบียดเบียนประชาชน 2. ประชาชนถูกรีดส่วย พากันอพยพไปชนบท	1. พระเจ้าแผ่นดินข่มเหงประชาชน 2. ประชาชนพากันหนีเข้าป่า	1. พระเจ้าแผ่นดินข่มเหงประชาชน 2. ประชาชนพากันหนีเข้าป่า	1. พระเจ้าแผ่นดินข่มเหงประชาชน 2. บ้านเมืองที่คนคับคั่งจะร้าง ชาวบ้านพากันหนีเข้าไปในป่า
10	1. พระเจ้าแผ่นดินข้าราชการ สมณะพราหมณ์ และเทวดาจะไม่ดำรงในธรรม 2. ฝนตกไม่ทั่วฟ้า ตกมากตกน้อย หรือไม่ตกเลย	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม 2. อากาศนั้นน้ำไร ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิต	1. พระเจ้าแผ่นดินและเทวดาไม่อยู่ในธรรม ทำให้เกิดวิบัติ 2. ฝน น้ำ อากาศพื้นเพื่อน ทั้งสามโลกเกิดความวิปริต	1. เทวดาต่าง ๆ ที่รักษาเมืองจะละลายหน้าที่ 2. ฤดูต่าง ๆ จะพื้นเพื่อนไป

ข้อ	เนื้อหาคำทำนาย			
	อรรถกถาชาดก	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
11	1. ภิกษุจะเห็นแก่ปัจจัยมาก นำธรรมไปแลกกับปัจจัย 4	1. ภิกษุจะนำธรรมไปแลกกับวัตถุทาน	1. ภิกษุจะนำพระธรรมไปและกับวัตถุทานตามที่ใจปรารถนา โดยไม่ละอายต่อบาป	1. ภิกษุจะนำธรรมะทั้งหลายไปขายกิน
12	1. พระเจ้าแผ่นดินจะเหยียดแก่ผู้ไม่มีสกุล ผู้ไร้ศีลธรรม 2. บุคคลผู้นั้นจะมีอำนาจ	1. พระเจ้าแผ่นดินจะยกคนพาลให้เป็นใหญ่ 2. - 3. จะย้ายปราชญ์ให้อยู่ในอำนาจ	1. พระเจ้าแผ่นดินจะประพฤติพาล 2. - 3. ย้ายปราชญ์ทั้งหลาย จนสิ้นวงศ์ตระกูล	1. - 2. - 3. ผู้เป็นปราชญ์จะตกต่ำ 4. ผู้มีตระกูลจะเสื่อมยศ
13	1. พระเจ้าแผ่นดินจะเหยียดแก่ผู้ไม่มีสกุล ให้เป็นใหญ่ 2. ผู้ที่ฉลาดจะไม่มีใครเชื่อถือคำพูด 3. ภิกษุผู้ทรงศีลไม่มีใครเชื่อฟัง	1. พระเจ้าแผ่นดินมีจิตอุกตลยกย่องพรให้เป็นใหญ่ 2. - 3. -	1. พระเจ้าแผ่นดินจะประพฤติพาล ยกย่องคนที่ไร้ชาติตระกูลให้เป็นใหญ่ 2. - 3. -	1. พระเจ้าแผ่นดินจะประพฤติพาล แต่งตั้งคนพาลให้มียศศักดิ์ 2. - 3. -
14	1. สามเณรจะเชื่อฟังภรรยา 2. ภรรยาใจอำนาจสั่งสามเณรเหมือนทาสรับใช้	1. สามเณรจะเชื่อฟังภรรยา 2. หญิงจะไม่กลัวบาป สั่งสามเณรเหมือนทาสรับใช้	1. ฝ่ายสามเณรจะเชื่อฟังภรรยา 2. ภรรยาจะไข่มารยา สั่งสามเณรเหมือนทาสรับใช้	1. สามเณรเชื่อฟังภรรยาแต่โดยดี 2. ภรรยาจะกดขี่สามเณรแล้วตั้งทาส
15	1. พระเจ้าแผ่นดินไม่ฉลาดจะพระราชทานยศให้แก่คนโกลีซิดที่ทำงานเล็ก ๆ น้อย 2. คนที่ฉลาดไม่สามารถเลี้ยงชีพได้จะหันไปพึ่งพาคนเหล่านั้น	1. พระเจ้าแผ่นดินจะคบคนพาล แล้วตั้งไว้ในตำแหน่งใหญ่ 2. - 3. คนเหล่านั้นจะย้ายหนีเหล่าปราชญ์ 4. ผู้มีตระกูลจะสูญสิ้น	1. พระเจ้าแผ่นดินจะคบคนพาล แล้วตั้งในตำแหน่งใหญ่ 2. นักปราชญ์ทั้งหลายจะกลัวและไปเคารพนบนอบคนเหล่านั้น คนเหล่านั้นจะได้ดี	1. - 2. - 3. ผู้มีสกุลจะเป็นคนหยาบ 4. คนพาลจะย้ายหนีปราชญ์ 5. คนไม่มีสกุลจะได้ดีและจะข่มขี่ผู้มีสกุล
16	1. พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงธรรม 2. คนไม่มีสกุลจะเบียดเบียนคนมีสกุล 3. ภิกษุผู้ศีลจะทำร้ายภิกษุผู้มีศีล	1. - 2. - 3. พระสงฆ์จะถูกลบล้าง 4. ศิษย์จะคิดสู้ครู	1. - 2. - 3. ภิกษุผู้ศีลจะลบล้างภิกษุผู้มีศีล 4. ภิกษุที่บริสุทธิ์ และผู้เป็นเจ้าจะหลีกเลี่ยงหนีเข้าป่า 3. ศิษย์จะคิดสู้ครู	1. - 2. - 3. ภิกษุผู้มีศีลบริสุทธิ์จะตกยากและหมู่ภิกษุจะเริ่มลบล้างศีลธรรม 4. ศิษย์จะคิดสู้ครู 5. พระเจ้าแผ่นดินจะหนีจากพระราชวัง

ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาคำทำนายระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกและพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 3 สำนวน

จากตารางการเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่างอรรถกถา महाสุบินชาดก และพุทธทำนาย ความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 3 ส่วน ข้างต้นทำให้เห็นลักษณะสำคัญ 2 ประการดังนี้ คือ การรักษาเนื้อความและการตัดหรือเพิ่มเนื้อหาจากอรรถกถา महाสุบินชาดกดังต่อไปนี้

3.2.2.1 การรักษาเนื้อหาตามอรรถกถา महाสุบินชาดก

ในภาพรวมพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 3 ส่วน ยังคงรักษาเนื้อหาตามอรรถกถา महाสุบินชาดก คือ กล่าวถึงผลคำทำนายความฝันหลักที่ปรากฏตามอรรถกถา มหาสุบินชาดก แม้ไม่กล่าวถึงเนื้อหาโดยละเอียด แต่ยังคงสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาคำทำนายโดยรวมได้ตามที่ปรากฏในอรรถกถา มหาสุบินชาดก ตัวอย่างเช่น

ความฝันข้อที่ 3 ว่าด้วยเรื่องแม่โคชอกินนมลูกโค เนื้อหาคำทำนายในอรรถกถา มหาสุบินชาดกกล่าวไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) ผู้คนจะไม่มีใครอ่อนน้อมถ่อมตน 2) คนแก่จะต้องพึ่งพาอาศัยคนหนุ่มสาว ส่วนเลขที่ 7 และ 196 กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวได้ครบถ้วน ขณะที่เนื้อหาของส่วนเลขที่ 7 ระบุเพียงว่า ผู้เป็นลูกจะกล่าวให้ร้ายบิดามารดา ซึ่งยังคงเป็นเนื้อหาสำคัญที่ยังสัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดกอยู่

ในความฝันข้อที่ 4 ว่าด้วยการนำโคน้อยมาไถนาแทนโคใหญ่ ในอรรถกถา มหาสุบินชาดกกล่าวถึงคำทำนาย 2 ประการที่เป็นเหตุเป็นผลกัน คือ 1) พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงธรรม 2) พระเจ้าแผ่นดินที่ไม่ทรงธรรมนั้นจะตั้งคนหนุ่มให้เป็นใหญ่และจะละทิ้งอำมาตย์เก่า ส่วนเลขที่ 7 10 และ 196 กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวได้ครบถ้วน ตรงกับเนื้อหาในอรรถกถา มหาสุบินชาดก

หรือความฝันข้อที่ 9 ว่าด้วยเรื่องสระน้ำที่มีสัตว์ต่าง ๆ กินน้ำอยู่โดยรอบ แต่บริเวณริมสระกลับใส และตรงกลางขุ่นมัว มีเนื้อหาคำทำนาย 2 ประการ ได้แก่ 1) พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงธรรม 2) พระเจ้าแผ่นดินนั้นจะชุกตรีตราษฎรจนทมิฬพากันอพยพไปอยู่นอกเมือง ซึ่งเนื้อหาของ 3 ส่วนปรากฏว่าตรงตามเนื้อหาทั้ง 2 ประการในอรรถกถา มหาสุบินชาดก

ที่เด่นชัดอีกข้อหนึ่งคือความฝันข้อ 14 ว่าด้วยเรื่อง ผึ้งเขียดตัวเล็กไถ่งเห่าตัวใหญ่ อรรถกถา มหาสุบินชาดกระบุเนื้อหาคำทำนาย 2 ประการคือ 1) สามเณรจะเชื่อฟังคำสั่งภรรยา 2) ภรรยาจะข่มเหงสามีเหมือนทาสรบใช้ เนื้อหาของทั้ง 3 ส่วนตรงตามความเดิมในอรรถกถา มหาสุบินชาดก

3.2.2.2 การตัดเนื้อหาจากอรรถกถาหาสุบินชาดกและการเพิ่มรายละเอียด เนื้อหา

นอกเหนือจากการรักษาเนื้อหาความฝันตรงกับอรรถกถาหาสุบินชาดกแล้ว ยังพบว่าในเนื้อหาความฝันและคำทำนายบางข้อมีลักษณะการตัดเนื้อหาบางประการออก หรือเพิ่มเนื้อหาที่ไม่ปรากฏในอรรถกถาหาสุบินชาดกเข้าไปด้วย ซึ่งบางข้อความฝันปรากฏการตัดเนื้อหา คำทำนายออกวิธีเดียว แต่บางข้อปรากฏทั้งการตัดเนื้อหาและเพิ่มเติมเนื้อหาด้วย ดังตัวอย่างเช่น

ในความฝันข้อที่ 5 ใช้การตัดเนื้อหาออกเพียงวิธีเดียว โดยกล่าวถึงเรื่องม้าตัวหนึ่งมีสองปาก ในอรรถกถาหาสุบินชาดกระบุคำทำนาย 2 ประการคือ 1) พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม จะตั้งคนพาลเป็นผู้พิพากษา 2) ผู้พิพากษานั้นจะรับสินบนจากคู่ความทั้งสองฝ่าย เนื้อหาของทั้ง 3 ส่วนไม่ได้กล่าวถึงคำทำนายประการที่ 1) คงมุ่งให้กล่าวถึงคำทำนายว่าตุลาการที่รับสินบนมากกว่า แม้จะตัดเรื่องพระเจ้าแผ่นดินที่เป็นสาเหตุของปัญหาออก แต่ยังคงรักษาเนื้อหาอันเป็นใจความสำคัญของคำทำนายความฝันในข้อนี้ไว้อยู่

หรือในข้อที่ 13 ว่าด้วยเรื่องศีลาลอยน้ำ ในอรรถกถาหาสุบินชาดกระบุคำทำนายไว้ 3 ประการได้แก่ 1) พระเจ้าแผ่นดินจะยกย่องคนพาล 2) นักปราชญ์จะไม่มีใครเชื่อถือ คำพูด และ 3) ภิกษุผู้ทรงศีลจะไม่มีใครเชื่อฟัง ทั้ง 3 ส่วน กล่าวถึงเพียงคำทำนายประการแรกคือ พระเจ้าแผ่นดินจะยกย่องคนพาล และคนพาลเหล่านั้นจะข่มเหงราษฎร โดยไม่กล่าวถึงเนื้อหา คำทำนายข้อที่ 2) และ 3)

การตัดเนื้อหาออกแล้วเพิ่มเติมเนื้อหาเข้าไปในคำทำนายด้วย ปรากฏในความฝันข้อที่ 1 ว่าด้วยเรื่องโค 4 ตัว วิ่งมาจาก 4 ทิศ คล้ายจะชนกันแต่ก็ไม่ชนกัน เนื้อหา คำทำนาย กล่าวถึงคำทำนาย 2 ประการ ได้แก่ 1) พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ทรงธรรม และ 2) ไร่นาจะแห้งเสียหาย เนื่องจากฝนไม่ตกตามฤดูกาล โดยในภาพรวมของทั้ง 3 ส่วนยังคงรักษาเนื้อหา คำทำนายเดิมไว้คือ กล่าวถึงฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นเหตุให้พืชพันธุ์เสียหาย ในสำนวนเลขที่ 196 ไม่ได้กล่าวถึงคำทำนายประการแรกคือ การกล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงธรรม และทั้ง 3 ส่วนยังมีการเพิ่มเติมเนื้อหาเข้าไปด้วยคือกล่าวถึง สำนวนเลขที่ 7 และเลขที่ 10 กล่าวถึงเหตุการณ์ที่สมณชีพรามณ์นักบวชทั้งหลายจะไม่มีผู้ศรัทธาอุปถัมภ์ และทั้ง 3 ส่วนมีเนื้อหาเพิ่มเติมอีกประการคือ กล่าวถึงขุนนางทั้งหลายจะไม่ตั้งอยู่ในธรรม

อีกตัวอย่างหนึ่งที่มีทั้งการตัดเนื้อหาออกและเพิ่มเนื้อหาใหม่เข้าไปด้วย คือ ความฝันข้อที่ 16 ซึ่งเป็นข้อสุดท้าย ว่าด้วยเรื่องแพไล่เสือ ในอรรถกถาหาสุบินชาดกกล่าวถึงคำทำนาย 3 ประการได้แก่ 1) พระเจ้าแผ่นดินจะไม่ตั้งอยู่ในธรรม 2) คนไม่มีสกุลจะเบียดเบียนคนมีสกุล และ 3) ภิกษุผู้มีศีลจะอยู่ในอันตราย พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 3 ส่วน ไม่

กล่าวถึงคำทำนายข้อที่ 1) และ 2) แต่กล่าวถึงเรื่องภิกษุทุศีลจะลบลูและรังแกภิกษุผู้ทรงศีล ทั้ง 3 12สำนวนได้เพิ่มเติมเนื้อหาคือ ลูกศิษย์จะคิดจะคิดสู้กับครูอาจารย์ผู้มีคุณ นอกจากนี้ สำนวนเลขที่ 10 และ 196 ยังเพิ่มเติมเนื้อหาว่า พระสงฆ์หรือพระเจ้าแผ่นดินจะหนีเข้าป่าอีกด้วย ความฝันข้อที่ 16 นี้จึงเป็นข้อที่กวีได้เพิ่มเติมเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาตมากกว่าทุกข้อ

การเปรียบเทียบในตารางข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 3 สำนวนนอกจากมุ่งรักษาเนื้อหาเดิมของอรรถกถามหาสุบินชาต และยังคงเก็บเนื้อหาใจความสำคัญเดิมตามที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาตไว้อยู่ แต่รายละเอียดเนื้อหาในบางข้อไม่ปรากฏ ขณะเดียวกันได้มีการเพิ่มเนื้อหาคำทำนายเข้ามาด้วย ซึ่งจะพิจารณาเปรียบเทียบสำนวนโวหารของทั้ง 3 สำนวนที่มีลักษณะการสืบทอดและสร้างสรรค์โดยสัมพันธ์กันต่อไป

3.2.3 การเปรียบเทียบลักษณะสำนวนโวหารร่วมของทั้ง 3 สำนวน

ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะนำเนื้อความพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติทั้ง 3 สำนวน มาพิจารณาเพื่อให้เห็นถึงลักษณะสำนวนโวหารที่สัมพันธ์กัน ซึ่งปรากฏทั้งสิ้น 3 ประการคือ 1) ลักษณะร่วมระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10 2) ลักษณะร่วมระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196 และ 3) ลักษณะร่วมบางแห่งระหว่างสำนวนเลขที่ 7 เลขที่ 10 และเลขที่ 196 เหตุที่ไม่นำทั้ง 3 สำนวนมาเปรียบเทียบกันในหัวข้อเดียวเนื่องจาก สำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 196 มีเพียงแค่มูลักษณะที่สัมพันธ์กันบางประการ ซึ่งจะยกตัวอย่างสำนวนและอภิปรายดังต่อไปนี้

3.2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10

ผู้วิจัยได้ทำตารางเปรียบเทียบระหว่าง 2 สำนวนเพื่อให้สามารถพิจารณาเนื้อได้อย่างสะดวกดังนี้

ข้อ	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10
1	<p>ข้อซึ่งว่าโคอุสุภราช <u>งามประหลาดเติบโตใหญ่ดังไกรสร</u> <u>มาทั้งสี่ทิศอุทรอรอน</u> เข้าใกล้แล้วก็ไม่สู้ชน <u>ต่างคนกลับหกระเห็จหัน</u> กลับกลายหายสิ้นไม่สู้กัน <u>อัครจรรยเห็นเหตุจะเกิดมี</u> นานไปเบื้องหน้าประชาราช <u>หมู่ฆาอำมาตย์จะเสื่อมศรี</u> จะเกิดวิบัติในพื้นปฐพี <u>ทั้งมหาเมษีจะกลับกลาย</u> ให้ฝนฟ้าอาเพศเหือดแห้ง <u>ทั้งแต่แต่งถ่วงสินค้าขาย</u> จะทำไรเฝ้าล้าปากกาย <u>จะเสียหายหลายส่วนปกครอง</u> <u>ทั้งสมณะชีพราหมณาจารย์</u> <u>ไม่มีผู้จะภิบาลอุปลัมภ</u> <u>ท้าวพญาสามลไม่ทรงธรรม</u> <u>ทั้งอำมาตย์มนตรีก็พลอยตาม</u></p>	<p>ข้อหนึ่งว่าโคอุสุภราชประหลาดล้ำ <u>กายกำใหญ่โตประไพสร</u> <u>มาแต่ทิศทั้งสี่อุทรอรอน</u> ครั้นเข้าใกล้ก็ไม่ชนทุกคนตัว <u>ต้องกลัวกลับหนีทั้งสิ้น</u> จะบังเกิดวิบัติมหัศจรรย์ <u>คือมหันตมหาเมษีเมษินทร์</u> โตตั้งคัจฉังไฟฝนตก <u>แล้วหวนหกเหือดหายละลายสิ้น</u> จะยากยับคับแค้นข้างแผ่นดิน <u>ด้วยภูมินทร์ไม่ประกอบให้ชอบธรรม</u> <u>ทั้งแต่งแต่ข้าวงาที่นาไร</u> จะแห้งแล้งแห้งถ้วนจงครจำ <u>จนระย้ายากเพราะอัปปริย</u> <u>ทั้งสมณพราหมณาณารากร</u> <u>ท้าวพญาพาทนและมนตรี</u> <u>ไม่มีดีโดยตรงดำรงธรรม</u></p>

ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 1

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น สังเกตได้ว่าลักษณะโวหารที่คล้ายคลึงกันของ 2 สำนวนคือ เนื้อหาส่วนความฝันในบทแรกที่กล่าวถึง โคลงสุภราชซึ่งมาจากทิศทั้งสี่ จะเห็นว่ามีการใช้คำหรือกลุ่มคำสำคัญร่วมกันคือ คำว่า *โคลงสุภราช* *ประหลาด* *เติบโต* *ใหญ่* *สิทธิ์ฤทธิรอน* *เชิง* *ชิดจะชิดกัน* หรือในช่วงท้ายของเนื้อหาปรากฏสำนวนที่มีการใช้คำที่คล้ายคลึงกันทั้งหมด 3 วรรค ในคำว่า *ทั้งเต้าแดง* *แก้ว/ถั่ว งา... ทั้งสมณพราหม...* และ *ท้าวพญา...* เห็นได้ว่าในวรรคนั้น ๆ ไม่ได้คล้ายคลึงกันตลอด แต่มีการใช้คำอื่น ๆ มาเพิ่มเติมด้วย หรือตัวอย่างในข้อที่ 2 ว่า

ข้อ	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	
2	<p>ข้อหนึ่งซึ่งว่าไม่ตรมน้อย บ้างผลดอกออกช่ออยู่ครมคั่น ว่าหญิงชายภายนอกหน้าจะบ้ากาม จะส่องแสงเมถุนเป็นกาลี จะคลอตลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก จะอับอายชายหน้าระอาครัน</p>	<p>กะจ้อยร้อยไม่ควรจะเห็นชั้น เบื้องหน้านั้นจะเกิดซึ่งเหตุมี จะลวนลามคบชู้ประสมศรี แต่ล้วนเด็กตรมมีจะมีครม ประสาเด็กไม่ควรนาสรวลสันต์ เบื้องหน้านั้นจะเป็นแต่เช่นนี้</p>	<p>ข้อสองว่าไม่รุ่นจำเรียวศรี ลูกดอกออกงามอยู่ครมครัน คือหญิงชายภายนอกหน้าจะบ้ากาม ตรมรุ่นราคาหักซ่าเซ็น กุมาราก็จะรำด้วยราคแรง มีเมียผัวทั่วกันตั้งบรยาย จะคลอตลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก</p> <p>ไม่ครมที่จะมีผลพิกลฝัน ตั้งรุกขอันใหญ่หลวงทั้งปวงเป็น ทำอุทมาทุจริตนิมิตเหน จะรีบเล่นรักชู้หาชาย จะจงแดงตัวรักสมิครหมาย ตรมร้ายนารีจะมีครม ประสาเด็กดูงามดังความฝัน</p>

ตารางที่ 9 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 2

จากตารางพบว่าสำนวนโวหารที่คล้ายคลึงกันนั้นปรากฏทั้งในตำแหน่งคำกลอนเดียวกันและต่างที่กัน วรรคที่คล้ายคลึงกันคือวรรคแรกในตำแหน่งคำกลอนที่ 2 และ 3 ของทั้ง 2 สำนวน ซึ่งในวรรคมีคำสำคัญคือ “...ดอกออก...อยู่ครมครัน” และ “...หญิงชายภายนอกหน้าจะบ้ากาม” ส่วนถ้อยคำที่คล้ายคลึงแต่อยู่ต่างตำแหน่งกันนั้นกล่าวถึง เด็กผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ ซึ่งสำนวนเลขที่ 7 อยู่ในคำกลอนที่ 4, 5 และสำนวนเลขที่ 10 อยู่ในคำกลอนที่ 6, 7 แม้จะต่างตำแหน่งที่ปรากฏแต่ทำให้เห็นการใช้คำร่วมกันคือ *ตรม/ตรมมี จะมีครม* *ประสาเด็ก* หรือวรรค “*จะคลอตลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก*” ทั้งวรรค สำนวนโวหารที่คล้ายคลึงกันนั้นปรากฏอยู่ในช่วงต้นและช่วงท้ายของเนื้อหาในแต่ละข้อ ทำให้เห็นว่าการสร้างสรรค์เนื้อความเพิ่มเติมในส่วนกลางของคำทำนายด้วย

ข้อ	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	
4	<p>ข้อหนึ่งซึ่งว่าโคเคยไถนา เอาโคน้อยไถไถอยู่วุ่นวาย โคไม่เคยไช้แรงนั้นน้อย เบื้องหน้าท้าวพระยาสามล จะยกปราชญ์ผู้ฉลาดที่ว่าชอบ จะนับถือคนที่เป็นอุทาม จะให้เสนาปริรักษากิจ ไม่กลัวบาปหยาบข้าทหาร เหมือนกิ้งก่าได้ทองพองศรีษะ ตะคอกขู่มเหงไม่เกรงใจ พระราชราษฎ์ตื่นแตกแยกหนี เกิดเข็ญทั่วทั้งหญิงชาย</p>	<p>เทียบมาแล้วปล่อยให้หลุดหาย ก็ตะกายโคตติงตะบึงตน เพื่อนรอยปลอกเปลี่ยนให้เสียผล จะพิกลโมหาปัญญาทวม รู้ระบอบเคยไช้เป็นที่ถาม มิใช่นามชาติเชื้อพองษ์สกุล ขอบผิตมิได้รู้ตสุสุ โภพุนว่าตามอำเภอใจ ความชนะกลับแพ้ไขแก่ไข บ่าวไพร่ข่มขู่อยู่วุ่นวาย หลบลิ้ต่างต่างบังหนีหาย ไม่สบายด้วยเอาพาลเป็นเสนา</p>	<p>ข้อสี่ว่าโคใหญ่เคยไถแท้ ลูกโคน้อยถอยกำลังหังการ โคตโคนโชนไปไม่ได้รอย ไปเบื้องหน้าท้าวพระยาในสากล จะยกราชปรีชาผู้ว่าชอบ มาแต่งตั้งท้าวหวังว่างามครม เพ็งได้เป็นเสนาปริรักษากิจ ไม่กลัวบาปหยาบเขลาเป็นค้ำมูล ถ้อยคำสำคัญบังคับขู่ ได้สินบนคนแพ้พูดแก้แทน ไม่ได้เพลงได้บทกถเอาทรัพย์ ด้วยเสนาสามลใช้คนตี</p> <p>เจ้าของแก่ปล่อยออกนอกสถาน ไม่เคยงานตาดินตึงตะบึงคน ด้วยแรงน้อยหนึ่งเปลี่ยนให้เสียผล จะมีคณโมหาปัญญาทวม จากระบอบจะเอาพาลที่ชาญสนาม คนอุทามแท้ทาสชาติสกุล ขอบแลผิตมิได้รู้ตสุสุ โลโภพุนพูดแก้อำเภอแกน ตั้งกระหู่ศถาว่านาแสน ก็ทำแค่นุ่นเคื่องให้เมืองกะลี จะยากย้ราษฎ์ชุกซอนหนี จึงไม่เปร้ปรมาประาษการ</p>

ตารางที่ 10 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 4

จากตารางข้างต้นทั้งสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10 มีถ้อยคำและสำนวนโวหารที่สัมพันธ์กันปรากฏตอนช่วงต้นและกลางของเนื้อความ อยู่ในตำแหน่งคำกลอนเดียวกัน โดยมีถ้อยคำที่คล้ายคลึงกันคือ *โคเคยไถ... ..ตะบึง... ..เปลี่ยนให้เสียผล* หรือในวรรคที่เสียงคล้ายคลึงกันเช่น *เบื้องหน้าท้าวพระยา...* สำนวนเลขที่ 7 ใช้คำว่า “สามล” ต่อท้าย ขณะที่สำนวนเลขที่ 10 ใช้คำว่า “สากล” การใช้คำต่างกันบ้างดังกล่าวนั้นไม่ส่งผลต่อการทำความเข้าใจภาพรวมของตัวบท หรือในวรรคที่กล่าวถึงการแต่งตั้งเสนาในคำกลอนที่ 7 และ 8 ทั้ง 2 สำนวนมีโวหารที่คล้ายคลึงกันมาก โดยใช้ถ้อยคำที่เหมือนกันคือ *เป็นเสนาปริรักษากิจ ขอบผิตมิได้รู้* หรือ *ไม่กลัวบาปหยาบข้า* เป็นต้น โดยส่วนท้ายของข้อความฝันก็ได้เพิ่มเติมเนื้อความแตกต่างกันออกไปในแต่ละสำนวน

ข้อ	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10	
9	<p>ข้อหนึ่งซึ่งว่าประทุมชาติ ขอบนอกไสเย็นจนเห็นทราย นานไปกายหน้าจะมีเหตุ คือกษัตริย์จะตรัสนำควรม จะข่มเหงอาณาประชาราษฎร์ ราษฎ์จะร้อนอยู่วุ่นวาย จะยากแค้นแสนเข็ญไม่เป็นสุข หลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าขุม</p>	<p>สะอาดด้วยคงคาชลาลัย กลางขุ่นวุ่นวายล้วนเปลือกตม จงสังเกตุซึ่งหวานจะพาลขม จะหลอกลมโขนเล่นแทบตัวตาย ให้อยู่ในอำนาจกำหนดหมาย เที่ยวกระจายชุกซอนร้อนรม ระทมทุกข์ทอตัวเที่ยวมั่วสุม กุมกันซ่อนเร้นจึงเย็นใจ</p>	<p>ข้อหนึ่งซึ่งว่าสระใหญ่ยวารี ชลรอบขอบเขตวิเศษใส คือกษัตริย์จะอุบัติพิทา ด้วยยากแค้นแสนเข็ญไม่เป็นสุข จะหลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าขุม</p> <p>ประกอบมีปทุมมาตาดาศา เบื้องกลางโคลกลลับขุ่นสะหนุหนนา หมู่ประชาราษฎร์จะร้อนรม ระทมทุกข์ถ้วนตัวเที่ยวมั่วสุม ประคองคัมพันเข็ญคอยเย็นใจ</p>

ตารางที่ 11 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 6

ในความฝันข้อที่ 9 ส่วนนวนโวหารของทั้ง 2 ส่วนวนที่คล้ายคลึงกันปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของเนื้อความ โดยมีจำนวนคำกลอนของแต่ละส่วนวนไม่เท่ากัน ซึ่งกล่าวถึงคำทำนายที่ว่า ราษฎรจะได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนจนต้องพากันหนีเข้าป่า ความคล้ายคลึงกันนั้นปรากฏตลอดทั้งบท โดยมีคำสำคัญที่ใช้ร่วมกันคือ *ยากแค้นแสนเข็ญไม่เป็นสุข ระทมทุกข์...ตัวที่ย่อมมีวสุม ... หนีหน้าเข้าป่าซุ่ม/ซุ่ม ...เย็นใจ* ทำให้เห็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือมีทั้งการสร้างสรรคและการสืบทอด กล่าวคือสร้างสรรคเนื้อความใหม่ในช่วงต้น และสืบทอดเนื้อความในบทสุดท้ายจากฉบับใดฉบับหนึ่ง หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนดังการเปรียบเทียบในความฝันข้อที่ 16 ว่า

ข้อ	สำนวนเลขที่ 7	สำนวนเลขที่ 10
16	<p>ขอหนึ่งว่าเนื้อไล่เสือหนี เบื้องหน้าเห็นจะมีซึ่งเหตุใหญ่ คือลูกศิษย์คิดจะนอกใจ ให้ครูไชร้อยู่ในเนื้อมือ จะตัดพ้อต่อทำอาจารย์ยะ ว่าขานแลกยับไม่นับถือ ฝูงคนก็จะบ่นระบือฤ เป็นคนซื่อก็จะยับยับอภัย จะลบหลู่พระสงฆ์ทรงศีลา ให้ระอาเนาจิตตั้งพิชหัววาย จะเลือกชนต้นหนืออกุ่นวาย ให้ละอายหมู่พาลจะลานลน จะละวัดวาแลอวาส. จนพาพวกนักปราชญ์เข้าไพรสมณต์ จำศีลภาวนารักษาตน จนสิ้นศาสนาพ้นได้ห้าพัน</p>	<p>ขอหนึ่งเนื้อไล่เสือจนเสือหนี ด้วยเหตุมีมันคงอย่าสงสัย คือศิษย์สู้อาจารย์ผู้ชาญไชโย ให้อยู่ในอำนาจของอาตมา อนึ่งไชรซึ่งจะได้แก่เหล่าสงฆ์ ซึ่งไม่ตรงต่อพระบาทศาสนา จะลบหลู่หมู่สงฆ์ทรงศีลา ให้ระอาออกตัวทวนกลั้วตน พระสงฆ์ศิลาบริสุทธิ์จะทรุดเศร้า ผู้เป็นเจ้าจะเข้าป่าพนาสณต์ ตามอิริยาบถพระทศพล สิ้นกั้วลวงเวียนด้วยเพียร</p>

ตารางที่ 12 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 7 และ 10

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 16

จากเนื้อหาความฝันข้อที่ 16 ของทั้ง 2 ส่วนวนปรากฏว่ามีถ้อยคำโวหารที่คล้ายคลึงกัน ในวรรคแรก สำนวนเลขที่ 7 ระบุว่า “เนื้อไล่เสือหนี” ส่วนสำนวนเลขที่ 10 เพิ่มเติมความว่า “เนื้อไล่เสือจนเสือหนี” หรือเนื้อความเดียวกันใช้ถ้อยคำต่างกันไปบ้าง แต่พบว่ายังใช้ถ้อยคำสำคัญที่เหมือนกัน ซึ่งกล่าวถึงศิษย์จะคิดล้างครู โดยทั้งสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10 เริ่มต้นความด้วยคำว่า “คือศิษย์/ลูกศิษย์” เหมือนกัน อีกทั้งปรากฏในตำแหน่งคำกลอนเดียวกันด้วย หรือถ้อยคำที่แม้อยู่ต่างตำแหน่งกันแต่คล้ายคลึงกันคือสำนวนเลขที่ 7 คำกลอนที่ 5 และสำนวนเลขที่ 10 คำกลอนที่ 4 ในวรรคที่ว่า “จะลบหลู่พระสงฆ์ทรงศีลา ให้ระอา...” หรือในบทสุดท้ายของแต่ละส่วนวนในวรรคที่คล้ายคลึงกันคือกล่าวถึง พระสงฆ์นักปราชญ์ต่าง ๆ จะพากันหนีเข้าป่า ซึ่งปรากฏการใช้คำไวพจน์ที่คล้ายคลึงกันคือ ไพรสมณต์ หรือพนาสมณต์ ที่หมายถึงป่า

จากการพิจารณาเปรียบเทียบเนื้อความของสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10 พบว่าถ้อยคำโวหารที่คล้ายคลึงกันนั้นมีทั้งความฝันและคำทำนายความฝัน ด้วยปรากฏคำหรือกลุ่มคำสำคัญที่เหมือนกันในทั้ง 2 ส่วนวน แม้จะมีการใช้คำที่แตกต่างกันออกไป แต่เห็นได้ชัดเจนว่าทั้ง 2 ส่วนวนมีความคล้ายคลึงกันอยู่มาก ทั้งวรรคที่คล้ายคลึงกันนั้นมีทั้งที่อยู่ในตำแหน่งคำ

กลอนเดียวกันและต่างตำแหน่งคำกลอนกัน รวมถึงจำนวนของคำกลอนในแต่ละข้อความผันที่มีจำนวนใกล้เคียงกัน ซึ่งนอกเหนือจากการใช้ถ้อยคำสำนวนที่คล้ายคลึงกันแล้ว ยังพบว่าในแต่ละสำนวนมีการเพิ่มเติมเนื้อหาเข้ามาอีกด้วย

3.2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และเลขที่ 196

การเปรียบเทียบสำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196 นี้ มีความคล้ายคลึงกับการอธิบายเปรียบเทียบในหัวข้อข้างต้นคือ ทำให้ทราบความสัมพันธ์ทางการใช้ถ้อยคำหรือสำนวนโวหารที่คล้ายคลึงกันระหว่าง 2 สำนวนดังกล่าว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อ	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
3	<p>ข้อสามแนวแม่โคที่อัน จะได้แก่กลบุตรอันเกิดมา คือหญิงหยาบบาป่ากุมาริน จะหยาบซ้ำแก่บิดมารดร ด้วยสิ้นลมข่มเหงครั้นคงไป</p>	<p>อันนี้โนว่าแม่โคควิน โปรดกิปรายทายนามิตนี้ พ่อแม่แก่ชราหมาหาบุตร ต้องมายอปลอบขอเผ่างอน หยาบซ้ำต่อบิดาชนนี้ มิได้มีทริโอตบปะอาย</p>

ตารางที่ 13 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 3

ในตารางข้างต้นเป็นเนื้อหาความผันข้อที่ 3 เห็นได้ว่าทั้ง 2 สำนวนมีการใช้ถ้อยคำที่คล้ายคลึงกัน 3 วรรค คือ ในคำกลอนที่ 1 จำนวน 2 วรรค กล่าวถึงข้อความผันว่าแม่โคจะกินนมลูกโค ซึ่งมีคำที่ใช้ร่วมกันคือ *แม่โค* ในวรรคแรก และคำว่า *ลูกโค ขอนมกิน* ในวรรคที่ 2 อีกตำแหน่งที่คล้ายกันแต่ปรากฏอยู่ต่างคำกลอนคือ วรรคที่ใช้คำว่า *จะหยาบซ้ำแก่บิดา...* สำนวนเลขที่ 10 กวีใช้คำว่า *มารดร* ต่อท้าย และสำนวนเลขที่ 196 ใช้คำว่า *ชนนี้* เป็นคำไวพจน์ที่มีความหมายเดียวกันคือ *แม่*

ข้อ	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
10	<p>ข้อพิกลว่าเห็นคนหนึ่งหญิงช้ำ สูงบ้างตบบ้างข้างกะไร คือกษัตริย์แลทศเทวา จึงให้บติเสียสวัสดิมงคล น้อยน้อยมากมากหลากประหลาด จะหอมมัวหัวหน้าโลกาไตร</p>	<p>อันนี้ฝันว่าคนหนึ่งหญิงกตอาหาร บ้างตบสูกคฤหระคนกันไป พระแยมโษษฐีโปรดพุทธฎีกา พระเสื่อเมืองทรงเมืองเรื่องฤทธิ เทวีอุอันรักษาศาสนา ผู้มีศีลก็จะเสียศีลาวัฒน์ ฝูงราษฎรจะอาพาธเจ็บไข้ ประเพณีปีเดือนก็เปื้อนปน</p>

ตารางที่ 14 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 10

หรือในความฝันข้อที่ 9 ทั้ง 2 สำนวนข้างต้นมีการใช้ถ้อยคำสำนวนที่คล้ายคลึงกันอยู่ในช่วงต้นของคือเป็นเนื้อหาความฝันเท่านั้น ในบทที่ 1 วรรคแรกกล่าวถึง คนกำลังหุงข้าว ทั้ง 2 สำนวนต่างใช้คำว่า *คนกำลังหุง* ในวรรคข้างต้น และวรรคที่ 2 ถ้อยคำที่เหมือนกันคือ *หลากลั่นพันวิสัย* ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เป็นสัมผัสบังคับด้วย ในวรรคที่ 3 และ 4 ถึงแม้จะมีโวหารต่างกันบ้างแต่สังเกตได้ว่าทั้ง 2 สำนวน มีคำที่คล้ายคลึงกันอยู่คือคำว่า *บ้าง ดิบ สุข* และ *ไหม้* โดยเป็นคำสำคัญที่ปรากฏในข้อความฝันจากเนื้อเรื่องของอรธกถามหาสุบินชาดกด้วย

ข้อ	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
13	<p>ข้อหนึ่งว่าแผ่นศิลาขึ้นลอยล่อง พุฟองสาครศรีเศวตโส คือกษัตริย์จะกำหนดด้วยไฟโล โดยมโนในทิวถิธรรม จะยกย่องชองชาติพาลา เป็นเสนามนตราตีข้า ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายนำ ได้ที่ทำตามถวิลมันจินดา</p>	<p>หนึ่งฝันเห็นศรีนั้นลอยน้ำ ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน พระทรงญาณบรรหารให้เห็นพลัน ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล จะยกย่องหมู่ชาติอื่นต่ำข้า ให้เป็นเอกอัครเสนาในสถาน ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายการ ได้ที่พวงพาลสำราญใจ</p>

ตารางที่ 15 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 13

ในความฝันข้อที่ 13 ทั้ง 2 สำนวนมีเนื้อความเพียง 2 บท ปรากฏมีการใช้ถ้อยคำสำนวนที่คล้ายคลึงกันในบทที่ 2 กล่าวถึงการจะยกย่องคนพาลให้มีตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งคนพาลเหล่านั้นจะใช้อำนาจในทางไม่ดี โดยในวรรคแรกทั้ง 2 สำนวนต่างใช้คำว่า *จะยกย่อง...ชาติ* จากนั้นใช้คำขยายต่างกันไป สำนวนเลขที่ 10 ใช้คำว่า *พาลา* สำนวนเลขที่ 196 ใช้คำว่า *ตัวข้า* และในบาทสุดท้ายมีคำที่คล้ายคลึงกันคือ *ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนาย...* ทั้ง 2 สำนวน หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่จำนวนคำกลอนต่างกัน แต่ถ้อยคำที่คล้ายคลึงกันปรากฏอยู่ ดังว่า

หรือปรากฏว่าเนื้อความที่คล้ายคลึงนั้นอยู่ต่างตำแหน่งคำกลอนกัน เช่น ความฝันข้อที่ 9 ซึ่งในสำนวนเลขที่ 196 ปรากฏว่ามีการแทรกรายละเอียดเนื้อความเข้าไปในช่วงกลางเพิ่มขึ้นด้วยดังตารางต่อไปนี้

ข้อ	สำนวนเลขที่ 10	สำนวนเลขที่ 196
9	<p>ข้อหนึ่งไซ้ว่าสระใหญ่ยาวรี ประกอบมีปทุมมาศดาชดา ชลรอบขอบเขตวิเศษใส เบื้องกลางโคลกลับขุนสะหนุนหนา คือกษัตริย์จะอุบัติบิชา หมูประชาราษฎรจะร้อนรม ด้วยยากแค้นแสนเข็ญไม่เป็นสุข ระทมทุกขัถวันตัวเที่ยวมั่วสม</p>	<p>อนึ่งฝันว่าสระประทุมมา มีหมูกุ้งกุ่มภามัจฉาหอย วาริรอบขอบใสมีไข่น้อย กลางกลับถอยขึ้นขุนสนุนมี พระทรงญาณบรรหารให้เห็นเหตุ ว่าประเทศที่สุขเกษมศรี กษัตริย์ทรงสืบพงศ์ประเพณี เป็นบุรีที่ประทุมประชากร</p>

	<p>จะหลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าซุ่ม ประคองคัมพันเข็มค้อยเย็นใจ</p>	<p>จะแรมร้างว่างราเป็นป่าแฉม ทงคาแฝกแซมขึ้นสลอน ทางชลวิกกลายเป็นชายดอน ราษฎรจะร้อนแรมสุขทุกเดือนปี ด้วยกรรมแห่งสัตว์วิบัติเป็น ไม่เคยเห็นก็เห็นเป็นถ่านถี้ น้ำกลางขุนขึ้นคือมนตรี จำย้ายปีทาประชาชน จะรุกรานแก่ไพร่ไร้ระดม คัดขี่มเอาทรีพ้อยอยู่สับสน ในเดือนนอกเดือนไซ้เปื้อนปน สุดจะทนที่จะทานด้วยการรุม การหลงแล้วก็ได้ทำการนาย พวกไพร่ราษฎรพลัดพรายเข้าช่องสุม จะหลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าซุ่ม ประคองคัมพวงเข็มค้อยเย็นใจ</p>
--	--	--

ตารางที่ 16 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนระหว่างสำนวนเลขที่ 10 และ 196

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ข้อที่ 9

จากตารางข้างต้นเห็นได้ว่าช่วงต้นวรรคที่คล้ายคลึงของ 2 สำนวนอยู่ในบทแรก บาทที่ 4 สื่อถึงน้ำกลางบ่อที่ขุ่นข้น โดยใช้คำว่า กลาง...กลีบ ขุ่น นอกจากนี้ยังใช้คำว่า สะนุ่น/สะหนุ่น อันเป็นชื่อไม้ชนิดหนึ่งที่เติบโตในน้ำ ปรากฏคล้ายกันทั้ง 2 สำนวน และในบทสุดท้ายทั้ง 2 สำนวนใช้สัมผัสเสียงเดียวกันคือ กลอนอุม คำที่เป็นสัมผัสบังคับก็เป็นเสียงเดียวกันคือคำว่า *สุม ซุม และคุม* ซึ่งในบทสุดท้ายยังใช้โวหารที่คล้ายคลึงกันคือ “หลบหลีกหนีหน้าเข้าป่าซุ่ม ประคองคัม... เข็ม...เย็นใจ” นอกจากโวหารที่คล้ายคลึงกันแล้ว เห็นได้ว่าในสำนวนเลขที่ 196 นั้น มีการเพิ่มเติมเนื้อหาช่วงกลางเข้ามาด้วย

การเปรียบเทียบสำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196 ทำให้เห็นว่าทั้ง 2 สำนวนมีการใช้ถ้อยคำที่คล้ายคลึงกันในบางวรรค โดยไม่มากเท่ากับความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนเลขที่ 7 กับสำนวนเลขที่ 10 โดยจะอภิปรายความสัมพันธ์ของทั้ง 3 สำนวนในหัวข้อต่อไปดังนี้

3.2.3.3 ความสัมพันธ์บางประการระหว่างสำนวนเลขที่ 7 เลขที่ 10 และเลขที่ 196

เหตุที่ผู้วิจัยไม่ได้นำสำนวนเลขที่ 196 ไปเปรียบเทียบในข้อ 3.2.3.1 ด้วยเห็นว่า สำนวนเลขที่ 196 นี้ ไม่ได้สัมพันธ์กับสำนวนเลขที่ 7 มากเท่าสำนวนเลขที่ 10 และถ้อยคำส่วนที่สัมพันธ์นั้นปรากฏอยู่คนละตำแหน่งคำกลอน จึงนำมาเทียบให้เห็นบางลักษณะที่มีคล้ายคลึงกัน โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ การใช้คำหรือสำนวนโวหารที่คล้ายคลึงกัน และการใช้สัมผัสภายในบทและระหว่างบทที่คล้ายคลึงกัน การพิจารณา 2 ประเด็นดังกล่าวจะสามารถทำให้เข้าใจลักษณะเนื้อความที่สัมพันธ์กันของทั้ง 3 สำนวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) การใช้ถ้อยคำที่คล้ายคลึงกัน

ความฝันข้อที่ 1

ให้ฝนฟ้าอากาศเหือดแห้ง จะทำไมไรไถนาลำบากกาย	ทั้งเต้าแดงถั่วงาสินค้าขาย จะเสียหายหลายส่วนบ่ควรเปน (สำนวนเลขที่ 7)
ทั้งแดงเต้าขาวงาที่นาไร จะแห้งแล้งแพงถั่วจนจรวงจำ	ผลไม้หมากพุ่มไม่ดูขำ จนระย้ายากเพราะอัปปริย (สำนวนเลขที่ 10)
จะลำบากยากเย็นกับไพร่พล ต้นข้าวเต้าแดงเที่ยวแห้งไป	ด้วยฝนไม่ตกมาในนาไร ผลไม้ม่วงปรางจะบางเบา (สำนวนเลขที่ 196)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า ทั้ง 3 สำนวนดังกล่าวมีการใช้ถ้อยคำที่คล้ายคลึงกันโดยปรากฏอยู่ต่างวรรค คือคำว่า *ข้าว เต้าแดง* หรือ *ผลไม้* สำนวนเลขที่ 7 ปรากฏอยู่ในวรรครับ สำนวนเลขที่ 10 อยู่ในวรรคระดับและรับ ส่วนสำนวนเลขที่ 196 อยู่ในวรรครองและส่ง แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของทั้ง 3 สำนวน ที่อาจรับเนื้อความมาจากฉบับใดฉบับหนึ่ง โดยคำดังกล่าวที่ใช้นั้นเป็นถ้อยคำที่คล้องจองกันและจดจำได้ง่าย จึงมีผลต่อการท่องจำและนำเนื้อหามาเป็นหลักในการสร้างสรรค์ต่อ

หรือความฝันข้อ 6 ที่กล่าวถึงบุคคลนำถาดทองไปรองให้สุนัข จึงจอกปัสสาวะ ทั้ง 3 สำนวนมีเนื้อความดังต่อไปนี้

ข้อหนึ่งเห็นประหลาดว่าถาดทอง คือพวกเผ่าเหล่าชาติไม่มีพันธุ์	สุนัขปองขึ้นนั่งให้เห็นขัน ได้รางวัลเลื่อนเป็นที่เสนินาย (สำนวนเลขที่ 7)
ข้อหกวิปลาสว่าถาดทอง คือพวกเผ่าเหล่าปราณพาลทมิฬ	สุนัขปองขึ้นนั่งดังถวิล ได้ที่ถิ่นเศรษฐีเสนินาย (สำนวนเลขที่ 10)
อนึ่งฝันว่าสุวรรณภักษนทอง เอือนโอรุโพรตพุทรวาทิ	สุนัขปองขึ้นนั่งน้าบัตสี ว่าพาลาจะได้ที่เสนานาย (สำนวนเลขที่ 196)

ถ้อยคำของสำนวนเลขที่ 7 และ 10 ในวรรคระดับปรากฏความคล้ายคลึงกันผิดแต่คำว่า *ประหลาด* และ *วิปลาส* เท่านั้น และในวรรครองมีการใช้คำต้นวรรคว่า *คือ พวกเผ่าเหล่า* เหมือนกัน และทั้ง 3 สำนวนปรากฏว่ามีการใช้คำที่คล้ายคลึงกันคือ *สุนัขปองขึ้นนั่ง* ในวรรครับ และคำ *เสนินาย* หรือ *เสนานาย* ในวรรคส่ง

2) การใช้เสียงสัมผัสภายในบทและระหว่างบทที่คล้ายคลึงกัน

กล่าวคือ ทั้ง 3 สำนวนใช้คำที่มีเสียงสัมผัสเหมือนกันหลายบท ปรากฏอยู่ในตำแหน่งคำรับสัมผัสเดียวกันซึ่งเป็นสัมผัสบังคับตามฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ ดังเช่น ความฝันข้อที่ 2

ข้อหนึ่งซึ่งว่าไม้ดรุณน้อย บ้างผลิดอกออกกชอยู่ครามครัน	กะจ้อยร่อยไม่ควรจะเห็นขัน เบื้องหน้านั้นจะเกิดซึ่งเหตุมี (สำนวนเลขที่ 7)
---	--

ข้อสองว่าไม้รุ้นจำเรียวศรี ลูกดอกออกงามอยู่ครามครัน	ไม่ควรที่จะมีผลพิกลฝัน ตั้งรุกข์อันใหญ่หลวงทั้งปวงเป็น (สำนวนเลขที่ 10)
--	---

อนึ่งฝันว่าไม้รุ้นจำเรียวผล ทรงสัตยาตรัสทายทำนายปลัน	ดูวิกลเหมือนไม้ใหญ่ในไพรส์ถ์ ภายหน้านั้นชายหญิงจะทิ้งราว (สำนวนเลขที่ 196)
---	--

จากตัวบทของทั้ง 3 สำนวนข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่าใช้กลอนอันในการรับส่งสัมผัส ในวรรครับทั้ง 3 สำนวนคือสำนวนเลขที่ 7 10 และ 196 ใช้คำต่างกันออกไปคือ ขัน “ฝัน” และ “สัจ” ตามลำดับ ในวรรครองสำนวนเลขที่ 7 และ 10 ใช้คำเหมือนกันคือ “ครัน” ในวรรคส่งสำนวนเลขที่ 7 และ 196 ใช้คำเหมือนกันคือคำว่า “นั้น” ซึ่งในภาพรวมของความฝันข้อนี้ แต่ละสำนวนมีเพียงการใช้คำรับสัมผัสที่คล้ายคลึงกัน ใช้สำนวนโวหารบรรยายต่างกันไปตามความคิดของกวี หรือเนื้อความในความฝันข้อ 6 ว่า

คือพวกเผ่าเหล่าชาติไม่มีพันธุ์ จะกระทำย่ำผู้ปรีปราษฎ์ จะเอิบอ้มยศจากนตาลาย	ได้รางวัลเลื่อนเป็นที่เสนินาย อันเชื้อชาติพงษ์สกุลจะสูญหาย มีทรัพย์หลายจึงจะนับว่าผู้ดี (สำนวนเลขที่ 7)
--	--

คือพวกเผ่าเหล่าปราณพาลทมิฬ	ได้ที่ถิ่นเศรษฐีเสนา นาย
จะกระทำย่ำยีผู้ปรีชาชาญ	คือเชื้อชาติสกุลให้สูญหาย
ผู้หลอโหดโหดเฉาที่เมามาย	เห็นทรัพย์หลายฝ่ายชมว่าสมควร
	(สำนวนเลขที่ 10)

เอื้อนโอษฐ์โปรดพุทธรวาที	ว่าพาลาจะได้ที่เสนา นาย
จะหยิ่งยศมาสำหรับไม่นบราช	เสพยสังวาสคบพาลสมานหมาย
เหมือนขมื่นขย่ำย้าปูนละลาย	ทั้งไพร่นายจะคะนองลำพองพาล
	(สำนวนเลขที่ 196)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า ในตำแหน่งสัมผัสบังคับของทั้ง 3 สำนวน ใช้กลอนอายุ ในบาทแรก ทั้ง 3 สำนวนใช้คำเดียวกันคือคำว่า “นาย” เพื่อส่งสัมผัส ส่วนในบาทที่สอง สำนวนเลขที่ 7 และ 10 ใช้ คำว่า “สูญหาย” แม้สำนวนเลขที่ 196 ใช้คำว่า “หมาย” ให้ต่างออกไป แต่ก็ยังคงเป็นการส่งสัมผัสเสียงเดียวกัน รวมถึงในบาทสุดท้ายของสำนวนเลขที่ 196 ที่ใช้ คำสัมผัสต่างออกไปจาก 2 สำนวนข้างต้น ซึ่งยังคงใช้กลอนอายุในการรับสัมผัส

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติทั้ง 3 สำนวนข้างต้น มีความสัมพันธ์กันทั้งระดับคำและกลุ่มคำ แสดงให้เห็นความสำคัญประการหนึ่งคือ มีลักษณะของการสืบทอดโดยพิจารณาได้จากตำแหน่งสัมผัสบังคับที่ใช้ถ้อยคำเดียวกัน เสียงตัวสะกดเดียวกัน หรือมีคำหลักในวรรคต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจมีการสืบทอดถ้อยคำสำนวนมาจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับใดฉบับหนึ่ง

3.2.4 ความแตกต่างของถ้อยคำและสำนวนโวหารของทั้ง 3 สำนวน

ถึงแม้ทั้ง 3 สำนวนดังกล่าวจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งการใช้คำ กลุ่มคำ ใช้สัมผัสในหรือสัมผัสระหว่างบทที่เป็นสัมผัสบังคับ แต่ก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างทั้ง 3 สำนวนด้วย โดยเนื้อความที่แตกต่างกันจะใช้ตัวอักษรหนา เช่น ในความฝันข้อ 2 ที่ว่าต้นไม้น้อยออกดอกผลเหมือนไม้ใหญ่ โดยมีเนื้อความดังต่อไปนี้

ข้อหนึ่งซึ่งว่าไม้ตรุนน้อย	กะจ้อยร้อยไม่ควรจะเห็นชั้น
บ้างผลิดอกออกช่ออยู่ครามคั่น	เบื้องหน้านั้นจะเกิดซึ่งเหตุมี
ว่าหญิงชายกายหน้าจะบ้ากาม	จะลวนลามคบชู้ประสมศรี
จะส่องเสพเมถุนเป็นกาลี	แต่ล้วนเด็กตรุนีจะมีครรรภ์

จะคลอตลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก
จะอับอายขายหน้าระอาครัน

ข้อสองว่าไม่รู้จำเริญศรี
ลูกดอกออกงามอยู่ครามครัน
คือหญิงชายภายนอกหน้าจะบ้ำกาม
ตรุณรุ่นราคาหักชำเซ็น
กุมาราก็จะร่าด้วยราคแรง
มีเมียผัวทั่วกันตั้งบรรยาย
จะคลอตลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก

อนึ่งฝันว่าไม่รู้จำเริญผล
ทรงสัตยาตรัสทายทำนายพลัน
จะคบชู้สู่หาสมาคม
กุมาริจะมีบุตรแต่รุ่นราว

ประสาเด็กไม่ควรนำสรवलันต์
เบื้องหน้านั้นจะเป็นแต่เช่นนี้

(สำนวนเลขที่ 7)

ไม่ควรที่จะมีผลพิกลฝัน
ตั้งรุกข์อันใหญ่หลวงทั้งปวงเป็น
ทำอุทามทุจริตนิमितเหิน
จะริบเล่นรักชู้สู่หาชาย
จะจงแต่ตั้งตัวรักสมัครหมาย
ตรุณร้ายนารีจะมีครรรภ์
ประสาเด็กดูงามดังความฝัน

(สำนวนเลขที่ 10)

ตวิกลเหมือนไม้ใหญ่ในไพรสัณฑ์
ภายหน้านั้นชายหญิงจะทิ้งราว
เสพย์สมกันแต่แรกเพ็งรุ่นสาว
อายุไม่ยาวยากเย็นด้วยเข็ญมี

(สำนวนเลขที่ 196)

รายละเอียดข้างต้นทำให้ทราบว่าแต่ละสำนวนมุ่งอธิบายว่า ผู้คนทั้งเด็กผู้ใหญ่ชายหญิงจะมากด้วยราคะ ผู้หญิงจะตั้งครรรภ์แต่เยาว์วัย ไข้โหวหารถ้อยคำบรรยายแตกต่างกันออกไปคือสำนวนเลขที่ 7 ระบุว่าภายหน้านั้นชายหญิงจะพากันคบชู้เสพลังวาส ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ชั่วร้าย ในวรรณคดีว่า “จะลวนลามคบชู้ประสมศรี จะล่องเสพลเมถุนเป็นกาลิ” และการกระทำดังกล่าวนั้น “จะอับอายขายหน้า” ไปในเบื้องหน้า

สำนวนเลขที่ 10 นี้ก็ว่าได้บรรยายรายละเอียดมากกว่าทุกสำนวน โดยระบุว่าเด็กผู้หญิงจะมีพฤติกรรมเล่นชู้สู่ชาย ขณะที่เด็กชายก็จะเริ่มมีกำหนด ให้ความสำคัญกับความสวยงามซึ่งไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมกับวัยนี้ ดังวรรคที่ว่า “ตรุณรุ่นราคาหักชำเซ็น จะริบเล่นรักชู้สู่หาชาย กุมาราก็จะร่าด้วยราคแรง จะจงแต่ตั้งตัวรักสมัครหมาย” ก็จะพากันเป็น “เมียผัวทั่วกันตั้งบรรยาย” เป็นการอธิบายความมากกว่าสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 196

ขณะที่สำนวนเลขที่ 196 ที่มีจำนวนคำกลอนน้อยที่สุดได้อธิบายถึง ชายหญิงจะละทิ้งแนวทางความประพฤติที่ดี พากันผิดประเวณีคบชู้ หญิงสาวจะมีลูกตั้งแต่เล็ก ในวรรค “ภายหน้านั้นชายหญิงจะทิ้งราว จะคบชู้สู่หาสมาคมเสพย์สมกันแต่แรกเพ็งรุ่นสาว” และ “กุมาริจะมีบุตรแต่รุ่นราว” โดยชี้ให้เห็นผลของการกระทำในวรรคที่ว่า “อายุไม่ยาวยากเย็นด้วยเข็ญมี” เป็นรายละเอียดที่

กวีเพิ่มเติมขึ้นมาและแตกต่างจากสำนวนอื่นซึ่งอธิบายเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้งหมดภายในสี่คำกลอน

ในความฝันข้อ 13 ที่ว่า แผ่นศิลาลอยน้ำ โดยปรากฏโวหารแต่ละสำนวนดังต่อไปนี้

<p>ข้อหนึ่งว่าแผ่นศิลาใหญ่ ยกศิลาทิ้งใดในลำธาร คือกษัตริย์กำจัดด้วยโลโภ จะยกย่องเหล่าไพร่เป็นนายคน</p>	<p>บุคคลผู้หนึ่งใช้แรงจ้าน ก็บันดาลลอยฟุ้งพิกล ตามมโนใจรักอภัยกุล จะร้อนรนข่มเหงไม่เกรงใจ</p>
---	--

(สำนวนเลขที่ 7)

<p>ข้อหนึ่งว่าแผ่นศิลาขึ้นลอยล่อง คือกษัตริย์จะกำหนดด้วยโพล จะยกย่องช่องชาติพาลา ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายนำ</p>	<p>ฟูฟองสาครเรศวิเศษโส โดยมโนในที่วิถิธรรม เป็นเสนามนตรีว่าติข่า ได้ที่ทำตามถวิลมั่นจินดา</p>
---	--

(สำนวนเลขที่ 10)

<p>หนึ่งฝันเห็นคิรินั้นลอยน้ำ พระทรงญาณบรรหารให้เห็นปลัน จะยกย่องหมู่ชาติอันต่ำช้า ให้ยศศักดิ์สืบสายเปนนายการ</p>	<p>ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล ให้เป็นเอกอักษณาในสถาน ได้ที่พวกวพาลสำราญใจ</p>
--	---

(สำนวนเลขที่ 196)

เมื่อพิจารณาตัวบทข้างต้นทั้ง 3 สำนวน พบว่ายังคงมุ่งกล่าวถึงเนื้อหาความฝันที่ว่า ศีลาลอยน้ำ มีคำทำนายคือ คนพาลจะได้รับการยกย่องให้มียศถาบรรดาศักดิ์ แต่ละสำนวนใช้โวหารถ้อยคำอธิบายต่างกันออกไปคือ สำนวนเลขที่ 7 ระบุว่ามิบุคคลผู้หนึ่ง นำศิลาไปทิ้งลงในน้ำ แต่ศิลานั้นกลับลอยน้ำขึ้นมาอย่างแปลกประหลาด ในวรรคที่ว่า “บุคคลผู้หนึ่งใช้แรงจ้าน ยกศิลาทิ้งใดในลำธาร ก็บันดาลลอยฟุ้งพิกล” ความดังกล่าวแตกต่างจากสำนวนเลขที่ 10 และ 196 ที่บรรยายเพียงแต่ศิลาลอยน้ำ ไม่ได้ระบุถึงบุคคลผู้กระทำ จากนั้นบรรยายคำทำนายว่า กษัตริย์ที่เต็มไปด้วยความโลภและมีจิตอภัยกุล จะยกย่องไพร่ให้ขึ้นเป็นนาย จากวรรคที่ว่า “คือกษัตริย์กำจัดด้วยโลโภ ตามมโนใจรักอภัยกุล จะยกย่องเหล่าไพร่เป็นนายคน” และสังคม “จะร้อนรน” เพราะคนพาลเหล่านั้นจะ “ข่มเหงไม่เกรงใจ”

ขณะที่สำนวนเลขที่ 10 บรรยายว่ากษัตริย์นั้นจะปรารถนาความโลภ คิดว่าเป็นวิถิทางที่ถูกต้อง โดยยกย่องคนพาลให้มียศถาบรรดาศักดิ์ ดังวรรคที่ใช้คำต่างออกไปว่า “คือกษัตริย์

จะกำหนดด้วยโพล โดยมโนในที่วิธธรรม จะยกย่องชองชาติพาลา เป็นเสนามนตรีว่าดีข้า” และคนพาลเหล่านั้นจะ “ได้ที่ทำตามถวิลมันจินดา” คืออาจประพุดร้ายตามลักษณะนิสัยแห่งคนพาล

สำนวนเลขที่ 196 นั้นกวีได้บรรยายความแตกต่างออกไปจาก 2 สำนวนข้างต้น คือ กวีไม่ใช่คำว่ากษัตริย์ แต่ใช้คำว่า “ผู้มีศักดิ์จะรักพาล” จากนั้นจึงกล่าวว่า “จะยกย่องหมู่ชาติอันต่ำช้า ให้เป็นเอกอัคเสนาในสถาน” มีผลคือ “ได้ทีพวกพาลสำราญใจ” เห็นได้ว่าวรรคสุดท้ายนี้มีเนื้อความคล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 10 คือกล่าวถึง คนพาลเหล่านั้นต่างมีความสำราญกับยศสถาบรรดาศักดิ์ที่ได้รับ กวีใช้คำบรรยายแตกต่างกันไป แต่ยังสามารถสื่อความมุ่งหมายได้เหมือนเดิมในทุกสำนวน

การพิจารณาเปรียบเทียบพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติทั้ง 3 สำนวนในประเด็นเรื่องการเพิ่มเติมเนื้อความโดยใช้ถ้อยคำและสำนวนโวหารอธิบายรายละเอียดของแต่ละสำนวน ทำให้ทั้ง 3 สำนวนดังกล่าวมีการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันบ้าง แต่ทว่าทุกสำนวนดังกล่าวไม่ได้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง และไม่ได้คล้ายคลึงกันทุกประการ กล่าวคือมีลักษณะของการสืบทอดที่สัมพันธ์กันคือ ตำแหน่งสัมผัสบังคับที่ใช้ถ้อยคำเดียวกัน เสียงตัวสะกดเดียวกัน หรือมีคำหลักที่ปรากฏในวรรคต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้การเพิ่มเติมเนื้อความที่แตกต่างกันไปของแต่ละสำนวน ดังกล่าวจึงนำมาซึ่งความหลากหลายของสำนวน และทำให้ทราบถึงความนิยมต่อเนื้อเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่แพร่หลายในอดีต

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ยังสัมพันธ์กับฉบับอื่นที่พบในภาคกลาง ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป ผู้วิจัยเชื่อว่าก่อนรวบรวมมาไว้ในหอสมุดแห่งชาตินี้ ทั้ง 17 ฉบับอาจกระจายอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ในภาคกลางมาก่อน เนื่องจากมีความคล้ายคลึงกับสำนวนต่าง ๆ ที่ปรากฏในภาคกลาง และแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ด้วยฉันทลักษณ์ ภาษาที่ใช้ ดังการอธิบายต่อไปนี้

3.3 การวิเคราะห์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในแต่ละภูมิภาคของไทย

3.3.1 ฉบับภาคกลาง

นอกจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าในท้องถิ่นภาคกลางยังมีฉบับอื่น ๆ ที่เป็นร้อยกรองกระจายอยู่อีก จึงได้พยายามรวบรวมต้นฉบับ โดยพบจำนวน 7 ฉบับที่ใช้ชื่อเรียกต่างกันไป และใช้อักษรย่อกำกับไว้ข้างท้ายดังต่อไปนี้

- 1) พระพุทธทำนาย ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร (พ.ต.)
- 2) พระพุทธทำนาย ฉบับวัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี (พ.ท.)
- 3) สุบินนิมิต ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี (พ.ก.)
- 4) ปัดเวนฝัน ฉบับเมืองเพชรบุรี (พ.พ.บ.)
- 5) สมุดไทยความฝันพระญาปัดเวน 16 ประการ ฉบับวัดโพธิ์บางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.พ.)
- 6) สมุดไทยนิมิตพญาปัดเวนฝัน 16 ข้อ ฉบับวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี (พ.ม.)
- 7) สมุดไทยพระยาปัดเวนทำนายฝัน ฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา จำนวนเลขที่ 1761 (พ.อ.)

โดยสอบทานลักษณะของตัวบทและประวัติที่มาโดยสังเขปของต้นฉบับทั้ง 7 จำนวน ดังนี้

- 1) พระพุทธทำนาย ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร (พ.ต.)
พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ ผู้วิจัยได้คัดสำเนามาจากหนังสือ *กาญจนสังฆปิตรานุสรณ์*¹ โดยเป็นฉบับพลัด กล่าวคือเนื้อความไม่ครบถ้วน ความขาดหายตั้งแต่หลังเนื้อหาความฝันข้อที่ 16 เมื่อสำรวจดูเนื้อความและสำนวนโวหารแล้ว พบว่ามีความคล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 และมีความน่าสนใจบางประการเมื่อเทียบกับฉบับอื่นในภาคกลาง

¹ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, บรรณาธิการ, *กาญจนสังฆปิตรานุสรณ์*, (กรุงเทพฯ: ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558)

2) พระพุทธทำนาย ฉบับวัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี¹ (พ.ท.)

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์เทพมงคลรังสี วัดเทวสังฆาราม(วัดเหนือ) พระอารามหลวง อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเอกสารประเภทสมุดไทยขาว ยังไม่มีเลขทะเบียนบัญชี ตัวอักษรที่ใช้เขียนเป็นเส้นดินสอ อักษรไทย ภาษาไทยหน้าละ 5 บรรทัด รูปแบบคำประพันธ์เป็นร้อยกรอง ประเภทกลอนสุภาพ ส่วนที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีทั้งสิ้น 16 หน้า ไม่ปรากฏประวัติต้นฉบับ ทั้งนามผู้แต่ง ผู้คัดลอก หรือระยะเวลาการแต่งหรือคัดลอก ลักษณะต้นฉบับเป็นฉบับพลัด เพราะความตอนท้ายขาดหายไป และมีความชำรุดบางแห่งในช่วงท้ายของเนื้อหา ตอนท้ายของเล่มปรากฏเรื่องตำราคู่มือเป็นภาพประกอบจำนวน 2 ภาพ

3) พุทธทำนายคำกลอน ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี (พ.ก.)

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือ *ประมวลไฉวนวาทของพระยาโกมารกุลมนตรี* โดยกล่าวว่านำสำนวนกลอนของเก่ามาพิมพ์ เพื่อรักษาไว้ไม่ให้สูญหาย และต้องการให้พุทธทำนายนี้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น ดังความว่า

...ในบรรดาหนังสือเก่า ๆ ของไทย คำกลอนเรื่องพุทธทำนาย เป็นเรื่องหนึ่งที่น่าอ่าน เพราะเป็นบทประพันธ์ที่ดี ทั้งในทางความรู้ทางสำนวนกลอน และทางสำนวนความ คำกลอนนั้นในเวลานี้มีอยู่น้อยฉบับ หาอ่านได้ยาก น่าจะรักษาของเก่าไว้มิให้สูญ ได้ตั้งใจมานานแล้วว่า จะพิมพ์ขึ้นให้อ่านกันแพร่หลายบัดนี้เป็นโอกาสที่จะพิมพ์ได้...²

4) ปัดเวนฝัน ฉบับเมืองเพชรบุรี (พ.พ.บ.)

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ พบในหนังสือ *วรรณกรรมปริบท 4 เรื่อง*³ ปรีวรรตและคันควาโดย ธนู บุญยรัตพันธุ์ ผู้ปรีวรรตไม่ได้กล่าวถึงที่มาของพุทธทำนายฉบับนี้ แต่เมื่อสอบถามเนื้อความแล้วผู้วิจัยพบว่าเป็นความเดียวกับสำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติ ความฝันและคำทำนายมีจำนวน 16 ข้อครบถ้วนตามอรรถกถามหาสุบินชาดก

¹ ฌนภัทร พิริโยธินกุล, “พระพุทธทำนาย ฉบับวัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี,” ใน *กาญจนสังขิปิตราสารณ*, อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ: ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558),

² พระยาโกมารกุลมนตรี, *ประมวลไฉวนวาทของพระยาโกมารกุลมนตรี*, (กรุงเทพฯ: เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดเมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส, ไม้ระบู่ปีที่พิมพ์), หน้า 168 – 172.

³ ธนู บุญยรัตพันธุ์, *วรรณกรรมปริบท 4 เรื่อง*, (กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์, 2523), หน้า 127 – 133.

5) นิมิตต์ฝนพระญาปัดเวน 16 ข้อ ฉบับวัดโพธิ์บางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา (พ.พ.)

พุทธทำนายพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ ผู้วิจัยคัดลอกมาจากสมุดไทยขาว เส้นหมึก อักษรไทย ภาษาไทย มีเนื้อหาจำนวน 38 หน้าสมุดไทย จากนั้นนำมาเทียบกับเนื้อหาในหนังสือโครงการอนุรักษ์และเผยแพร่เอกสารโบราณ หมวดวรรณกรรม เล่มที่ 1 วัดโพธิ์บางคล้า ของวัดโพธิ์บางคล้า อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่าเป็นความเดียวกัน โดยเนื้อความที่ปรากฏไม่ได้เรียงตามลำดับข้อความฝนเหมือนนอรรถกถามหาสุบินชาดก และเนื้อหาความฝนบางข้อความหายไปได้แก่ ข้อที่ 1 2 3 8 และ 9

6) นิมิตต์พญาปัดเวนฝน 16 ข้อ ฉบับวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี (พ.ม.)

พุทธทำนายพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ เก็บรักษาอยู่ที่วัดมะขาม อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี เป็นเอกสารสมุดไทยขาว เส้นหมึก มีเนื้อหาจำนวน 15 หน้า อักษรไทย ภาษาไทย สภาพขอบของสมุดไทยเริ่มชำรุด พุทธทำนายเรื่องนี้คัดลอกอยู่ต่อท้ายเรื่องพระสมุทโคดม หน้าปลาย

เมื่อถ่ายถอดเนื้อความแล้วพบว่า เป็นอีกฉบับหนึ่งที่มีความสมบูรณ์ มีเพียงส่วนต้นและความฝนข้อที่ 10 เท่านั้นที่ขาดหายไป

7) สมุดไทยพระยาปัดเวนทำนายฝน ฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา ลำานวนเลขที่ 1761 (พ.อ.)

พุทธทำนายความฝนพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ เก็บรักษาอยู่ที่สถาบันอยุธยาศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเอกสารสมุดไทยขาว เส้นหมึก เนื้อหาจำนวน 15 หน้าสมุดไทย อักษรไทย ภาษาไทย สภาพสมุดไทยเริ่มชำรุดมีเนื้อความขาดหายในช่วงท้าย เนื้อหาของพุทธทำนายความฝนพระเจ้าปเสนทิโกศลจารร่วมกับกฎหมายลักษณะพยาน และตำรายา

นอกจากพุทธทำนายความฝนพระเจ้าปเสนทิโกศล จำนวน 7 ฉบับข้างต้นที่เป็นฉันทลักษณ์แบบร้อยกรองแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า มีฉบับที่เนื้อความเป็นร้อยแก้วด้วย ปรากฏข้อมูลในสถาบันอยุธยาศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าชื่อ “พระยาปัดเวนทำนายฝน เลขที่ 3631” เป็นสมุดไทยขาว เส้นดินสอดำ อักษรไทย ภาษาไทย มีเนื้อความจำนวน 16 หน้า ยังไม่มีการปริวรรต แต่ปัจจุบันไม่พบเอกสารโบราณฉบับดังกล่าว จึงไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ในที่นี้ได้ ผู้วิจัยจะนำฉบับที่เป็นร้อยกรองจำนวน 7 ฉบับข้างต้นมาวิเคราะห์เท่านั้น และจะกล่าวถึงความหลากหลายของพุทธทำนายความฝนพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคกลางในการอภิปรายผลตอนท้ายของวิทยานิพนธ์

3.3.1.1 การเปรียบเทียบเนื้อหาและความสมบูรณ์ของแต่ละฉบับ

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับท้องถิ่นภาคกลางทั้ง 7 ฉบับ นั้น ต่างดำเนินเนื้อหาตามปัจจุบันวัตถุของอรรถกถามหาสุบินชาดก ดังนั้นแต่ละฉบับจึงมีเนื้อเรื่องไม่ต่างกัน โดยสามารถแบ่งเนื้อหาของแต่ละออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนนำ ส่วนความฝันและคำทำนาย และส่วนท้าย ความแตกต่างจึงอยู่ที่รายละเอียดภายในเรื่อง และความสมบูรณ์ของเนื้อหาซึ่งตรวจสอบแล้วสามารถสรุปได้จากตารางดังนี้

เนื้อหา		ฉบับ						
		พ.ต.	พ.ท.	พ.ก.	พ.พ.บ.	พ.พ.	พ.ม.	พ.อ.
ส่วนนำ		✓	ไม่สมบูรณ์	✓	✓	-	ไม่สมบูรณ์	✓
ส่วนความฝันและคำทำนาย (ลำดับข้อ)	1	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
	2	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
	3	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
	4	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	5	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	6	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	7	✓	✓	✓	✓	ไม่สมบูรณ์	✓	✓
	8	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
	9	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
	10	✓	✓	✓	✓	✓	ไม่สมบูรณ์	✓
	11	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	12	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	13	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	14	ไม่สมบูรณ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	15	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	16	-	✓	ไม่สมบูรณ์	✓	✓	✓	ไม่สมบูรณ์
ส่วนท้าย		-	ไม่สมบูรณ์	✓	✓	✓	✓	ไม่สมบูรณ์

ตารางที่ 17 แสดงการเปรียบเทียบเนื้อหาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล
ฉบับท้องถิ่นภาคกลาง

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า มีทั้งฉบับที่สมบูรณ์ ฉบับที่เป็นฉบับพลัด กล่าวคือฉบับที่ช่วงท้ายขาดหายหรือไม่สมบูรณ์คือ ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม (พ.ต.) กับฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา (พ.อ.) ฉบับที่ขาดหายช่วงต้นและกลาง คือฉบับวัดเทวสังฆาราม (พ.ท.) และวัดโพธิ์บางคล้า (พ.พ.) ฉบับที่เนื้อความบางส่วนเลื่อนหรือไม่ครบจำนวนคำกลอนคือ ฉบับวัดมะขาม (พ.ม.) และฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี (พ.ก.) ส่วนฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดคือ ฉบับเมืองเพชรบุรี (พ.พ.บ.) ผู้วิจัยพบว่าทั้ง 7 ฉบับมีเนื้อความคล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นอย่างมาก โดยพิจารณาจากวรรคแรกในส่วนนำซึ่งขึ้นต้นด้วยวรรคสดับ คือใช้คำว่า “ปางองค์” หรือ “ปางพระองค์” ยกเว้นฉบับวัดโพธิ์บางคล้าที่ไม่สามารถนำมาเทียบได้ ซึ่งจะอธิบายต่อไป อันแตกต่างจากสำนวนเลขที่ 7 และสำนวนเลขที่ 10 ที่ขึ้นต้นด้วยการใช้คำและสำนวนโวหารที่แตกต่างกันออกไป

ถึงแม้เนื้อความหลายฉบับขาดหายไปบางส่วน หรือบางแห่งเลื่อนจนไม่สามารถอ่านได้ แต่เนื้อหาที่เหลืออยู่ยังคงเพียงพอต่อการศึกษาวิเคราะห์ และปรากฏผลดังต่อไปนี้

3.3.1.2 การเปรียบเทียบพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลระหว่างฉบับภาคกลางกับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

เมื่อนำแต่ละฉบับมาศึกษาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบว่า ทั้ง 7 ฉบับนั้น มีความคล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นอย่างมาก โดยพิจารณาจากส่วนนำ ยกเว้นฉบับวัดโพธิ์บางคล้าที่ส่วนต้นขาดหาย และส่วนเนื้อหาของความฝันของแต่ละสำนวน แต่ส่วนท้ายของแต่ละสำนวนนั้นไม่สามารถเปรียบเทียบได้ เนื่องจากหลายสำนวนเนื้อความส่วนนี้ขาดหาย หรือเลื่อนจนไม่สามารถอ่านได้ จึงนำเนื้อความที่เหลือของแต่ละสำนวนมาเปรียบเทียบกันและสามารถพิจารณาได้ดังนี้

ประการแรกส่วนนำในเนื้อความของแต่ละฉบับ (ยกเว้นฉบับวัดโพธิ์บางคล้า) เปรียบเทียบกับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ปรากฏผลดังนี้

ปางองค์พระชินวงษ์จอมไตร	อาศัยสาวตีปฐีสถาน (สำนวนเลขที่ 196)
ปางองค์ชินวงษ์พระจอมไตร	อันอาศัยอยู่ในสาวตีปฐีสถาน (ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม)
ปางองค์พระชินศรี	มุนีวังวรญาณ (ฉบับวัดเทวสังฆาราม)

ปางพระองค์ชินวงศ์จอมไตร	ทรงอาศัยสาวตฤปีรีสถาน (ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี)
ปางองค์พระชินวงศ์วรญาณ	อาศัยอาศรมสถานสาวตฤ (ฉบับเมืองเพชรบุรี)
ปางองค์ชินวงศ์วรญาณ	อาศัยสารอยู่ในที่บุรีปฐม (ฉบับวัดมะขาม)
ปางพระชินวงทรงอาไส	ยังสถานสาวะถิไม่มีไฟ (ฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา)

จากส่วนนำดังกล่าว เห็นได้ว่าแต่ละฉบับเริ่มต้นโดยใช้คำว่า “ปางองค์” “ปางพระองค์” คล้ายคลึงกันในทุกสำนวน นอกจากนี้เกือบทุกสำนวนยังเริ่มต้นด้วยวรรคเดียวกันคือ วรรคสดับ ยกเว้นฉบับสถาบันอยุธยาศึกษาที่เริ่มต้นด้วยวรรคสดับ อีกทั้งการใช้คำที่คล้ายคลึงกันในแต่ละวรรค

ประการต่อมาคือเนื้อหาข้อความผันระหว่างฉบับภาคกลางทั้ง 7 ฉบับ และสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งฉบับวัดโพธิ์บางคล้านั้นไม่สามารถเทียบเคียงได้ เนื่องจากเนื้อหาส่วนต้นในสมุดไทยขาดหาย จึงนำเนื้อหาส่วนอื่นมาเทียบเคียงร่วมกับฉบับอื่น โดยใช้ความผันข้อ 6 ดังความว่า

ข้อหนึ่งผันว่าสุวรรณภาคทอง เอื่อนโษษฐไปรตพุทรวาทิ	สุขขปองขึ้นนังนាប់ดี ว่ากาลิจะไต้ยศลาเสนานาย (สำนวนเลขที่ 196)
หนึ่งผันว่าสุวรรณภาคทอง พระแยมพระโษษฐไปรตประทานพุทรวาทิ	สุขขปองขึ้นนังนាប់ดี ว่าพาลกาลิไต้เกียรตยศลา (ฉบับวัดโพธิ์บางคล้า)
ผันว่าสุวรรณภาชน์ทอง เอื่อนพระโษษฐไปรตพุทรวาทิ	สุขขปองขึ้นนังนាប់ดี ว่าพาลาจะไต้ที่เสนินาย (ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม)
ข้อหกผันว่าสุวรรณภาคทอง เอื่อนพระโษษฐไปรตพุทรวาทิ	สุขขปองขึ้นนังนាប់ดี ว่าภายนี้ไต้ที่ยศลาเสนานาย (ฉบับวัดเทวสังฆาราม)
หนึ่งผันว่าสุวรรณภาชน์ทอง	สุขขปองขึ้นนังนាប់ดี

เอื้อพระโอรสฐีปรตพุทรวาทิ	ว่าพาลาจะได้อี่เสนา นาย (ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี)
อนึ่งฝืนว่าสุวรรณถาดทอง แยมพระโอรสฐีปรตพุทรวาทิ	สุนขปองนึ่งขึ้นำบดสี คนพาลมีนับถึอี่รือเป็น นาย (ฉบับเมืองเพชรบุรี)
ข้อหนึ่งฝืนว่าสุวรรณถาดทอง เอื้อนโอรสฐีปรตพุทรวาทิ	สุนขปองขึ้นนึ่งนำบดสี ว่ากาลิจะได้อี่ศลาเสนา นาย (ฉบับวัดมะขาม)
ข้อหกฝืนว่าสุวันภาชนทอง พระเอื้อนโอรสฐีปรตพุทรวาทิ	สุนขค่นองขึ้นนึ่งนำบดสี ...ได้อี่ศลาเสนา นาย (ฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา)

การเทียบเคียงเนื้อหาข้อความฝืนความดังกล่าว ทำให้ทราบว่า ฉบับวัดโพธิ์ บางคล้า คล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 มากเช่นกัน ทั้งการใช้คำและสำนวนโวหาร ถึงแม้เนื้อหาความ จะขาดหายไปหลายข้อ แต่ที่ยังเหลืออยู่ยังคงมีความชัดเจน ผู้วิจัยคาดว่าจะเป็นสำนวนความ เดียวกัน เช่นเดียวกับอีก 6 ฉบับข้างต้น และเมื่อเทียบเนื้อความวรรคต่อวรรคแล้วจะเห็นว่าตรงกันกับ สำนวนเลขที่ 196 คือ วรรคสดับกล่าวถึง ถาดทอง วรรครับกล่าวถึง สุนขตัวหนึ่งไปนึ่งบนถาดทองนั้น วรรครองกล่าวถึง พระพุทธเจ้าตรัสทำนาย และวรรคส่งกล่าวถึง พุทธทำนายถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น โดยวรรคแรกของทุกฉบับมีถ้อยคำโวหารที่คล้ายคลึงกันมาก ยกเว้นฉบับวัดโพธิ์บางคล้าและฉบับ เมืองเพชรบุรีที่ใช้คำว่า “แยมพระโอรสฐี” และวรรคส่งของบางฉบับที่กวีได้ใช้คำต่างกันไป เช่น ฉบับวัดมะขามใช้คำว่า “กาลิ” ฉบับวัดโพธิ์บางคล้าใช้ทั้งคำว่า “พาล” และ “กาลิ” เพื่อเน้น ความหมาย เนื้อความในแต่ละวรรคดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ฉบับวัดโพธิ์บางคล้าคือความเดียวกับ อีก 5 ฉบับที่เหลือและเป็นความเดียวกับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติด้วย หรือในความฝืน ข้อ 13 ที่ว่า

หนึ่งฝืนเห็นศิรินั้นล่อน้ำ พระทรงญาณบรรหารให้เห็นพลัน จะยกย่องหมู่ชาติอันต่ำช้า ให้ยศศักดิ์สืบสายเปนนายการ	ประหลาดล้ำหลากใจทีในฝืน ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล ให้เป็นเอกอัครเสนาในสถาน ได้ที่พวกพาลสำราญใจ (สำนวนเลขที่ 196)
ฝืนว่าศิรินั้นล่อน้ำ	ประหลาดล้ำหลากใจทีในฝืน

พระทรงญาณบรรหารให้เห็นพลัน
จะยกย่องหมู่ชาติอันต่ำช้า
ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายการ

ข้อสิบสามฝันว่าศิลาลอยน้ำ
พระทรงญาณบรรหารให้เห็นพลัน
จะยกย่องผู้ชั่วช้า
ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายการ

หนึ่งฝันว่าศรिनั้นลอยน้ำ
พระทรงญาณบรรหารให้เห็นพลัน
จะยกย่องหมู่ชาติอันต่ำช้า
ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายการ

อนึ่งฝันว่าศิลาลอยน้ำ
พระทรงญาณโปรดประทานให้เห็นพลัน
จะยกย่องคนพาลชาติต่ำช้า
จะให้ยศสืบสายเป็นนายการ

ข้อหนึ่งฝันว่าศิลานั้นลอยน้ำ
พระทรงญาณบรรหารให้เห็นพลัน
จะยกย่องหินชาติอันต่ำช้า
ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนายงาน

ข้อหนึ่งฝันว่าศิลาลอยน้ำ
ว่าแยมโอบฐูปโรตถิปรายทำนายพลัน
จะยกย่องทาสช่วงไขที่ต่ำช้า
ให้เกียรติศักดิ์สืบสายเป็นนายงาน

ข้อสิบสามฝันว่าศิลานั้นลอยน้ำ
พระทรงลักษณะเธอทำนายแล้วพลัน

ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล
เป็นเสนาผู้ใหญ่ในสถาน
ได้ทวงทีพวกลำพองคะนองใจ

(ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม)

ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน
ว่าภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล
เป็นเอกอัครมหาเสนาในสถาน
ได้ที่พาลพวกลำพองคะนองใจ

(ฉบับวัดเทวสังฆาราม)

ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน
ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล
เป็นเอกอัครเสนาในสถาน
ได้ที่พวกลำพองคะนองใจ

(ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี)

พิลึกล้ำหลากใจที่ในฝัน
ว่าภายภาคหน้านั้นผู้สตัยจะสาธาร
ให้เป็นอัครเสนาในสถาน
คนพาลจะรานเริงบันเทิงใจ

(ฉบับเมืองเพชรบุรี)

ประหลาดล้ำในใจที่ในฝัน
ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล
ให้เป็นอัครเสนาในสถาน
ได้ที่พาลลำพองคะนองใจ

(ฉบับวัดมะขาม)

ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน
ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล
ให้เป็นอัครเสนาในสถาน
ได้ที่พวกลำพองคะนองใจ

(ฉบับวัดโพธิ์บางคล้า)

ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน
ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล

จะผู้ชาติที่ต่ำช้า
ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นการ

เป็นเอกอัครเสนาในสถาน
ใ...ที่พวกพาลลำพองใจ

(ฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา)

จากตัวอย่างข้างต้นในความฝันที่ 13 เห็นได้ว่าเมื่อพิจารณาเนื้อหาในบทแรก แต่ละสำนวนอธิบายความว่า เห็นก่อนหินลอยน้ำอันเป็นเรื่องแปลกประหลาด พระพุทธเจ้าจึงทรงทำนาย โดยมีคำสำคัญที่ปรากฏร่วมกันได้แก่ *ศิลา/ศิรี ลอยน้ำ* หรือเหมือนกันทั้งวรรค คือ “*ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน*” หรือ “*ผู้มีศักดิ์จะรักพาล*” นอกจากนี้มีการใช้คำไวพจน์เพื่อเรียกแทนพระพุทธเจ้าที่คล้ายคลึงกันคือ พระทรงญาณ ยกเว้นฉบับวัดโพธิ์บางลำภูที่ละไว้และใช้คำกริยาเพื่อแสดงภาพแทนคือคำว่า *แยมไอษฐ์* และในบทที่ 2 ก็คล้ายคลึงกันมาก สังเกตได้ว่าในแต่ละวรรคจะมีคำที่ใช้ร่วมกันคือ วรรคที่ 1 “จะยกย่อง...ต่ำช้า” วรรคที่ 2 “...เป็นเสนา...ในสถาน” วรรคที่ 3 ที่คล้ายเกือบทุกฉบับคือ “ให้ยศศักดิ์สืบสายเป็นนาย...” ยกเว้นฉบับวัดโพธิ์บางลำภูที่ใช้คำว่า *เกียรติศักดิ์* และวรรคที่ 4 มีคำสำคัญคือ *พาล* และ *ใจ* ซึ่งแต่ละฉบับใช้คำประกอบต่างกันไปเช่น *สำราญ บันเทิง รานเริง หรือลำพอง* เป็นต้น

การศึกษาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับภาคกลางนั้น ในประเด็นลักษณะร่วมทำให้ทราบว่าสำนวนที่แพร่หลายและได้รับความนิยมมากที่สุดคือ สำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติ ดังที่พบว่ากระจายอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของภาคกลางถึง 7 ฉบับ

หลักฐานด้านจำนวนฉบับที่ค่อนข้างมากและหลากหลาย ผู้วิจัยคิดว่าวรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมในสังคมอดีตด้วยรูปแบบของเพลงยาว มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์ตามเสียงที่ได้ยิน โดยยกตัวอย่างจากคำที่ปรากฏในสมุดไทยทั้ง 3 สำนวนของฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยคงอักษรวิธีตามที่ปรากฏในสมุดไทย เช่น *ปลเหวน ปลเวททิโกศล ผู้มีน (ภูมินทร์) สันระเพชโลกโมลี (สรรเพชญโลกโมลี) สพันญ (สัพพันญ) ยาบย๋าม (หยาบหยาม) ชลณี (ชนนี) ตะรุณนี (ตรุณี) ผึ่ง (เพ็ง) เข้ว, เค้ว (ข้าว) และทุมิน (ทมิง)* อาศัยการท่องจำของผู้แต่งและผู้ฟัง จดบันทึกเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ คัดลอก ดัดแปลง และเพิ่มเติมเนื้อความ พัฒนาเป็นสำนวนต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาอยู่ในขณะนี้ และถึงแม้เนื้อหาจะกล่าวว่ามีเนื้อความที่คล้ายคลึงกัน แต่ในแต่ละฉบับนั้นยังมีความต่างกันในเรื่องรายละเอียดด้วยการใช้คำสื่อความหมายตามที่กวีต้องการ ซึ่งถือเป็นการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ของแต่ละฉบับ แสดงถึงกวีไม่ได้มุ่งคัดลอกตัวบทวรรณกรรมเพื่อสืบทอดเพียงเท่านั้น แต่ได้ปรับเปลี่ยนรายละเอียดเล็กน้อยตามที่ตนเห็นสมควร ถือเป็นส่วนหนึ่งของกวีเองที่จะสร้างสรรค์เนื้อหาเรื่องนั้น ๆ

นอกจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่เป็นร้อยกรองแบบสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติที่แพร่หลายในภาคกลางแล้ว ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ายังมีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่เป็นเนื้อความแบบร้อยแก้วอีกหลายฉบับ ด้วยพบว่ามีข้อมูลอยู่ในสถาบัน

อยุธยาศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฉบับหนึ่ง แต่ไม่พบสมุดไทยดังกล่าวนั้น จึงเชื่อว่ายังคงมีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลอีกหลายฉบับที่เป็นร้อยแก้วอยู่ในแหล่งต่าง ๆ

3.3.2 ฉบับภาคเหนือ

ในพื้นที่ภาคเหนือ นับว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ¹ โดยถือว่าการสืบอายุและบำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองถาวร ดังปรากฏวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหลายเรื่องและเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านนาบ้าง เช่น *ตำนานมูลศาสนา* *ชินกาลมาลีปกรณ์* *จามเทวีวงศ์* *มังรายศาสตร์* *โคลงนิราศทริภุญไชย* เป็นต้น หรือวรรณกรรมที่มีที่มาจากชาดกทั้งในนิบาตนอกนิบาตอย่างปัญญาสชาดก รวมถึงพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มีที่มาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ผู้วิจัยได้สืบค้นข้อมูลการศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ ซึ่งพบไม่มากนักในตำราเกี่ยวกับวรรณคดีล้านนาหลายเล่ม แต่ในอดีตอาจเป็นวรรณคดีที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งในพื้นที่ภาคเหนือ

ผู้วิจัยได้ถ่ายสำเนาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่พบในพื้นที่ภาคเหนือมาจากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และศูนย์คัมภีร์โบราณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สืบค้นจากวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและमुखपालฐะจากเว็บไซต์ โดยพบจำนวน 6 สำนวนดังต่อไปนี้

- 1) คำฝัน 16 ข้อ สำนวนวัดผาแตก จังหวัดเชียงราย
- 2) สุบินนิมิตความฝัน 16 ประการ สำนวนวัดป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่
- 3) ความฝัน 16 ประการของพญาปเสนทิโกศล สำนวนวัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่
- 4) เรื่องเคล้านิมิต 16 ประการ
- 5) ขอพุทธทำนาย สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย
- 6) ขออาเพศ 16 ประการ สำนวนรัวช เมืองเถิน

- 1) คำฝัน 16 ข้อ สำนวนวัดผาแตก จังหวัดเชียงราย

เดิมเอกสารพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้คัดสำเนามาจากวัดผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย หน้าต้นระบุว่าเป็น 1 เล่ม มีทั้งหมด 15 หน้า ไม่ปรากฏปีที่จาร หรือนามผู้จาร ฉันทลักษณ์ที่

¹ ประคอง นิมมานเหมินท์, *ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ*, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคัมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 23.

ใช้เป็นราย ซึ่งประคอง นิมมานเหมินท์¹ กล่าวว่า รายที่พบในวรรณกรรมล้านนามีลักษณะเหมือนรายโบราณที่ใช้ในวรรณคดีภาคกลาง จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่แน่นอน มีตั้งแต่ 5 - 8 คำ คำสุดท้ายของวรรคต้นจะส่งสัมผัสไปยังคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 ของวรรคต่อไป เป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนจบ

2) สุบินนิมิตความฝัน 16 ประการ สำนักวัดป่าแดด จังหวัดเชียงใหม่

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ ก่อนหน้าคัดลอกสำเนาไมโครฟิล์มมาจากวัดป่าแดด ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคัมภีร์ใบลานตัวอักษรธรรมล้านนา ในหนึ่งหน้าลาน จาร 5 บรรทัด ทั้งหมด 32 หน้าลาน ไม่ปรากฏปีที่จาร หรือนามผู้จาร ลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยแก้วตลอดเรื่อง

3) ความฝัน 16 ประการของพญาปเสนทิโกศล สำนักวัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้ต้นฉบับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้จากวิทยานิพนธ์ของ ตุลาภรณ์ แสนปรน² ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เดิมค้นพบที่วัดหมื่นล้าน ตำบลศรีษะภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นคัมภีร์ใบลานตัวอักษรธรรมล้านนา ลักษณะเป็นลาน 4 คือจารหน้าละ 4 บรรทัด จำนวน 51 หน้าลาน สร้างขึ้นโดยพระญาคำวัง พร้อมภรรยาและลูกหลาน โดยให้พระเจ้าดวงเป็นผู้เขียน เพื่อเป็นที่คำขุพระพุทศศาสนาตลอดจนขอให้ถึงซึ่งนิพพาน

4) เคล้านิมิต 16 ประการ

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ผู้วิจัยคัดสำเนาไมโครฟิล์มมาจากศูนย์คัมภีร์ใบลาน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ คำว่า เคล้า ในที่นี้อาจเป็นคำว่า เค้า³ ซึ่งหมายถึง สิ่งที่เป็นเครื่องกำหนดหมายบอกให้รู้ จึงพออนุมานความหมายได้ว่า สิ่ง que แสดงให้ทราบหรือรู้อนาคตจากความฝัน 16 ประการ

¹ ประคอง นิมมานเหมินท์, ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ, (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมาศสตร์แห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 224 - 225.

² ตุลาภรณ์ แสนปรน, การศึกษาวรรณกรรมทำนายของล้านนา, (เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาเชียงใหม่, 2550), หน้า 3.

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 274.

เรื่องเล่านี้มี 16 ประการนี้เป็นคัมภีร์โบราณ จารด้วยอักษรธรรมล้านนา มีทั้งหมด 43 หน้าลาน ไม่ปรากฏข้อมูลสถานที่เดิมที่เก็บรักษา ไม่ปรากฏปีที่จาร หรือนามผู้จาร ลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยแก้วตลอดเรื่อง แต่เมื่อสอบความดูแล้วพบว่าเป็นเนื้อหาเดียวกันกับสำนวนวัดหมื่นล้าน ผู้วิจัยจึงใคร่ขอใช้สำนวนวัดหมื่นล้านเพียงสำนวนเดียวสำหรับการศึกษาวิเคราะห์

5) ขอพุทธทำนาย สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ เป็นแบบมุขปาฐะ ผู้วิจัยถ่ายทอดโดยการสืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ยูทูปดอตคอม (www.youtube.com) นำเข้าข้อมูลเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2554 และสืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2562 เบื้องต้นพบรายชื่อศิลปินที่ระบุอยู่ในช่วงต้นของตัวบทคือ

...ขอเรื่องพุทธทำนาย 16 ประการ แต่งโดยขวัญใจน้อย เชียงฮาย จ้างขอป้อ
จาย ขวัญใจน้อย เชียงฮาย จ้างขอ จ้างขอแม่หญิงศรีอ่อน ทิพรัตน์ จ้างปี่กอน
อาจารย์สุรพงศ์ กิตติสิทธิ์ จ้างปี่กลาง อาจารย์บุญยั้ง กันทวงศ์ จ้างปี่เล็ก อาจารย์
ทรงธรรม ซ่อยชนะ มือซิ่ง อาจารย์วิบูล ฟันเงิน เข็ญฮับฟังได้แล้วเจ้า...

ความดังกล่าวทำให้ทราบว่ามีผู้ขับขอ 2 คน เป็นชายและหญิงตามชื่อที่ปรากฏคือ ขวัญใจน้อย เชียงฮาย และศรีอ่อน ทิพรัตน์ และวงดนตรีที่มีเครื่องขอ ปี่ และซิ่ง ขับเป็นทำนองซอตั้ง เชียงใหม่จะปลุ่หม้าย(ชื่อเรียกทำนองซอของล้านนา) ไม่ปรากฏวันเวลาหรือสถานที่แสดง

เมื่อพิจารณาเนื้อความเบื้องต้นพบว่า ขอพุทธทำนายสำนวนนี้ได้ดำเนินการความตามที่ปรากฏในรรคถามหาสุบินชาตค และมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาค่อนข้างมาก และจะใช้ชื่อเรียกว่า สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย เนื่องจากเป็นนามของผู้แต่ง

6) ขออาเพศ 16 ประการ สำนวนธวัช เมืองเถิน

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ เป็นแบบมุขปาฐะ ผู้วิจัยถ่ายทอดโดยการสืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ยูทูปดอตคอม (www.youtube.com) นำเข้าข้อมูลเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2559 และสืบค้นเมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2562 เบื้องต้นพบประวัติศิลปินคือ ธวัช เมืองเถิน หรือนายวัชรกร ใจอ้าย อายุ 44 ปี ภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดลำปาง ได้จัดตั้งวงดนตรีร่วมกับศิลปินอื่นจนได้รับความนิยมในท้องถิ่นภาคเหนือ สำหรับเรื่องอาเพศ 16 ประการนี้ เป็นการขับลำสลับกันระหว่างฝ่ายชายและหญิง คือธวัช เมืองเถิน และฝ่ายหญิงคือ เอื้องผึ้ง สันกำแพง โดย

ธวัช เมืองเถินจะขับถึงความฝัน และเอื้องผิ้ง สันกำแพงจะขับเนื้อหาคำทำนาย และทั้งสองฝ่ายจะขับสรุปเนื้อหาร่วมกันในท้ายเรื่อง

เมื่อได้ถ่ายทอดเนื้อหาจากเว็บไซต์และพิจารณาเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยพบว่าเรื่อง ซออาเพศ 16 ประการนี้ได้นำเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก และมีความน่าสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นการสะท้อนภาพสังคม โดยผู้วิจัยจะเรียกสำนวนนี้ว่า สำนวนธวัช เมืองเถิน เนื่องจากปรากฏเป็นชื่อวิดีโอบนเว็บไซต์ว่า ซออาเพศ 16 ประการ ธวัช เมืองเถิน

เมื่อสำรวจเนื้อหาของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว ส่วนใหญ่สามารถแบ่งเนื้อหาของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนนำ ส่วนเนื้อหาความฝัน และส่วนท้าย ยกเว้นสำนวนธวัช เมืองเถินที่เป็นสำนวนแบบมูขุปาฐะ ซึ่งกล่าวถึงเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการเป็นหลัก จะนำไปวิเคราะห์ร่วมในส่วน 2 ที่ว่าด้วยเนื้อหาความฝันและคำทำนาย และจะอภิปรายถึงลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือต่อไป

3.3.2.1 กลวิธีการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือ

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับภาคเหนือโดยมากสามารถแบ่งเนื้อหาได้เป็น 3 ส่วน คือ 1) เนื้อหาส่วนนำ 2) เนื้อหาความฝันและคำทำนาย และ 3) เนื้อหาส่วนท้าย ซึ่งเนื้อหาแต่ละส่วนมีกลวิธีการสร้างสรรค์ดังต่อไปนี้

1) เนื้อหาส่วนนำ

เนื้อหาส่วนนำนี้ พบว่าทุกฉบับได้ดำเนินความตามส่วนต้นของปัจจุบันวัตถุในอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยกล่าวถึงตัวละครสำคัญหรือเหตุการณ์สำคัญ เช่น การปรารภของพระพุทธเจ้า ตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศล เหล่าพราหมณ์ที่ทำนายผลร้ายและขอให้จัดพิธีบูชาขี้ธู และพระนางมัลลิกาเทวีผู้เป็นพระมเหสีที่ทูลขอให้พระเจ้าปเสนทิโกศลไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าดีกว่าที่จะเชื่อพราหมณ์ในราชสำนัก โดยส่วนนำแต่ละสำนวนได้ดำเนินเนื้อหาที่สัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดกดังนี้

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนวัดป่าแดด เริ่มความโดยกล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหารเป็นอารัมภบทของเรื่อง จากนั้นทรงปรารภเรื่องนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล โดยดำเนินเนื้อหาสัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดก

ตั้งแต่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพระสุบิน จากนั้นได้ให้พราหมณ์ราชสำนักร่วมกันทำนายถวาย พระนางมัลลิกาเทวีเห็นว่าคำทำนายนั้นไม่ถูกต้อง จึงพาพระเจ้าปเสนทิโกศลไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า จนถึงพระพุทธเจ้าทำนายความฝันทั้ง 16 ประการ

การกล่าวว่าดำเนินความตามอรรถกถา महाสุบินชาดก นั้น เห็นได้จากการพยายามคัดประโยคหรือข้อความที่เป็นคำพูดของตัวละครสำคัญ ดังปรากฏตัวอย่างว่า

...เมื่อนั้นพระยาจึงกล่าวซึ่งนางราชเทวีว่าดังนี้ ดูรานางเทวีส่วนนางนี้ผู้มี
สุขนักร แลนางปรัยยังงูสรพิษอันชะลอลงไปที่ไกลแห่งกุนีฤ...

(สำนวนวัดป่าแดด)

...แนะนำผู้เจริญ เธอมีแต่สุขสบาย จึงไม่รู้ว่าจะสรพิษมันเคลื่อนไหวอยู่ใกล้
ๆ หูของเรา...¹

(อรรถกถา มหาสุบินชาดก)

...พราหมณ์ผู้ประเสริฐนั้นมหาราชาเจ้าปรัยฤคือว่าพระพุทธเจ้าตน ตรัสรู้
ธรรมทั้งมวลอันปราศจากกิเลสธรรมทั้งมวลนั้นแล พระพุทธเจ้าตนนั้นก็ตรัสรู้ยังนิมิต
ฝันแห่งมหาราชาเจ้าแท้...

(สำนวนวัดป่าแดด)

...ทูลกระหม่อมไม่ทรงรู้จัก มหาพราหมณ์โคดมผู้ตถาคต ผู้หมดกิเลส
บริสุทธ์แล้ว เป็นสัพพัญญู เป็นบุคคลที่เลิศในโลกพร้อมเทวโลกดอกหรือเพคะ
เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น คงทรงทราบเหตุในพระสุบินแน่นอน...²

(อรรถกถา มหาสุบินชาดก)

ตัวอย่างข้างต้นของสำนวนวัดป่าแดด แสดงให้เห็นว่ามีการรักษาเนื้อหาตามอรรถกถา มหาสุบินชาดก ในคำพูดของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่กล่าวกับนางมัลลิกาเทวีว่า เหตุร้ายนั้นเหมือนอสรพิษที่อยู่ใกล้ตัว หรือคำแนะนำของพระนางมัลลิกาเทวีที่ทูลบอกให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปหาพระพุทธเจ้าว่าพระองค์เหนือกว่าพราหมณ์ทั้งปวง ซึ่งความดังกล่าวปรากฏอยู่ที่สำนวนวัดป่าแดดและอรรถกถา มหาสุบินชาดก ด้วย

หรือในสำนวนวัดหมื่นล้าน ปรากฏการดำเนินเนื้อความส่วนต้นตามอรรถกถา มหาสุบินชาดก โดยกล่าวถึงเหตุแห่งการเทศนาคือ “มหาสุบินนิมิตใหญ่ 16 ประการ” ซึ่งคล้ายกับอรรถกถา มหาสุบินชาดก ที่พระพุทธเจ้าปรารภ “มหาสุบิน 16 ข้อ” ว่า

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 162.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

...พระพุทธเจ้าตนเปนครูแก่คนแลเทวดาทังหลาย เมื่อธรรมาท้อแล้วอิริยา
 ปตละ 4 ประการ ในเขตวันนอารามอะเพราะเชิงมหาสุบินนิมิตฝันใหญ่ 16 ประการ
ที่อเป็นเหตุอารมณ์แก่ธัมมเทศนาแห่งตน...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

เนื้อหาเหตุการณ์ในส่วนต้นของสำนวนวัดหมื่นล้านกล่าวถึงพระ
 สุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศลในปัจฉิมยาม จากนั้นทรงเล่าพระสุบินทั้ง 16 ประการนั้นให้พราหมณ์ใน
 ราชสำนักฟัง และให้ทำนายความฝันถวาย เหล่าพราหมณ์ทำนายว่าจะเกิดอันตราย 3 ประการ พระ
 นางมัลลิกาเทวีได้ยินดังนั้นจึงทูลขอให้พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่ออาจได้รับคำ
 ทำนายที่เป็นประโยชน์กว่าคำทำนายของเหล่าพราหมณ์ที่ต้องจัดพิธีบูชายัญ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึง
 เชื่อคำของพระนางมัลลิกาเทวี และเสด็จไปหาพระพุทธเจ้า เนื้อหาส่วนต้นของสำนวนวัดหมื่นล้าน
 ดังกล่าวจึงดำเนินความตามอรรถกถามหาสุบินชาดก ดังตัวอย่างว่า

...อันว่าบุคคลผู้ใด โลก ในโลกอันนี้ คืออาจจกรู้ยังนิมิตฝันแห่งมหाराชเปน
 เจ้าบมีแล เท่ามีแต่พระพุทธเจ้าตนตรัสรู้ธัมมทั้งมวลด้วยตนด้วยดีคือหากตรัสรู้ดีหลิชะ
 แล มหาราชาเจ้าคือควรไพถามเชิงพระสัพพัญญูพระพุทธเจ้าเทือะ...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

...มหาพราหมณ์โคดมผู้ตถาคต ผู้หมตภิเลสบริสุทธิแล้ว เป็นสัพพัญญู เป็น
 บุคคลผู้เลิศในโลกพร้อมเทวโลกดอกหรือเพคะ เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์
 นั้น คงทรงทราบเหตุในพระสุบินแน่นอน ขอเชิญทูลกระหม่อมเสด็จพระราชดำเนินไป
 กราบทูลเถิด เพคะ...¹

(อรรถกถามหาสุบินชาดก)

ตัวอย่างในข้างต้นเป็นคำพูดของพระนางมัลลิกาเทวีที่กล่าวกับ
 พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ความเหมาะสมและความถึงพร้อมของพระพุทธเจ้ากับการให้คำทำนายความ
 ฝันทั้ง 16 ประการ แสดงให้เห็นเนื้อความที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนวัดหมื่นล้านกับอรรถกถา
 มหาสุบินชาดกด้วย

ในเนื้อหาส่วนนำของสำนวนวัดหมื่นล้าน ได้ระบุเหตุแห่งการ
 กล่าวถึงเรื่องมหาสุบินคล้ายกับการปรารภในอรรถกถามหาสุบินชาดกว่า “พระก็ปรารภซึ่งความม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

ฝืนแห่งพญาปเสนทิโกศราชา ให้เป็นเหยียดแล้ว” นอกจากนี้ยังปรากฏตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศ พระพุทธเจ้า เหล่าพราหมณ์ในราชสำนัก และพระนางมัลลิกาเทวี ดังตัวอย่างว่า

...พญาก็ตกใจสั่นตั้ง ด้วยนิมิตอื่นคำฝืน ครั้นว่าแจ้งมาแล้ว ตนหนแก้ว
ราชา ก็ไปหาสุเจ้า ปโรหิตเฒ่าหลายคน มาถึงตนประปาด นบไหว้วาดราชายานนั้นตน
องค์พระยาจาถี ถามด้วยที่ความฝืน พราหมณ์ทั้งหลายรู้แล้ว...

...ว่าข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า อันว่านิมิตนั้นเข้าเป็นพา เป็นบายหนากล้า
เกียรติ จักเป็นหอยดให้จับหาย จัฟพายวายทั่วสิบ อนทราบทอยงจักมีแก่บ้านเมือง นี้
แท้ป่ยาชาแล ประทาน 1 จักเสชีวิตแห่งพญาเจ้า บ่ก็เข้าจับหาย...

...อันนางเทวีมาเตือนกล่าว พญาก็มีหัวใจชื้อย้าวินติ มีอารมณ์คิดได้ ยัง
พระตนใหญ่สัพพัญญู ตนเป็นครูแก่โลก ดับทุกข์โศกสงสาร กานอันนี้ น่า ก็ควรดีไป
ถวายไหว้...

(สำนวนวัดผาแตก)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นตัวละครและเหตุการณ์ตามอรรถ
กถา มหาสุบินชาดกคือ พระเจ้าปเสนทิโกศที่สะดุ้งตื่นจากฝันร้ายทั้ง 16 ประการและไปหาเหล่า
พราหมณ์เพื่อให้ทำนายความฝัน พราหมณ์ให้คำทำนาย 3 ประการว่าจะเกิดผลร้ายแก่บ้านเมือง และ
แก่ชีวิตของพระองค์เอง และพระนางมัลลิกาเทวีผู้เป็นพระมเหสีได้กล่าวเตือนสติพระเจ้าปเสนทิโกศ
ว่าอย่าเชื่อคำทำนายของพราหมณ์ ทูลขอให้เสด็จไปหาพระพุทธเจ้าก่อน เห็นได้ว่าเหตุการณ์และตัว
ละครหลักในเนื้อหาส่วนต้นของสำนวนวัดผาแตกนี้สัมพันธ์กับเนื้อหาที่ปรากฏในส่วนต้นของอรรถ
กถา มหาสุบินชาดกด้วย

เนื้อหาส่วนต้นของสำนวนวัดผาแตกนี้มีการเพิ่มรายละเอียดบาง
ประการ โดยกล่าวถึงที่มาของเรื่องว่า พระพุทธเจ้าได้ปรารภเรื่องดังกล่าวให้อนาถปิณฑิกเศรษฐีฟัง
เมื่ออนาถปิณฑิกเศรษฐีได้สร้างเซตวันมหาวิหารถวายเป็นที่จำพรรษาแต่พระพุทธเจ้า พระองค์จึงเล่า
เรื่องความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศและคำทำนายให้อนาถปิณฑิกเศรษฐีฟัง โดยการเพิ่ม
รายละเอียดดังกล่าวนี้ไม่ใช่เหตุการณ์สำคัญและไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเนื้อเรื่องโดยรวม

ในเนื้อหาส่วนต้นของสำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย เริ่มความด้วย
การกล่าวถึงตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศ และนางมัลลิกาเทวี ดังความว่า

...อดีเตกาเลสสมัยพุทธกาล กล่าวถึงตำนานเกิดในวังเตบตอง โตนเจ้าพระยา
ยักษาหมื่นห้อง ชื่อเสียงนั้นก้องปเสนทิโกศ (ข้า) อยู่ผาสาทแก้วอันงามวิจิตร

เหมือนเนรมิตฮืออ่าลังกัตดา **มเหสีเจ้านางมัลลิกา** หมู่นางขับลำมาลิตสะนาแอน่พ็อน

...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

ในสำนวนนี้ยังคงรักษาตัวละครที่ปรากฏในส่วนต้นของอรรถกถาหาสุบินชาดกไว้ได้ครบ คือนอกจากพระเจ้าปเสนทิโกศล และพระมเหสีมัลลิกาเทวีแล้วยังมีพราหมณ์ที่ทำหน้าที่ทำนายความฝันที่แนะนำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลแก้คำทำนายด้วยการจัดพิธีบูชาญ ดังความว่า

...**นายมอณมหาราชครู** ผู้มีปัญญานับมั่นก็จับเอาปี่ พร้อมสมุทดินสอ **หมู่พราหมณ์**ต่างหลายว่ากำฝั้นนี้หนอ ข้าบาทจะขอไขความดั่งอัน ฮื้อปุจายัญ ฆ่าสัตว์ลงทัณฑ์จะบรรเทาหายขาด นี้ละน้อ น้อละน้น...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

รวมถึงเหตุการณ์สำคัญคือ พระนางมัลลิกาเทวี ผู้เป็นมเหสีไม่เห็นด้วยกับคำทำนายของพราหมณ์ และแนะนำให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแทน โดยได้บรรยายเน้นอารมณ์ของตัวละครมากขึ้นด้วยดังที่ระบุว่า

...นางมัลลิกามาหาเทวี ฟังคำกล่าววาตีก็มีใจเป็นตุก เหมือนกับไว้หนัวเอาคุณหลัวเข้าฟูก พระราชาเป็นตุก สัตว์จะต้องล้มตาย เจ้าเฮย... นางผู้ครองปาลาเปนมหากษัตริย์ ควรปฏิบัติบ่ที่อ้อมหมองหมาง เหามีความเหนว่ยังมีแถมตาง จะเข้าไปถามองค์พระพุทธเจ้า ตามความคิดของเฮา ฆ่าสัตว์มีวเมาเปนกรรมเปนบาป...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

จากตัวบทข้างต้นเห็นได้ว่า ผู้แต่งยังคงรักษาเนื้อหา เหตุการณ์สำคัญ และตัวละครที่มีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องไว้ได้อย่างครบถ้วนตามที่ปรากฏในอรรถกถาหาสุบินชาดก ก่อนที่จะเริ่มเล่าถึงเนื้อหาส่วนที่ 2 คือความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ ซึ่งการรักษาเนื้อหาส่วนต้นนี้ไว้จะส่งผลต่อการรับรู้และทำความเข้าใจเนื้อหาทั้งหมดของเรื่องด้วย

2) เนื้อหาความฝันและคำทำนาย

เนื้อหาส่วนความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการนี้เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งสำนวนที่เป็นลายลักษณ์และมุขปาฐะ ซึ่งจะได้เห็นกลวิธีต่าง ๆ ในการสร้างสรรค์ตัวบทดังต่อไปนี้

ก. การรักษาเนื้อหาตามอรรถกถามหาสุบินชาดก

เนื้อหาของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนวัดผาแตก อธิบายขยายความไปที่ละข้อตามลำดับความฝันทั้ง 16 ประการ ตัวอย่างเช่น ความฝันข้อ 1 เรื่อง โคน 4 ตัวจะวิ่งชนกัน สำนวนวัดผาแตกระบุว่า

...เหี้ยมว่าฟ้าร้องปานจักแตก ฝันคำแรงหายตาย น้ำเหมืองฝายลวดแห้ง อันว่านาที่แล้งกายเกิดเป็นชาย ย้อนเพื่อคนทั้งหลายเพดลายุ กินแล้วหวยผิดกันนั้นแล อดในกาลเมื่อนั้น พญาปเสนทิโกศราชา ข้าจึงไหว้สาถามเล่า ซึ่งพระเจ้าสัตถา...

(สำนวนวัดผาแตก)

ความดังกล่าวคล้ายคลึงกับเนื้อหาในอรรถกถามหาสุบินชาดกที่คำทำนายระบุถึงความแห้งแล้งของแผ่นดินจะเกิดทุกข์ภัยขึ้นเมื่อถึงกาลที่โลกเสื่อม หรือความฝันข้อ 9 กล่าวถึง สระโบกขรณี น้ำบริเวณกลางสระขุ่นแต่รอบสระกลับใส ซึ่งเนื้อหาคำทำนายคล้ายคลึงกับอรรถกถามหาสุบินชาดกที่กล่าวถึงกษัตริย์จะไม่มีธรรม และเบียดเบียนราษฎร ดังว่า

...ประการ 1 พระยาเจ้าเมืองก็ชอบ บ่ประกอบด้วย ทศราชธรรมสิบประการ ตัดคำก็ประกอบไปด้วย สนทคติ โทสาคติเป็นต้น ผิดคอง บ่ลาบเพียงเรียงงาม มักบีบเบียนไพร่ฟ้าข้าเมือง บ่รุ่งเรื่องสังสักสิ่ง จึงหือบังเกิดความฝันนี้แล...

(สำนวนวัดผาแตก)

พุทธทำนายพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนวัดป่าแดด โดยภาพรวมยังคงรักษาเนื้อความเดิมตามอรรถกถามหาสุบินชาดกเอาไว้ทั้งความฝันและคำทำนายจำนวน 16 ข้อ ตัวอย่างเช่น ความฝันข้อ 4 ว่าด้วยการนำโคนน้อยมาไถนาแทนโคนใหญ่ โคนน้อยที่ไม่เคยงานก็วิ่งหนีไปจนเจ้าของไม่สามารถไถนาต่อไปได้ ดังความว่า

...คนทั้งหลายอันบ่ห่างบ่ชนยังงัวตัวใหญ่ตัวสูงอัน อาจเพื่อจักนำยังเกวียนไปได้เข้ามาห่างยังงัวตัวห่มตัวน้อยในห้วงถส่วนอันว่างัวตัวน้อยนั้นบ่อาจเพื่อจัก

ชักไปได้ยังหัวราชรถก็ถอดเสี้ยยังหัวแอกอันนั้นแล้วก็ยืนอยู่แลอันว่าเกวียนทั้งหลาย ก็ปก็มิไปได้แล...

(สำนวนวัดป่าแดด)

ความฝันดังกล่าวมีคำทำนายว่า ในอนาคตกษัตริย์จะไม่มี ทศพิธราชธรรม จะแต่งตั้งคนหนุ่มที่ไม่มีความรู้เป็นอำมาตย์ ให้ทรัพย์สินสมบัติ แต่อำมาตย์เก่าที่มี ปัญญา รู้ปรัชญา รู้ประเพณีจารีตธรรม กษัตริย์จะไม่เห็นความดีและไม่มอบทรัพย์สินสมบัติให้ อำมาตย์หนุ่มจะเข้ามาปกครองบ้านเมืองจนเสียหาย ดังความว่า

...ภายหน้าเมื่อท้าวพระยาทั้งหลายบ่ชอบทศราชมรรณอันตรุดใดเขาก็หื้อ สมบัติหน้าเมืองแก่อำมาตย์หนุ่มทั้งหลายยังเสนาใหญ่อาจจักหื้อแล้วยังแก่กรรมทั้ง มวลอันมือพระยา(ปรัชญา)อันสลายรู้ประเวณีปุราทหน้าเมืองเขาก็บ่หื้อยังสมบัติ หน้าเมืองแก่อำมาตย์ฝูงเผ่าฝูงแก่อันสลายรู้ครองธรรมนั้นมีพระยา(ปรัชญา) รู้ พิจารณาถ้อยคำอันชอบธรรมนั้นเขาก็บ่หื้อยังข้าวของสปป --- (สมบัติ) เมืองไร่นาอา มาตย์ฝูงเผ่าแก่นั้นเท่าสมบัติแก่อำมาตย์ฝูงยังหนุ่มยังน้อยอันปู้พิจารณาถ้อยคำเขา ก็มาป็นแปรเสี้ยยังจารีตโบราณบ้านเมือง...

(สำนวนวัดป่าแดด)

หรือความฝันข้อ 7 ฝันถึง บุรุษฟันเขี้ยวอยู่บนร้านนั่ง มีสุนัข ตัวหนึ่งขบกินอยู่ใต้ร้าน ดังความว่า

...ข้าก็ฝันเห็นชายผู้ 1 ฝันเขี้ยวฟันก็ถอดเสี้ยยังใต้ที่ตั้งที่ไกลตน ยังมีแม่ หมาตัว 1 อันอยาก...คือว่าอาหารก็ถ้วนอยู่ภายใต้ตั้งนั้น มันก็กัดแลเคี้ยวกินยังเขี้ยว ฟันอันชายผู้นั้น หากฝันนั้นข้าก็ฝันเห็นนิมิตอันนี้...

(สำนวนวัดป่าแดด)

ความฝันดังกล่าวมีคำทำนายว่า ในกาลภายหน้า ผู้หญิงทั้งหลาย จะมีระคะมาก ลักลอบมีชู้ นำข้าวปลาอาหารและทรัพย์สินของมีค่าที่สามีหามาไปเลี้ยงดูชู้ของตน ดัง ความว่า

...อันว่าผู้หญิงทั้งหลายก็จักโลกยังผู้ชายกล่าวคือว่า มักเล่นชู้มักก็มิยัง เหล้าแลอย่าประดับเนื้อตัวแลเที่ยวไปแ้วมากนัก แลมักกินยังขึ้นปลาอาหารจักมีแก่ ผู้หญิงทั้งหลายอันหาสินบ่ได้ เทียนยอมจกจ่ายกินยังข้าวของเงินค่าเพื่อว่าสู่ชู้เขายัง ข้าวของอันผัวตัวหากเก็บหอมมานั้นกล่าวคือว่า กระทำไร่นาค้าขายเลี้ยงจัวควาย

หอมเหยี่ยวมาเป็นทุกข์มากนัก ผู้หญิงอันหาสินบ่ได้เขาก็ดูตึงนัยน้ำเหล่าแจยกิน
ยังข้าวของเลี้ยงชูแห่งตน มักตัดทรงด้วยไม้คันธะของหอมก็บ่เล็งแลดูยังก้านอัน ด่วน
อันรีบเทียบยอมแลดูยังชูแห่งตนรู้ผากังปองผาเรือนก็ดี แจยกินยังข้าวของแห่งผัวตัว
นั้น...

(สำนวนวัดป่าแดด)

ส่วนพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนวัดหมื่นล้าน
ในภาพรวมของเนื้อหาความฝันทั้ง 16 ประการ พบว่ายังคงมุ่งรักษาเนื้อความเดิมของอรรถกถาไว้ด้วย
โดยเฉพาะเนื้อหาการทำนายที่เป็นส่วนสำคัญเนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ฝัน วิธีดังกล่าวมีความ
คล้ายคลึงกับโครงสร้างเนื้อหาทำนายของอรรถกถามหาสุบินชาตกด้วย ตัวอย่างเช่น ความฝันข้อ 3
ว่าด้วยแม่โคกินนมลูก

...ข้าค้หันแล้ว คาวियो ยังแม่วัวทั้งหลาย อันดูตึงนัยน้ำนมลูกวัวตัวน้อย
อันจึงเกิดมาในวันเดียนั้น...

...ปุคคละยิงชายทั้งหลายอันจักมาพายนาคีจักละเสียยังกุศลแลรับรู้ความ
ผิดละอาย บ่ได้แก่ มาตา ปิตุสุวา แก่พ่อแม่แลแม่ปู้ยาคีดี...คนเถ้าคนแก่ทั้งหลายฝูง
นั้น ...ค้บ่อาจจักตั้งอยู่ตามอำนาจแห่งตนอยู่แล ...ค้เอาตนไปกะทำปฏิบัติเอาใจลูก
แลหลาน ...ก็เอาตนเข้าเลี้ยงชีวิต มักว่าจึงจัดได้กินเข้าน้ำโภชนาอาหารแล...อุปมา
ตั้งวัวเถ้าขอตึงนัยนมแห่งลูกวัวตัวน้อยอันจึงเกิดมาวันเดียนั้นแล...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

หรือความฝันข้อ 8 ว่าด้วยตุ่มใหญ่ล้อมด้วยตุ่มเล็กจำนวนมาก คน
ทั้งหลายขนน้ำมาใส่แต่ตุ่มใหญ่จนล้นออก ปรากฏเนื้อความในสำนวนวัดหมื่นล้านว่า

...ข้าหันยังไหลูก 1 ไหยนั้กตั้งไว้ในช่วงหลวงคุ่มพระญาแล ไหลูกนั้นค้เต็ม
ด้วยน้ำค้ตั้งอยู่แล อันว่าไหเปล่าทั้งหลายค้ตั้งอยู่เปนปริวารมากหลายแล คน
ทั้งหลายมากนั้กค้เนาเอามายังน้ำด้วยอันแบก แลหาบหามเอามา...แม้นว่าเต็มแล้วค้
หาบหามเอามา...ใส่ไหอันเต็มนั้นสิ่งเดียวแล ส่วนว่าไหเปล่าทั้งหลายอันเปนปริวารค้
ตั้งไว้จิมไกล่หัน ...ค้บ่มีปุคคลผู้ใดจักตักน้ำมาใส่...

...ท้าวพระญาเสนาอำมาตย์ค้จักโลภะตณหา ใครได้เจ้าของเงินค้ำแลริบไร
ส่วยอันใหม่ใส่กานเกล้าแล จักบาบใหม่บ้านเมืองค้จักทุกข์ยากลำบากด้วย อันหา
ข้าวของเงินค้ำบ่ได้ แลเข้าเปลือกเข้าสารวัตฤบริโภคทั้งหลายต่าง ๆ...คนทั้งหลาย

กะทำไรใส่หน้าค้าขาย แม่นว่าได้เข้าของค้จักได้หื้อท้าวพระญาเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย
แลมีสันไต ไทใหญ่ น้ำหากเต็มแล้ว คนทั้งหลายมาแต่ทิศสะทัง 4 คีหาบน้ำตักมาใส่
ใหญ่ ไทอันเต็ม คีอุปมาดังอันแล...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

หรือความฝันข้อ 15 กล่าวถึงอสังกรรม 10 ประการ ปรากฏใน
อรรถกถา महाสุบินชาดกตั้งความว่า “สุวรรณราชหงส์ซึ่งได้นำมาว่าหงส์ทอง เพราะคนที่ระดับกายมีสี
คล้ายกับทองตามแวดล้อมภายในบ้าน ซึ่งเป็นสัตว์ที่ประกอบไปด้วยอสังกรรม 10
ประการ” ความดังกล่าวนี้ตรงกับสำนวนความที่ปรากฏในสำนวนวัดหมื่นล้าน ดังตัวอย่างที่ยกมาคือ

...ราชหงส์คำมีวิณณะงามตั้งคำแล ราชหงส์คำทังหลายคีม้าแวดล้อมเปนบริ
วารยังกาตำเถ้าตัว 1 กาทัวนั้นอันประกอบด้วยอสังกรรม 10 จำพวก มักว่าใจบาป
กะทำป่ชอบสืบประการแล...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

ในสำนวนที่เป็นมุขปาฐะของภาคเหนือ การรักษาเนื้อหาตามอรรถ
กถา มหาสุบินชาดกนั้นปรากฏทั้งการรักษาจำนวนความฝันและคำทำนายไว้ และยังรักษารายละเอียด
บางประการเอาไว้ ดังที่ระบุว่า

...พระเจ้าได้ถอดความฝันพระองค์ ลำดับลำตามาสิบหกข้อ ฮือด้านตองห่อ
ไปตามประสงค์ มหาราจะได้อสละใจปลง เชื่อพระเจ้าผู้ลงปัญญาเลิศล้ำ...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

...สิบหกคำฝันขององค์โกศลมหาราช ศาสตราทรงปราชญ์ได้ประกาศวิถึ
ทำนายสุบินนิมิตสิบหกทันที ว่าปได้ไม่เกิดชาตินี้ แต่จะเกิดภายหลัง...

(สำนวนรัชช เมืองเถิน)

จากความข้างต้น เห็นได้ว่าทั้ง 2 สำนวนยังคงมุ่งรักษาความฝันจำนวน 16
ประการไว้ตามที่ปรากฏในอรรถกถา มหาสุบินชาดก โดยได้ดำเนินเนื้อหาตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อ 16
ตามลำดับ นอกจากนี้ในสำนวนรัชช เมืองเถินยังพบว่ามึเนื้อหาทำนายบางประการที่คล้ายคลึงกับ
อรรถกถา มหาสุบินชาดกด้วย ดังที่ระบุว่า

...สุบินนิมิตข้อ 3 ตามกำบอกเล่า เมื่อเลยล่วงเข้าถึงพุทธกาล คนแก่คนเฒ่า จะจักตวยโรคปัดัน จะโดนลูกโดนหลานละขว้างยามเฒ่า **ละทิ้งเชษฐาปจายิกกรรม** บมีความยำเกรงต่อป้อมแม่ตัวเก่า ปีตามารดาต้องไหว้สาธุเฒ่า...

(สำนวนรัชช เมืองเถิน)

...จักมีผลในเวลาที่มีมนุษย์ทั้งหลาย **พากันละทิ้งเชษฐาปจายิกกรรม** (คือ ความประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่) เพราะในอนาคต ผุงสัตว์จักมิได้ตั้งไว้ซึ่งความ เคารพนับถือในบิดามารดา หรือในแม่ยายพ่อตา...

(อรรถกถามหาสุบินชาดก)

จากตัวอย่างข้างต้น คำทำนายข้อที่ 3 มีเนื้อหาสำคัญคือการกล่าวว่าในอนาคต มนุษย์จะไม่เคารพผู้ที่อายุมากกว่าตน ในสำนวนรัชช เมืองเถินปรากฏคำสำคัญคือ “เชษฐาปจายิก ธรรม” หมายถึง หลักธรรมที่ว่าด้วยความอ่อนน้อมต่อผู้สูงกว่า ซึ่งสัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดก ด้วย

ข. การเปลี่ยนรายละเอียดความฝัน

เห็นได้ว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนวัดผา แดก นอกจากมุ่งรักษาเนื้อความเดิมตามอรรถกถา มหาสุบินชาดกไว้ ยังมีการเปลี่ยนรายละเอียดบาง ประการ ดังว่า

...นิมิตใหญ่ 16 ประการชาแลฯ **บท 1 ฝันเห็นว่า มีวัวตัวเฒ่าสี่ตัว** ก็มาสี ผ่าย ว่าจักห่วยชนกัน...นั่นทั่วฟ้า ภายหน้าข้าหายขาดชาแลฯ คำฝันบทถ้วนสอง ว่าต้นไม้เนี่ย ปอมนต์มีลูก เป็นเถี่ยถูกเต็มเมื่อนั้นแลฯ คำฝันบทถ้วนสาม นั้นอันว่า วัวแม่เลียตามลูก ...กินนมฯ คำฝันบทถ้วนสี่นั้น อันว่าวัวน้อยทิวัวเฒ่า ลากเกวียน เข้าไปไว้ วัวน้อยเหลือใจไปไปได้ หลดแอกไว้หนีไปฯ คำฝันบทถ้วน 5 ม้าตัวเดิม มีสบ สอผาย ห้วยหน้ากินหญ้าสบผายฯ คำฝันบทถ้วน 6 หมาจิ้งจอกสี่ใส่ ไตรคำใหญ่พอ เต็มฯ คำฝันบทถ้วน 7 ยังมีชายผู้ 1 เหน็ดฝันเชิกหนังทัดของ หมาลัก...ขบกินฯ คำ ฝันบทถ้วน 8 คนทั้งหลายวังแหวด ตักน้ำใส่ไหหลวง ไหน้อยหลายพันพวง ...บดักใส่ ละเปล่งไว้หมองตายฯ คำฝันบทถ้วน 9 ว่าเปากครณี(ไปกขรณี) มีน้ำใสบ่เซา มีทั้ง เห่งบัวหัวฟ้านอยู่เต็มหนอง ทำการฟองพอยมัวดูนไว้ ริมแจ่งได้เสด็จฯ คำฝัน บท ถ้วนสิบเล่า ยังมีชายผู้ 1 หุงเข้าทำไว้ทำการไฟ ปดบัวลุมลาใจ 7 ยังบ่ได้สุกเสมอกัน พาย 1 สุกพอไหม้ พายสุกกิง 1 พาย 1 ก็ซึ่งยังดิบเป็นसानเหมือนเกล้าแลฯ คำฝัน บทถ้วนสิบเอ็ด ยังมีชายผู้ 1 เหน็ดฝนแก่นจันทแดง...ใส่น้ำ อสุจิอันนั้นอันหมื่นนั้น

แล๓ คำฝืนบทถ้วนสิบสอง หมากน้ำเต้าปองจมนไป หมากหมกรักหากพุมาคำฝืนบท ถ้วน 13 หมากหมกรักหากลูกใหญ่ พูไว้ยู่เหนือบน๓ คำฝืนบทถ้วน 14 เขียดน้อยที่เลียกิน งูหลวงยิ่งกว่ามากแล่นพ่ายจากเขียดขาลาย๓ คำฝืนบทถ้วน 15 กาดำว่าเป็น พญาอรุราชหงส์คำเป็นลูกน้องไปเลียบซ้องกาดำ๓ **คำฝืนบทถ้วน 16 พ่เสียดใจมาก แม่กวางหากเลียกินชาแล...**

(สำนวนวัดผาแตก)

จากตัวอย่างข้างต้นนั้นเป็นการกล่าวถึงเนื้อหาโดยรวมของ ข้อความฝืนจำนวน 16 ข้อตามลำดับในอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยรายละเอียดแตกต่างออกไปบ้าง เช่น ความฝืนข้อที่ 1 อรรถกถามหาสุบินชาดกระบุว่า เป็นโคอุสุภราช 4 ตัว สำนวนวัดผาแตกระบุว่า เป็นวัวเฒ่า 4 ตัว หรือความฝืนข้อที่ 11 ว่าด้วยคนนำแก่นจันทร์แดงไปแลกกับนมเน่า สำนวนวัดผาแตกระบุว่าคนนำแก่นจันทร์แดงไปฝืนใส่น้ำอสุจิ ความฝืนข้อที่ 16 แพะไล่เสียดเหลือง สำนวนวัดผาแตกระบุว่าพ่อเสียดใจกลัวแม่กวาง ซึ่งรายละเอียดของความฝืนที่เปลี่ยนไปจากเดิมนั้น อาจด้วยความเข้าใจของผู้จารเอง แต่เนื้อหายังอยู่ในขอบเขตของตัวบทอรรถกถามหาสุบินชาดกดั้งเดิม

ในสำนวนวัดป่าแดดมีเพียงข้อเดียวที่ความฝืนเปลี่ยนแปลงไป คือ ความฝืนข้อ 1 เดิมในอรรถกถามหาสุบินชาดกคือ โคอุสุภราช 4 ตัว จะวิ่งชนกัน แต่ในสำนวนวัดป่าแดดกลายเป็นโค 2 ตัวจะวิ่งชนกัน ดังความว่า

...ฝืนจ้าวอุสุภราชตัวดำมีวรรณะดังดอกอัญชัน 2 ตัวเข้าสู่ช่วงหลวงเพื่อว่า จักชนกันคนทั้งหลายเขา...มากล่าวว่าดังนี้ เราทั้งหลายจักไปดูจ้าวอุสุภราชรบกันเถิด ว่าอันจ้าวอุสุภราชก็มาสำแดงอาการเป็นดังจักชนกันแท้ดังอันอู้อัวแล้วก็ปรบกันก็ ถอยหนีจากกัน...

(สำนวนวัดป่าแดด)

ค. การเพิ่มรายละเอียดคำทำนาย

พุทธทำนายความฝืนพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือนี้ ปรากฏ การเพิ่มรายละเอียดที่ไม่พบในอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งเป็นการอธิบายเพิ่มเติมเข้าไปของผู้แต่งหรือผู้ จารเองทั้งในฉบับที่เป็นลายลักษณ์และมุขปาฐะ เช่นในสำนวนวัดหมื่นล้าน มีการเพิ่มรายละเอียดใน ความฝืนข้อ 10 โดยกล่าวถึงเทวดาจำพวกต่าง ๆ ดังว่า

...เทวดาทั้งหลายอันรักศาสนาโลกีดี เทวดาอันรักสถาบันเมืองก็ดี เทวดาอา รักษ์ทั้งหลายอันรักสากลก็ดี เทวดาอารักษ์อันรักสถาบันเมืองก็ดี เทวดาอารักษ์อัน

อบรมเอาอย่างเครื่องบูชาที่ดี เทวดาอันตั้งวิมานอยู่ต้นไม้ก็ดี เทวดาทังหลายอันมีวิมาน
ตั้งอยู่ในอากาศก็ดี...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

หรือการเพิ่มรายละเอียดของคำทำนายความฝันของสำนวนวัดผา
แตก ในความฝันข้อที่ 3 เดิมบรรณกถามหาสุบินชาตกระบุว่า “ในเวลาที่มีมนุษย์ทั้งหลายพากันละทิ้ง
เชษฐาปจายิกธรรม (คือความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่) เพราะในอนาคต ผุ่สัจจกัมมิได้ตั้งไว้ซึ่ง
ความเคารพบิดามารดา หรือในแม่ยายพ่อตา¹” สำนวนวัดผาแตกเพิ่มรายละเอียดเรื่องต้นเหตุที่มา
ของปัญหาดังกล่าวเกิดมาจากการที่ผู้ใหญ่ไม่สั่งสอนบุตรหลานให้รู้จักอ่านเขียน หรือรู้จักฟังเทศน์ฟัง
ธรรม ดังตัวบทว่า

...ว่าคนพาลาหนาหนวก มีอาพวกตัณหา รู้ค่ากินชินปา บ่รำเรียนเขียนแต่้ม
บ่รู้แค้มธรรมเทศนา บ่ปองหาปัญญา สอนลูกหลานให้ได้ รู้เท่ามีคำไปล แลกินย่อน
ลูกหลานไป...

(สำนวนวัดผาแตก)

หรือเพิ่มรายละเอียดเรื่องวิบากกรรม ในคำทำนายความฝันข้อที่
16 กล่าวถึง ความไม่เกรงกลัวต่อบาป และการฆ่าผู้อื่น ซึ่งเป็นกรรมที่ไม่ดีตามความเชื่อในพุทธศาสนา
โดยยกตัวอย่างประกอบดังเช่น

..คบยาแยงแก่แก้วทั้งสาม บ่กลับตามคำสอนพระเจ้า ลวดมีใจมีดเสรำ เมา
แปง ก็บ่กำบ่แขง ยังตนตัวแล้คำปาก ลวดพพาเป็นกรรมวิบากกับตัว ลางเทื่อฝัวข้า
เม ลางเทื่อเมข้าฝัว ลวดจิบหายในโลกลนี้แล้โลกภายนอก ลางเทื่อไพร่ข้าเจ้า เจ้าข้า
ไพร่ ก็เป็นวิบากไล้กับตน...

(สำนวนวัดผาแตก)

รายละเอียดส่วนที่เพิ่มมานอกเหนือจากเนื้อความบรรณกถา
สุบินชาตกนั้นนอกจากให้เนื้อหาสาระความรู้เพิ่มเติมแล้ว ข้อมูลที่เพิ่มเติมนี้ยังเอื้อโอกาสให้เนื้อหา
ของการเทศน์มีความน่าตื่นเต้นและสร้างความศรัทธาเชื่อถือให้มากขึ้นด้วย การเพิ่มเนื้อหาดังกล่าวที่
มากไปกว่าที่ปรากฏในบรรณกถาสุบินชาตกนี้จึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและผู้รับ
สารด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

ขณะสำนวนที่เป็นมุขปาฐะพบว่าการเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาที่อยู่นอกเหนือไปจากอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยเป็นการเพิ่มเนื้อหาทั่วไปตามความคิดของผู้แต่ง ดังตัวอย่างว่า

...ฟ้าฝนจะตกลงกลางทะเลทราย ปันดินตั้งหลายเป็นเปลวไฟร้อน ตีลึ้กก็จะตื่น ที่ตื่นก็จะจม น้ำดินจะไหลบ่า น้ำฟ้าจะไหลฮ้อน ดินแตกแยกไหว สลายเป็นก้อน บิดหนาวบิดร้อนเอนไป...

(สำนวนรัชช เมืองเถิน)

เนื้อความข้างต้นเป็นคำทำนายในความฝันข้อที่ 1 ซึ่งตามอรรถกถามหาสุบินชาดกมีคำทำนายระบุเพียงว่า “เมฆทั้งหลายตั้งขึ้นจาก 4 ทิศ เหมือนฝนจะตก ครางกะหิม์แลบ แต่ไม่ตก แล้วก็เลยลอยหายไป” ในสำนวนรัชช เมืองเถินมีการเพิ่มเนื้อความว่า จะมีฝนตกในทะเลทราย เกิดภัยธรรมชาติ ฝนตกจนเกิดอุทกภัย และภัยพิบัติบนแผ่นดิน หรือในสำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย มีการเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาทำนายที่ว่า

...พระศาสนาก็จะมาฮ้อนใหม่ เหมือนแต่ก่อนให้ตีจัมปุตีเบท มารศาสนา มาควี่มาเต มาเจตยงองค์พระธาตุเจ้า สนวนลุมพินี พุทธคยา ปะเวหุวัน เหลือกะนามจื่อเก้า ตีเมืองอินเตยจนพอมองหม่นเศร้า...

...กาลกณีนี้อันจะเกิด โลกจะระเบิดเป็นฝุ่นเป็นฝอย แผ่นดินจะไหวปัดป่าปิดอดอย กะว่าเดือนดาวลอยจะหล่นลงลุ่มได้ น้ำจะท่วมฟ้า ปลาจะกินตะวัน ขอบักอ้ายคำขวัญ บอกคำฝันท่านให้...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

ตัวอย่างข้างต้นของสำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย กล่าวถึง การล่มสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย เนื่องจากถูกผู้ที่ไม่นับถือ หรือศาสนาและลัทธิอื่นรุกราน ผู้แต่งใช้คำว่า “มาร” ที่สื่อถึงผู้ใจบาป หยาบข่าที่เข้ามาเบียดเบียนทำลาย จนเหลือเพียงชื่อกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ผู้แต่งเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาดังกล่าวเข้ามาเพื่อจะสื่อและเชื่อมโยงถึงเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมไทย ที่ผู้คนเริ่มห่างออกจากหลักธรรมคำสอน หรือในตัวอย่างต่อมาที่เป็นการพรรณนาความโดยทั่วไปถึงเหตุการณ์ภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้นว่า น้ำจะท่วมโลกที่เป็นผลมาจากความฝันอันประหลาดของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้

การเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาของสำนวนที่เป็นมุขปาฐะทั้ง 2 สำนวน ในภาพรวมเป็นการพรรณนาเนื้อหาให้เกิดจินตภาพ เอื้อประโยชน์และสัมพันธ์กับการขับคร่าวขอ ทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลินและจินตนาการภาพตามศิลปินด้วย การเพิ่มเติมเนื้อหานี้ยังมีบทบาท

กับการสะท้อนสังคมด้วย ดังจะได้อภิปรายต่อไปในหัวข้อลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝัน พระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับภาคเหนือ

ง. การเปลี่ยนรายละเอียดคำทำนายฝัน

การเปลี่ยนรายละเอียดคำทำนายความฝันนี้พบในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนที่เป็นมุขปาฐะ ดังเช่นในสำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนรายละเอียดคำทำนายฝัน 1 ข้อ คือข้อที่ 11 ว่าด้วยคนนำแก่นจันทร์แดงไปแลกนมโคเน่า ดังตัวอย่างว่า

...ว่ามนุษย์ทั้งหลายหญิงชายเขาจะยำ พระสูตรพระธรรมพระกรรมฐาน ที่โลกที่ไกลในโลภะสันดาน ใจยักษ์ใจมารเลื่อมนามมนุษย์ จะบุบหัวตีตาพระสงฆ์องค์เจ้า พายุก็จะเข้าแผ่นดินก็จะทรุด หมู่คนจิ้งไรจะขายศาสนาพุทธ เอาพระธรรมลงมุดดินดง...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

เนื้อหาคำทำนายเดิมในอรรถกถามหาสุบินชาตกกล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระสงฆ์จะนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเทศนาแลกบับปัจจัย 4 ซึ่งในสำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย มีคำทำนายว่าบุคคลทั้งหลายจะหลบหลู่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจิตใจเต็มไปด้วยกิเลส โหดร้ายเหมือนกับ “ใจยักษ์ใจมาร” จนถึงกับทำร้ายพระสงฆ์ การเปลี่ยนคำทำนายฝันดังกล่าวจึงแตกต่างไปจากเนื้อหาเดิมในอรรถกถามหาสุบินชาตก

ในสำนวนธวัช เมืองเถินมีการเปลี่ยนคำทำนายฝันนี้เป็นการตีความคำทำนายใหม่ด้วย ในตัวอย่างความฝันข้อที่ 6 ที่ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกปัสสาวะใส่ถาดทอง ดังว่า

...เมื่อศาสนาหมุ่นมาถึงจุดเสื่อม น้ำคำกำสอนจะถูกตัดแปลง ถูกตัดถูกแบ่ง โดยคนเล่ห์เหลี่ยม นาลัทธิอื่นเข้ามากลบเกลื่อน จนผู้คนเสื่อมสาธาร์... น้ำธรรมกำสอนจะถึงจุดตกต่ำ ผู้คนจะเหยียบย่ำพระศาสนา จะมีคนมาเปลี่ยนกำสอนพระพุทธานัลทธิอื่นจะเกิดมาปนกำสอนพระเจ้า เปรียบเหมือนถาดทองเอาไปส่องเยี่ยวหมา กำสอนศาสดาจะบ่เหมือนเดิมเหมือนเก่า...

(สำนวนธวัช เมืองเถิน)

เนื้อหาคำทำนายเดิมที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาตก กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ผู้มีตระกูลจะตกยากจนต้องยกบุตรสาวของตนให้กับผู้ไม่มีตระกูลที่ได้ดี เป็นการเปรียบเทียบบุตรสาวว่ามีค่าดังถาดทอง และผู้ไม่มีตระกูลที่ได้ดีนั้นเป็นดั่งสุนัขจิ้งจอก ตัวอย่างข้างต้น

ของสำนวนธวัช เมืองเถิน กล่าวถึงคำทำนายว่า ผู้คนจะเสื่อมศรัทธาในพุทธศาสนา คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะถูกย่ำยี นำคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนจนทำให้หลักธรรมในพุทธศาสนาเปลี่ยนไป เป็นการเปลี่ยนคำทำนายที่ต่างออกไปจากเดิม คือเปรียบพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีค่าดังถาดทอง และผู้ที่ย่ำยีหลักธรรมคำสอนนั้นเป็นสุนัข หรือคำทำนายในความฝันข้อ 7 ที่ว่าด้วยสุนัขจึงจอกกัดเชือกอยู่ใต้ร้าน มีคำทำนายว่า

...สุนัขนิมิตถ้วน 7 บอกเหตุพายหน้า คนจะชอบอ้างฟ้าเอามาหากิน อ้างว่าเป็นตัวแทนของฟ้าของกิน เพื่อหวังทรัพย์สินและหวังอำนาจ แอบอ้างเจ้าคุณเปิงบุญปารมี ว่าตัวเป็นคนดีมีสกุลรุนชาติ เลือดงาวเต็มหัวว่าตัวเป็นนักปราชญ์ อาศัยอำนาจโกงกิน...

(สำนวนธวัช เมืองเถิน)

ในความฝันข้อ 7 เนื้อหาคำทำนายเดิมของอรรถกถา महाสุบินชาดกกล่าวถึง สตรีจะหลุ่มหลงในบุรุษ มัวเมาสุรา ภรรยาจะนอกใจสามี มีขู เป็นการเปรียบเทียบสตรีที่ประพฤติชั่วนั้นกับสุนัขจิ้งจอก ส่วนเนื้อความในสำนวนธวัช เมืองเถินกล่าวถึง จะมีบุคคลอ้างผู้ที่มีสถานะสูงส่ง ผู้แต่งใช้คำว่า “ฟ้า” เพื่ออธิบายความดังกล่าวว่าให้ได้มาซึ่งอำนาจทรัพย์สินเงินทอง โทกว่าตนเองเป็นผู้มีปัญญา และใช้อำนาจในทางไม่ชอบ ผู้แต่งเปรียบเทียบบุคคลดังกล่าวกับสุนัขจิ้งจอก จึงเห็นได้ว่าเป็นการเปลี่ยนเนื้อหาคำทำนายที่แตกต่างไปจากอรรถกถา महाสุบินชาดก

3) เนื้อหาส่วนท้าย

เนื้อหาส่วนท้ายที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง เนื้อหาส่วนที่ 3 ซึ่งต่อท้ายจากความฝันและคำทำนาย ในอรรถกถา महाสุบินชาดกจะเป็นการดำเนินความในอดีตที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่คล้ายกันนี้แต่เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในอดีตชาติ และการสโมธาน โดยมากพบในสำนวนที่เป็นลายลักษณ์เท่านั้น ผู้วิจัยพบว่าพุทธทำนายพระเจ้าปเสนทิโกศลแต่ละสำนวนของภาคเหนือตัดเนื้อหาส่วนอดีตชาติและการสโมธานออกทั้งหมด สำนวนวัดป่าแดดกล่าวถึงเนื้อหาส่วนท้ายแต่เพียงว่า หลังจากพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ทรงฟังคำทำนายความฝันของพระองค์จากพระพุทธเจ้าก็เสด็จกลับ ดังว่า

...ชะแลว่าอันชาติศรัทธาพระเจ้ากล่าวแก้อย่างนิมิตฝันอันใหญ่
ได้ 16 ประการแก่ พระยาปเสนก็บัวรมวรกาลควรเท่านี้ก่อนแล เสด็จแล้ว
ยามทอนแล นายเหมียวตัวบงามสักหน้อยแลมตคนี่แล ก็บ่พอเสียเท่าใด 1
เกล้าแล...

(สำนวนวัดป่าแดด)

เนื้อหาส่วนท้ายของสำนวนวัดหมื่นล้านจบเหตุการณ์โดยพระเจ้าปเสนทิโกศลถวายบังคมพระพุทธรูปเจ้าหลังได้ทราบพุทธานุญาต หลังจากนั้นระบุข้อมูลเกี่ยวกับโบราณนี้ว่า สร้างขึ้นโดยพระญาคำวัง พร้อมภรรยาและลูกหลาน เพื่อเป็นที่ค้ำชูพระพุทธรูปศาสนาตลอดจนขอให้ถึงซึ่งนิพพาน ดังตัวอย่างว่า

...พระพุทธรูปเจ้าคือเทสนาทำนวยังนิมิตแก่พระญาปเสนทิโกศลราช
ในสิบหกประการ คีบังคมสมเด็จเสร็จแล้วบัวรวมลกาลควรเท่านี้ก่อนแล
ฯ เถรฝั้น 16 ประการแก่พระญาปเสนทิโกศลราชแล ปถมมูลละสัทธา
หมายมีเจ้าพระญาคำวังเปนเคล้า กอปรกับภริยาลูกเต้าหลานเหลนทุกคน
ได้สร้างจ้งทำนเขียนย้งรสธรรม์เทสนาแห่งสรีสัพพัญญูพระพุทธรูปเจ้าดวง
ชื่อว่า ปถรฝั้นนิเวียค้ำชูโชติศาสนาแห่งสรีแห่งสัพพัญญูพระพุทธรูปเจ้าจ้ง
หือเปนอุปนิสัยปัจจัยค้ำชูตราบรอดเลิงอมัดตามทานิพพานแต่ นิพพานปัจ
โยโหนตฺโน..

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

เนื้อหาของทั้ง 2 สำนวนดังกล่าวจบลงเพียงเท่านี้ แต่สำนวนวัดผาแตกมีเนื้อหาเพิ่มเติมหลังจากคำทำนายความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลข้อที่ 16 โดยเป็นเรื่องตำนานพระพุทธรูปศาสนา 5,000 ปี กล่าวถึงเทวดาองค์หนึ่งได้ถามปัญหาพระพุทธรูปเจ้าว่า หลังจากพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานแล้ว จะมีใครมาแทนพระองค์ พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า ให้ยึดถือพระธรรมเป็นที่ตั้งรักษาศีล เพียงเท่านี้แม้ไม่พบพระพุทธรูปเจ้าแต่ก็จะได้ถึงพระนิพพาน ดังความว่า

...แต่นั้นยังมีเทวดาตน 1 ก็มาถามยังปัญหาซึ่งพระพุทธรูปเจ้า ว่าข้าแต่
สัพพัญญูพระพุทธรูปเจ้า ได้เข้าสู่นิพพานไปแล้ว ฉันใดแล้ ยังจักมีใจจักมาสอนคนใน
โลก หือหายโศชายี หือมีสุขทุกข์กล้า พันทุกข์ถ้าโลกนั้นข้าข้า ที่นั้นพระก็เทศนาหือ
แจ้ง ยังแห่งเทวราชราชา ว่าคนใดคเอาอย่าประมาท ไต่ตามธรรมชาติคำสอน รู้มีใจ
อ่อนวอนนักรมาก รักษาศีลและจิตใจกับตัวอากำศีล ยินว่าจักได้สวดยสุข ช้วนี้แล้
ชาติหน้า สุขในชั้นฟ้า ยอดเนรพาน...

(สำนวนวัดผาแตก)

และย้ำอีกว่าหากไม่รักษาศีลธรรม เมื่อพระพุทธรูปศาสนา มีอายุมากขึ้น 3,000 หรือ 4,000 ปี จะทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังที่ทำนายไว้เป็นแน่นอน ดังความว่า

...ในเมื่อศาสนาสามพันสี่พัน จัดมาข้างหน้า ทือถ่อมถ้าดาฟัง คันยังบ่ตาม
ธรรม คำสอนถูกกล่าวไว้ ภายหน้าคั้นพาลาว่าไว้ จักมาไล่คนศีล ...คนเข้าฟ้าจักได้พาย
ฝูงหมู่ข้าศัตรู ฝูงเป็นลูกสัพพัญญู จักได้พายหมู่ตัณหา...

(สำนวนวัดผาแตก)

3.3.2.2 ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือ

1) การใช้คำบาลีนำหรือแทรกเนื้อความ

การใช้ภาษาบาลีนำหรือแทรกในเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ เป็นลักษณะที่พบในพื้นที่ภาคเหนือเท่านั้นซึ่งมีความแตกต่างจากภาคอื่น ๆ ที่ไม่มีคำบาลีนำเรื่องในส่วนต้น

สำนวนวัดผาแตก เริ่มต้นด้วย บทนมัสการเป็นภาษาบาลีเพื่อสรรเสริญพระพุทธเจ้า และเกริ่นถึงเนื้อหาเบื้องต้นว่า

...นเมตสสุต ๓ เอวเมสุตฺ อภิสมยฺ ภควาสวตฺทียํ วิหฺรตฺติเชตวณฺเณ
อนาปิณฑิกสฺส อาราเมวิหฺรนาเต อาราภกเทสิ สารโว... เสตฺชชนะสบุริสส...

(สำนวนวัดผาแตก)

หรือสำนวนวัดป่าแดด เริ่มความเป็นภาษาบาลี โดยสรรเสริญพระพุทธเจ้า และปรารภถึงเรื่องมหาสุบิน ที่พระเชตะวันมหาวิหาร ดังตัวอย่างว่า

...โมตสสตุถ || ลาคฺุณิสฺสิทฺธณฺติพฺนทํสตุถาเชตวณฺเณวิหฺรนฺโตสางฺรสสมหาสุ
บินิมิตฺตอารพฺภกเถสิสตุถาสพฺพญฺญุพระพุทธเจ้าแห่งเราอยู่สำราญให้แล้วพุนรียาปฺติ
ทั้ง 4 ในเชตะวันมหาวิหาร...

(สำนวนวัดป่าแดด)

หรือฉบับนิมิต 16 ประการ เริ่มความด้วยภาษาบาลี ระบุสถานที่คือพระเชตะวันมหาวิหาร ตรัสเรื่องมหาสุบินทั้ง 16 ประการ และนมัสการพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นครูแห่งโลก และอุทิศพระองค์ตรัสรู้เพื่อชนทั้งปวง ดังความว่า

...นะโมตฺสสตุถ... ภูตรุกขาวิติโยติอิทฺสตุถเถตวันเนวิหฺรนฺโตโสฬสสมหา
สุบินนํ ...ภิสฺตถสัพพัญญุพระพุทธเจ้าตนเป็นครูแล...ทั้งหลายเมื่อยังธรรมาณหือ
แล้วยัง...ทั้ง 9 ประการ...

(สำนวนนิมิต 16 ประการ)

ความฝันพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับวัดหมื่นล้าน เป็นอีกฉบับหนึ่งที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากการนำคาถาบาลีตั้งแล้วอธิบายความสลับกันไปตลอดเรื่อง ซึ่งมีความแตกต่างจากฉบับอื่น ๆ เช่น ซึ่งคาถาบาลีที่นำมาแทรกในเนื้อหานี้มีความสัมพันธ์กับอรรถกถา महासुपिणชาดกฉบับภาษาบาลีโดยเทียบกับข้อความบาลีของอรรถกถา महासुपिणชาดกในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกนิပါတชาดกपालิ (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังตัวอย่างว่า

... ลาวุณี สีทนต์ตี อิทํ สุตถา เขตวนเน วิหรนุโต โสฬส มหาสุปิเน อารพภ
กเถสิ ฯ...

(อรรถกถา महासुपिणชาดก)

...นโม ตัสสสตถุฯ อุตฺตมรํกษา คาวิตฺติ โยติ อิทํ สุตถา เขตวนเน วิหรนุเต
โสฬส มหาสุปิเน อารพภ กเถสิ สุตถา สัพพญญู พระพุทธเจ้าตนเปนครูแก่คนแล
เทวดาทังหลาย เมื่อยังธอรมานหื้อแล้วอิริยาปตละ 4 ประการ...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

...เอกทิวสํ กิร โกลสมหาราชา รตตี นิตฺตูปคโต ปจฉิเมยาเม โสฬส มหา
สุปิเน ทิสฺวา ภูตตลิตโต ปพฺพชฺฉิตฺวา อิเมสํ สุปิเนนํ ทิฏฐุตฺตา กิณฺนุ โข เม ภวิสฺสตีติ
มรณภยตฺตชฺชิตโต สยเนปิฏฺเณสิณฺนโกว วิตินาเมสิ ฯ...

(อรรถกถา महासुपिणชาดก)

...เอกทิวสํ กิลโก สลฺลสมหาราชา รตฺติยา อุปฺปาคฺคโต ปจฉิเมยาเย มหา
สุปิเนนํ ทิสฺวาภูตตลิตโต ปภฺวสิงฺตวา คิเมส สุปิเนนํ ทิฏฐูกานกิณฺนุโขเมภวิสฺสติ กร
ชนพฺภย กชฺชิตโต สยปิจโจ นิมีน กวา ววิตินเม สสิกิร ตังจํกรูมาเน ราชาสวรั
พระญาปเสนทิโกศล ราชนิทปฏกโต เถิงเขินอันหลับริตติยาในกาลคีนนี้...

(สำนวนวัดหมื่นล้าน)

เห็นได้ว่าทั้ง 4 สำนวนเริ่มต้นด้วยบทนมัสการและคาถาภาษาบาลีเหมือนกันทุกฉบับ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ซึ่งบูชาเทิดทูนพระพุทธเจ้าเป็นอันดับแรก และเป็นที่มาของเรื่องความฝันอันยิ่งใหญ่ทั้ง 16 ประการตามที่ปรากฏในอรรถกถา महासुपिणชาดกด้วย

2) วรรณกรรมประกอบการเทศนา

การเป็นวรรณกรรมประกอบการเทศนาพิจารณาได้จากหลายปัจจัย เช่น การเก็บรักษาภายในวัด โดยทั้งหมด 4 ส่วนวน ค้นพบมาก่อนที่จะนำมาถ่ายไมโครฟิล์มนั้น ได้เก็บรักษาไว้ภายในวัดถึง 3 ส่วนวน การเก็บรักษาไว้ในวัดนี้จึงเป็นประโยชน์สำหรับพระภิกษุสงฆ์ที่อาจนำมาเทศน์สั่งสอนพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญทางศาสนา หรือปัจจัยเรื่องคำบาลีที่ใช้นำเรื่องในส่วนต้นปรากฏลักษณะดังกล่าวทั้ง 4 ส่วนวน หรือส่วนวนวัดหมื่นล้านที่ได้แทรกคำบาลีไว้ในเนื้อเรื่องด้วย นอกจากนี้ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญสามารถสังเกตได้จากเนื้อหาที่ปรากฏเรื่อง ว่ามีการนำมาใช้เทศน์ ดังเช่นในสำนวนวัดผาแตก ระบุให้ทราบชัดเจนว่าได้นำไปใช้เทศนาโดยพระภิกษุสงฆ์ เนื่องจากมีเนื้อความระบุว่า “มาเทศนาสุดแล้วสาธุการ...ภูพระกล่าวชี้เหน็บน” แต่ใช้กลวิธีกล่าวแทนคือ บอกว่าเป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ด้วยประโยคที่ว่า “อันภูพระตถาคตหากเทศนา หื้อเป็นตราภักโลก หื้อหายโคกทางดี” นอกจากนี้ยังเรียกร้องพุทธศาสนิกชนให้น้อมจิตใจใฝ่หาธรรม รักษาศีล ทำทาน ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างบุญแล้วยังสามารถช่วยสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไปด้วย ดังความว่า

...กาลภายหน้าอันรักษาศีลฟังธรรม ควรแบ่งใจห้อมัน ต่อทำเลี้ยงยาวชีวิต
 อย่าไปฟังคำเล่นม่วน จักเป็นส่วนตณหา พาหื้อหาหัวใจเพ็ง บ่เป็นเครื่องครองธรรม
 อย่าใจดำซำเคียด ...ประการ 1 เป็นคนอยู่สร้างอวาตกว้างครองธรรม หื้อได้กำใจแล
 สบปาก ก็หื้อได้ว่าบริสุทธิ์ ...หื้อรักษาเครื่องศีลสิบ ตั้งเอาปานาเป็นเคล้า トラบต่อ
 เทำรอดสุรา...

(สำนวนวัดผาแตก)

เนื้อหาในตัวอย่างข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงวิธีการเทศน์ที่มุ่งไปยังผู้ฟัง กล่าวคือ ชี้ชวนให้เห็นถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาเช่น การละทิ้งกิเลส การยึดไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า การถือศีลในชีวิตประจำวัน ล้วนแล้วแต่เป็นกิจของสงฆ์ที่พึงกระทำในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3) ถ้อยคำสำนวนที่สัมพันธ์กับบรรณกถามหาสุบินชาดก

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือมีความแตกต่างจากภาคอื่น ๆ ในเรื่องฉันทลักษณ์ กล่าวคือ ในจำนวน 4 ส่วนวนที่เป็นแบบลายลักษณ์นี้ ส่วนมากเป็นร้อยแก้ว ต่างจากภาคอื่น ๆ ที่มีจะเป็นร้อยกรอง ซึ่งสำนวนภาษาในร้อยแก้วของพุทธ

ทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือนี้มีความสัมพันธ์กับบรรดกถา महाสุบินชาดกเป็นอย่างมาก ดังที่พบในสำนวนวัดป่าแดดหรือสำนวนวัดหมื่นล้านมีความสัมพันธ์กับบรรดกถา महाสุบินชาดกฉบับบาลี นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาจากการใช้ถ้อยคำ หรือความเปรียบต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกับบรรดกถา महाสุบินชาดกหลายประการดังเช่น

...หม่อมฉันได้เห็นคนทั้งหลายเอาแก่นจันทร์มีราคาตั้งแสนกษาปณ์ ขาย
แลกกับเปรียงเนา...¹

(อรรถกถา महाสุบินชาดก)

...ห็นยังคนเอาแก่นจันทร์อันแข็ง ควรค่าได้แสนค่าไปแลกเอาส้มกระอุม
คือว่าน้ำอันเหม็นนั้นแล...

(สำนวนวัดป่าแดด)

...หม่อมฉันได้เห็นศิลาแท่งทึบใหญ่ ขนาดเท่าเรือนยอดดลยน้ำเหมือนดัง
เรือ...²

(อรรถกถา महाสุบินชาดก)

...ห็นยังหินก้อน 1 ใหญ่ประมาณเท่าปราสาทนั้นก็พวยพุ่งเหมือนน้ำเป็นประดุดังเรือ
นั้นแล...

(สำนวนวัดป่าแดด)

...หม่อมฉันได้เห็นฝูงเขียดตัวเล็ก ๆ ขนาดดอกมะขาง วังไล่กวดุงเท่าตัว
ใหญ่ ๆ กัดเนื้อขาดเหมือนตัดก้านบัวแล้วกลืนกิน...³

(อรรถกถา महाสุบินชาดก)

“...ห็นยังเขียดตัวน้อยพอยมาไรเรยกินยังงูเท่าปองตัวใหญ่ก็กัดหื้อขาดไป
เป็นประดุดังดอกอุบลอันคนหากตัดหื้อเสียนั้นก็เคี้ยวกินแล...”

(สำนวนวัดป่าแดด)

ถ้อยคำสำนวนที่สัมพันธ์กับบรรดกถา มหาสุบินชาดกข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสืบทอดทั้งเนื้อเรื่องและสำนวนความที่เคร่งครัด ในฐานะที่เป็นคำทำนายของพระพุทธเจ้าและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นอีกเรื่องที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และดำรงอยู่ได้ในพุทธศาสนาของล้านนา

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 170.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

4) บทบาทในการสะท้อนสังคม

บทบาทในการสะท้อนสังคมของพุทธท่านายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือนี้พบในสำนวนที่เป็นมุขปาฐะเพียงเท่านั้น เนื่องจากเป็นสำนวนความที่เพิ่งแต่งขึ้นมาไม่นาน ดังนั้นจึงสามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ เชื่อมโยงและแสดงความสัมพันธ์กับสังคมได้โดยสะดวก ดังตัวอย่างของสำนวนขวัญใจน้อย เชียงรายที่ว่า

...แม่เลี้ยงนายมาบใหญ่ก้อนเฮื้อใหญ่ เงินค่าเมื่อไดยากไ้ก็ไปหา ป้อแม่
ลำบากตูกยากกายา เหมือนจะกินน้ำตาแดนตวยคาบเข้า ส่งไปศึกษาเข้าโฮงฮ่าโฮง
เฮียน ฮักอ่านฮัดเขียนฮื้อปล้นความโง่งเง่า ผลสุดท้ายเหลือป้อแม่สองเฮา ย้อนกรรม
เกิดลูกเกาบตี...

...มีแฟนนิ่งแล้ว บะเตี้ยวมีแมวก็ก บ้านจงตั้งบัก อิกคะลิกหัวใจ แอก็
อิกแก่ตายไหนก็ตายไป ลูกเต้าบเป็นไร ละไ้ยังบ้าน ถ้าบมีโรคเอดส์เป็นเหตุฮื้อตาย
เล่นจู้จู้จายอย่ามีไปหลายล้าน ถ้าสัปะหะร่อบมาใจแผนบ้านตั้งบมีพยาน...

...พระศาสนาก็จะมาสุดซ้อย ตั้วากบเขียดน้อยไล่กินงูสิงห์ แง้นขอบฟ้า
เป็นตี้เล่นเครื่องบิน กัมพ้อป็นดินแปลงรถไฟเข้าลอด พอดวงพระจันทร์และดาว
อังคาร เขายังแปลงยานอพลโลไปจอด ดอยเอฟเวอเรสสูงจนไปบฮอด เขาไปอย่า
แถวฮอดมันมาง... ลูกบาวปะแกวอยู่แผนสหรัฐ มันยังแควโทรศัพท์ออกไปฮื้อไปจา
สมันแต่ก่อนใจความไถนา รถคูโบต้า ยันมาบ่เกิดขึ้น บัดเตี้ยวแปลงโลตัสคาฟูปัก
ซี ตู่ก่า...อย่าปึงหนีเฮียพื้น...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

จากตัวอย่างข้างต้นข้อความส่วนที่ 1 กล่าวถึงคำทำนายความฝัน
ข้อ 2 ที่ว่าด้วยต้นไม้ที่น้อยออกลูก มีคำทำนายว่าเด็กผู้หญิงจะมีบุตรตั้งแต่เยาว์วัย ผู้แต่งเพิ่มความว่า
พ่อและแม่มีความลำบากยากเข็ญก็ยังพยายามส่งลูกไป “โฮงฮ่าโฮงเฮียน” เพื่อให้ได้มีโอกาสเรียน
หนังสือและมีความรู้ติดตัว แต่สุดท้ายลูกก็จะละทิ้งพ่อแม่ไปใช้ชีวิตคนเดียว

ข้อความส่วนที่ 2 เป็นคำทำนายจากความฝันข้อที่ 7 ว่าด้วยสุนัข
กัดเชือกหนัง คำทำนายตามอรรถกถาหมาสุนัขขาดกกล่าวถึง ภรรยาจะนอกใจสามีตนเองไปคบชู้ ใน
สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย ใช้คำว่า “กีก” อันเป็นศัพท์สมัยใหม่เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ฉันชู้สาว

และกล่าวถึง “โรคเอดส์” เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นปัญหาจากการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้องจนกลายเป็นปัญหาที่เรื้อรังของสังคม

ตัวอย่างในย่อหน้าสุดท้ายเป็นคำทำนายความฝันข้อที่ 14 ว่าด้วยเขียดกินงู ผู้แต่งกล่าวถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น เครื่องบิน รถไฟใต้ดิน หรือยานอวกาศ โดยเปรียบเทียบสิ่งเหล่านี้เป็นเสมือนกบเขียดที่ไล่กินงูคือวิถีชีวิตท้องถิ่นแบบเดิม จาริตประเพณีที่เคยยึดถือปฏิบัติ พระศาสนาจะถูกลดความสำคัญลง หรือกล่าวถึงห้างสรรพสินค้า “โลตัสคาฟูบักซี” เพื่อสะท้อนว่าผู้คนในสังคมมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

หรือในสำนวนธวัช เมืองเถิน ก็ปรากฏบทบาทในการสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมด้วย ดังตัวอย่างที่ว่า

...คนสมัยในโลกภายนอก จะเอาตำราพุทธองค์มาขาย อุ่มบาตรแลกเงินดินกันเป็นสาย **ออกคิวบรรยายเพื่ออามิสลินจ้าง** ...บได้สอนคนฮื้อเข้าดั่งแก่นปายใน แต่แสดงบรรยายแลกเอาปัจจัยเต้าอัน เหมือนกับนมเน่าเอามาแลกแก่นจันทร์เปรียบกำของมันเหมือนแหวกกับฟ้า จิมและนา...

...จะเกิดความตกต่ำในช่วงแก้วทั้งสาม นักบวชชีพรามณ์จะหลงคารมสาวน้อย น้ำคำจะหายกลายเป็นน้ำอ้อย เหมือนกับเขียดน้อยกินงู... นักบวชตั้งหลายจะหลงลาภหลงยศ ในอนาคตเป็นที่อดสู เหมือนดั่งกำฝืนเขียดน้อยกินงู **เจ้าคณะพระครูจะโดนกิเลสเผาไหม้ หลงยศตำแหน่งแข่งสมณศักดิ์** ประพฤติตัวผิดหลักดีพระเจ้าสอนไว้ จินและนา...

...อนาคตปายหน้า โลกจะมีหลายเขต แบ่งเป็นประเทศ ปกครองต่างกัน จะมีการโค่นล้มบุคคลสำคัญ รัฐประหารการปกครองประเทศ ผู้คนเรียกร้องหาประชาธิปไตย สร้างระบอบใหม่ลดอำนาจขอบเขต ลดบทบาทอำนาจพิเศษ มีคนก่อเหตุทำลาย... ประเทศไหนผู้นำทำตัวเป็นเจ้าของรัฐ จะโดนปฏิวัติปล้ำล้างหื้อสูญหาย ประเทศไหนผู้นำมีความเข้าใจ เลือกประชาธิปไตยปกครองเสมอหน้า จะเกิดความเคารพยกย่องผู้นำ ประเทศไหนคร่ำศีลธรรมจะพากันตกต่ำซ้ำ...

(สำนวนธวัช เมืองเถิน)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าในสำนวนธวัช เมืองเถิน มุ่งกล่าวถึงพระภิกษุทุศีลในแง่ต่าง ๆ เช่น การนำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาแลกเงิน ในลักษณะของการ “ออกคิวบรรยาย” จึงไม่ใช่การเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาโดยบริสุทธิ์ และไม่ได้สอนให้คนเข้าใจใน

หลักธรรมที่แท้จริง หรือกล่าวถึงตำแหน่งทางการปกครองของคณะสงฆ์ “เจ้าคณะ” ที่เป็น “สมณศักดิ์” อันทำให้เกิดกิเลส ซึ่งขัดกับหนทางของพระพุทธศาสนาที่มุ่งหมายให้มนุษย์กำจัดกิเลสในจิตใจตนเองได้

นอกจากนี้ยังวิพากษ์วิจารณ์สังคมถึงเรื่องการเมืองการปกครองทั้งในประเทศและต่างประเทศที่กล่าวถึง การใช้อำนาจเผด็จการ การรัฐประหารที่ลดทอนสิทธิเสรีภาพของคน แต่หากผู้นำประเทศใดเข้าใจและตระหนักถึงความเสมอภาค เลือกใช้การปกครองแบบประชาธิปไตย ก็จะได้รับยกย่องและประชาชนจะมีความสุข ความดังกล่าวยังทำให้เห็นว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่เป็นมุขปาฐะของภาคเหนือมีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเด่นชัด

โดยภาพรวมลักษณะการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือคือ การรักษาเนื้อหาของอรรถกถาหาสุบินชาดกเอาไว้ ซึ่งเด่นชัดในฉบับที่เป็นแบบลายลักษณ์ แม้บางสำนวนจะมีการเพิ่มรายละเอียดเข้าไปบ้าง ก็เป็นโอกาสของกวีที่จะสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมคำสอนตามทัศนะของตนเอง แต่ถือเป็นเพียงบางส่วน หรือเปลี่ยนแปลงรายละเอียดความฝัน เช่น สำนวนวัดผาแตก เปลี่ยนความฝันข้อ 11 จากแก่นจันทร์แดงแลกนมเนาเป็น ผนแก่นจันทร์แดงใส่น้ำมูตหรือน้ำอสุจิ สำนวนวัดป่าแดดเปลี่ยนความฝันข้อ 1 จากโคอุสุภราช 4 ตัว เป็นโคอุสุภราช 2 ตัว เป็นต้น ซึ่งไม่กระทบต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาส่วนอื่น ๆ และข้อความฝันกับคำทำนายฝันยังเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกันด้วย และการสะท้อนวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่พบในฉบับมุขปาฐะอันแสดงให้เห็นถึงบทบาทของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลต่อสังคมท้องถิ่นและวงกว้างด้วย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือจึงทำให้เห็นถึงลักษณะเด่นของการเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนา โดยสัมพันธ์กับอรรถกถาหาสุบินชาดกทั้งเนื้อหาและสำนวนความ ในฐานะที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและอนาคตของบ้านเมืองซึ่งมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาอีกเรื่องหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อความศรัทธาของคนในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย สอดคล้องกับข้อสรุปที่ตุลาภรณ์ แสนปรน¹กล่าวว่าวรรณกรรมทำนายของล้านนาเป็นยังสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อเกิดปัญหาทางสังคม มนุษย์จะหันมาพึ่งศาสนา เร่งทำบุญ สร้างความดี ละเว้นความชั่ว พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือนี้จึงมีความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอย่างชัดเจน

¹ ตุลาภรณ์ แสนปรน, การศึกษาวรรณกรรมทำนายของล้านนา, หน้า 165.

3.3.3 ฉบับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือสํงคมอีสานปรากฏความเชื่อเรื่องพุทธทํานาย โดยมี การนําวรรณกรรมพุทธทํานายมาใช้ตีความว่าเป็นการจัดทําของกบฏผู้มีบุญ เพื่อต้องการให้เกิดผล ทางการเมือง บุญชู ภูศรี¹ ได้กล่าวว่ามี การนําวรรณกรรมดังกล่าวนี้มาทําให้เป็น “จดหมายลูกโซ่” วรรณกรรมทํานายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมลายลักษณ์ในลักษณะการ ผลิตซ้ำ ปัจจุบันยังพบอิทธิพลในลักษณะหนังสือพุทธทํานายมีลักษณะคล้ายจดหมายลูกโซ่ในสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านและเผยแพร่ต่อไปตามความเชื่อ

นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ *ปุดตำเนียบ*² เป็นวรรณกรรม ศาสนาที่ได้รับอิทธิพลมาจากเขมร โดยมีที่มาคือ ชาวเขมร – ส่วย มีความเชื่อเรื่องพระยารัตนมิทราช จะมาโปรดหลังจากสํงคมเกิดกบฏ ดังนั้นเวลาที่มีศึกสงคราม มีคนละทิ้งศีลธรรม ประพฤติสํส่อน ลูก ไม่เชื่อฟังพ่อแม่ หรือลุ่มหลงในทรัพย์สิน จนกระทั่งฆ่าบิดามารดาญาติมิตร หรือมีฝนแล้ง ข้าวยาก หมดแพง อาชญากรรมชุกชุม ถือว่าเป็นไปตามพุทธทํานาย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเคยปรากฏ ว่ามีผู้แสดงตนเป็นผู้นำเพื่อจะแก้ไขปัญหาสํงคม เรียกว่า “ผีบุญ” ก็เกิดมาจากพื้นฐานความเชื่อนี้ ซึ่ง มีแนวคิดความเชื่อซัดเจนปรากฏอยู่ในวรรณกรรมโบราณเรื่องพุทธทํานายนี้ด้วย

มลวีร์ ดวงดอกแก้ว³ ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเรื่องพุทธทํานาย โดยเรื่อง พุทธทํานายส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคตที่พระพุทเจ้าได้ทรงทํานายไว้หลังจากปรินิพพาน แล้วจะมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น การสืบทอดเรื่องพุทธทํานายในสํงคมอีสานมีวัตถุประสงค์เพื่อต่อ อายุของพระพุทศาสนา โดยให้คนรุ่นหลังได้รับทราบเรื่องราวของพระพุทศาสนาว่าพุทธทํานายมี ความสำคัญอย่างไรและจะมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้น ปรากฏทั้งในรูปแบบโบราณจารด้วยอักษรขอม หนังสือคำกลอนไทยอีสานภาษาลาว และมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

จากการค้นคว้า ผู้วิจัยพบว่าพุทธทํานายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมีเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดกนั้น มีทั้งที่เป็นลายลักษณ์และมุขปาฐะ จำนวน 6 ฉบับ ดังนี้

1) พุทธทํานาย 16 ข้อ แบบคำกลอนอีสาน ฉบับพระรัตนภาสวิมล

¹ บุญชู ภูศรี, *วรรณกรรมทํานายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2554. หน้า ก.

² มงกุฎ แก่นเดียว, *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 8*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทย พาณิชย, 2542), หน้า 2682 – 2687.

³ มลวีร์ ดวงดอกแก้ว, *วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง พุทธทํานาย*, (ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2548).

- 2) พุทธทำนายของพระปัสเสน 16 ข้อ ฉบับพระครูบุญชยากร
- 3) พุทธทำนาย ฉบับปัญญาวัฒน์
- 4) พุทธทำนายสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลคำกลอน สำนักเวียงบัว อายสาว
- 5) ลำกาฬสินธุ์ พุทธทำนาย สำนักนวนายวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์
- 6) ลำลองพุทธทำนาย 16 ข้อ สำนักนางเพ็ญศรี แดงระวี

โดยปรากฏการตรวจสอบต้นฉบับดังนี้

- 1) พุทธทำนายของพระปัสเสน 16 ข้อ ฉบับพระรัตนโกสินทร์
 พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับพระรัตนโกสินทร์, ฉบับลักษณะ
 เป็นคำกลอนอีสาน *จารุวรรณ ธรรมวัตร*¹ อธิบายว่า กลอน หรือ คำกลอน ที่ใช้ในวรรณกรรมอีสานไม่
 เข้มงวดในเรื่องสัมผัสและมีสัมผัสเพียงเล็กน้อยเท่านั้น และมีลักษณะคล้ายคำพูดที่ต่อเนื่องกันไป
 เนื้อหาส่วนต้นของเรื่องระบุไว้ชัดเจนว่านำมาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งกล่าว
 ว่า “ข้าจักคิดกล่าวแก่แปลบ้นความฝันของพระยาปัสเสน” โดยหาส่วนต้นนี้ดำเนินความอย่างรวบรัด
 ตัดรายละเอียดต่าง ๆ ออก ทั้งตัวละครพราหมณ์และพระนางมัลลิกา เหลือเพียงแต่เหตุการณ์พระ
 เจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อขอให้ทรงทำนายความฝันให้ ดังความว่า

ปางนั้นอันว่าราชเจ้า	ปัสเสนนิทหะเน่ง
พระก็ฝันหลากล้ำ	เลยสะดุ้งตื่นพระองค์
พระจึงเกิดเดือดร้อน	ในราชหฤทัย
เพราะพระทรงนิมิต	หลากกะใจเหลือล้ำ
ฉันใดแท้สุบินประหลาดต่าง	ก็บ่อเคยช่างพ้อยั้งอั้งตระอา
พระบ่อซำเฮื้อฮีบไปพลัน	เถิงพระเชตะวันบ่อนพระองค์สถิตย์ยัง
วจนั่งทำวณมัสการกัมทบ	นบขอบนิ้วทูลไหว้วกล่าวคดี
วันคืนนี้เป็นประหลาดคำฝัน	อัศจรรย์พิลึกต่างเหลือล้ำ
ขอพระทำนายให้หายคะนึ่งในราช	ขอแก้โลกนาถเจ้าแกลงเว้าสู่ฟัง

(ฉบับพระรัตนโกสินทร์)

¹ จารุวรรณ ธรรมวัตร, *ลักษณะวรรณกรรมอีสาน*, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2521), หน้า 29 – 30.

ความดังกล่าวทำให้เห็นว่ากวีลตทอนรายละเอียดของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอรรถกถา มหาสุบินชาดกออก คือ พระนางมัลลิกาเทวีผู้เป็นพระมเหสี เหล่าพราหมณ์ผู้ทำนายฝันกลุ่มแรก หรือ เหตุการณ์ที่เหล่าพราหมณ์แนะนำวิธีแก้พระสุบินประหลาดนั้นด้วยการบูชาอัญญา คงเหลือเพียง เหตุการณ์สำคัญระหว่างพระพุทธเจ้าและพระเจ้าปเสนทิโกศลเพียงเท่านั้น ขณะที่ส่วนท้ายของเรื่อง ปรากฏความในบทสุดท้ายว่า

ยุคนี้แล้วชื่อว่ายุคมิคคัสถุญญี	มีแต่พากันตีต่าทอปป่อย
คุณธรรมถอยส่วนใจทรมตกต่ำ	ธรรมของพระพุทธเจ้าไล่ถ่มใส่กระบุง
บ้านเมืองจึงเกิดยุ่งสุขน้อยถอยหลัง	อนิจจังสังขารบ่อเทียงตรงแปรขึ้น
เป็นเพราะศีลธรรมเจ้าคนบ่อถ้อจึงมีโทษ	โปรดพิจารณาให้ถี่ไว้ใจตั้งต่อท่านเอย

(ฉบับพระรัตนโกสินทร์)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า กวีสรุปเรื่องคล้ายกับหลาย ๆ ส่วนวนคือ เรียกร้องให้ ผู้คนรักษาศีลเจริญธรรม ไม่เช่นนั้นจะเกิดยุคมิคคัสถุญญีซึ่งเป็นยุคที่ศีลธรรมในจิตใจมนุษย์จะต่ำต้อย พาลทะเลาะกันจนสังคมไม่มีความสงบสุข

2) พุทธทำนายของพระปัสเสน 16 ข้อ ฉบับพระครูบุญชยากร

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ เป็นแบบคำกลอนอีสาน ความเดียวกับฉบับพระรัตนโกสินทร์ข้างต้น ผู้วิจัยเข้าใจว่า ฉบับนี้เป็นการเรียบเรียงอีกครั้งในสมัยหลัง โดยจินดา ดวงใจ เมื่อ พ.ศ. 2489 แล้วนำมาพิมพ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. 2549 โดยโรงพิมพ์ขอนแก่น คลัง นานาธรรม จำกัด ตรวจชำระโดย พระครูบุญชยากร วัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยจะเรียกฉบับนี้ว่า ฉบับพระครูบุญชยากร ซึ่งเป็นผู้ตรวจสอบชำระ

ฉบับพระครูบุญชยากรมีจำนวนความฝันและคำทำนายฝันครบถ้วนเหมือนกับฉบับพระรัตนโกสินทร์ แต่ฉบับพระครูบุญชยากรได้ลตทอนเนื้อหาคำทำนายให้สั้นลงกว่าฉบับพระรัตนโกสินทร์ โดยการลตทอนรายละเอียดส่วนท้ายออกนี้ไม่ส่งผลต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาความฝัน และคำทำนาย ซึ่งเป็นใจความสำคัญของเรื่อง ผู้วิจัยใคร่ขอกล่าวถึงฉบับพระรัตนโกสินทร์เป็นหลัก แต่จะกล่าวถึงความแตกต่างบางประการระหว่าง 2 ส่วนวนในตอนท้าย

3) พุทธทำนาย ฉบับปัญญาวัฒน์

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ พิมพ์อยู่ในภาคผนวกหนังสือพุทธทำนาย เรียบเรียงโดย ปัญญาวัฒน์ ได้รวบรวมพุทธทำนายหลายเรื่องเช่น ฉบับสันสกฤต ฉบับจีน ฉบับแผ่นศิลาจารึกในอินเดีย รวมถึงพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับอีสานนี้ด้วย โดย

ระบุงสาเหตุของการรวบรวมไว้ว่า “ได้รวบรวมพุทธทำนายและวรรณกรรมทำนายฉบับอื่น ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้ศึกษาเปรียบเทียบสร้างความรู้ใหม่ ๆ ต่อไป”

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ไม่ระบุข้อมูลผู้แต่ง หรือสมัยที่แต่ง ผู้รวบรวมกล่าวว่าผู้คนแต่ละรุ่นได้คัดลอกสืบทอดต่อกันมา เดิมเป็นเอกสารโบราณและเป็นภาษาโบราณ และได้ปรับปรุงในภายหลังให้อ่านง่าย ภาษาอีสานที่เข้าใจได้ยากบางส่วนได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาร่วมสมัยเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น และในส่วนต้นของเนื้อหาได้ระบุข้อมูลที่มาเอาไว้ว่า

...พุทธทำนายนี้ มีอยู่ในใบลานตั้งแต่บุษาน มีมาก่อนเก่าในศาสนา
ของพระพุทธเจ้า ถือเป็นเค้าแต่ก่อนมา ข้าสึนำเค้าความฝันอันประหลาดลึเป็นलग
เหตุฮ้าย หรือใดเจ้าให้อ้าเพิง...

เมื่อตรวจทานเนื้อหาพบว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับปัญญาวัฒน์นี้ดำเนินความตามเนื้อหาในปัจจุบันบนวัตถุในอรรถกถามหาสุบินชาดก ยังคงเนื้อหาความฝันและพุทธทำนายทั้ง 16 ประการไว้ แต่มีการเพิ่มเติมรายละเอียดบางประการในเนื้อหาส่วนต้น คือกล่าวถึงสาเหตุที่พระเจ้าปเสนทิโกศลฝันว่ามาจากความกังวลในเรื่องความรัก จนทำให้ทรงสุบินถึงเหตุการณ์ร้าย หรือพระนางมัลลิกาเทวีที่ปรึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลอย่างรุนแรงว่า “หวัคิตบอดใ้ปัญญาตื่นตีบตัน” รวมถึงกล่าวถึงพระอานนท์ที่นำเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเรื่องราวของตัวละครพระอานนท์ไม่ได้ปรากฏอยู่ในอรรถกถามหาสุบินชาดก

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยจะเรียกพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ว่าเป็นฉบับปัญญาวัฒน์ เนื่องจากเป็นนามของผู้เรียบเรียง และนอกจากนี้ได้พบว่ามีความสัมพันธ์บางประการกับฉบับพระรัตนภาสวิมลด้วย

4) พุทธทำนายสุบินนิมิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลคำกลอน สำนวนเชียงบัว อายสาว พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ใช้ฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2539 แต่งโดยเชียงบัว อายสาว นามปากกาของนายไพโร ดวงดาว เป็นนักจัดรายการวิทยุในจังหวัดอุดรธานีที่ได้รับความนิยมโดยทั่วไปเนื่องจากจัดรายการแนวธรรมะสอดแทรกด้วยภาษิต คำพังเพย และผญาอีสาน เชียงบัว อายสาว แต่งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้โดยรักษาเนื้อหาความฝันทั้ง 16 ประการไว้ตามอรรถกถามหาสุบินชาดก แต่มีการตีความหรือเปลี่ยนเนื้อหาการทำนายใหม่ ซึ่งพบว่าเป็นการสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างชัดเจน

5) ลำกาฬสินธุ์ พุทธทำนายนาย สำนวนนายวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์

ผู้วิจัยได้พุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ โดยการสืบค้นข้อมูลจากเว็บไซต์ยูทูปดอตคอม (www.youtube.com) นำเข้าเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 และสืบค้นเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2562 เบื้องต้นพบประวัติศิลปินคือ นายวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ ตำแหน่งครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านนาน้อย ตำบลเหล่าพัฒนา อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยระบุข้อมูลในตัวบทว่า “วิทยาคือคนลำ เขาสำเนียงล่องเจ้า ให้หันหัวดอกไม้แคน”

เมื่อตรวจสอบเนื้อหาในเบื้องต้น พบว่าได้ดำเนินความตามเนื้อหาในอรรถกถามหาสุบินชาดก ระบุในส่วนต้นของกลอนว่า “พี่น้องเอ๋ย พุทธทำนายนายขยายเป็นหัวข้อ ขอนำมาเป็นความต่างในความฝันหลายอย่างพระปเสนทิโกศลทรงสุบินประหลาดล้ำ มาล้าร้องให้ท่านฟัง...” โดยรักษาเนื้อหาความฝันทั้ง 16 ประการตามที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก และยังพบว่าเนื้อความมีความสัมพันธ์กับฉบับปัญญาวัฒน์ เนื่องจากมีสำนวนความที่คล้ายคลึงกันในบางแห่ง และจะได้อภิปรายลักษณะที่ปรากฏในสำนวนนี้กับความสัมพันธ์กับฉบับปัญญาวัฒน์ต่อไป

6) ลาล่องพุทธทำนายนาย 16 ข้อ สำนวนนางเพ็ญศรี แดงระวี

ลาล่องพุทธทำนายนายหรือพุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ ศิลปินผู้ร้องลำคือ นางเพ็ญศรี แดงระวี หมอลำที่ได้รับความนิยมในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ถ่ายทอดตัวบทจากเว็บไซต์ยูทูปดอตคอม (www.youtube.com) นำเข้าข้อมูลเมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2555 และได้สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2562 โดยฉันทลักษณ์ที่ใช้เป็นแบบกลอนลำอีสาน ไม่ระบุวันเวลาที่แต่ง

เมื่อตรวจสอบเนื้อความเบื้องต้นพบว่า พุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนนางเพ็ญศรี แดงระวี ได้ดำเนินความตามอรรถกถามหาสุบินชาดกตามที่ปรากฏในปัจจุบันวัตถุยังคงตัวละครสำคัญไว้ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระเจ้าปเสนทิโกศล พระนางมัลลิกาเทวี และพราหมณ์ในราชสำนัก โดยดำเนินความอย่างกระชับ ร้องกลอนลำในลักษณะถามตอบ เช่น “อันนี้ลือชื่อสาม ถามอีกครั้งลิเป็นดังลิแนวใด” “ผลสะท้อนอีกเมื่อใด” หรือ “พุทธองค์ตอบไว้ว่าคือดังพันเดียวกัน” จึงเป็นพุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลอีกฉบับที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

พุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้มีความนิยมและแพร่หลายเป็นอย่างมาก ทั้งในรูปแบบลายลักษณ์และมุขปาฐะ โดยเฉพาะในรูปแบบมุขปาฐะนี้ พบอยู่ในการร้องลำ การแสดง หรือแทรกอยู่ในการแสดงเป็นช่วง ๆ เบื้องต้นสามารถพบได้ในเว็บไซต์ยูทูป ซึ่งพบว่าบางสำนวนมีความแพร่หลายและได้รับความนิยมจนมีการนำไปร้องต่อ ๆ กัน แต่ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ของกลอนลำพุทธทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใน

อยู่ในเว็บไซต์ยูทูป คือมีจำนวนตอนที่นำเข้าเว็บไซต์ไม่ครบถ้วนทำให้เนื้อหาขาดตอน จึงไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ทั้งหมด

3.3.3.1 กลวิธีการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้วิจัยพบว่าผู้แต่งมีกลวิธีการสร้างสรรค์ด้วยบททั้งหมด 4 ประการดังต่อไปนี้

1) การเปลี่ยนรายละเอียดความฝัน

การเปลี่ยนรายละเอียดความฝันนี้ กวีใช้วิธีการเปลี่ยนคน สัตว์ สิ่งของ ลักษณะอาการ การกระทำ หรือเหตุการณ์ แต่การเปลี่ยนดังกล่าวยังคงสื่อความคล้ายกับความฝันเดิมในอรรถกถามหาสุบินชาดก ดังความฝันข้อ 6 ของฉบับพระรัตนโภาสวิมลและฉบับปัญญาวัฒน์ที่ว่า

ข้อหกนั้นฝันเห็นโถถาด	เกลี้ยงเป็นถาดทองคำ
หมาบักดำบักแดง	หากเปลี่ยนเวรกันขึ้น
ทั้งหลายเป็นขี้เขื่อน	เวียนกันขึ้นไปนั่ง
คือดังโตผู้เกลี้ยง	เวียนกันขึ้นไปนั่ง

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

ฝันเห็นโถถาดเกลี้ยง เป็นแผ่นทอง
ออกเป็นแสงวาววับ แผ่นทองรองแก้ว
ออกเป็นแนวหมาเขี่ยน เวียนกันขึ้นไปนั่ง
พระองค์พึงพากย์แล้ว กะเลย แยมโอะษฐ์หัว

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

ความฝันข้อที่ 6 อรรถกถามหาสุบินชาดกระบุว่า คนผู้หนึ่งนำ ถาดทองอันมีราคาสูงไปรองให้สุนัขจึงจอกปัสสาวะใส่ แต่สำนวนพระรัตนโภาสวิมลระบุว่าหมาดำหมาแดง และทั้ง 2 สำนวนระบุว่าหมาขี้เรื้อนที่เวียนกันขึ้นไปนั่งบนถาดทอง แม้ไม่ได้ระบุการกระทำของสุนัขว่าปัสสาวะใส่เหมือนในอรรถกถามหาสุบินชาดก แต่ทั้ง 2 สำนวนยังใช้สุนัขขี้เรื้อนที่ผู้แต่งมองว่านี้ด้อยต่ำเทียบกับปัสสาวะของสุนัขที่อยู่บนถาดทอง

หรือในความฝันข้อที่ 11 ของฉบับพระรัตนโภาสวิมลและฉบับปัญญาวัฒน์ที่ว่า

ข้อสิบเอ็ดนั้นฝันเป็นอันแปลก คือตั้งแขกเที่ยวค้าขายผ้าห่มแพง
 เขาก็พายเอาไม้จันทน์แดงไปซื้อจ่าย เอาไปขายแลกเข้าเกลือก้อนค่าบ่อมี
 ตั้งหากอ้อปรีแท้เอาของแพงแลกไก่ เอาจันทน์ยักษ์ใส่กระช้าน้อยแขนห้อย
 เทียวขาย

(ฉบับพระรัตนโณภาสวิมล)

ฝันไปหน้า เห็นไม้แก่นจันทน์แดง
 ของที่มีราคาแพง ค่าสูงแสนดี
 เขาพากัน เอาไปซื้อ ขายกินแลกไก่
 เอาจันทน์แดง ใส่กระช้าน้อย พากันตั้ง เทียวขาย

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

ในอรรถกถามหาสุบินชาตกระบุความฝันในข้อ 11 ว่า คนนำแก่น
 จันทน์ไปแลกกับเปรียงหรือนมโคที่บูดเน่า ฉบับพระรัตนโณภาสวิมลระบุว่า มีคนผู้หนึ่งนำไม้จันทน์แดง
 ที่มีราคาสูง นำไปแลกกับผ้า ข้าวสาร เกลือก้อน นอกจากเปลี่ยนรายละเอียดความฝันบางประการ
 ดังกล่าวแล้ว ยังได้เพิ่มรายละเอียดเข้ามาอีกด้วย ในขณะที่เดียวกันฉบับปัญญาวัฒน์ระบุว่านำแก่น
 จันทน์แดงนั้นไปแลกกับไก่ สิ่งของที่นำมาแลกเหล่านี้เปลี่ยนไปจากรายละเอียดในความฝันเดิมคือ
 เปรียงหรือนมที่บูดเน่าตามอรรถกถามหาสุบินชาตก

ความฝันข้อ 14

อันหนึ่งฝันว่าเขียดไม้้น้อย

เป็นเสี่ยวกับงู

(ฉบับพระรัตนโณภาสวิมล)

อรรถกถามหาสุบินชาตระบุว่า เขียดตัวเล็กวิ่งไถ่่งเท่าขนาดใหญ่
 และกัดกินจนสิ้นชีวิต ฉบับพระรัตนโณภาสวิมลระบุว่า เขียดตัวน้อยเป็นเพื่อนกับงู กรณีดังกล่าวเป็น
 เปลี่ยนรายละเอียดเหตุการณ์ แต่กล่าวถึงในลักษณะขัดแย้งเพื่อให้ผิดไปจากธรรมชาติ โดยปกติเขียด
 มักจะกลัวงู แต่ในอรรถกถา งูเป็นฝ่ายหนีเขียด และตามธรรมชาติสัตว์ทั้ง 2 ชนิดอาศัยอยู่ร่วมกันไม่ได้
 ซึ่งฉบับพระรัตนโณภาสวิมลกล่าวว่าสัตว์ทั้ง 2 ชนิดนั้นอยู่ด้วยกันได้

หรือในสำนวนเพ็ญศรี แดงระวี ปรากฏการเปลี่ยนความฝันในข้อที่
 9 ให้ต่างไปจากอรรถกถามหาสุบินชาตกดังบทที่ว่า

...ราชานั่งเขาเมาครั้นใจเศร้าดอกขุนมัว คือสัตว์ลงเกลือกลั้วสระโบกขรณี...

(สำนวนเพ็ญศรี แดงระวี)

เนื้อหาของความฝันข้อดังกล่าวในอรรถกถามหาสุบินชาดก กล่าวถึงสระโบกขรณีที่มีดอกบัวชนิดต่าง ๆ บริเวณขอบสระมีน้ำใสแต่น้ำบริเวณกลางสระกลับขุ่นข้น ในสำนวนของเพ็ญศรี แดงระวีข้างต้นไม่ได้บรรยายถึงเหตุการณ์น้ำใส-น้ำขุ่น แต่กล่าวว่สระโบกขรณีนั้นมีสัตว์ลงไปเกลือกลั้ว รายละเอียดความฝันดังกล่าวในอรรถกถามหาสุบินชาดกและสำนวนเพ็ญศรี แดงระวีจึงไม่ตรงกัน

การเปลี่ยนรายละเอียดความฝันนี้อาจด้วยปัจจัยจากความคุ้นชินสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ข้าว เกลือ หมาดำหมาแดงขี้เรื้อน หรือเรียกโอง ตุ่มว่าเป็นไห อันเป็นการใช้ถ้อยคำในภาษาถิ่น เป็นสิ่งที่กวีหรือชาวบ้านคุ้นเคยในชีวิตประจำวันอันแตกต่างไปจากสิ่งของที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดกที่สร้างความไม่คุ้นเคย และไม่สัมพันธ์กับการรับรู้ กวีจึงเปลี่ยนเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตมากกว่า

2) การตัดคำทำนายความฝัน

การตัดคำทำนายความฝันนี้ ใช้วิธีเทียบกับเนื้อหาในอรรถกถามหาสุบินชาดก ถึงคำทำนายความฝันที่ระบุเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยพบวิธีการตัดเนื้อหาคำทำนายในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ในฉบับพระรัตนโภาสวิมลพบว่ามีกรรวมการทำนายความฝันข้อที่ 12 และ 13 เป็นการทำนายครั้งเดียวในข้อที่ 13 ดังว่า

ข้อสิบสองนั้นองค์เอกปัสเสน	ทรงเห็นนิมิตเมื่อนอนตอนเช้า
ฝันเห็นหมากน้ำเต้าแห่งจมดิ่งลงสมุทร	เลยบ่อไหลลอยฟุ้งขอนกลางแจ้ง
แยงหาใส่ก็บ่อพ้อจมลงพื้นแผ่นดิน	ของเคยฟุ้งแล้วกลับดำวปีนจมบึงตั้งหิน
	...
ข้อสิบสามฝันว่าหินอยู่เหนือน้ำชำเขือกฟูลอย	ก็หากไหลเวียนไปตั้งสะในน้ำ
ฝันสองข้อรวมกันเป็นข้อหนึ่ง	หินก้อนล่วนฟุ้งน้ำล่องไหล
บาดว่าหมากน้ำเต้าของเบาแต่ก่อน	สั่งเล่ากับล่องน้ำจมบึงตั้งหิน

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

ความฝันข้อ 12 และ 13 ฉบับพระรัตนโภาสวิมล กวีนำเนื้อหาคำทำนายความฝันของ 2 ข้อดังกล่าวมารวมกันเป็นข้อเดียว จากวรรคที่กล่าวว่า “ฝันสองข้อรวมกันเป็นข้อหนึ่ง” โดยกล่าวถึงความฝันทั้ง 2 ข้อแล้วตามด้วยคำทำนายที่ไปในทิศทางเดียวกัน ปราภูกำทำนายว่า คนเป็นไพร่จะได้เป็นนาย ส่วนคนดีหรือผู้ที่อายุมากกว่าจะตกต่ำ ความดังกล่าวแตกต่างจากอรรถกถามหาสุบินชาดกที่กล่าวว่า ถ้อยคำของคนมีสกุลจะกลวงดั่งน้ำเต้า ถ้อยคำของผู้ไม่มีสกุลจะกลับมีน้ำหนัก ผู้คนพากันเชื่อถือ ถือเป็นเกียรติความเนื้อหาทำนายที่ต่างไปจากเดิม โดยฉบับพระรัตนโภาสวิมลบรรยายว่า

ฝูงหมู่พวกไพร่น้อย	ซีได้นั่งกินเมือง
ส่วนวาทครองศีลธรรม	ซีต่ำลงเป็นน้อย
เอ็นว่าหัวขาวได้	หัวดำซีไปก่อน
หัวต่อนได้นำกันก่อนดำ	สำหู่ขุนไพร่น้อยซิกกลับเกิดมียศ

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

ลักษณะการตัดและรวมคำทำนายดังกล่าวยังพบในฉบับปัญญาวัฒน์ ด้วยดังตัวอย่างว่า

ไต้ องค์พระบาทปัสเสน
 เห็นน้ำเต้า จมลงสมุทรใหญ่
 เลย บ่ เห็น ล่องขึ้น จุมพิน บ่ พู
 คูที่ท่า ข้อสิบ มาอ้อยอัน
 เบ็งมันฟูในนที ล่องลงไปไต้
อุปไมยสองข้อ พอดี กะ มีอยู่
 หมากเต้าน้ำเต้า ของฟู
 เลยเล่ากลับ ต่าวลม ขมบึงดิ่งลง
 บัดว่าหินใหญ่ฟุ้ง ลอยลง กระแสสินธุ์
 ...
 คนผู้รู้สูตรเบื่อง ในฮีตครองธรรม
 กรรมได้มี ถึงต่ำลง เป็นน้อย
 ...
 ขุนผู้น้อย สิ กลับเกิดมียศ

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

ตัวอย่างข้างต้นในฉบับปัญญาวัฒน์นั้น กล่าวถึงความฝันข้อ 12 คือ ศิลาลอยน้ำก่อน แล้วจึงไปกล่าวถึงความฝันข้อ 13 คือ น้ำเต้าจมน้ำ จากนั้นระบุว่า “อุปไมยสองข้อ พอดี กะ มีอยู่” คือกล่าวถึงคำทำนายของทั้งสองข้อว่า เหตุการณ์จะกลับกันทั้ง นักปราชญ์ ผู้มีศีลจะ ตกต่ำ และข้าราชการผู้น้อยจะกลับมียศใหญ่โต

การตัดเนื้อหาคำทำนายความฝันและรวมการทำนายความฝัน 2 ข้อเป็นข้อเดียวนั้น ส่งผลให้เนื้อหาคำทำนายที่กวีคิดว่าคล้ายคลึงกันนั้นไม่ซ้ำซ้อนหรือมีขนาดยาว จนเกินไป

3) การเปลี่ยนคำทำนายความฝัน

นอกจากการเปลี่ยนรายละเอียดความฝันหรือการตัดคำทำนายความฝันแล้ว ยังพบว่ากวีใช้วิธีการเปลี่ยนคำทำนายความฝันซึ่งต่างไปจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ด้วย ซึ่งเป็นลักษณะการตีความคำทำนายที่แตกต่างไปจากคำทำนายในอรรถกถามหาสุบินชาดกอีกด้วย ดังตัวอย่างที่ปรากฏต่อไปนี้

ในฉบับพระรัตนโภาสวิมล ความฝันข้อ 14 เดิมในอรรถกถามหาสุบินชาดกกล่าวถึงคำทำนายว่า บุรุษจะตกอยู่ใต้อำนาจของสตรีที่ตนเป็นชู้ กดขี่และใช้สามมิต่างทาสา ซึ่งสำนวนพระรัตนโภาสวิมลระบุว่า ผู้ที่เคยเป็นใหญ่ต้องมานอบน้อมอยู่ใต้อำนาจของไพร่พลตนเอง ดังความว่า

...คนผู้เคยเป็นใหญ่ชู้ได้กลับต่ำหน้ามาน้อมไพร่พล บ่อมมีไผ่หลีกพ้นโลก
เปลี่ยนเวียนหมุน ซ่อมไปเด้อปีกุนหมุ่นกายสร้อย อันว่าทากรกาน้อยทำการขึ้นใหม่
ชู้ได้เป็นใหญ่ยิ่งเหนือเฒ่าเก่าหลัง เขาชู้บังคับเฒ่าในช่วงทำการ...

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

ความฝันข้อ 15 เดิมในอรรถกถามหาสุบินชาดกกล่าวว่า กษัตริย์จะพระราชทานยศให้กับคนรับใช้ ทำให้ขุนนางอำมาตย์คนเดิมลำบากจนต้องไปขอพึ่งพาคนรับใช้เหล่านั้น ฉบับพระรัตนโภาสวิมลกล่าวว่า ค่านิยมของสังคมจะเปลี่ยนไปผู้หญิงเป็นฝ่ายเป็นผู้นำแทนผู้ชาย และเป็นฝ่ายสืบทอดผู้ชายแต่งงานแทน ดังความว่า

เป็นหน้าอดสูเด	หญิงเถามตามผู้บ่าว
ชุมผู้สาวหน้าด่าน	บ่อมมีย่านพินเตียน
เป็นนำโลกเปลี่ยนปิ่น	ปีหันปิ่นตามคน

...

เป็นนาศาสนาส่วยหญิงชายซิมาฮอด	หากซิมมีเพียงแต่ภรรยาบ่อสงค์
หญิงหากเป็นผู้โศกชายอ่อนนำพา	หญิงจักขอสามีแต่งครองกลับขึ้น
หญิงจักน้ำสันทักกินดองเดี่ยวง่าย	ชายซิเป็นฝ่ายต้อนรับสองเนื่ออบอวน

(ฉบับพระรัตนภาสวิมล)

ในสำนวนเชียงบัว อายสาว พบว่ามีลักษณะการเปลี่ยนคำทำนายน่าสนใจมาก ต่างไปจากเนื้อหาคำทำนายในอรรถกถา महाสุบินชาดก ดังเช่นในความฝันข้อที่ 6 เดิมว่าด้วยผู้มีตระกูลจะยกบุตรสาวให้กับคนไม่มีตระกูล ผู้แต่งเปลี่ยนเนื้อหาเป็น คนที่โง่เขลาจะย้ายพิธีกรรมและเปลี่ยนแปลงบิดเบือนคำสอนต่าง ๆ ดังความว่า

พระพุทธรองค์ทรงไขทำนายว่า	ในภรรยาเนิ่นนานจะพาลหมอง
คนโง่เขลาเบาปัญญาจะมาครอง	หยิ่งผยองพองขนย่ำบนดี
เหยียบพระธรรมล้ำเลิศประเสริฐค่า	ใช้ตีฆาตกรกลบเลือนลบหนี
ดัดแปลงแปลแก้คำเหยียบย่ำยี่	หาวิธีซี้ผิดแก้งัดบิดเบือน

(สำนวนเชียงบัว อายสาว)

หรือความฝันข้อที่ 7 เดิมคำทำนายของอรรถกถา महाสุบินชาดก กล่าวถึงสตรีที่กอดขี่มเหงสามี และลักลอบมีชู้ สำนวนเชียงบัว อายสาวตีความใหม่ว่าเหล่าข้าราชการจะมีนิสัยคดโกง กดขี่ประชาชน ดังความว่า

จะเกิดเหตุเภทคราภายหน้ากาล	คนจะผลาญบ้านเมืองผิดเคืองลง
หมู่อำมาตย์ราชการจะผลาญทรัพย์	จะริบรับทรัพย์กลางไม่หวังส่ง
จะฉ้อราษฎร์ขาดแคลนคับแค้นขุ่น	ต่างขาดทุนจุนงเงินบกพร่อง
ประชาชนจนยากอดอยากปอง	น้ำตานองหมองหม่นทุกคนไป

(สำนวนเชียงบัว อายสาว)

ขณะที่สำนวนเพ็ญศรี แดงระวี ในความฝันข้อ 4 ว่าด้วยนาคิน้อยมาเทียมเกวียนแทนโคใหญ่ คำทำนายในอรรถกถา महाสุบินชาดก กระบู่ถึง กษัตริย์จะไม่ตั้งขุนนางที่มีความสามารถ มีความรู้ให้ว่าราชการ และจะตั้งคนรุ่นใหม่ที่ไม่มีความรู้ให้ทำหน้าที่แทน ซึ่งไม่สามารถ

ยังราชาภิเษกให้บรรลู่ได้ แต่ในคำทำนายสำนวนเพ็ญศรี แดงระวี ระบุว่า ผู้คนจะไม่ทำงาน หยุตงานอาศัย อยู่แต่บ้าน ถึงแม้ทำงานก็ไม่ได้สามัคคีกัน ชัดขวางกันเสมอ ๆ ดังตัวอย่างว่า

...โตใหญ่แหกข้านั้น โตน้อยตันข้านี้ คือคนที่บ่ทำงาน
เกียนก็คือตั้งบ้านหยุตอยู่ไปไล่ คนพากันครั้นพาไปก็บ่สามัคคีป้อม เป็นไปคือส้อม
ขวางทาง เตอแม่เตอ บ่ฟังพีครั้งฟังน้อง สิตาย อยู่ผู้เดียวสิตาย...

(สำนวนเพ็ญศรี แดงระวี)

4) การเพิ่มคำทำนายฝัน

ก. การเพิ่มรายละเอียดทั่วไป

การเพิ่มเติมคำทำนายความฝันนี้ไม่ได้ระบุรายละเอียดเจาะจงหรือ เหตุการณ์ทางสังคม เป็นการกล่าวถึงผลทำนายโดยทั่วไป เช่น เหตุการณ์ ความเชื่อ หรือวันเวลา ใน ฉบับพระรัตนโภาสวิมลปรากฏเกือบทุกข้อในจำนวน 16 ข้อ ด้วยกวีอาจเสริมเนื้อหาไปตามความคิด ของตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับผู้รับสารในพื้นที่นั้น ๆ ทำให้เนื้อหาบางข้อแตกต่างไปจากอรรถกถา มหาสุบินชาดก ดังความฝันข้อ 1 ว่า

คนชื้อดอยากเข้า	บ้านเมืองวุ่นวาย
ชื้อเกิดโจรอุ้ยฮ้าย	ยาดแย่งชิงของ
ไผ่ผู้มีเงินทอง	ชื้อนึ่งยามจนแจ้ง
เป็นอัศจรรย์แท้	เวหาอากาศ

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

ในอรรถกถามหาสุบินชาดก นอกเหนือจากคำทำนายของ พระพุทธเจ้าว่า จะเกิดความแห้งแล้ง ฝนจะตกแต่ไม่ตก ฤดูกาลแปรเปลี่ยนไป กวีได้บรรยาย รายละเอียดเพิ่มว่าจะเกิดโจรผู้ร้าย บ้านเมืองวุ่นวาย เนื่องจากประชาชนจะอดอยาก ผู้ใดที่เป็นเศรษฐี ก็จะกลับเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน หรือความฝันข้อที่ 6 ที่ว่า

คำฝันนี้เปรียบได้	คนบาปหินชน
ชื้อได้เอาตนเป็นนาย	นั่งสูงเหมือนเง้า
อันว่าฝูงขุนเข้า	เสนาตั้งแต่เก่า
ชื้อได้ลงอยู่ใต้	วิสัยแห่งเงื่อมพาล

คอยเบิ่งเต๋อภายหน้า	ศาสนาพระโคพอใกล้ฮอดเค็ง
เถิงระหว่างนั้นหัน	ลิวหากก็วกกลาง
บอกว่างนางคนฮ้าย	ซิกินเมืองเลียงไพร
มีแต่คนบาปใบ้	ซิปั้นเจ้านั่งเมือง

(ฉบับพระรัตนภาสวิมล)

ความดังกล่าวนี้ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกปัสสาวะใส่เถิดทอง เดิม
 เนื้อหาคำทำนายในอรรถกถามหาสุบินชาติกระบุงว่า คนมีสกุลผู้ตักยากจะยกบุตรสาวของตนให้แก่ผู้ไม่
 มีสกุลที่ได้ดี ด้วยหวังอาศัยคนเหล่านั้นเลี้ยงดูตนเองให้สบายดังเดิม ในความฝันข้อที่ 6 นี้ ประเด็น
 เรื่องการยกบุตรสาวให้อีกฝ่ายมีความสำคัญยิ่งในอรรถกถามหาสุบินชาติก เนื่องจากเป็นการ
 เปรียบเทียบลูกผู้หญิงว่ามีค่าดังเถิดทองราคาแสนกษาปณ์ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความฝันและคำ
 ทำนายความฝันในเรื่องด้วย ส่วนในฉบับพระรัตนภาสวิมล กวีทอนรายละเอียดเรื่องการยกบุตรสาว
 ให้แต่งงานกับคนไม่มีสกุลออกเหลือเพียงความว่าคนบาปจะได้ดี และขุนนางเก่าจะตกต่ำอยู่ได้อำนาจ
 ของคนบาปเหล่านั้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเรื่องกึ่งพุทธกาล ใช้คำว่า “ศาสนาพระโค” อันหมายถึง
 พระพุทธเจ้าโคดม เป็นความเชื่อเรื่องตำนานศาสนา 5,000 ปีว่าเมื่อพุทธศาสนาอายุได้ 2,500 ปี
 สังคมจะเริ่มมีความวุ่นวายอุบัติขึ้น

การกล่าวถึงเรื่องความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาลนี้ปรากฏหลายช่วงใน
 ฉบับปัญญาวัฒน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มรายละเอียดเรื่องวันเวลาในคำทำนายความฝันหลายข้อดังตัวอย่างว่า

ความฝันข้อ 1

พระกะเลยตรัสเทศน์ สั่งสอนราชา

บอกว่าศาสนา ล่วงไปภายหน้า

จนถึง สองพันห้า เดือน สี่ ปิจอ

คน สี่ได้มา ออ ซิงกัน ยาดแยง

อยู่ตามทาง สี่ แพร่ง หัวท้ายปลายเมือง

ความฝันข้อที่ 6

คอยเบิ่งเต๋อ ภายภาคหน้า ศาสนามัน สี่ ขอด

พอใกล้ ยอดเค็ง ระหว่างนั้น ถึงหัน หาก สี่เห็น

แมนจ้งใต้ มันกะคง บ่ เว้น เชิญใหญ่ สี่ มาพาล

พุทธกาล สองพัน ล่วงไปภายซ้อย

ความฝันข้อที่ 13

ศาสนานับมือค้อย ถอยไปนับเมื่อเค็ง
เข้าไปเถิง บ่อนหัน ผลันปลิ้นเปลี่ยนปุน

ขุนผู้น้อย สิบ กลับมียศ

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าในฉบับปัญญาวัฒน์ กวีได้เพิ่มข้อมูลเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกึ่งพุทธกาล และเน้นย้ำอยู่เกือบทุกคำทำนายความฝันแต่ละข้อตลอดเนื้อเรื่อง การเน้นย้ำข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นความสำคัญประการหนึ่งคือ ทำให้เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

ข. การสะท้อนเหตุการณ์ในสังคม

การเพิ่มข้อมูลในลักษณะนี้ใช้วิธีการแทรกรายละเอียดข้อมูลข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ความเชื่อ หรือเหตุการณ์ในสังคมเข้าไปเชื่อมโยงกับเนื้อหา ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในความฝันข้อ 8 ของฉบับพระรัตนภาสวิมล คำทำนายในอรรถกถามหาสุบินชาดกกล่าวว่า ผู้ปกครองจะชุกดิตราชฎาจนไม่สามารถอยู่ได้ต้องย้ายออกไปนอกเมือง ในฉบับพระรัตนภาสวิมล กวีเพิ่มรายละเอียดต่าง ๆ ของการชุกดิตรช่มแห่งนี้ ได้แก่ เก็บภาษีป่าไม้ ทั้งการตัด การอยู่อาศัย จนประชาชนที่อยู่ในชนบทเดือดร้อน ดังความว่า

ทางภาษีเก็บเลื่อย	บ่อมีหลงจักอย่าง
แม่ชีถางป่าไม้	ก็จำให้ส่งหลวง
ปวงประชาเกิดเดือดร้อน	เพราะเก็บส่วนอากร
อยู่ตามดงตามดอน	ก็เรียกเอาจนสิ้น
อยู่ตามดินตามหญ้า	เก็บเอามาทุกบ่อน
ราชฎาคือตั้งไหนด่วน้อย	ชีเต็มได้เมื่อใด
ภาษีเกลือภาษีไม้	ใบชาทั้งยาฝิ่น
ฮอดขี่ดินปอนขี่	ก็จำจี้ส่งหลวง

(ฉบับพระรัตนภาสวิมล)

เนื้อหาของบทดังกล่าวในฉบับพระรัตนโภาสวิมลยังมีความสัมพันธ์
กับฉบับปัญญาวัฒน์ด้วย ดังตัวอย่างว่า

การเก็บส่วย นับมือฮ้อน โสมทอนเข้าใส่ฉาง
บ่ให้เหลืออยู่ ค้างทีปถินดินดอน
เก็บอากร นาสวน น่วนลง บ่มีไว้
ภาษีเกลือ ภาษีไม้ กัญชา ยาฝิ่น
ภาษีดิน บ่อนขี้ นำจี้ส่งให้หลวง

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

ในคำทำนายส่วนท้ายของฉบับพระรัตนโภาสวิมล กวีได้สะท้อน
ภาพสังคมโดยยกประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องประชาธิปไตยกับคุณธรรม คือความหมายของคำว่า
ประชาธิปไตยที่แท้จริง ดังว่า

เป็นประชาธิปไตย	ไพร่เมืองเคืองฮ้อน
ยืนเดินนอนนั่งล้วน	เอาปวงชนเป็นใหญ่
ประชาธิปไตย	ขาดความถูกต้องซื่อตรงว่าพุทโธ
โสว่าสิทธิ์เสียงไซ้	เสมอกันหลายอย่าง
อธิปไตยแบ่งได้	เป็นสี่คุณธรรม
หนึ่งโลกาธิปไตย	โลกหากลือชาเท่า
อัคราธิปไตยได้	ตัวตนได้เป็นใหญ่
ประชาธิปไตยข้อที่สาม	ชนเป็นใหญ่สู่ตัวได้ตั้งสม
ธรรมาธิปไตยคือคุณธรรม	อันดีและถูกต้องหากดีล้ากว่าทุกสิ่ง
ประชาธิปไตยเป็นใหญ่ได้	ต้องพึงคุณธรรม
เสียงสิทธิ์ได้มีมากได้	ต้องมีถูกและเป็นธรรม
ประชาธิปไตยขาดคุณธรรม	โลกหากพังเพม้าง
หอมเบิงเด้อกายหน้า	ประชาชนที่เดินขวัักไขว่
ผิดก็ประท้วงถูกก็ประท้วง	ตีฆาด่าทอเหลือแล้ว
บ่มีเข้าและน้ำฝนบ่หัวฮ่าลง	เขาก็พากันเดินต่อเติมให้วายุ่น
บ่จักขุนชักข้าเสนาและอำมาตย์	ผ่องอิดเข้านั่งประท้วงหาเรื่องมุ่นมี

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

จากบทดังกล่าวนอกจากเป็นการสะท้อนสังคมแล้ว กวียังได้แสดงทัศนะของตนเองไว้ด้วยว่า อำนาจประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณธรรม มิฉะนั้นจะนำความเดือดร้อนมาให้กับสังคมนั้นหากมีประชาธิปไตยแต่ไร้คุณธรรมในการปกครอง ความดังกล่าวสะท้อนภาพสังคมให้เห็นถึงผู้คนที่มุ่งแต่ประท้วงใช้อำนาจที่ตนมีโดยไม่ได้ตระหนักว่าสมควรหรือไม่ได้พยายามแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกก่อน

หรือสำนวนเชียงบัว อายสาว พบว่ามีลักษณะการวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างชัดเจนโดยเฉพาะประเด็นการเมืองการปกครอง โดยสอดแทรกไว้ในเนื้อหาคำทำนายหลายข้อ ดังเช่นข้อที่ 9 ที่ว่า

ด้วยเหตุผู้เป็นใหญ่ในเมืองบ้าน	จะล้างผลาญทรัพย์แย่งเข้าแบ่งสรร
ซื้อตำแหน่งแย่งที่เก้ออ้อกัน	เกิดปวนปั่นผันผวนกวนสภา
ต่างถอนทุนรูนวายมุ่งหมายเงิน	โกงกินเพลินเงินขาดถ่วงชาติข้า
หมดความอายใจต่ำโลภนำพา	ปล่อยประชาชน้ำเหี่ยวไม่เหลียวมอง

คำทำนายข้อที่ 12

พวกภูตผีปีศาจนั่งอาสน์อิง	เข้าแย่งชิงสิ่งของตามต้องการ
มีอำนาจบาตรใหญ่ไล่ขยี้	เช่นคนตีบี้แบนไร่แก่นสาร

คำทำนายข้อที่ 13

เศรษฐกิจติดลบหนักลบนำ	ประเทศข้าต่ำทรุดแทบมุดดิน
อันผู้นำสำโตบอกได้ว่า	เหล่าประชาชน้ำเป็นเข่นนั้นสิ้น

(สำนวนเชียงบัว อายสาว)

จากตัวอย่างข้างต้นในสำนวนเชียงบัว อายสาว เห็นได้ว่ากวีมุ่งเน้นวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการเมืองการปกครองที่ผู้มีอำนาจใช้อำนาจในทางมิชอบ เห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ ด้วยการ “ล้างผลาญทรัพย์” “ซื้อตำแหน่ง” “แย่งชิงสิ่งของตามต้องการ” การกระทำดังกล่าวจึงส่งผลให้บ้านเมืองปั่นป่วน หรือ “เศรษฐกิจติดลบ” หรือในทำนองว่า “ประเทศข้า” กวีใช้ความเปรียบว่าผู้มีอำนาจเหล่านั้นเปรียบเสมือน “ภูตผีปีศาจ” คือความชั่วร้ายที่ก่อให้เกิดสิ่งไม่ดี หรือให้ภาพว่า “ประชาชน้ำเหี่ยว” อันสื่อถึงประชาชนล้วนไม่มีความสุขในการดำเนินชีวิต ผลของการวิพากษ์วิจารณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าอันความทุกข์ ความถดถอยของสังคมเหล่านี้ล้วนมาจากผู้นำที่ไม่มีธรรมในจิตใจ

นอกจากนี้ลักษณะการเพิ่มข้อมูลเพื่อสะท้อนสังคมยังพบใน
สำนวนที่เป็นกลอนลำเช่นสำนวนของเพ็ญศรี แดงระวี ดังตัวอย่างว่า

...สิ่งของบ่เคย... ชื่นกระโปรงเหียน ๆ เคียนอยู่เทิงฮอดหัวบอน ถึง
ยามหลับยามนอน ค่าแลงมาก็ห้อยตุ้ม ต้นไม้ใหญ่คือพระเจ้ากราบขอเลขน้อมขอ
เบอร์ นั่นคือใจของเธอสิเหอนำแต่แพซัน ปัจจุบันตอนนี้ยังเป็นไปคนละห้อม เหมิด
ความดีผีป้อม

(สำนวนเพ็ญศรี แดงระวี)

ตัวอย่างข้างต้นสะท้อนถึงเหตุการณ์ที่ศิลปินมองว่าเป็นปัญหา
หลายด้าน เช่น การพนันที่กล่าวถึงการหมกมุ่นหาตัวเลขจากต้นไม้เพื่อนำไปเสี่ยงโชค การประพฤติ
ปฏิบัติของผู้คนที่เปลี่ยนไปคือ การแต่งตัวที่กล่าวถึงการนุ่งกระโปรงสั้น หรือ “เหอนำแต่แพซัน” อัน
มาจากความนิยมในวัฒนธรรมสมัยใหม่

หรือกลอนลำในสำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ กล่าวว่า

...ในคราวนั้นสิมีผู้ย้ายยาตของหลวง ทางกระทรวงขุนมุนมีตีปลัน
เมืองคนฮ้อนนอนตาบเต็มหน่วยสะแล้ว การเก็บส่วยนับแต่มี้อสิฮ้อนโฮมม้อนเข้าไป
ฉาง...

...คือตั้งแก้วไโกมาล รัฐบาลบ่เที่ยงมัน ...เปลี่ยนแปลง เปรียบเสมือน
น้ำขึ้นเค็งกลางวัง

(สำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์)

แม้ในเนื้อหาคำทำนายดังกล่าวนี้จะระบุว่าอาจเกิดขึ้นในอนาคต
แต่ในความจริงเหตุการณ์ต่าง ๆ กำลังเกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน เช่น การลักขโมย การเก็บส่วย หรือการ
ทุจริตของรัฐบาล กวีจึงได้สะท้อนเหตุการณ์ดังกล่าวว่าโดยใช้กลวิธีกล่าวว่าเป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นใน
“อนาคต” แต่หากพิจารณาดี ๆ จะเห็นว่าเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ “ปัจจุบัน” นั่นเอง

โดยสรุป พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในท้องถื่น
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ ได้ทำหน้าที่สืบทอดและสร้างสรรค์เนื้อหาอรรถกถาหาสุบินชาดก
กล่าวคือสืบทอดเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ แต่ขณะเดียวกันก็มีการสร้างสรรค์
เปลี่ยนรายละเอียด ตัดเนื้อหาออก การตีความใหม่ที่ต่างไปจากเดิม เพิ่มเนื้อหาตามทัศนะของกวี
และแทรกเหตุการณ์ของสังคมปัจจุบันเข้าไปในตัวบทด้วย ทำให้เห็นหน้าที่ของวรรณคดีที่นอกจาก
เป็นคำสอนแล้วยังทำหน้าที่สะท้อนสังคมอีกด้วย

3.3.3.2 ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

1) การสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณคดีอย่างสัมพันธ์กัน

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 5 ส่วนนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของตัวบทผ่าน “การผลิตซ้ำ” เนื้อหาเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยอาจไม่ได้มีต้นทางมาจากอรรถกถามหาสุบินชาดกโดยตรง แต่อาจ “สร้าง” จากสำนวนหนึ่งสู่สำนวนหนึ่งทั้งในลักษณะลายลักษณ์และมุขปาฐะ ตัวอย่างเช่น ฉบับพระครูบุญชยากรและฉบับพระรัตนโกสินทร์ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าทั้งสองฉบับเป็นเนื้อความเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันบ้างในส่วนท้ายของเรื่อง กล่าวคือฉบับพระครูบุญชยากรไม่มีเนื้อหาส่วนท้ายที่มุ่งสะท้อนเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม ที่ว่าด้วยเรื่องประชาธิปไตย หรืออำนาจอธิปไตย ประเภทต่าง ๆ ดังที่ยกตัวอย่างข้างต้นเหมือนกับฉบับพระรัตนโกสินทร์ ประเด็นเรื่องการสะท้อนสังคมดังกล่าวนี้ อาจเป็นการต่อเติมในภายหลัง

หรือความสัมพันธ์ระหว่างฉบับปัญญาวัฒน์และสำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ ซึ่งฉบับปัญญาวัฒน์เป็นฉบับลายลักษณ์ที่ผู้เรียบเรียงระบุว่า “เดิมเป็นเอกสารโบราณ” ในขณะที่สำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ เป็นมุขปาฐะ โดยปรากฏเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันดังนี้

...พระปัสเสน ฝันเห็นม้าโตเดียว มีสองปาก

แต่ว่าทางฝ่ายกัน ฮูซี้ ผัด ป่องเดียว

ทางปากหนึ่งนั่นเคี้ยว หญ้าอ่อน ขอนสับ

ปากหนึ่งกินทางลับ อิ่มเต็มเต็มเกลี้ยง

ทรงเผด็จสอนไว้ ทั้งเด็กและผู้ใหญ่...

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

...ข้อที่ห้า ฝันเห็นอาชาในยม้าโตเดียวสองปาก ดากกันขี้มีแท้

ปล่องเดียว ปากหนึ่งเคี้ยว ปากหนึ่งขอนแก่น_ปากหนึ่งกินทิ้งจับ บ่อเต็มเต็ม

เกลี้ยง ประเดียงคำไขไว้...

(สำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์)

...ให้ องค์พระบามปัสเสน

เห็นน้ำเต้า จมลงสมุทรใหญ่

เลย บ่ เห็น ล่องขึ้น จมพื้น บ่ พู...

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

...ข้อที่สิบสองนั้น พญาใหญ่องค์ปัสเสนฝันเห็นภาพมาหลอนเมื่อนอนตอนเช้า ฝันเห็นหมากน้ำเต้าจมลงสมุทรใหญ่ บ่มีไหลล่องขึ้นจมน้ำบ่ฟอฟู...

(สำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์)

สังเกตได้ว่าเนื้อความของทั้งสองสำนวนดังกล่าวนั้นมีการใช้ถ้อยคำที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก เช่น ฉบับปัญญาวัฒน์ระบุว่า “ม้าโตเดียว มีสองปาก แต่ว่าทางฝ่ายกัน ฮูซี้ ผัด ป่องเดียว” และ “เห็นน้ำเต้า จมลงสมุทรใหญ่” ขณะที่สำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ระบุว่า “ม้าโตเดียวสองปาก ดากกันซี้มีแท้ปล่องเดียว” และ “ฝันเห็นหมากน้ำเต้าจมลงสมุทรใหญ่” ความคล้ายคลึงในการใช้ถ้อยคำสำนวนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความนิยมของสำนวนความนี้ ซึ่งเดิมอาจอยู่ในรูปแบบมุขปาฐะก่อนจะมีการจดลงเป็นลายลักษณ์บนใบลาน แต่ยังคงมีการสืบทอดโดยการร้องเป็นกลอนลำอยู่

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่นำมาศึกษาจำนวน 6 สำนวนนี้ แสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันถึง 4 สำนวน กล่าวคือ ฉบับพระรัตนโณภาสวิมลกับฉบับพระครูพระครูบุญชยากร และฉบับปัญญาวัฒน์กับสำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ ซึ่งยังแสดงให้เห็นความแพร่หลายและความนิยมของสำนวนนั้น ๆ ด้วย

2) การเน้นย้ำความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาล

ความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาลมีที่มาจากคติในพระพุทธศาสนาว่า ศาสนาของพระพุทธเจ้านามโคดมจะมีระยะเวลา 5,000 ปี ซึ่งเมื่อถึงครึ่งหนึ่งพุทธกาลคือ พ.ศ. 2500 มนุษย์จะเริ่มเว้นวัตรปฏิบัติในพระธรรมคำสอน ไม่เคร่งครัดเหมือนเดิมจนกระทั่งหลงลืมศาสนาเสียสิ้น ความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้เกิดแนวคิดเรื่องการสืบทอดอายุพระศาสนา ด้วยการสร้างศาสนวัตถุ ศาสนสถานต่าง ๆ ด้วยความศรัทธาเพื่อต่ออายุศาสนาให้ยืนยาวออกไป โดยอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล¹ ได้กล่าวว่า เป็นการแสดงความปรารถนาขอให้พระศาสนามีอายุยืนยาวไปตลอด 5,000 ปีตามความเชื่อของชาวพุทธเถรวาทซึ่งสืบทอดกันมาแต่รัตนโกสินทร์ที่กรุงเทพฯ แห่งคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาแห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย ความเชื่อดังกล่าวได้แพร่หลายอย่างมากในสังคมไทย

¹ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์: ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนาห้าพัน, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559), หน้า 359.

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ปรากฏความเชื่อดังกล่าว เนื่องจากในเนื้อความหลายสำนวนมีข้อความระบุถึงเรื่อง “กึ่งพุทธกาล” เพื่อเตือนให้ระลึกตน และใช้สติดำเนินชีวิตให้มาก ดังตัวอย่างที่ปรากฏในหลายฉบับเช่น

...ศาสนาพระพุทธเจ้า	เลยเข้าเค็งกลาง...
...ศาสนาเลยล่วงเข้า	สองพันปลายจักย้อนใหญ่...
...คอยเบิ่งเตอ่อกายหน้า	ศาสนาพระโคพอไถ่ล้อยอดเค็ง...

(ฉบับพระรัตนโกสินทร์)

...บอกว่าศาสนา ล่วงไปกายหน้า จนถึง สองพันห้า เดือน สี่ ปิจอ...

...ต่อไปถึงสมัย สองพัน ห้าร้อย...

...หอมเบิ่งไปข้างหน้า เค็งศาสนาพุทธ...

...พุทธกาล สองพัน ล่วงไปกายช้อย...

...อันนี้ กายหน้าพัน เค็งศาสนาพุทธ...

...ศาสนานับมือค้อย ถอยไปนับมือเค็ง...

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

...ตกเค้าสองพันห้าโลกก็พาไหวหวั่น...

...ครั้นต่อไปข้างหน้าไถ่ค่อนพุทธศาสนา...

...ว่ากายหน้าพันไถ่ค่อนศาสนาพุทธ...

...ตกมาสองพันห้าร้อย โลกาบคือเก่า...

(ฉบับวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์)

การเน้นย้ำความเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นความสำคัญ 2 ประการ คือ กล่าวย้ำเพื่อเตือนสติให้ระมัดระวังการกระทำ ดำเนินชีวิตของตนเองให้อยู่ในคุณธรรม ความถูกต้อง ยึดถือศีลธรรมในการอาศัยอยู่ร่วมกัน และต้องการให้ผู้คนได้จดจำพระธรรมคำสอน ไม่หลงลืมการดำเนินชีวิตที่ดีตามแนวทางพุทธศาสนา ซึ่งความสำคัญดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเป็นการสืบอายุพระศาสนาอีกวิธีหนึ่งด้วย

3) บทบาทในการสะท้อนสังคม

การแต่งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลถือเป็นกลวิธีหนึ่งในการสะท้อนสังคมด้วย กล่าวคือแม้จะพูดถึงผู้คนและสังคมในอนาคต แต่เนื้อหาภายในเรื่องก็มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตและสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าหลายฉบับกล่าวถึงเรื่องการเมืองการปกครอง การดำเนินชีวิต ค่านิยมต่าง ๆ ดังเช่นในฉบับพระรัตนโกสินทร์ และสำนวน

วิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ ได้สะท้อนสังคมเรื่อง การกดขี่เอารัดเอาเปรียบประชาชนจนได้รับความเดือดร้อน ทั้งเรื่อง ภาษี เก็บส่วยอากร พื้นที่ป่าไม้ หรือเรื่องประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ ผู้คนจะตระหนักในสิทธิและหน้าที่มากขึ้น หรือสำนวนเพ็ญศรี แดงระวีได้สะท้อนถึงเรื่องวิถีชีวิต ความเชื่อระหว่างคนสมัยเก่ากับคนสมัยใหม่ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การพนัน และการรับ วัฒนธรรมจากต่างชาติของคนท้องถิ่นอันขัดแย้งกับวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องบันทึกประวัติศาสตร์ของยุคสมัย ด้วย

นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นคุณค่า การเรียนรู้การถ่ายทอดประสบการณ์ความคิด ปฏิภาณไหวพริบของกวี ภูมิปัญญา การแสดงพื้นบ้าน โดยพบว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ยังแพร่หลายในลักษณะกลอนลำ ขับเล่นกันโดยทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะร้องเริ่มต้นหรือแทรกเป็นเรื่องสั้น ๆ ระหว่างการแสดงเรื่องใหญ่ ความนิยมในเรื่องดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความคิดอ่านเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์ในสังคมของชาวอีสานด้วย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ค่อนข้างมีความหลากหลาย แสดงให้เห็นว่าเรื่องดังกล่าวมีความสำคัญต่อความคิดความเชื่อของคนในสังคมอีสานส่วนหนึ่ง อาจรับรู้โดยการอ่าน ใช้ในการเทศน์สอน พุทธศาสนิกชนตามโอกาสต่าง ๆ เนื่องจากบางสำนวนแต่งโดยพระภิกษุสงฆ์ หรืออยู่ในลักษณะการแสดงพื้นบ้านที่สอดแทรกสาระ คติสอนใจอยู่ในความบันเทิงจากการร้องลำหรือทำนองดนตรี จึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนในพื้นที่อย่างมาก ทั้งในรูปแบบลายลักษณ์และมุขปาฐะ

อนึ่งยังแสดงให้เห็นว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการสืบทอดและสร้างสรรค์อย่างสัมพันธ์กันดังจะเห็นได้ว่าหลายสำนวนที่เป็นลายลักษณ์ สำนวนที่เป็นมุขปาฐะ ซึ่งได้ถอดมาจากเทพการแสดงนั้นมีเนื้อความคล้ายคลึงกัน หรือลักษณะเด่นที่ปรากฏในเรื่องคือการเน้นย้ำความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาล และการแทรกรายละเอียดข้อเท็จจริง สะท้อนภาพปรากฏการณ์ทางสังคมโดยกล่าวถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแต่พูดเหมือนว่าเหตุการณ์นี้จะเกิดขึ้นในอนาคต วิธีการดังกล่าวทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ดำรงอยู่ได้อย่างไม่แปลกแยกจากวิถีสังคมท้องถิ่น และให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดต่อจิตใจมนุษย์เพื่อสร้างครรลองการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม

3.3.4 ฉบับภาคใต้

ความเชื่อเรื่องพุทธทำนายในภาคใต้ส่วนมากปรากฏอยู่ในรูปแบบของวรรณกรรมลายลักษณ์ โดยคำนวน นวลสนองและคณะ¹ ได้ศึกษาและสรุปว่า วรรณกรรมของภาคใต้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธทำนายนั้น ส่วนใหญ่นำมาจากอรรถกถา महाสุบินชาดก บางสำนวนได้บอกที่มาไว้ชัดเจน แต่บางสำนวนเห็นได้จากเนื้อหาของเรื่องที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่กล่าวว่ำนำเนื้อหามาจากศิลาจารึกในประเทศอินเดีย โดยเป็นพุทธทำนายของพระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนทถึงความเป็นไปของสังคมหลัง พ.ศ. 2500 และเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระเจ้าห้าพระองค์อีกด้วย

ความแพร่หลายดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นถึงสืบทอดความเชื่อเรื่องพุทธทำนายของภาคใต้โดยมีการสืบทอดด้วยการเก็บรักษาต้นฉบับวรรณกรรมเก่า การคัดลอกต้นฉบับต่อ ๆ มา การสวดหนังสือ การเล่าเรื่อง และการเทศน์ วิธีเหล่านี้มีมาก่อนการพิมพ์เผยแพร่ซึ่งเป็นการกระทำเพื่อเรียนรู้และถ่ายทอดให้เรื่องราวให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้คัดต้นฉบับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคใต้ที่ได้เค้าเรื่องมาจากอรรถกถา มหาสุบินชาดกจำนวน 5 ฉบับดังนี้

- 1) ลิลิตโสฬสนิมิต สำนวนพระสมุห์หนู
- 2) มหาสุบินคำฉันท์ สำนวนพระเทพญาณโมลี วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี
- 3) พระเจ้าทำนาย สำนวนวัดเขาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- 4) พระพุทธทำนายคำกลอน สำนวนพระสมุห์แสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- 5) พระพุทธทำนายของพระยาปถเถรวร 16 ข้อ ฉบับนายชัย จันรอดภัย

โดยปรากฏการสอบทานต้นฉบับที่นำมาใช้ดังนี้

- 1) ลิลิตโสฬสนิมิต สำนวนพระสมุห์หนู

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ นิพนธ์โดย พระสมุห์หนู เมื่อราวสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยถ่ายสำเนามาจากจากหนังสือ *วรรณกรรมคดีสรร เล่มที่ 3* ปรีวรรตโดย ชวน เพชรแก้ว กล่าวว่า ต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องนี้ จารด้วยดินสอดำในกระดาษห่อใบชา จินร้อยด้วยเส้นด้ายเข้าเป็นเล่มมีจำนวนทั้งสิ้น 93 หน้า

พระสมุห์หนูเริ่มนิพนธ์เรื่องนี้เมื่อปีมะโรง พ.ศ. 2459 ซึ่งเป็นปีที่ผู้นิพนธ์อาพาธ ได้ย้ายมาจำพรรษาอยู่ ณ วัดเสมาเมือง อำเภอนครศรีธรรมราช และแต่งต่อจนจบเมื่อปีวอก พ.ศ. 2463

¹ คำนวน นวลสนอง และคณะ, *พุทธทำนาย: สารัตถะและการสืบทอด*, (สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556)

รวมระยะเวลาการแต่งราว 5 ปี รวม 326 บท มีฉันทลักษณ์เป็นลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยรายสุภาพ โคลงสอง โคลงสาม และโคลงสี่สุภาพ ผู้แต่งใช้ภาษาค่อนข้างเก่าและถ้อยคำระดับสูง ผสมกับศัพท์บาลีสันสกฤตจำนวนมาก ซึ่งอาจทำความเข้าใจได้ยากกว่าฉบับอื่น ๆ

ในส่วนเนื้อหาส่วนความฝันและคำทำนายของสำนวนพระสมุห์หนู พบว่าผู้แต่งยังคงรักษาจำนวนข้อความฝันทั้ง 16 ประการไว้ดังเดิม แต่ความฝันและรายละเอียดเนื้อหาคำทำนายแตกต่างกันไปบ้างจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ผู้แต่งได้อธิบายเพิ่มเติมอย่างละเอียดตามทัศนะ แสดงความรู้ หรือแทรกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น ๆ ไว้ด้วย โดยจะวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกับสำนวนอื่นต่อไป

2) พระพุทธทำนายคำกลอน สำนวนพระสมุห์แสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ ผู้วิจัยคัดจากภาคผนวกรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพุทธทำนาย: สารัตถะและการสืบทอด โดยค่านวณ นवलสนองและคณะ ในรายงานการวิจัยระบุว่า เดิมสำนวนนี้อยู่ในบุตชาว ร่วมกับเรื่องมงคลที่ป็นเข้าใจว่าเป็นการคัดลอกมาจากอีกทอดหนึ่ง เนื่องจากมีลายมือต่างกันถึง 3 แบบ ต้นฉบับสำนวนนี้นายอำนวย ดวงภักดี ได้มาจากที่ใดไม่ปรากฏ ได้มอบให้เห็นสมบัติของสถาบันทักษิณคดีศึกษาตั้งแต่พ.ศ. 2519 ตอนท้ายเรื่องได้ระบุนามผู้แต่ง คือ “สมุห์แสง” ในบทที่ว่า

ข้าผู้ทำคำเพลงชื่อสมุห์แสง	มีอนุสนธิ์นึกหิตแปลบาลี
นิบาตโอวาทธรรมไปทันที	ออกเป็นกลอนเพลงบรรเลงลาน
	(ฉบับพระสมุห์แสง)

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนพระสมุห์แสง ดำเนินความตามเนื้อหาของปัจจุบันวัตถุในอรรถกถามหาสุบินชาดกด้วยฉันทลักษณ์กลอนแปดตลอดเรื่องจนจบ เมื่อตรวจสอบเบื้องต้นพบว่ามีความสัมพันธ์กับคลาดเคลื่อนบ้างในบางตำแหน่ง แต่ก็ได้บรรยายความอย่างพิสดารและมีความน่าสนใจที่จะได้อภิปรายต่อไป

3) มหาสุบินคำฉันท์ สำนวนพระเทพญาณโมลี วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ อยู่ในหนังสือรวมผลงานกวีนิพนธ์ของพระเทพญาณโมลี วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี จัดพิมพ์เมื่อพ.ศ. 2524 โดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีจุดประสงค์เพื่อ “เป็นวิทยาทานและธรรมทาน”

ก็แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ปณามพจน์ อาคมพจน์ และนิทานพจน์ โดยเนื้อหาในบทปณามพจน์เป็นบทไหว้ครู บทอาคมพจน์กล่าวถึงที่มาของเรื่อง และรายละเอียดในส่วน ของนิทานพจน์ซึ่งเป็นเนื้อหาความฝันและคำทำนายตามที่ปรากฏในเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดก ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในหัวข้อกลวิธีการสร้างสรรค์ต่อไป

4) พระเจ้าทำนาย สำนักวัดเขาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ ผู้วิจัยคัดจากภาคผนวกรายงาน วิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพุทธทำนาย: สาระและสาระสืบทอด โดยค่านวณ นวลสนองและคณะ ซึ่งมีข้อมูลประวัติต้นฉบับน้อยที่สุดในกลุ่มเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในท้องถิ่น ภาคใต้ โดยปรากฏข้อมูลว่าพบที่วัดเขาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาเท่านั้น งานวิจัยดังกล่าวระบุว่า ได้พิมพ์ถ่ายทอดตามต้นฉบับเดิม เมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าอักขรวิธีและการสะกดคำค่อนข้างเก่า ใน เนื้อหาของต้นฉบับไม่ระบุข้อมูลผู้แต่ง แต่ตรวจสอบแล้วพบว่าเป็นเนื้อเรื่องที่ดำเนินความตามปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของอรรถกถามหาสุบินชาดก

5) พระพุทธทำนายของพระยาปถเถร 16 ข้อ ฉบับนายชัย จันรอดภัย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ ผู้วิจัยคัดจากภาคผนวกรายงาน วิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพุทธทำนาย: สาระและสาระสืบทอด โดยค่านวณ นวลสนองและคณะ ระบุประวัติผู้แต่งและข้อมูลคือ นายชัย จันรอดภัย ชาวอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นผู้แต่ง กลอนแปด ปากคลองการพิมพ์ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง จัดพิมพ์จำหน่าย จำนวน 3,000 ฉบับ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์ นายพ่วง บุขรรัตน์ นำมาเผยแพร่ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 หน้า 5078 - 5080 มุลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2542

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าเนื้อความพระเจ้าทำนาย ฉบับนายชัย จันรอดภัยนี้ เป็น ส่วนความเดียวกับส่วนความฝันและคำทำนายของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับ หอสมุดแห่งชาติ สำนักเลขที่ 196 โดยเทียบเคียงให้เห็นดังนี้

ความฝันและคำทำนายข้อ 2 ว่าด้วยไม้ไผ่ย่อยออกผล

อนึ่งฝันว่าไม้รุ่นเจริญผล	ดูวิกลเหมือนไม้ใหญ่ในไพรสัณฑ์
ทรงสัตยาตรสหายทำนายปล้น	ภายหน้านั้นชายหญิงจะทิ้งราว
จะคบซู้สุ่หาสมาคม	เสพย์สมกันแต่แรกฟั้งรุ่นสาว
กุมารี่จะมีบุตรแต่รุ่นราว	อายุไม่ยาวยากเย็นด้วยเข็ญมี

(สำนวนเลขที่ 196)

ข้อ 2 ฝันว่าไม่รุ่งเจริญผล
ทรงสัจย์ตรัสทายทำนายพลัน
จะคบซู้สูหาสมาคม
กุมารี่จะมีบุตรแต่รุ่งราว

ดูพิกลเหมือนไม้ใหญ่ในไพรส์ณต์
ภายหน้านั้นชายหญิงจะทิ้งราว
เสพสมกันแต่แรกฟุ้งรุ่งสาว
อายุไม่ยาวยากเย็นด้วยเชื้อมี

(ฉบับนายชัย จันรอดภัย)

หรือความฝันและคำทำนายข้อที่ 14

อนึ่งฝันว่ากบขบงูร้าย
พระแยมโษษฐีโปรดภิปรายไป
จะซี้ข่มด้วยลมลื่นให้ผิวกลัว
ผิวสมานใจมิให้ระคาย

กัตตายแล้วล้วงกินจนสิ้นไส้
ภายหน้าไซ้รัหญิงพาลจะรานชาย
จะใช้ผิวเทียมทาสตั้งมาดหมาย
หญิงร้ายยิ่งลามคำรามรน

(สำนวนเลขที่ 196)

๑ ข้อ 14 นิมันฝันว่ากบขบงูร้าย
พระแยมโษษฐีโปรดภิปรายไป
จะซี้ข่มด้วยลมลื่นให้ผิวกลัว
ผิวสมานน้ำใจมิให้ระคาย

กัตตายแล้วล้วงกินจนสิ้นไส้
ภายหน้าไซ้รัหญิงพาลจะรานชาย
จะใช้ผิวเทียมทาสตั้งมาดหมาย
หญิงร้ายยิ่งลามคำรามรน

(ฉบับนายชัย จันรอดภัย)

การเทียบเคียงดังกล่าวทำให้เห็นว่าสำนวนความของสำนวนวัดเขาแก้ว มีความคล้ายคลึงกับฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนวนเลขที่ 196 มาก ดังนั้นจึงอาจเป็นคัดลอกสำนวนดังกล่าว จากความจำหรือจากต้นฉบับแบบความสำนวนเลขที่ 196 ฉบับใดหนึ่งมากกว่าที่จะแต่งขึ้นใหม่ ดังนั้น ผู้วิจัยจะไม่นำฉบับนี้มาร่วมวิเคราะห์โดยละเอียด แต่จะกล่าวถึงเพื่อให้เห็นความแพร่หลายของแบบ สำนวนเลขที่ 196 ในภาคใต้

3.3.4.1 กลวิธีการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคใต้

การสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับท้องถิ่นภาคใต้ พบว่ามีวิธีการสร้างสรรค์เนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ ได้แก่ การเพิ่มเติมเนื้อหาคำทำนาย การแทรกข้อมูลอื่น ๆ ทั้งการให้ความรู้และการสะท้อนปัญหาสังคม นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับตัวบทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับอื่น ๆ ดังการวิเคราะห์ต่อไปนี้

1) การเพิ่มเติมเนื้อหาคำทำนายความฝัน

การเพิ่มเติมเนื้อหาคำทำนายความฝันนี้คือ การเพิ่มเนื้อหารายละเอียดที่มากไปกว่าเนื้อหาที่ปรากฏในอรรถกถา महाสุบินชาดก ดังที่พบการเพิ่มเติมเนื้อหาคำทำนายความฝันในความฝันข้อ 1 สำหรับพระสมุห์หนู ดังความว่า

อันตรายอื่นอีกต้อง	สาธกด้วยนา
ไซ้แต่ฝนไปตก	ไปไซ้ไร่
ทรพยาอยู่ชลาบก	พิบัติ เห็นฤ
ตจะแจะใบมุลไม้	แก่นกะพืดอกผล ๆ
ไปจรูญโอสถทั้ง	ไปประสิทธิ์
แม้วสิ่งจะเป็นพิศม์	ฤทธิน้อย
แพทย์ภาประกอบกิตย	แก้โรค เรศษา
มีโทษถึงโอสถอ้อย	อ่อนน้ำหนืดหวาน ๆ
เป็นจำเป็นเพราะผู้	แพกกิจ
อลัชชีเชื้อบรรพชิต	ชั่วไร
โผงผ่าพุทธภาสิต	สาสนะ เสื่อมเนอ
ภัยพิโยคพยาธิไซ้	ขัดข้องฟ้าฝน ๆ

(สำนวนพระสมุห์หนู)

ตัวอย่างข้างต้นนั้นเทียบกับในอรรถกถา महाสุบินชาดกซึ่งระบุเพียงว่า ฝนจะไม่ตกจนแผ่นดินแห้งแล้ง สำนวนพระสมุห์หนูกล่าวว่า คำทำนายไม่ได้สิ้นสุดแต่เพียงเท่านั้น ในอนาคตกาลภายหน้า ยารักษาโรคจะไม่มีประสิทธิภาพ พืชพันธุ์ทั้งหมดจะเสื่อมรสชาติ เป็นเหตุมาจากพระภิกษุสงฆ์เป็นพวก “อลัชชี” ไม่ประพฤติธรรม พุทธศาสนาจึงถึงคราวเสื่อมเสีย

ในสำนวนพระเทพญาณโมลี กวีได้เพิ่มรายละเอียดเนื้อหาคำ
ทำนาย ในความฝันข้อที่ 3 ดังว่า

ว่าในอนาคต	จะปรากฏอุทธรณ์-
ดาลชนนีชนกอัน	วยเฒ่าและยากจน
การงานมิสามารถ	และมีอาจจะเลี้ยงตน
มาแจ้งแกลงยุบล	อุปสรรคกะบุตรพลัน
ขอผ้าและอาหาร	ธนสารและแพรพรรณ
ให้บุตรธิดาปัน	เฉลี่ยให้สีตามควร

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

เนื้อหาข้างต้นนั้นกวีได้ใช้วิธีอธิบายความ และยกตัวอย่างประกอบ
ซึ่งทำให้ผู้อ่านจินตภาพตามได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยกล่าวถึงในอนาคต คนแก่คนเฒ่าจะต้องอ่อนวอน
ให้ลูกหลานเลี้ยงดู ด้วยยากจน รายละเอียดที่เพิ่มมาคือ ผ้า อาหาร ธนสาร แพรพรรณ ซึ่งขอให้
ลูกหลานแบ่งปันให้

หรือคำทำนายความฝันข้อ 8 ว่าด้วยคนทั้งหลายตักน้ำใส่ตุ่มใหญ่
กวีได้อธิบายเพิ่มเติมในเนื้อหาการทำนายว่า

อันตุ่มใบใหญ่	เหมือนไต้ธิเบตร์
ทั่วทุกประเทศ	เรียกรัตถาษี
ค่าสมพัตสร	อากรเงินปี
อีกทั้งเนื้อที่	เรือกสวนไร่นา
แม้ไม่ได้ทรัพย์	ถูกปรับทำงาน
หรือริบถิ่นฐาน	เป็นของราชา
ไท่ท้าวเป็นโจทย	ลงโทษอาญา
จงจำชื่อคา	แทนส่วนภาษี

...

เหมือนตุ่มใบน้อย	นับร้อยพันใบ
แต่ไม่มีใคร	ตักน้ำใส่มัน

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

ความดังกล่าวเมื่อเทียบกับตามอรรถกถา महाสุบินชาดก ที่อธิบาย
ว่า “พระราชาเหล่านั้นตักยากถึงเพียงนี้และจักเกณฑ์ให้ชาวชนบททุกคนทำการเพาะปลูกให้แก่ตน”

บทดังกล่าวนั้นเห็นได้ว่า กวีเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาเรื่องการกดขี่ราษฎรให้เสียภาษีอากรสมพัตสร
ค่าที่ดินที่ทำไมไรไถนานั้น ๆ ถ้าหากไม่มีจ่ายก็จะริบเป็นของหลวง หรือต้องโทษจำคุกแทนการเสียภาษี
รายละเอียดดังกล่าวนี้มากกว่าเนื้อหาที่ระบุในอรรถกถาหาสุบินชาดก

หรือคำทำนายความฝันข้อ 11 ว่าด้วยคนนำแก่นจันทร์ไปแลกนม
โคเน่า สำนักพระเทพญาณโมลี อธิบายความเพิ่มเติมว่า

แต่ภิกษุมิละอาย	เอาธรรมขายเลี้ยงชีวี
ด้านดีถือแต่ดี	ภัยยังมีนำเวทนา
ตายแล้วตกรก	ไฟไหม้หมกในภพหน้า
ครั้งพ้นนรกมา	ถือเอาเพศเป็นเปรตใหญ่
ปากเท่ารูเข็มน้อย	เที่ยวละห้อยหาปัจจัย
หาได้สักเท่าใด	ไม่สามารถอาจเลี้ยงตน
ครั้งพ้นจากเป็นเปรต	กรรมเป็นเหตุให้เกิดผล
เป็นผีเที่ยวหลอกคน	ให้ตระหนกตกใจกลัว
จุดิแล้วกลับเป็นสัตว์	แสนวิบัติเพราะกรรมชั่ว

(สำนักพระเทพญาณโมลี)

ตัวบทดังกล่าวเห็นได้ว่า กวีกล่าวถึงพระสงฆ์มีความโลภ ปราศจาก
ความละอาย นำพระธรรมไปแลกวัตถุทาน นอกจากนั้นได้อธิบายถึงผลกระทบที่ภิกษุใดประพฤติเช่นนี้
เมื่อมรณภาพแล้วจะต้องตกรกเป็นเปรต ชดใช้กรรมในลักษณะที่เหมือนเคยเป็นพระคือเร่ร่อนหา
เครื่องของเพื่อยังชีพ หาปัจจัยได้ก็ไม่พอกับความต้องการ เมื่อพ้นจากกรรมที่เป็นเปรต ก็จะมีจุดิเป็น
ผีหลอกหลอนผู้คน หลังจากนั้นจะเกิดเป็นสัตว์เพื่อใช้กรรมที่ยังไม่หมดสิ้นจากการกระทำเมื่อครั้งเป็น
ชีวิตมนุษย์ รายละเอียดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่ากวีให้ความสำคัญกับเนื้อหาความฝันข้อดังกล่าว
ด้วยพระสงฆ์ถือเป็นผู้ที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อ
ความคิดของคนในสังคม

หรือการเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาในพุทธทำนายความฝันพระเจ้า
ปเสนทิโกศลสำนักพระสมุห์แสงในข้อ 13 ว่าด้วยความฝันเรื่องศิลาอยน้ำ ดังตัวอย่างว่า

อันคำเก่าเหล่าปราชญ์โอวาทไว้	สืบพิสัยสวรรคย์ยังสงฆา
จะคลาดเคลื่อนเหมือนที่ว่าศิลา	กลับลอยวารีเห็นดูเป็นกล

หนึ่งเมตตาขันติวิจิตต์	สีลาบรรดาก็ร้างอยู่กลางหน
เหล่านิกรโลกาประชาชน	ก็ทิ้งผลเกาะต้นอยู่ไม่ดูดี
อันบิดามารดาจะสอนสั่ง	ไม่เฝ้าฝักฝักเคืองแค้นมันเล่นหนี

...

หนึ่งนักปราชญ์จะเห็นว่าเป็นพาล	มหาศาลมีทรัพย์จะอับจน
ทั้งสัมมาทฤษฎีจะเสื่อมสูญ	กุศลมูลผุดพองให้หมองหม่น
ทั้งความทุกข์จะสิ้นในดินดล	ไม่ผลก็จะสิ้นไม่พูนมี
ชั้นที่สุดพุทธศาสน์แสนสว่าง	จะโรยร้างเศร้าหมองไม่ผ่องศรี
ปริยัติตรัสยกปิฎกตรี	จะไม่มีใครจะทรงตำรงธรรม

(สำนวนพระสมุห์แสง)

ตัวบทข้างต้นนั้นอยู่หลังจากเนื้อหาทำนายนายความฝันข้อ 13 กวีได้จำแนกรายละเอียดและยกตัวอย่าง เช่น เรื่องคุณธรรม ทั้งความเมตตา ขันติ ความซื่อสัตย์ ศีลธรรม ความกตัญญูที่จะเสื่อมหายไป หรือผู้ที่เป็นปราชญ์มีความคิดดีนั้นจะมีฐานะที่ถอยถดถอง และพระไตรปิฎกอันเป็นสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนานั้นจะไม่มีผู้รับถือเนื้อหาธรรมในคัมภีร์นั้น

นอกจากนั้นในสำนวนพระสมุห์แสงยังใช้คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น

ปฏิเวธยกระธรรมคัมภีร์	แปลเป็นนาม มรรคผล ยุดลศัพท์
จะสูญตกลูกโลกาโออาภัพ	เหมือนดับดวงตาทั่วสากล
ด้วยศีลพระอริยะชีนาสพ	ไม่พานพบสำนักคือ มรรคผล
มีแต่สงฆ์สมมุติปุถุชน	กับได้ยล ปริยัติ ที่ตรัสไว้

(สำนวนพระสมุห์แสง)

ตัวอย่างข้างต้นนั้นเห็นได้ว่าศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ได้แก่ ปฏิเวธธรรม คือการบรรลุธรรมด้วยการปฏิบัติ ปริยัติธรรม คือการบรรลุธรรมด้วยการเล่าเรียน หรือมรรคผล ศีล อริยะ ชีนาสพ ล้วนแล้วแต่เป็นศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการเป็นบรรณกรรมพระพุทธศาสนา และเนื้อหาของเรื่องที่กำลังกล่าวถึงสังคมกับพุทธศาสนาในอนาคตด้วย

2) การแทรกข้อมูลอื่น ๆ

ก. การให้ข้อมูลความรู้

ความฝันข้อ 10 กวีให้รายละเอียดข้อมูลเรื่องการทำนา โดยกล่าวถึง การทำนาในฤดูกาลตามปกติ คือนาปรัง และการทำนานอกฤดูทำนาทั่วไป คือนาหยาบ ซึ่งปรากฏคำศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมอยู่ในตัวบท อันแสดงให้เห็นภูมิรู้ของกวีด้วยในบทที่ว่า

เข้าเจ้าเข้าเหนียวทั้ง	ปรังหยาบ
แห้งออกส่วนหนึ่งสาม	ส่วนมัน
นากะบั้งซีกหนึ่งงาม	ซีกหนึ่ง เสียเนอ
เกิดพิบัติทกด้าน	ดุงหม้อเข้าหุง ๆ

(สำนวนพระสมุทรหฤ)

ในความฝันข้อ 11 กวีได้แทรกเนื้อหาเกี่ยวกับข้อคิด หลักธรรม หรือข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาค่อนข้างละเอียด โดยกล่าวถึงมัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคแปด การเล่าเรียนคัมภีร์พระไตรปิฎกต่าง ๆ ให้เข้าใจ เพื่อเข้าถึงโลกุตระธรรม อันจะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์คือแดนพระนิพพาน ดังบทที่ว่า

ธรรมสองสามประเพณี	เนียรทุกข์ เทียวเนอ
ยังสัตว์เสพเสวยสุข	เสียมเศร้า
ความปฏิบัติยุค	แยกโลก ธรรมนา
เป็นมัชฌิมะมรรคเข้า	เขตรพร้อมอัษฎางค์
ประริฎติปะฏิเวธทั้ง	โลกุตระธรรมนา
ภาสิตพระสยมกุช	พากย์ไว้
นำสัตว์สร้างวิมุตตี	มุ่งสิวะ โมขพ้อ
หิณชาติประมาทได้	ลบหลู่เลิกฉินท์ ๆ

(สำนวนพระสมุทรหฤ)

กวีกล่าวออกตัวในฐานะผู้แต่งว่า หากผู้อ่านเห็นว่าเนื้อความไม่สมบูรณ์ ก็ขอให้ช่วยแต่งเติมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ดังความว่า

ธรรมเดิमतกล่นเพี้ยน	พยัญชนะนา
ซัดขาดคลาศฉันธา	เคลื่อนคล้อย
เกวี่ที่ปรีชา	ช่วยส้อม เสริมพ่อ
ทำพระธรรมแพกถ้อย	ถูกถ้วนควรถวิล ฯ

(สำนวนพระสมุห์หนู)

กวีให้ความสำคัญกับความฝันข้อ 11 นี้เป็นพิเศษ อาจเพราะความฝันข้อนี้กล่าวถึงคำทำทำนายเรื่องพระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนาในอนาคต เนื่องด้วยผู้แต่งอยู่ในสมณเพศจึงอาจต้องการแสดงความคิดเห็น และแทรกรายละเอียดต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้ความฝันข้อ 11 ในฉบับนี้มีขนาดยาวกว่าความฝันข้ออื่น ๆ

ในสำนวนพระเทพญาณโมลี กวีให้ข้อมูลความรู้เรื่อง *สาเหตุของความฝัน* ที่ปรากฏใน *คัมภีร์สารัตถะสังคหะ* ว่ามีอยู่ 4 ประการ พร้อมยกตัวอย่างจากวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ มาอธิบายประกอบให้เข้าใจยิ่งขึ้น คือ ประการแรก ว่าด้วยธาตุกำเร็บ ยกตัวอย่างชูชกจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ประการที่ 2 ว่าด้วยจิตนิวรรณ์ ยกตัวอย่างท้าวพรหมทัตสุบินว่าถูกประหาร จากเรื่องที่ฆาฎกุมาร ประการที่ 3 ว่าด้วยเทพสังหรณ์ ยกตัวอย่างพระนางมัทรี ที่มีเทวดาทำให้สุบินว่าพระนางถูกควักลูกตาเป็นलगบอกเหตุล่วงหน้า นำมาจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก และประการสุดท้ายว่าด้วยเรื่องบุรพนิมิต ยกตัวอย่างเรื่องปัญญาภรณ์ของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่พระองค์นิมิตว่า จะได้เป็นพระพุทธเจ้า โดยกวีพรรณนาเนื้อหาส่วนนี้อย่างละเอียดพิสดาร จึงขอยกมาพอสังเขปดังนี้

คัมภีร์สารัตถะสังคหะ	ชื่อสุบินปีที่ปนะ
ชี้แจงแสดงเหตุความฝัน	
เพื่อให้ชาวโลกขำขัน	คลี่คลายวิศิษฐ์
มีลักษณะสี่ประการ	
หนึ่งธาตุกำเร็บเสิบสาน	เพราะจะกละอาหาร
ไม่ย่อยเยี่ยงชูชกชี่	
...	
สองเพราะมีจิตนิวรรณ์	อาลัยอาวรณ
ฟุ้งซ่านต่างต่างนานา	
ดุจท้าวพรหมทัตกษัตรา	พาดเศียรไสยา
เหนือตักที่ฆาฎกุมาร	
....	

สามฝันเพื่อเทพสังฆรณ์ ให้รู้การยะร้ายดี	ทวยเทพอวยพร
เหตุจักกอบุติเกิดมี สุบินว่าชายกำยำ	ดุจพระมัทรี
ควักพระเนตรวามะสะดำ
สี่เกิดจากบุรพนิมิต สี่บสร้างมาแต่ปางบรรพ์	บุญญาธิการสฤณี
บารมีแกกล้าสาครจรจ์ ดุจสิทธัตถโพธิสัตว์	อุบัตินิมิตฝัน

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

ข. การสะท้อนภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนพระสมุห์หนู ในความฝันข้อ 4 กวีกล่าวถึงการที่คนต่างประเทศพากันเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศจนเป็นภาระของราชการให้การบริหารงานส่วนต่าง ๆ ในบทที่ว่า

กระทรวงกรมท่าต้อง	รับภา- ระเนอ
ชาวต่างประเทศมา	มากเด้า
กรมวังพระขลังนา	กรมพระ- นครฤ
ล้วนเหล่าใหม่ผิ้งเข้า	แข่งหน้าว่าขาน ๆ

(สำนวนพระสมุห์หนู)

ความฝันข้อ 9 ผู้แต่งกล่าวถึงการรับสินบนของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรม ใช้ศัพท์เฉพาะที่ผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในขณะนั้น คือคำว่า ตุลาการ ศาลแพ่ง ศาลอาญา ซึ่งในอรรถกถาไม่ปรากฏคำหรือเนื้อหาดังกล่าว ดังความว่า

ตุลาการศาลแก่งทั้ง	อาญา
ใครถูกพิพาทหา	เหตุฟ้อง
สินบนรับช้ายขวา	ฝ่ายโจทย์ จำเลยเนอ
ใครตำใครร่ำต้อง	ตัดแพพิณจฉัย ๆ

(สำนวนพระสมุห์หนู)

ความฝันข้อ 11 กวีกล่าวถึงอุบาสิกาที่มาเบียดเบียนภิกษุสงฆ์ ทำ
กิริยายั่วยวน จนพระภิกษุวิตกกัลวาบัตติ ในบทที่ว่า

อุมีแต่อุบาทว์บ้า	เบียดเบียด สงฆ์เนอ
ยลแบบนบแบบเนียน	เรียบร้อย
พูดตาขม้ายระเมียด	เนตแม่ ขวนแม่
พระหนุ่มกลุ่มไข่น้อย	เนกซ์คว้างกลางทาว ฯ

(สำนวนพระสมุห์หนู)

หรือการกล่าวถึงเหตุการณ์ความยากลำบากด้วยสินค้าข้าวของที่มี
ราคาแพงขึ้น และในที่สุดต้องซื้อน้ำถึงตุ่มละห้าบาท ซึ่งอาจเป็นราคาที่แพงมากในสมัยนั้น ดังบทที่ว่า

อันตระรายยังอีกร้อน	รุ่มห์แรง
เข้กี้ยากหมากก็แกง	เก็มซ้า
ปลาผักจกต้มแกง	ขัดคาด เห็นฤ
จนที่สุดซื้อน้ำ	ตุ่มละห้าบาททาว

(สำนวนพระสมุห์หนู)

เห็นได้ว่ากวีพยายามอธิบายขยายความเพิ่มเติมตามทัศนะใน
เนื้อหาทำนายนางบางซ้อ วิธีดังกล่าวทำให้เนื้อหาความฝันและคำทำนายนางแต่ละข้อมีขนาดไม่เท่ากัน
การขยายรายละเอียดของเนื้อความเพิ่มเติมนั้นส่งผลให้เนื้อเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิ
โกศลสำนวนพระสมุห์หนูนี้มีขนาดยาวมากกว่าฉบับอื่น ๆ

หรือความฝันข้อ 9 ของสำนวนพระเทพญาณโมลี ว่าด้วยสระน้ำ
ตรงกลางขุนแต่รอบสระกลับใส กวีบรรยายความสะท้อนภาพสังคมเพิ่มเติมโดยละเอียด ดังความว่า

กลับนิยมสิ่งต่างชาติ	วิทยาศาสตร์สมัยใหม่
ศีลธรรมประจำใจ	มาละเลยทิ้งมิไยดี
ครานั้นใจขุนมัว	เริ่มประพฤตชั่ววิกาลี
ถือได้ว่าเป็นดี	ใครมิได้ปราณผู้ใด

...

บ้างเสพสุราบาน	ก่อวิวาทโทษะวาที
ทรัพย์หาได้มากมี	ซื้อสุราตีมิเสียตาย

...

นักเที่ยวในราตรี	โทษมิทกประการชาน
------------------	------------------

เป็นโอกาสอันธพาล

คอยประทุษร้ายสรีรา

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

ความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กวีเพิ่มเนื้อหาสะท้อนภาพสังคมปัจจุบันเข้าไปด้วย โดยกล่าวถึง ค่านิยมสมัยใหม่ที่มากกระทบศีลธรรม ทำให้ครองของสังคมเปลี่ยนแปลงไป เช่นความนิยมสิ่งของเครื่องใช้จากต่างประเทศ เรื่องวิทยาศาสตร์อันเป็นความรู้ใหม่ ผู้คนเริ่มละทิ้งศีลธรรม หรือวิถีชีวิตโลกาภิวัตน์อย่างการเที่ยวกลางคืน ที่กวีใช้คำว่า *นักเที่ยวราตรี* เมื่อไม่ได้สติก็กลายเป็นอันธพาลที่สร้างความเดือดร้อน

นอกจากนี้ในสำนวนพระสมุห์แสง ปรากฏการใช้คำที่แสดงให้เห็นถึงการสะท้อนภาพสังคมไว้ในความฝันข้อที่ 5 ว่าด้วยม้าสองปาก ในบทที่ว่า

แม้ไม่ได้สินสอดแก้งทอด้ว	จนเบื่อใจลูกความให้ขามขวย
เขาเดือนห้าทำเป็นว่าห้าไข้อย	แกแล้วเอออวยไวนานประมาณปี
ถ้าความสับปลับใหม่เข้าใส่บท	ก็เกินกฎกติกาเป็นภาชี
คิดดอกเบียเสียสมุดและบัญญัติ	ขึ้นทิวจะตุนคุณจนวุ่นวาย
ทั้งลวงล่อฉ้อตระบัดไม่ขัดข้อง	ใช้ทำนองหลายเล่ห์กระเทหลาย
จนเร้าร้อนชาวเมืองระเคืองคาย	ไม่กลัวอายครหาประชาชน

(สำนวนพระสมุห์แสง)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า กวีกล่าวถึงการทุจริตใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบเพื่อแสวงหาทรัพย์สินของตุลาการ หากโจทก์หรือจำเลยไม่ให้เงินก็จะไม่ดำเนินการให้ กวีใช้ถ้อยคำต่าง ๆ เช่น ภาชี ดอกเบีย สมุดบัญญัติ ซึ่งเป็นคำที่พบในบริบทสังคมปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งการใช้คำดังกล่าวนี้ อาจเป็นการพยายามวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมปัจจุบันด้วย

ค. การเสนอวิธีแก้ไขปัญหา

การแทรกข้อมูลเรื่องการเสนอวิธีการแก้ปัญหานี้ ปรากฏอยู่เฉพาะสำนวนของพระเทพญาณโมลีเท่านั้น โดยอยู่ในส่วนท้ายของความฝันแต่ละข้อ กวีได้เสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นโดยละเอียด ตัวอย่างความฝันข้อ 5

เมื่อใดหนุ่มสัตว์	ปฏิบัติศีลธรรม
ชื่อสัตย์มั่นคำ	ดำรงสุจริต
บ่มีเดียดฉันท	รักกันดุจมิตร
ปลุกเมตตาคจิต	ไมตรีมีโย

เป็นเช่นพี่น้อง	พวกพ้องเผ่าพันธุ์
ต่างอยู่เกษมสันดี	ไม่มีพาลภัย
ที่นั่นกลางร้าย	ก็พลันหายไป
ความสุขผ่องใส	ยังยืนอยู่นาน

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า กวีเสนอแนะเรื่องการดำรงศีลธรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่เรื่องความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความสามัคคี ความเมตตา หากมีศีลธรรมดังกล่าว ในอนาคตจะไม่เกิดความวุ่นวายขึ้น ลางร้ายที่ปรากฏในพุทธทำนายนั้นก็จะหายไปและไม่เป็นไปตามพุทธทำนาย จะเกิดแต่ความสุขที่ยั่งยืนตลอดไปหรือในความฝันข้อ 12 ดังความว่า

เมื่อเกิดศรัทธา	ศึกษารูธรรม
เชื่อถือตามธรรม	ย่อมไม่อับเฉา
ก็ไม่หฤโหด	เห็นโทษไม่เบา
รู้จักเขาเรา	มีใจเช่นกัน
ที่นั่นเมตตา	ก็มาอุบัติ
ทั่วผู้หมู่มสัตว์	ต่างไม่เคียดฉันท
ย่อมเฉลี่ยความสุข	เห็นทุกข์ของกัน
ต่างคนก็เห็น	ประสานสามัคคี

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

ความดังกล่าว กวีเสนอวิธีแก้ไขให้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดจิตเมตตา ความสมัครสมาน อันทำให้เกิดความสุข และจะนำไปสู่การสร้างสามัคคีในหมู่คณะ

หรือความฝันข้อ 15 กวีแนะแนวทางเรื่องการคบหาบัณฑิต การรักษาเกียรติยศและศักดิ์ศรี ดังความว่า

กาลใดหมู่มสัตว์	ตั้งใจวิริติ
นิยมคบหา	ท่านผู้บัณฑิต
มีจิตเมตตา	รักใคร่กรุณา
ปรารภนาหวังดี	
ผู้ใดมีศักดิ์	สงวนยิ่งนัก
ประดุจชีวี	รักเกียรติของตน

ไม่ระคนกายี
ชาติสกุลวงศ์

ให้เสื่อมราศี

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

วิธีแก้ไขปัญหาที่กวีแนะนำแทรกไว้ในเนื้อหาข้างต้นนั้น เป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ เมื่อผลมาจากการกระทำของมนุษย์ย่อมต้องแก้ไขที่การประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ด้วยกันเอง สังคมจึงจะไม่ดำเนินไปถึงจุดเลวร้ายดังเช่นที่พุทธทำนายกล่าวถึง

สุดท้ายกวีได้แทรกหลักธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาหรือข้อคิดที่เป็นประโยชน์กับผู้อ่าน โดยเชื่อมโยงกับเนื้อหาในข้อความผืนนั้น ๆ เช่นความผืนข้อ 10 กวีกล่าวถึงเรื่องกฎแห่งกรรม และแนวคิดเรื่องอนิจจังไว้ว่า

กรรมใดใครทำ	กรรมนั้นให้ผล
เยี่ยงเงาตามตน	ติดต่อยจงจำ
เหมือนพืชที่หวาน	ในสถานที่ทำ
นาไร่ประจำ	ย่อมงอกออกผล
ชีวิตไม่นาน	วายปรานปลดปลง
เกิดแล้วก็คง	แก่ตายทุกคน
ธรรมดารา่างกาย	ย่อมสลายไม่ทน
โคตรแซ่ของตน	เท่านั้นยืนนาน

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

ความผืนข้อ 15 กวีกล่าวถึงข้อคิดเตือนใจเรื่อง *คบพาล พาลหาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล* โดยยกตัวอย่างเรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูที่เชื่อคำของพระเทวทัตที่ให้ไปสังหารพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชบิดาของตนเอง ดังความว่า

โบราณท่านว่า	คบพาลพาลพา
ได้ผิดเป็นผล	เหมือนอชาตศัตรู
พระเจ้าจอมชน	คบเทวทัตคน
ผู้อันธพาล	
จับพระชนก	ผู้ปิ่นเกล้าปาก
นามพิมพิสาร	จงจำทำโทษ
ชั่วโฉดสามานย์	จนสิ้นลมปราณ
ในตรูเรือนจำ	

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

การเสนอแนะแนวทางแก้ไขในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนพระเทพญาณโมลีนี้ แสดงให้เห็นความคิดของกวีว่า พุทธทำนายคือเนื้อหาที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต ไม่ใช่สิ่งที่กำหนดไว้โดยพระพุทเจ้า หรือคำสั่งแข่งขันสังคมในอนาคตกาล หากมนุษย์ผู้ตัวที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสังคมก็จะสามารถสงบสุขได้ไม่เป็นไปตามคำทำนาย

3) ความสัมพันธ์กับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับอื่น ๆ

ประเด็นความสัมพันธ์กับพุทธทำนายฉบับอื่นนี้ พบเพียงสำนวนพระเทพญาณโมลีเท่านั้น แม้กวีจะกล่าวว่านำเนื้อหาจากพระไตรปิฎกโดยตรง แต่ผู้วิจัยเชื่อว่ากวีต้องรับรู้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนอื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้าด้วย เนื่องจากมีสำนวนโวหารบางแห่งที่คล้ายคลึงกับสำนวนอื่น เช่น การกล่าวถึงลักษณะของพระพุทเจ้าขณะพระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าอยู่ ถ้อยคำโวหารบางแห่ง แม้จะใช้ฉันทลักษณ์ต่างกันแต่แสดงให้เห็นว่าคล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติ หรือถ้อยคำที่คล้ายกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไขพระโขนงชูเพชรพริ้ง	เพราพราย
แสงพระเขี้ยวแก้วฉาย	สว่างล้ำ
ดุจผุยผอบเรียงราย	มณีรัตน์
โชติช่วงรัศมีกล้า	ก่อเกื้อการุญ

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

แย้มพระโขนงชูโชติขั้ววิเชียรพราย	ฉายพระแสงเขี้ยวแก้วอยู่แวววาว
สว่างจับจับคันพระกุฎี	พระรังสีช่วงเป็นเกลียวสีเขี้ยวขาว
อีกนิลแนมแซม...เป็นวงวาว	ทั้งแดงขาวเหลืองเบญจรงค์พราย

(สำนวนเลขที่ 196)

ตัวอย่างดังกล่าวเห็นได้ว่าสำนวนพระเทพญาณโมลีกลืนมีรายละเอียดบางประการที่สัมพันธ์กับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยปรากฏคำที่คล้ายคลึงกันเช่น พระโขนง ชูแสงพระเขี้ยวแก้ว สว่าง หรือการบรรยายพระรัศมีที่พุ่งออกมาอย่างงดงามนั้น

หรือความฝันข้อ 4 ว่าด้วยไขโคเล็กไถนา มีความคล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 ความว่า

โคใหญ่ไถนา	กลับไม่นำพา
ไม่หวังไมโย	ปล่อยปละละเลย
เที่ยวเฉยไถล	แต่กลับช่วงใช้
ลูกโคควี	
ไม่เคยงานไถ	เสีรรอยยับไป
ดินแตกแยกหนี	ตรากตรำลำบาก
เหน้อยยากอินทรีย์	ไม่มีผลดี
นี่เหตุเป็นไฉน	

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

อนึ่งฝันว่าโคใหญ่เคยไถนา	ไม่นำพาปล่อยทิ้งจากสถาน
เอาลูกโคเทียมไถเข้าใช้การ	ไม่เคยงานเสีรรอยยับไป
เดินแตกแยกข้ามคันทนาหนี	ไม่รู้ในท่วงที่ทำงานองไถ

(สำนวนเลขที่ 196)

เมื่อเทียบเคียงกับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล
สำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เห็นได้ว่ามีบางถ้อยคำปรากฏอยู่ในสำนวนพระเทพโมลี คือ
โคใหญ่ไถนา ไม่นำพา ลูกโค ไม่เคยงานไถ เสีรรอยยับไป ดิน/เดินแตกแยก...หนี แสดงให้เห็นการรับรู้
การมีอยู่ของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับอื่น ๆ ที่กวินนำมาใช้สร้างงานของตน
หรือโวหารที่คล้ายคลึงกับเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ดังความว่า

ธรมีจะตอก	วลาหจะโยทยา
ปีศาจประจำป่า	จรเข้ในเวศน์วัง
	...
พระคงคาจะแดงตั้ง	ตุงเลียดวิคหงส์
พระกาลกลีโลก	วิปโยคจะปลดปลง
พระเสื่อเมืองฤทธิรงค์	จะปลาสนาไป

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

โดยคล้ายคลึงกับสำนวนในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาว่า

พระคงคาจะแดงเดือดตั้งเลียดนง ออกแผ่นดินเป็นบ้ำฟ้าจะเหลืออง

ผีปากก็จะวิ่งเข้าสิงเมือง

พระเสื้อเมืองจะเอาตัวหนี

พระธรณีจะตีกให้

ผีเมื่อนั้นจะออกไปอยู่ไพร

พระกาลกู่จะเข้ามาเป็นไส้

อกพระกาลจะหม้ออยู่เกรียมกรม

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า ถ้อยคำสำนวนบางตำแหน่งจากสำนวนพระเทพโมลีมีความสัมพันธ์กับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เช่นคำว่า *พระธรณีจะตีก* เป็น *ธรณีจะตีก* พระกาลกู่ เป็น *พระกาลกู่โลก* หรือวรรณคดีว่า “ผีปากจะวิ่งเข้าสิงเมือง” เป็น “ปีศาจประจำป่า จรเข้านิเวศน์วัง” หรือ “พระคงคาจะแดงเดือดตั้งเลือดคนก” เป็น “พระคงคาจะแดงตั้ง ดุจเลือดวิหคหงส์” เป็นต้น

3.3.4.2 ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคใต้

1) ฉันทลักษณ์

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลแต่ละสำนวนที่ปรากฏในภาคใต้มีความน่าสนใจประการหนึ่งอันแตกต่างจากภูมิภาคอื่นคือ มีความหลากหลายของฉันทลักษณ์ที่ใช้ในการประพันธ์แตกต่างกันไปในแต่ละฉบับ ความหลากหลายดังกล่าวแสดงให้เห็นความสามารถของกวีที่เลือกรูปแบบฉันทลักษณ์มาแต่งเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดกอีก ทั้งยังสามารถสร้างสรรค์ได้อย่างไพเราะ ซึ่งแต่ละฉบับปรากฏฉันทลักษณ์ที่ใช้ดังนี้

ก. ลิลิตโสฬสนิมิต สำนวนพระสมุห์หนู

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้ เป็นลิลิตสุภาพ ใสร่ายสุภาพ โคลงสองสุภาพ โคลงสามสุภาพ และโคลงสี่สุภาพ กวีเลือกใช้ฉันทลักษณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างสัมพันธ์กับเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

ร่ายสุภาพ ปรากฏจำนวน 4 บท โดยบทแรกเป็นบทไหว้ครู นำเรื่องในส่วนต้น และ 3 บทสุดท้ายบทปรากฏในช่วงท้ายของเรื่อง ดังความว่า

...ศรีสิทธิอิศรชยยศ โอนอ่อนเกศร์ยอนมัส ไตรรัตน์นารถดุลย์ นบ
จอมจุลจักรพรรดี จันโลงรัตนโกสิน- ทรมหินทราดิเรก สยามเมกราเมนทร์
เจียรสุริเยนทร์เยี่ยมฟ้า ลงเฉลิมหล้าดับยุค ... ทบเทเวศร์ท้วภพ จบสกลจักรพาพ
เปื้องคัมภานตลอดอักษนิฐ ะวะค อชฎาภาสะ โอภาศสุระศิวาย ทวยเทพหลาย
ภูมิพฤกษ์ อธิกทศไททศท้าวอุยเยศร์ ยอดเด้า แดนหล้าเลอสรวง แลเนอ ฯ...

...

...ถึงป้าอวกโทศก ยกพุทธศาสน์สองพันสี่ ร้อยเลขปีหกสาม สิ้นเนื้อความ
บอกจบ ขอน้อมนบไตรรัตน์ ปุชะนีย์ชชุทาน แทนสักการจำเรียง เพียงแคนขอสังข์
คิด บันเลงดีดดนตรี จงรีเรื่องหมั้น ตลอดห้าพันพุทธกาล สารนี้จึ่งถาวระราอยู่คั่ง
ฟ้าคั่งดิน อย่าแฉกฉินท์เสื่อมเคร้า จั่งอะเคื้ออะคร้าว ครุ่นถ้อยสรรเสริญ เทอญนา ...

...จงโปรดพิจารณาพิกับ ศรัทท์เอกโทเคลื่อนคลาศ ขาดการีตการันต์ อย่าฉิน
ฉินท์เชิดช่วย ตกเติมด้วยแซมใส่ อย่าไยภัยอำยวน ไตไปควรรควระนะ อย่าซ้อนแคะ
เงียบงุบ... ประทานโทษปราษฎ์โปรดแก้ ผกอบเกื้อ การประสงค์ ...

(สำนวนพระสมุห์หนู)

ร่ายบทแรกในข้างต้นนั้นเป็นบทไหว้ครู กล่าวถึงคุณของพระ
รัตนตรัย คุณของบูรพมหากษัตริย์ของกรุงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนเทพยดาที่คุ้มครองรักษาบ้านเมือง
ส่วนร่ายบทสุดท้ายก็กล่าวถึงวันที่แต่งเรื่องนี้เสร็จสิ้น จนถึงความมุ่งหมายการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้
เสมือนการบูชาคุณของพระรัตนตรัย ขอให้เรื่องที่แต่งขึ้นดังกล่าวเป็นที่รู้จักตลอดอายุพระพุทธศาสนา
5,000 ปี อย่าได้สูญหายไปจากแผ่นดินนี้ การใช้ร่ายสุภาพกล่าวถึงเนื้อหาข้างต้นนั้นเป็นความนิยมที่
ปรากฏในวรรณคดีประเภทลิลิตของไทย ดังเช่น ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตปฐมโพธิกถา และยังแสดงให้เห็น
ความสำคัญประการหนึ่งคือ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของกวีที่ปรารถนาสร้างงานอันเป็น
วิถีทางหนึ่งในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏต่อมาก็คือ โคลง มีทั้งสิ้น 3 ประเภท คือ โคลง
สี่สุภาพ โคลงสองสุภาพ และโคลงสามสุภาพ ซึ่งโคลงสี่สุภาพ ปรากฏการใช้ตั้งแต่บทที่ 2 ตลอดจนถึง
บทที่ 309 บรรยายเหตุการณ์พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพระสุบิน และเนื้อหาความฝันและคำทำนาย
ทั้ง 16 ประการ ดังตัวอย่างว่า

ทรงธรรมฝันว่าพ้อง	พงษสกุล
ภาสุพรรณภาชนจรูญ	จรัสเนื้อ
รองรับปัสสาวะมูล	มิพท์หมู่ โสณนา
ไปรักษชาติรักษเชื้อ	เชิดชีป้อนหัง ฯ
ปางหลังมั่งคะลิเอื้อ	อวยการ
จัดแต่งวิวาหงาน	ท้อห้อง
บุรุษย์บุตรจันฑาล	เทือกทาส กะลีชา
กับบุตรสาวสูงพ้อง	เสพย์พ้องพงศประยูร ฯ

...

ขุนนางเดิมต่ำต้อย	ตกอภัพ
เพรียงญาติมีตสนิพนับ	เนืองพ้อง
ปลูกชายกสินทรัพย์	ส่งลูก – สาวนา
ให้หมูใหม่ใจจ้อง	จักได้พึงฉาย ๆ
หมดละอายไปคิดแก้	ครหา
ไปคิดชาติสกุลผา	แพกเชื้อ
ยกทรัพย์กับบิดา	ดวงเพาะ เสนอนอ
ให้ต่ำชาติข้าเอื้อ	แอบอิงพึงผล

(สำนวนพระสมุห์หนู)

ความข้างต้นนั้นเป็นเนื้อหาความฝันและคำทำนายข้อที่ 2 ว่าด้วยสุนัขจิ้งจอกปีศาจบนภาคทอง กวีอธิบายเนื้อหาอย่างละเอียด โดยกล่าวถึงการจัดแต่งงานมงคลระหว่างบุตรของคนจัณฑาลกับบุตรผู้สูงศักดิ์ อันมาจากเหตุการณ์ที่ขุนนางเก่าจะตกต่ำไม่มีทรัพย์สิน จนต้องยกบุตรของตนให้กับสกุลที่ต่ำกว่าซึ่งได้ดีและมีทรัพย์เพื่อหวังให้คนเหล่านั้นเลี้ยงดูตน กวีใช้โคลงสี่สุภาพอธิบายความดังกล่าวมากถึง 8 บท นอกจากนี้ยังพบว่าความฝันและคำทำนายข้ออื่น ๆ ก็เป็นในลักษณะเดียวกัน เช่น ในความฝันข้อ 13 ใช้โคลงสี่สุภาพพรรณนามากถึง 16 บท

ชนิดโคลงที่ปรากฏต่อมาคือ โคลงสองสุภาพและโคลงสามสุภาพ โดยกวีใช้สลับกันเพื่อกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากการทำนายทั้ง 16 ประการของพระพุทธเจ้า ดังความว่า

โคลงสามสุภาพ

ราชาราชินีนาฏ	มวณมุขมาตย์หมอบเฝ้า
กรุงกระษัตริย์ปัสเสนท้าว	ธิดาชให้ทูลสนอง ๆ
ข้าแต่ล่องดบพรัตน์	นิกรสัตว์ภาคหน้า
จักรับรื้อนร้อยถ้ำ	หากข้าจักเห็น ๆ

โคลงสองสุภาพ

ความเชื่อกวามหยากแค้น	คนรู้มรกอกแห่นัน
อนาถหน้าอาสุร ๆ	
ฟังทูลขัติเยศร์ให้	มีพุทธภาสิตให้
ทราบสิ้นทวยสรรพ ๆ	

(สำนวนพระสมุห์หนู)

ความข้างต้นกวีกล่าวถึงคำกล่าวสรุปเหตุการณ์คำทำนายของ พระพุทธเจ้าถึงสังคมในอนาคตที่จะเป็นไปตามพระพุทธทำนายโดยมีความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นเค้าลางบอกเหตุ เป็นการกล่าวโดยสรุป การใช้โคลงสอง และโคลงสามในเนื้อหาส่วนนี้ เป็นความต้องการของกวีที่จะบรรยายเนื้อหาอย่างกระชับรัดกุม แตกต่างจากการใช้โคลงสี่สุภาพใน ส่วนเนื้อหาความฝันและคำทำนายก่อนหน้านี้ที่ต้องการพรรณนาเนื้อหาดังกล่าวอย่างละเอียด แสดงให้เห็น ความเหมาะสมของฉันทลักษณ์ที่ต่างกัน และความรู้ของกวีรู้จักเลือกฉันทลักษณ์ต่าง ๆ รองรับ เนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดก

ข. พระพุทธทำนายคำกลอน สำนวนพระสมุห์แสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล
เรื่องนี้มี 2 ชนิดคือ โคลงสี่สุภาพ และกลอนสุภาพ ซึ่งโคลงสี่สุภาพปรากฏเพียง 1 บท เป็นลักษณะ
ของโคลงกระทู้ โดยกวีใช้นำเรื่อง ตั้งกระทู้จากคำว่า “พระพุทธธรรมนาย” ดังว่า

พระ	โลกุตมางแผ้ว	ผ่องใส
พุทธ	ธรรมาธิราช	จิตร์ท้าว
ธรรม	มตาของอยู่ใน	พระพุทธ ญาณนา
นาย	ไพโรท้าวแดนด้าว	จำไว้อย่าเฉย

(สำนวนพระสมุห์แสง)

กวีใช้โคลงกระทู้ข้างต้นเพื่อกล่าวถึงขอบเขตของเนื้อหาคร่าว ๆ คือพระพุทธเจ้าทรงให้คำทำนายความฝันเพื่อช่วยแก้ปัญหาที่สร้างความไม่สบายใจให้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศล และเรียกร้องให้ผู้อ่านจดจำเนื้อหา อย่าหลงลืมคำทำนายดังกล่าว ต่อจากนั้นกวีใช้กลอนเพลงกล่าวถึงเนื้อหาตั้งแต่ต้นจนจบความ โดยขึ้นต้นด้วยวรรครับ ดังว่า

	ปางพระจอมสาวัตถิอติศร
นามกษัตริย์ปัตเสนนเรนทร	ครองนครภิญโญด้วยโภคัย
ท้าวก่อเกื้อกษัตราพุทธาภรณ์	ก่อเกื้อขอบเขตโพธิสมัย
บำเพ็ญเพิ่มปรมัตถ์ทศไกร	ประณามในพุทธบาทศาสดา

(สำนวนพระสมุห์แสง)

การที่กวีเลือกใช้ฉันทลักษณ์กลอนเพลงนี้ อาจด้วยเป็นความถนัด
ของกวีเอง เห็นได้จากการที่กวีเลือกสรรคำมาใช้ในบทกวีทั้งเสียงสัมผัสบังคับและสัมผัสภายใน ที่
ส่งผลให้มีความไพเราะและอ่านได้เพลิดเพลินตลอดเนื้อความตั้งแต่ต้นจนจบ ยกตัวอย่างเช่น

พระองค์รีบพัจนาณูศาสน์สอน ไม่เร่าร้อนแก่พระองค์อย่าสงสัย
 ต่อเบื้องหน้าจึงจะเห็นว่าเป็นภย สตรีใจโลเลเสเพลพาล
 จะคบหาสมาคมเขยชมชู้ ทำลบลู่ลั่นลมประสมประสาน
 ให้ผิวหย่ำทำเล่ห์ประโลมลาน เหมือนน้ำตาลปากกระบอกมันหลอกลวง

(สำนวนพระสมุห์แสง)

บทข้างต้นแสดงให้เห็นถึงฝีมือของกวีในการสรรคำมาใช้ และเล่นเสียงสัมผัสได้อย่างไพเราะ ซึ่งนอกจากเสียงสัมผัสบังคับระหว่างบทแล้ว ยังเล่นเสียงสัมผัสในซึ่งปรากฏอยู่ทุกวรรคในโดยเฉพาะวรรคที่ว่า “จะคบหาสมาคมเขยชมชู้” และ “ให้ผิวหย่ำทำเล่ห์ประโลมลาน” ซึ่งปรากฏเสียงสัมผัสถึง 2 คู่ การที่กวีเลือกใช้ฉันทลักษณ์กลอนสุภาพนี้จึงเหมาะสมกับความสามารถของกวีเอง

ค. มหาสุบินคำฉันท์ สำนวนพระเทพญาณโมลี วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี

ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในสำนวนพระเทพญาณโมลีนี้ค่อนข้างมีความหลากหลาย โดยกวีใช้โคลงสี่สุภาพ ร่ายสุภาพ กาพย์และฉันทลักษณ์หลายชนิด กวีเริ่มความด้วยบทประณามพจน์ อันเป็นบทไหว้ครูด้วยโคลงสี่สุภาพ ดังความว่า

ขอน้อมศिरเกล้า	ไตรรัตน์ โอมเอย
คือ อะ อุ มะ สำสัตว์	พรำพร้อง
ดลให้สุขสันต์สวัสดิ์	ทั่วแหล่ง หล้าณา
พระเดชตั้งยิ่งช้อง	ย่ำร้องยามขาน

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

เนื้อหาในโคลงข้างต้นกล่าวถึง การสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัย โดยคำว่า “อะ อุ มะ” นั้น เดิมเป็นองค์ประกอบเสียงของคำว่า “โอม” ในศาสนาพราหมณ์ ต่อมาผู้ที่นับถือศาสนาพุทธนำคำว่า โอม มาใช้ โดยโยงให้เข้ากับความเชื่อในพุทธศาสนา โดย อะ มาจากคำว่า อรหัน หมายถึงพระพุทธเจ้า อุ มาจากคำว่า อุดมธรรม หมายถึงพระธรรมอันสูงสุด และ มะ มาจากคำว่า มหาสงฆ์ หมายถึงพระสงฆ์¹ กวีใช้กล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัยที่ทำให้ประชาชนอยู่ได้อย่าง

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. คลังความรู้ โอม 15 กรกฎาคม 2554. (เข้าถึงได้ที่เว็บไซต์:

<http://www.royin.go.th/?knowledgesโอม-15-กรกฎาคม-2554>), สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2562.

ปกติสุข จากนั้นก็กล่าวถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ บิดามารดา และครูอาจารย์ ตามลำดับอย่างละเอียด โดยใช้โคลงสี่สุภาพถึง 13 บท

ความโดดเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนพระเทพญาณโมลีนี้คือ การใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย กวีไม่ได้เจาะจงว่าฉันทหรือกาพย์ชนิดใดใช้กับเนื้อหาความฝันและคำทำนายข้อใด ตัวอย่างเช่น ความฝันข้อ 2 ใช้กาพย์ฉบัง ความฝันข้อ 3 ใช้อินทริวิเชียรฉันท ความฝันข้อ 11 ใช้กาพย์ยานี หรือความฝันข้อ 12 ใช้วิชมุขมมาลาฉันท ดังตัวอย่าง

กาพย์ฉบัง 16

สมเด็จพระบรมพิตร	จึงทูลนิมิต
ที่สองสืบเนื่องต่อไป	
ว่าไม่มุ่งรุ่มเยาววัย	แต่เหตุไฉน
กลับมีผลดอกชุกชุม	
...	
ภายหน้าหญิงชายพิรากร	ลืมหেলাวงศ์ตน
คยชูสู้หากันเอง	
บิดามารดาหอนเกรง	ขานว่าข่มเหง
ขัดขืนน้ำใจของตน	

อินทริวิเชียรฉันท 11

ปางปิ่นพิภพท้าว	นรชาวสวัตถิ
สดับพุทธวาที	พระเสนอยุบลความ
สดับสุบินฉนน	อนุสนธิที่สาม
สืบเนื่องประพนธ์ตาม	ทวิปากวักขัตถิ
...	
หากว่าประชากร	อนุสรณ์กัตถุญ
ตอบแทนกะท่านผู้	อุปการะแก่ตน
लगรายจะหายสูญ	บริบูรณ์สภาพล
ความสวัสดิมงคล	ก็จะมีปนิรา

กาพย์ยานี 11

ข้อสิบเอ็ดนำฉงน	มีชายคนอันธพาล
ไม่มีปรีชาญาณ	ได้แก่นจันทร์อันแดงโช
แต่หารู้ค่าไม้	เอาจำหน่ายแลกนมโค
เพราะตนเป็นคนโง่	ไม่รู้ค่าว่าของดี
	...
สมเด็จพระชินศรี	เผยวาทีตรัสเทศนา
ต่อไปกาลภายหน้า	จะเกิดเหตุอาเพศภัย
สาวกตถาคต	จักละลดพระวินัย
น้อมนำพระธรรมไป	เที่ยวเร่ขายได้เงินทอง
วิชชุมมालาฉันท	
สมเด็จพระเจ้าโกศล	ฟังนิพนธ์บรรหาร
พระศาสดาจารย์	ทรงพยากรณ์
ท้าวหมดสงสัย	พระทัยหายนิรวณ
จึงทูลชินนทร	ข้อสิบสองปล้น
หม่อมฉันทประสบ	พบเห็นน้ำเต้า
ข้างในว่างเปล่า	แสนน่าอัศจรรย์
จมน้ำลงไป	ผิวิสัยของมัน
คูวิกลครัน	เยี่ยงอย่างหอนมี

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

จากตัวอย่างข้างต้นนั้น กวีเลือกใช้ฉันทลักษณ์ 1 ชนิดกับความฝัน และคำทำนาย 1 ข้อ ตลอดเนื้อความปรากฏภาพและฉันทที่ใช้ได้แก่ ภาพฉบบัง ภาพสุรางคนางค์ อินทรีวิเชียรฉันท วิชชุมมालาฉันท สาลินีฉันท ฤชงคปยาตฉันท เวสสเทวีฉันท และวสันตติลกฉันท เนื่องจากเนื้อหาความฝันและคำทำนายมีขนาดยาวถึง 16 ข้อ การใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลายดังกล่าว รวมถึงโคลงและร่าย แสดงให้เห็นว่ากวีอาจต้องการใช้เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ แสดงความสามารถทางการประพันธ์ นอกจากนั้นการเลือกใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลายข้างต้นมีความสำคัญประการหนึ่งคืออาจทำให้การอ่านมีการเปลี่ยนแปลงจังหวะซึ่งส่งผลให้อ่านได้โดยไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายอีกด้วย

ง. พระเจ้าทำนาย สำนวนวัดเขาแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ฉันทลักษณ์ที่กวีใช้แต่งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล
ฉบับนี้คือ กาพย์ยานีตลอดทั้งเรื่อง ดังว่า

จ๊กกลาวถึงท้าวไทย	ปฏิสเสลาชโกสน
บันทมแทนไสญาติ	บันปราสาททองไพรัชขัน
กลินหลับบัดเดียวตื่น	ท้าวบรรพเห็นสิบหันประกาน
เทพท้าวแถลงสิงหอน	แกภูทอนนี่ฤบาล
อัศจรรย์ก็บันดาล	มารมัดสการภระมุณี
ทูลถวายรายเรื่องเหตุ	โดยประเทคนิฤมิทมิ
ของพระชินศิริ	โปรดสดชะนีทราบพยาน

...

ใครเรียนให้ขึ้นปาก	เปนชอวดนิยายตาหนาน
กุสนนรินตระตะราง	เกื่องสักหรวดพระเป็นเจ้า
เกิดมาบราฮีย	เป็นสหวัดดีทุกคาเช้า
หายรอนโรคฟามไสเสสา	ปราบชูพระนิพาน
ไครย์เรเรียนให้ขึ้นจิต	เมนฟามผิตบิกลกกลาย
เมนชินชิวอดควาย	ไต่ไปเกจโนเมืองส่อวัน

(สำนวนวัดเขาแก้ว)

กลอนบทแรกของเรื่องจะสังเกตได้ว่ามีสัมผัสที่แตกต่างไปจากบทอื่น ๆ โดย 2 วรรคแรกไม่รับสัมผัสกันและวรรคที่ 2 ไม่ได้ส่งสัมผัสไปยังวรรคที่ 3 ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้เป็นงานที่ค่อนข้างเก่า และหากพิจารณาร่วมกับการใช้ถ้อยคำจะพบว่ามีการใช้อักษรหัน เช่น ขวรร ทง อรร ฝรร ซึ่งเป็นความนิยมและแพร่หลายในวรรณคดีโบราณ

จ. พระพุทธทำนายของพระยาปถเถร 16 ข้อ ฉบับนายชัย จันรอดภัย

ฉันทลักษณ์ของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับนี้ใช้กลอนสุภาพตลอดทั้งเนื้อความตั้งแต่ต้นจนจบ เมื่อเทียบเคียงกับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนวนเลขที่ 196 ในข้างต้นจะพบว่า ฉบับนายชัย จันรอดภัยนี้

ตัดทอนเนื้อหาส่วนต้นและเนื้อหาส่วนท้ายออก เหลือเพียงแต่เนื้อหาความฝันและคำทำนาย 16 ประการ อาจเป็นผลมาจากการท่องจำแต่เพียงเนื้อหาส่วนดังกล่าว หรือคัดลอกความมาจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับใดฉบับหนึ่ง

การใช้ฉันทลักษณ์อย่างหลากหลายทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่ายในการแต่งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของท้องถิ่นภาคใต้นี้ จึงมีความโดดเด่นและน่าสนใจ อันแสดงให้เห็นถึงความนิยมเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในพื้นที่นี้ โดยการผลิตซ้ำเนื้อหาของเรื่องดังกล่าว แต่ใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละเรื่อง

2) จุดประสงค์ของการแต่ง

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในพื้นที่ภาคใต้มีจุดประสงค์ที่เด่นชัดอยู่สองประการคือ แต่งขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือเพื่อเป็นวิทยาทาน ซึ่งพิจารณาได้จากเนื้อความดังต่อไปนี้

ก. เป็นพุทธบูชา

ชาวใต้ส่วนใหญ่ที่สร้างวรรณกรรมมักเป็นชาวพุทธ ซึ่งมีคตินิยมการอุทิศตนหรืออุทิศสิ่งของเพื่อศาสนาเป็นการ “บูชาธรรม” หรือเป็น “พุทธบูชา” และในการบูชาด้วยสิ่งต่าง ๆ นั้นเชื่อกันว่าการสร้างหนังสือถวายจะมีานิสงส์มากกว่าการสร้างวัตถุธรรมอื่น ๆ ที่เป็นโลกียทรัพย์¹ พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับภาคใต้ที่ปรากฏจุดประสงค์ดังกล่าวคือสำนวนพระสมุห์หนู ดังตัวอย่างว่า

...สิ้นเนื้อความบอกจบ ขอน้อมนบไตรรัตน์ ปูชะนียชชุตาน แทน
การสักการจำเรียง เพียงแคนขอสังข์คีต บรรเลงดีดดนตรี จงถิตรีเรื่อง
หมั่น ตลอดห้าพันพุทธกาล...

(สำนวนพระสมุห์หนู)

จากตัวอย่าง กวีใช้คำว่า “ปูชะนียชชุตาน” เพื่อสื่อถึงการขอเปล่งเสียงอ่านเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้เพื่อบูชาพระรัตนตรัยแทนเสียงดนตรีต่าง ๆ ขอผลจากการบูชานี้ส่งผลให้พระพุทธรูปศาสนานั้นคงไปตลอด 5,000 ปี

¹ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว, วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมพินิจ, (กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547), หน้า 41 .

ข. เป็นวิทยาทาน

การให้หนังสือหรือความรู้เป็นวิทยาทานนี้ แสดงให้เห็นเจตนาประการหนึ่งของผู้แต่งคือ ขอให้การสร้างหนังสือนี้เป็นปัจจัยให้ได้ชาติและภพที่ดีขึ้น เช่น ได้ไตรปิฎก สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติเป็นจุดหมาย เป็นต้น¹ ขณะที่ตัวบทพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนภาคใต้ กวีได้ระบุถึงจุดประสงค์การแต่งที่ต้องการให้เรื่องนี้เป็นแบบเรียนทั้งในฐานะตำราเรียน และตำราการประพันธ์ โดยมีฉบับที่ปรากฏจุดประสงค์ดังกล่าวคือ สำนวนพระสมุห์แสง สำนวนพระเทพโมลี และสำนวนวัดเขาแก้วดังตัวอย่างว่า

ข้าผู้ทำคำเพลงชื่อแสงสมุห์	มีอนสนธิ์นคหิตแปลบาลี
นิบาตโอวาธรรมไปทันที	ออกเป็นกลอนเพลงบรรเลงลาน
ด้วยหวังว่าให้ท่านได้อ่านง่าย	รู้ทำนายมั่นแมนเป็นแก่นสาร
พอรักษาอารมณ์นิยมพาล	เหมือนขอความอุคข้างอันรับมั่น
	(สำนวนพระสมุห์แสง)

จากตัวอย่างข้างต้นจะทราบถึงจุดประสงค์การแต่งของกวีว่า ต้องการให้เรื่องดังกล่าวเป็นวิทยาทานสำหรับทุก ๆ คน ให้อ่านเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้เข้าใจอย่างง่าย และนำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปปฏิบัติด้วยการรู้เท่าทันความคิดและควบคุมจิตใจของตนเองได้เหมือนกับความขำขันที่ควบคุมข้างที่กำลังตกมันได้ หรือในสำนวนพระเทพญาณโมลี ที่มีเนื้อหากล่าวถึงลักษณะการแต่งเพื่อเป็นวิทยาทานดังความว่า

กาพย์โคลงฉันทน์เป็นตำรา	ให้กุลบุตรธิดา
ศึกษาสำเหนียกเอาถำ	
สารุชนปองธรรมโมฬาร	ข้อความพิสดาร
เชิญยลยลบลแกลง	
	(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

จากตัวอย่างข้างต้นของสำนวนพระเทพญาณโมลีแสดงให้เห็นว่า กวีมีจุดประสงค์ให้เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนนี้เป็นตำราการประพันธ์สำหรับเยาวชนที่ต้องการเล่าเรียน เนื่องจากประกอบไปด้วยฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังต้องการให้เป็นหนังสืออ่านของผู้ที่ใฝ่ใจในธรรม โดยกวีได้แสดงหลักธรรมต่าง ๆ ไว้ในเรื่องอย่างละเอียด

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

หรือจุดประสงค์ที่ต้องการแต่งเพื่อให้เป็นแหล่งความรู้ที่ปรากฏใน
สำนวนวัดเขาแก้วดังกล่าว

พระเจ้าตรัดทำนาย	ท้าวปละเหวันราชาโกสิน
ไครยเรียนไครยเขียน	บำเพงไวโตกุสน
กลาวไวแกสัดชิน	ไหญบายาบกุหลิกาน
ไครยเรียนไหชินปาก	เปนชอวดนินยาดาทานาน
กุสนนัรนตระตะราง	เกืองสักหรวดพระเปนเจ้า

(สำนวนวัดเขาแก้ว)

จากตัวอย่างข้างต้นวรรคที่ว่า “ไครยเรียนไครยเขียน” และ “ไครยเรียนไหชินปาก” นั้นแสดงให้เห็นกวีต้องการให้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้เป็นหนังสือเรียนเล่มหนึ่ง โดยการ “ชอวด” (สวด) “ไหชินปาก” หรือสวดท่องจนสามารถจำได้ ซึ่งจะเกิดผลที่ตามมาคือ ผู้ที่ท่องจำนั้นจะรับรู้เนื้อหาทางธรรมที่กวีได้บรรยายไว้ทั้งที่เกี่ยวกับชีวิตของตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม โดยใช้ความเชื่อจากคำว่า “กุสน” (กุศล) ชี้ชวนให้เกิดความคิดที่อยากเรียนรู้เรื่องดังกล่าว

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในท้องถิ่นภาคใต้จึงมีบทบาทในฐานะตำราคำสอนการดำเนินชีวิต ตำราการประพันธ์ ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญคือ การให้ความรู้ดังกล่าวนั้นเป็นการให้ “วิทยาทาน” หรือสร้างกุศลกรรมอย่างหนึ่ง

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคใต้ข้างต้นทำให้เห็นภาพลักษณะการรับและสร้างวรรณกรรมเรื่องนี้ได้อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ แตกต่างจากภูมิภาคอื่นที่มุ่งรักษาเนื้อหาตามอรรถกถาเดิมไว้ แต่เมื่อรับมาแล้วผู้แต่งได้สร้างสรรค์เนื้อหาให้ต่างไปจากเดิม เพิ่มรายละเอียดรวมทั้งใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์สะท้อนสภาพสังคมในขณะนั้น หรือมีจุดประสงค์เป็นวรรณกรรมคำสอนอย่างชัดเจนในหลายฉบับโดยให้ข้อมูลความรู้ คำแนะนำ ได้แก่ สำนวนพระสมุห์แสง สำนวนพระสมุห์หนู และสำนวนพระรัตโนภาสวิมล ทั้งยังสัมพันธ์กับพุทธทำนายสำนวนอื่นและภูมิภาคอื่น ดังเช่นสัมพันธ์กับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา หรือพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล สำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติแสดงให้เห็นความแพร่หลายและความสำคัญของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้

นอกเหนือจากนั้นยังแสดงให้เห็นลักษณะเด่น 2 ประการคือ ความหลากหลายทางด้านฉันทลักษณ์โดยเฉพาะร้อยกรองที่มีครบทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย อันหลากหลายมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ และประการที่สองคือ จุดประสงค์การแต่ง ที่แต่งเพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็น

การให้ความรู้ในฐานะตำราการประพันธ์และเป็นแบบเรียนแห่งชีวิต อันเป็นพันธกิจและหน้าที่ของวรรณกรรมที่เป็นประโยชน์กับสังคมด้วย

3.4 ลักษณะร่วมและความแตกต่างของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภูมิภาคต่าง ๆ

จากผลการศึกษาข้างต้นทำให้ทราบได้ว่า พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในสังคมไทยมีความหลากหลายทั้งรูปแบบและสำนวนเนื้อหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาค ตามความนิยมเสพสร้างของผู้รับสารและผู้แต่ง ตามจุดประสงค์ของการใช้เรื่องดังกล่าวเพื่อประโยชน์บางประการ แต่ในความหลากหลายดังกล่าวมีจุดเชื่อมโยงเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลแต่ละฉบับไว้ด้วยกันคือ เนื้อหาของเรื่อง จุดประสงค์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

3.4.1 ลักษณะร่วมทางด้านเนื้อหา

กล่าวคือ พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทุกสำนวนทุกภูมิภาค มีเนื้อหาร่วมกันคือ ความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการตามที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก หากไม่นับฉบับพลัด ต้นฉบับขาดหาย หรือฉบับที่ข้อความบางแห่งเลื่อนจนไม่สามารถถ่ายทอดได้ฉบับที่สมบูรณ์ทุกฉบับล้วนมีเนื้อหาความฝันครบถ้วนทั้ง 16 ประการ และคงเนื้อหาคำทำนายความฝันหลักไว้ดังเดิมตามอรรถกถามหาสุบินชาดก ถึงแม้บางฉบับจะเปลี่ยนรายละเอียดบางประการของความฝันไปบ้างตามบริบทท้องถิ่น เพิ่ม ลด หรือเปลี่ยนคำทำนายบ้างซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

ดังจะเห็นว่าแต่ละฉบับกล่าวถึงกลุ่มคนในสังคมทุกชนชั้น ชนชั้นปกครอง ตั้งแต่กษัตริย์ ข้าราชการ ตุลาการ นักบวช สถาบันครอบครัว ครอบครัวทุกบทบาทหน้าที่ ทุกเพศวัย อันเป็นองค์ประกอบของสังคม โดยแต่ละฉบับเชื่อมโยงเหตุและผล กล่าวถึงการกระทำที่จะส่งผลต่อเหตุการณ์ในอนาคต กล่าวถึงผู้ปกครองที่กดขี่ประชาชน ข้าราชการที่ไม่มีชื่อเสียงต่อหน้าที่และความยุติธรรม สามภรรยาที่ประพฤติดีผิดต่อกัน บุตรที่ไม่มีมีความกตัญญูต่อบุพการี พระภิกษุผู้ทรงศีลไม่เคร่งครัดในธรรมวินัยละทิ้งคำสอนแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จะนำความวิบัติมาสู่ตนเองและสังคมในอนาคตกาลอัน เป็นเรื่องของ *กฎแห่งกรรม* หากมองว่าในสังคมในอนาคตจะต้องดำเนินเข้าไปสู่กลียุค พบกับความทุกข์และเหตุการณ์ร้าย ๆ นานาประการ สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นย่อมเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์เอง

เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรม เมื่อวิเคราะห์จากเหตุการณ์ต่าง ๆ ข้างต้น ทำให้ตระหนักว่าหลักธรรมขั้นพื้นฐานที่จะทำให้สังคมสงบสุขได้คือ *ศีลทั้ง 5* ประการ ได้แก่ ไม่

เปียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิดในกาม ไม่พูดปด และไม่บริโภคน้ำมันเมา ซึ่งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทุกฉบับแล้วแต่พูดถึงหลักธรรมดังกล่าว

3.4.2 ลักษณะร่วมทางด้านจุดประสงค์

ลักษณะร่วมทางด้านจุดประสงค์ของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล คือเน้นการสอนพุทธศาสนิกชนทุกระดับ จากเดิมที่อรธกถามหาสุบินชาตมุงสอนชนชั้นปกครอง อาจกล่าววว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมคำสอนก็เป็นได้ เห็นได้ชัดจาก มหาสุบินคำฉันท์ สำนวนพระเทพญาณโมลี ของภาคใต้ ที่แนะนำแนวทางการแก้ไขอนาคตว่าด้วยการประพฤติที่ดีไว้หลังคำทำนายความฝันทุกข้ออย่างชัดเจน ดังว่า

“อนึ่งไม่รินอกใจ	มิไกลและลามลวน”
“คนพาลทั้งหลาย	ครั้นได้สติ
ก็รีบคำริ	คิดอ่านแก้ไข”
“ตามธรรมพระชินศรี	ทรงโอวาทศาสนาสอน
อาเพศนิมิตร้าย	ก็กลับกลายสภาพ”
“ทำตามพุทธวจนสอน	ลูมรวิมลศรี
โชคชัยประดุจศศิวิ	วรโชติกระจายฉาย”

(สำนวนพระเทพญาณโมลี)

หรือสำนวนจุดประสงค์ที่ต้องการให้เป็นแบบเรียนโดยวิธีอ่าน หรือสวด ในสำนวนพระสมุห์แสง และสำนวนวัดเขาแก้ว ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นวรรณกรรมคำสอนอย่างชัดเจน โดยเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีทั้งต่อชีวิตของตนเองและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น

อีกทั้งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือที่สันนิษฐานว่าอาจใช้ประกอบการเทศน์สอนพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญ ซึ่งปรากฏในเนื้อความทำนายว่าเชิญชวนฟังคำเทศนา และชี้แนะให้ผู้ฟังรักษาศีลธรรมอันดีในการดำเนินชีวิต แสดงให้เห็นว่ามีการนำวรรณคดีเรื่องดังกล่าวมาใช้ก่อประโยชน์ให้กับสังคมด้วย

หรือสำนวนพระรัตนโกสินทร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ระบุว่า

บุญชิวาช่วยค้ำ	พระธรรมเจ้าชิวา
อย่าได้โลลาเวน	บำเพ็ญบุญอย่าได้ขาด
ตักบาตรอย่าได้คร้าน	เมืองบ้านชิวาอยู่เย็น
เข็นขามฮ้ายปาปัง	ชิวาเห็นห่างเจ้าเอย

(ฉบับพระรัตนโภาสวิมล)

ถึงแม้สำนวนอื่น ๆ ไม่ได้แนะแนวทางแก้ไขโดยตรงเช่นนี้ แต่ได้ใช้วิธีเตือนสติทางอ้อมโดยใช้ความหวั่นเกรงของมนุษย์เป็นเครื่องมือ โดยการกล่าวถึงเหตุการณ์ร้าย ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ก็สามารถอนุมานน้ำเสียงและจุดประสงค์ของผู้แต่งได้

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภูมิภาคอื่น ๆ มีวิธีการสร้างสรรค์เนื้อหาที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทสังคม ในภาคเหนือพบว่ายังคงรักษาเนื้อหาการทำนายเดิมของอรรถกถาเอาไว้อย่างเคร่งครัดโดยนำถ้อยคำสำนวนในอรรถกถามาปรับใช้ และอาจนำเรื่องดังกล่าวเทศน์สอนพุทธศาสนิกชนในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผู้แต่งใช้วิธีการเปลี่ยนอนุภาคความฝันบางข้อ มีการเพิ่มและลดคำทำนายแทรกข้อมูล ข้อเท็จจริง ปรากฏการณ์ความเชื่อ ในภาคใต้ ผู้แต่งสร้างสรรค์ตัวบทใหม่โดยเพิ่มเนื้อหาการทำนายความฝัน ให้รายละเอียดข้อมูลความรู้ ชี้แนะแนวทางแก้ไข นอกจากนี้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ยังมีความน่าสนใจประเด็นการสะท้อนสังคมซึ่งต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ด้วย

ในความหลากหลายของวรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของแต่ละภูมิภาคดังกล่าว ยังพบว่ามีลักษณะร่วมกันอยู่ 2 ประการคือ ลักษณะร่วมทางด้านเนื้อหา และลักษณะร่วมทางด้านจุดประสงค์ ซึ่งถึงแม้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลพุทธในสังคมไทยจะหลากหลายด้วยภาษา รูปแบบฉันทลักษณ์ แต่ลักษณะร่วมดังกล่าวทำให้ทราบว่า พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นวรรณคดีที่มีเอกภาพเรื่องหนึ่ง โดยนับมาแต่อรรถกถากฎมหาสุบินชาดกอันเป็นต้นทางของเรื่อง

3.4.3 ลักษณะที่แตกต่างกัน

ในความหลากหลายของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในสังคมไทยนั้นย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือแต่ละภูมิภาคย่อมมีวิธีการสร้างสรรค์วรรณกรรมที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปซึ่งเป็นความโดดเด่นของแต่ละภาคที่เห็นได้จากการศึกษาที่ผ่านมา

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สามารถสืบค้นได้ 17 สำนวน ในความหลากหลายดังกล่าวนี้สามารถจัดกลุ่มได้ 3 สำนวน ได้แก่ สำนวนเลขที่ 7 กลุ่มสำนวนเลขที่ 10 และกลุ่มสำนวนเลขที่ 196 เมื่อนำทั้ง 3 สำนวนมาเปรียบเทียบกันแล้วพบว่ามีความละเอียดเนื้อความที่แตกต่างกัน แม้ไม่ได้แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง และไม่ได้คล้ายคลึงกันทุกประการ กล่าวคือมีลักษณะของการสืบทอดที่สัมพันธ์กัน โดยเฉพาะกับท้องถิ่นภาคกลาง ซึ่งเห็นได้ว่าความโดดเด่น

เด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลภูมิภาคนี้อยู่ที่การสืบทอดและการแพร่กระจายของตัวบทที่สัมพันธ์กับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ อันแสดงให้เห็นถึงความนิยมของแบบสำนวนดังกล่าว

ลักษณะเด่นของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนืออยู่ที่การเป็นวรรณกรรมประกอบการเทศนา ซึ่งพบว่ามีการใช้คาถาบาลีตั้งในเนื้อหาแล้วอธิบายความตาม หรือระบุในเนื้อความชัดเจนว่าใช้เรื่องดังกล่าวในการเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน อีกทั้งถ้อยคำสำนวนที่ใช้มีความสัมพันธ์กับอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อว่าเป็นเนื้อหาที่ศักดิ์สิทธิ์ และแสดงถึงความเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเด่นคือการสืบทอดและผลิตวรรณกรรมอย่างสัมพันธ์กันภายในภูมิภาคดังจะเห็นได้จากหลายฉบับมีสำนวนความที่คล้ายคลึงกัน เน้นย้ำความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาลที่มากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งเป็นผลให้เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น อีกทั้งบทบาทในการสะท้อนสังคม โดยเฉพาะเรื่องการเมืองการปกครองที่เด่นชัดมากกว่าภาคอื่น ๆ ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมสมัยที่สร้างสรรค์โดยการทำหน้าที่สะท้อนสังคมร่วมกัน

ขณะที่พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคใต้มีลักษณะเด่นที่สร้างสรรค์เนื้อหาเป็นวิทยาทาน ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับพระธรรมคำสอน ชี้นำแนวทางการใช้ชีวิตที่ดี มุ่งให้เรื่องดังกล่าวเป็นแบบเรียนโดยการอ่าน การสวด หรือใช้เป็นตำราการประพันธ์ และยังมีจุดประสงค์ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นพุทธบูชาด้วย

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลแต่ละภูมิภาคในสังคมไทยจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามวิธีการและจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ทั้งตีเตือน ให้ความรู้ หรือสะท้อนสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกนั้นสามารถนำไปปรับใช้และสร้างประโยชน์ได้รอบด้าน

3.5 การสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในสังคมไทยกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้งฉบับหอสมุดแห่งชาติ และฉบับที่พบในแต่ละภูมิภาคที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่ามีการ “ผลิตซ้ำ” เรื่องดังกล่าวทั้งในรูปแบบลายลักษณ์และมุขปาฐะจำนวนมากและมีความหลากหลาย ทำให้เห็นความสำคัญของอรรถกถามหาสุบินชาดกที่มีความสัมพันธ์กับสังคมไทยอย่างกว้างขวาง ทั้งการสะท้อนภาพสังคม การวิพากษ์วิจารณ์สังคม การเป็นตำราสำหรับศึกษาเรียนรู้ศีลธรรมและการประพันธ์ รวมถึง

ศิลปะการแสดงในท้องถิ่น ความนิยมในเรื่องมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่อง “กรรม” ในพระพุทธศาสนา อันเป็นความคิดความเชื่อพื้นฐานของผู้คนในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ความเชื่อเรื่องกรรมส่งผลกับการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี การสร้างงานศิลปะแขนงต่าง ๆ โดยเฉพาะวรรณคดีที่จะกล่าวถึงนี้

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายความหมายของคำว่า “กรรม¹” ไว้ดังนี้

1) กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจหรือจงใจ ทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้แล้ว สัตว์ลงไปตายไม่เป็นกรรม ว่าโดยสาระ กรรมก็คือเจตนา หรือเจตนาตนเองเป็นกรรม การกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว (เทียบกับกิริยา)

2) กรรม 2 กรรมจำแนกตามคุณภาพหรือตามธรรมที่เป็นมูลเหตุ มี 2 คือ 1. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่วคือเกิดจากอกุศลมูล 2. กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล กรรมดีคือเกิดจากกุศลมูล

3) กรรม 3 กรรมจำแนกตามทวารคือทางที่ทำการกรรม มี 3 คือ 1. กายกรรม การกระทำทางกาย 2. วจีกรรม การกระทำทางวาจา 3. มโนกรรม การกระทำทางใจ

พจนานุกรมดังกล่าวได้ให้ความหมายของ “กรรม” ได้อย่างครอบคลุม คำว่า “กรรม” ที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลตรงจึงสอดคล้องกับลักษณะข้างต้น คือกล่าวถึงกรรมที่กระทำด้วยเจตนา เป็นอกุศลที่เกิดขึ้นจากกาย วาจา และใจ ซึ่งส่งผลไม่ดีไปยังอนาคต คำว่า “กรรม” ในที่นี้จึงเป็นความเชื่อสำคัญที่ยังให้เกิดการรังสรรค์วรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลขึ้น โดยใช้คำทำนายเพื่อกล่าวถึงผลของการกระทำที่จะอุบัติให้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล²ได้กล่าวถึงการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนาที่มีพื้นฐานจากแนวคิดเรื่องทานและทานบารมีว่าเป็นแนวคิดคำสอนที่มีความสำคัญและมีบทบาทลึกซึ้งต่อสังคมไทย มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมของคนไทย จึงเป็นแนวคิดและแรงบันดาลใจให้เกิดวรรณคดีไทยพุทธศาสนาเพื่อสร้างความศรัทธาในการทำทานแก่พุทธศาสนิกชน

¹ พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 23, (กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์, 2558), หน้า 3 - 4.

² อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล, ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552, หน้า 231 - 234.

แนวคิดเรื่องกรรมยังเป็นแนวคิดสำคัญในวรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วงหรือไตรภูมิ
กถา และพระมาลัย ซึ่งมีอิทธิพลต่อพื้นฐานความคิดของคนในสังคมอย่างมาก ดังที่ ชมพูนุช เพชรศุ
มิตร กล่าวถึงเนื้อหาแนวคิดของไตรภูมิพระร่วงที่ส่งอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทยว่า

...สอนเรื่องสวรรค์ให้ผู้คนที่หลายทำความดีด้วย การทำจิตใจให้บริสุทธิ์
หมั่นทำบุญ ทำทาน ถือศีล ภาวนา หลังตายแล้วก็จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ตาม กรรมที่
ได้ทำไว้ คำสอนที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์นั้น ก็คือ **การประกอบกรรมดีทั้งปวงตาม
กรอบของศีลธรรม ละเว้นกรรมชั่วและทำจิตใจให้บริสุทธิ์** ให้ทานเป็นนิจตามฐานะ
ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นควร แก่ฐานะของตนเอง ช่วยเหลือสังคมเริ่มตั้งแต่ครอบครัว
ด้วยความเอื้อเฟื้อ ด้วยความรัก ความเมตตา **ผู้ที่ไปเกิดบนสวรรค์จะต้องทำเช่นนี้**
จึงจะมีความสุขบนพื้นฐานแห่งความพอเพียงในโลกนี้ตามพระไตรปิฎกและเพื่อความ
สงบสุขของชาติบ้านเมืองตามไตรภูมิพระร่วง...¹

เห็นได้ว่าไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงหลักการประพัตติน โดยเริ่มที่ตัวเองเป็นสำคัญ
คือระดับจิตใจ คือทำจิตใจให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส จากนั้นเป็นระดับการกระทำคือ การรักษาศีล
บำเพ็ญสมาธิ การทำทาน โดยปลูกฝังความคิดว่าการประกอบกรรมดังกล่าวนี้จะส่งผลไปยังโลกหน้า
ขณะที่เรื่องพระมาลัยก็เป็นวรรณคดีพุทธศาสนาอีกเรื่องหนึ่งที่มุ่งสร้างแนวทางการประพัตติปฏิบัติที่ดี
ของคนในสังคม โดยให้ภาพว่าการประกอบกรรมดีจะส่งผลให้ไปสู่ภพภูมิที่ดีแต่หากประกอบกรรมชั่ว
ก็จะนำไปสู่นรก ดังที่รัตนติกร วิชัยดิษฐ์ สรุปว่า

...การศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย **จะเห็นถึงความเชื่อที่ว่ายิ่งทำบุญ
มากขึ้นเท่าใด โอกาสที่จะมีความสุข ความสบายก็ยิ่งทวีมากขึ้น และเน้นให้เห็น
ผลของอกุศลกรรมในอดีตชาติของผู้ที่ไปบังเกิดในนรก** เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
หลอกลวงผู้อื่นให้หลงผิดด้วยการพูดเท็จ การดื่มสุราเมรัย ประพัตตินลำเอียงไม่อยู่ใน
ศีลธรรม เบียดเบียนทรัพย์สินทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ประพัตติผิดในกาม ผลของการ
ทำบาปดังกล่าวทำให้ต้องไปทนทุกข์ทรมานในนรกด้วยวิธีการต่าง ๆ จากความเชื่อ

¹ ชมพูนุช เพชรศุมิตร, การศึกษาวิเคราะห์เรื่องนรกและสวรรค์ในพระไตรปิฎกกับไตรภูมิพระร่วง, วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559, หน้า 100 – 101.

ดังกล่าวที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความกลัว และพยายามเลี่ยง
การประพุดอกุศล...¹

เห็นได้ว่าวรรณคดีพุทธศาสนาทั้ง 2 เรื่องข้างต้นมีเนื้อหาและแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวกับพุทธธรรมคือว่าด้วยเรื่องของ “กรรม” การประกอบกุศลและอกุศลที่ย่อมให้ผลแตกต่างกัน ส่งผลให้ผู้อ่าน เสพ หรือรับรู้วรรณคดีได้จินตนาการถึงเรื่องโลกหน้า คือโลกหลังความตายที่ประกอบด้วยกามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ การเวียนว่ายตายเกิดในภูมิทั้ง 3 กลายเป็นแบบแผนการประพุดิปฏิบัติของคนในสังคมโดยมีความดีความถูกต้องเป็นขอบเขตศีลธรรม แนวคิดดังกล่าวจึงสอดคล้องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้อย่างดี โดยทำหน้าที่ต่างกัน กล่าวคือ ไตรภูมิ พระร่วงและพระมาลัยได้ทำหน้าที่สั่งสอนผู้คนให้ประกอบกรรมที่ดี โดยใช้ความเชื่อเรื่องโลกหน้าเป็นเครื่องมือชี้้นำให้เกิดความสุข ขณะที่พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้แนะแนวทางให้ประกอบกรรมดีในปัจจุบัน โดยใช้การทำนายอนาคตเป็นเครื่องมือ เพื่อจะส่งผลไปยังอนาคตอันใกล้ (โลกปัจจุบัน) ให้มีความสุข

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในแต่ละภูมิภาคมีการนำเสนอแนวคิดเรื่องกรรมในตัวบทอย่างชัดเจน ดังเช่นในฉบับหอสมุดแห่งชาติที่ว่า

จะก่อกรรมพวี้ดังมีความ	จนพุทธนามศาสนาถ้วนห้าพัน
สงสารโลกจะวิโยกระย่ายาก	เห็นอัปภาคที่จะพบสบสวรรค์
เพราะกองกรรมนำสัตว์ให้อัจจรรย	นับวันแต่จะเศร้าเข้าเราเอย
	(สำนวนเลขที่ 10)
จะเพื่องฟูเขยชมนิมยหายาบ	แบกแต่บาปหาบระนยกขึ้นหาม
กองกรรมก็จะนำสนองตาม	จดลงหนังสือขามเมื่อยามตาย
พระไตรรัตน์จะวิบัติหม่นมัวหมอง	ไม่ผู้ต่องแผ้วผาดสะอาตฉาย
ศักราชคาร์บสองพันปลายปลาย	จะต้องพุทธทำนายไว้แน่นอน
	(สำนวนเลขที่ 196)

ตัวอย่างข้างต้นของสำนวนเลขที่ 10 และ 196 ได้เน้นย้ำความเชื่อเรื่องกรรม โดยกล่าวถึงการประพุดิปฏิบัติที่ไม่ดีของคนในสังคม จะต้องส่งผลให้เกิดเหตุวิบัติต่าง ๆ ตามพระพุทธ

¹ รัตนติกกร วิชัยดิษฐ์, แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพระไตรปิฎกและวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550, หน้า 145.

ทำนาย “ทวิ” ขึ้นไปตามอายุของพระพุทธศาสนา และกรรมเหล่านั้นจะ “สนอง” ผลของการกระทำ ให้ได้รับความทุกข์ให้ “แบกแต่บาป” เป็นไปตามเนื้อหาประการต่าง ๆ ของคำทำนาย หรือพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในฉบับท้องถิ่นของภาคกลางก็ปรากฏการใช้คำว่า “กรรม” เพื่อเน้นย้ำแนวคิด ดังตัวอย่างที่ว่า

ด้วยกรรมแรงแห่งสัตว์วิบัติเป็น น้ำที่กลางขุนขึ้นคือมนตรี	ไม่เคยเห็นก็ได้เห็นเป็นถั่วถั่ว จะย่ำยีปีทาประชาชน (ฉบับวัดไตรมิตรวิทยาราม)
ด้วยเป็นกรรมของสัตว์วิบัติเป็น น้ำกลางขุนขึ้นคือมนตรี	ไม่เคยเห็นก็จะได้เห็นเป็นถั่วถั่ว จะย่ำยีปีทาประชาชน (ฉบับวัดเทวสังฆาราม)
ด้วยกรรมของสัตว์วิบัติเป็น น้ำกลางขุนขึ้นคือมนตรี	ไม่เคยเห็นก็ได้เห็นเป็นถั่วถั่ว จะย่ำยีปีทาประชาชน (ฉบับวัดมะขาม)
ด้วยว่ากรรมแห่งสัตว์วิบัติเป็น น้ำกลางขุนขึ้นคือมนตรี	ไม่เคยเห็นก็เห็นไปถั่วถั่ว จะย่ำยีปีทาประชาชน (ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี)
ด้วยกรรมแห่งสัตว์จะวิบัติให้เห็น ที่บ้านช่องของตนเหล่ามนตรี	จะยากแค้นแสนเช็ญเป็นถั่วถั่ว จะย่ำยีปีทาประชาชน (ฉบับเมืองเพชรบุรี)

ถึงแม้ในวรรคดังกล่าวของแต่ละฉบับนั้นไม่ได้ใช้คำเหมือนกันในทุกคำ แต่สังเกตได้ว่ามี การใช้คำว่า “ด้วยกรรมแห่ง/ของสัตว์” เหมือนกันทุกฉบับ แสดงให้เห็นความสำคัญของคำดังกล่าว เมื่อมีการ “ผลิตซ้ำ” จึงยังปรากฏคำดังกล่าวในฉบับใหม่ ๆ ด้วย

กรรมเป็นเรื่องที่สัมพันธ์โดยตรงกับเรื่องบาปบุญเชื่อมโยงไปถึงเรื่องนรก สวรรค์ดังที่กล่าวว่าคนไทยมีความเชื่อว่าถ้าประกอบกรรมดีหลังจากสิ้นชีวิตในโลกมนุษย์แล้วจะส่งผลให้ไปเกิดบนสวรรค์ แต่ถ้าหากประกอบกรรมชั่วก็จะส่งผลให้ไปขุดใช้กรรมนั้นในนรก โดยมีการพรรณานาภานรก สวรรค์ในไตรภูมิพระร่วง และเรื่องพระมาลัยอย่างพิสดาร พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงช่วยให้ช่วยต่อยอดย้ำเรื่องดังกล่าว ดังที่ปรากฏในฉบับท้องถิ่นของภาคเหนือว่า

...เหียดเพื่อว่าอกุศลกรรมไปด้วยบาป ก็เพื่อคนทั้งหลายบ่อบน้ำสัสต์ว เพื่อ
 บั้วกรรม กลัวเวียนน้อยแปงไป ภายหน้าทุกข์ผลลายใจ **จักได้ตกอเวจี** เกิดเป็นผีเป็น
 ผีียด เกิดเป็นเหียดสัตว์วิจสาน...

(ฉบับวัดผาแตก)

...ถึงเมืองสวรรค จันแก้ว เขาจะอยู่แจ่งอยู่จอตเป็นประจักษ์หลักฐาน สุดแต่
 ว่าจันตีวิมาน เขาจะติดสัญญาณดาวเทียมอยู่หั้น เขาจะแปลข้อมูลหลายชาติภาษา
 เตวบุตรเตวดามีหน้าที่ทั้งนั้น บวกลบคุณหารคิดเลขหัวพ้อป่น ...ดาวติงสา อินตา
 เนรมิต จันตีวิจตรคือจันคูลิตา สุขาวตีรมณียา อลังกาดาศระดับร้อยแก้ว กนว่าข้า
 ตายก็บมีตีนอน อีแม่ศรีอ่อนไปสำรองตีแล้ว (ขอชั้นวีไอพี ห้าดาว)...

(สำนวนขวัญใจน้อย เชียงราย)

ตัวอย่างข้างต้นที่ยกมาเป็นพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลทั้งแบบลาย
 ลักษณะและมุขปาฐะ แสดงให้เห็นการกล่าวถึงเรื่องการประกอบกรรมและผลของการประกอบกรรมดี
 ชั่ว โดยเนื้อความของฉบับวัดผาแตกได้เน้นย้ำเรื่องอกุศลกรรมที่ส่งผลให้ “ตกอเวจี” ต่อกไป “เกิดเป็น
 ผี” เป็น “สัตว์วิจสาน” (เดรัจฉาน) เพื่อชดใช้กรรมไม่ดีที่ก่อขึ้นนั้น ขณะที่สำนวนขวัญใจน้อย
 เชียงรายได้พรรณนาถึงสวรรคและชื่อสวรรคชั้นต่าง ๆ เป็นการให้ความรู้ตามคัมภีร์พุทธศาสนาด้วย
 นอกจากนี้สังเกตได้ว่าการกล่าวว่าการทำความดี (ขบซอเดือนผู้คน) ของศิลปินในครั้งนี้ทำให้ได้
 “สำรองตี” (สำรองพื้นที่) บนสวรรคไว้แล้ว แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องความสำคัญของการทำดี เช่น
 เรื่องการให้ธรรมเป็นทานแก่ผู้อื่น

ขณะที่พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคอีสาน ยังคงเน้นย้ำแนวคิด
 เรื่องกรรม ปรากฏทั้งฉบับลายลักษณะและมุขปาฐะที่เป็นการแสดงพื้นบ้านดังตัวอย่างที่ว่า

...มีแต่คนบาปซ่า เต็มบ้านทั่วเมือง

คนผู้รู้สูตรเบื่อง ในฮีตครองธรรม

กรรมได้มี ถึงต่ำลง เป็นน้อย

ศาสนานับมือค้อย ถอยไปนับมือเค็ง...

(ฉบับปัญญาวัฒน์)

ความเชื่อแตกแยกทางออกต่างกัน

บ้างเชื่อตามธรรมเรากล่าวกำหนด

ต่างยึดมั่นหันห่างแตกต่างกัน

ตลาคตบทสอนมาก่อนไซร์

...

เชื่อบรรคผลจกนิพพานปิดม่านมา
เชื่อบรรคสรวรรคนี้ว่ามีจริง
 เป็นตัวนำกำหนดคบหาทบทน
 กลุ่มหนึ่งนั้นหวั่นไหวยังไม่แน
 อาจถูกคนแก้ไขเอาใหม่เต็ม

มีต้องพาเกิดตายวายเวียนวน

เชื่อกกรรมสิ่งทำไปให้ย้อนผล

ปรากฏผลกลเขตตามเหตุเดิม
 เกรงธรรมแท้แต่ก่อนตอนแรกเริ่ม
 ตัดต่อเพิ่มเสริมบ้างหรืออย่างไร

(ฉบับเชียงาย บัวสาว)

จากความข้างต้นเห็นได้ว่าในฉบับปัญญาวัฒน์มีการกล่าวถึงเรื่องกรรม ในฐานะเป็น ที่มาของเหตุการณ์อันวิบัติต่าง ๆ ในอนาคต ซึ่งสามารถทำความเข้าใจคำว่ากรรมดังกล่าวได้ 2 ลักษณะคือ กรรมที่เป็นผลจากการกระทำในอดีต หรือกรรมที่เป็นบาปเคราะห์ แล้วส่งผลกระทบต่อบุคคล หรือเหตุการณ์ให้เลวร้ายลง หรือในฉบับเชียงาย บัวสาว มีการวิพากษ์ความเชื่อเรื่องกรรม โดยมีการ ถกเถียงความเชื่อดังกล่าวว่ามีอยู่จริง หรือเป็นเพียงมายาคติ แสดงถึงการดำรงอยู่ของความเชื่อเรื่อง “นิพพาน” “ตายวายเวียนวน” “นรกสวรรค์” ในสังคมระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่

ในสำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์ ที่เป็นกลอนลำของภาคอีสาน ได้กล่าวถึงเรื่องกรรมว่า ให้ผลทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และให้ผลกับสังคมโดยรอบ นอกจากนี้กรรมเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัว มนุษย์เหมือนกับเงา ตัวดังความว่า

...องค์พุทธโธได้ตรัสไว้ในคนพาลสืได้ขึ้นเป็นใหญ่ ผูกหมู่คนบาปไว้เป็นเจ้า
 ดอกนงเมือง คนผู้ชั่วร้ายเรื่องในพระสูตรครองธรรม **กรรมสินามาทิ้งต่ำลงเป็นน้อย**
 ศาสนาเฮาสีค่อนถอยไปใกล้สี่เค็งออกไปถึงหว่างฮั้น ครั้นปลิ้นเปลี่ยนแปลง แน่นว่า
 ขุนผู้น้อยสืเป็นใหญ่มียศ...

...ทั่วทุกหนพ่ายกล้าแดนถิ่นดินมนุษย์ **สุดที่กรรมนำพาแต่งเติมเสริมย้อน**
 เตียวนี้ศาสนานับมือค่อนคนย้อยอนศีลธรรม **เป็นเพราะกรรมของมนุษย์ พุทธองค์**
ทรงสอนไว้ กรรมอันใดไผ่ทำสร้างแมนทางดีหรือทางชั่ว กรรมยอมนำติดตัว ไปอยู่
 นำสู่มือคือแท้ตั้งเงา องค์พระพุทธเจ้าจึงสอนสั่งชาวมนุษย์...

(สำนวนวิทยา วงศ์กาฬสินธุ์)

แนวคิดเรื่องกรรมในพุทธทำนายความผันพระเจ้าปเสนทิโกศลของท้องถิ่นภาคใต้ ปรากฏในลักษณะความเชื่อเรื่องการประกอบกุศลกรรม ละเว้นการทำกรรมชั่ว ซึ่งคล้ายคลึงกับภาค อื่น ๆ ดังที่ระบุว่า

สำราญจิตคิดสร้างทางกุศล จนตราบเท่าสิ้นกายวายชีวิ้ง	บำเพ็ญผลพุทธเหมือนคิดหวัง ก็เที่ยวสรรเสริญนายถากกรรม (ฉบับพระสมุห์แสง)
--	--

ดูราประชานิกรสัตว์ หวังสุขวิริตีประทุษกรรม ทำตามพระพุทธรวจนสอน โชคชัยประดุจศศิรีวี	ชินตรัสเถอะจงจำ มนมุ่งประโยชน์ดี ลุ่มมรวิมลศรี วรโชติกระจ่างฉาย (ฉบับพระเทพญาณโมลี)
---	---

ตัวอย่างจาก 2 ฉบับข้างต้น แสดงให้เห็นถึงของผู้แต่งที่ต้องการสื่อแนวคิดของการทำกรรมดีว่าเป็นสิ่งที่สั่งสมได้จนสิ้นชีวิตตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ดังนั้นการทำกรรมดีจึงต้องรีบทำก่อนหมดอายุขัยในโลกนี้ แสดงให้เห็นว่าคำสอนดังกล่าวจึงเป็นกลไกสร้างความประพฤติกของคนในสังคมด้วย หรือในฉบับพระเทพญาณโมลีที่กล่าวว่า ความสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการงดเว้นการทำ ความชั่ว การประพฤติดนโดย “มุ่งประโยชน์ดี” ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจะทำให้ไม่ประสบผลตามพุทธทำนาย ความดังกล่าวเป็นการสอน “ประชานิกร” โดยทั่วไป ขณะที่ฉบับพระสมุห์หนูได้กล่าวถึงเรื่องการประกอบกรรมดีกับชนชั้นปกครอง ดังความว่า

ว่าพระองค์จงสำราญเหมือนการเคย คือกุศลกรรมบถศพิธ อปริหานิยธรรมสำหรับกรุง พระขันติมีอรรถสัดจิต ทั้งเมตตาก็ไหม่นในสันดาน เมื่อพระองค์ทรงธรรมไม่พลา้เพลิง เมื่ออัสัญพระชนม์กุศลแสดง	อย่าละเลยลืมหำที่ดำรง ราชกิจการบุรีเป็นศรีสูง จงปรองปรุงให้ภิญโญตามโบราณ จงติดไว้ให้แม่นเป็นแก่นสาร เป็นอยู่ประมาณจิตโกรธพิโรธแรง คติเที่ยงตามประสงค์ทรงแสง จะตบแต่งให้ผ่านพิมานทอง (ฉบับพระสมุห์หนู)
--	--

ใจความข้างต้นกล่าวถึง วิธีการปกครองบ้านเมืองโดยใช้ทศพิธราชธรรมของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง มี “อปริหานิยธรรม” “ขันติ” “เมตตา” หลักการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้ประชาชนและบ้านเมืองมีความสุขแล้ว แต่เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว กุศลกรรมดังกล่าวยัง

ส่งผลให้ผู้ปกครองนั้น ๆ ได้ไปเกิดบนสวรรค์ด้วย ทั้งยังสัมพันธ์กับไตรภูมิพระร่วงในเรื่องจักรพรรดิราช อันเป็นธรรมชาติของนักปกครอง เช่น การมีชัยเหนือดินแดนศัตรูโดยไม่ใช้ศาสตราวุธ การปกครองบ้านเมืองและแผ่อำนาจเขตโดยใช้ธรรมะ การจะเป็นจักรพรรดิราชได้ก็ด้วยพระราชอาพระองค์นั้นได้ประกอบแล้วซึ่งกรรมอันเป็นมหากุศล

เมื่อพิจารณาด้วยพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในแต่ละภูมิภาคที่ปรากฏแนวคิดเรื่องกรรมอันสัมพันธ์กับไตรภูมิพระร่วงและพระมาลัยนั้น ก็จะพบว่าแนวคิดเรื่องกรรมดังกล่าวได้เชื่อมโยงไปถึงแนวคิดเรื่อง “อนิจจัง” ด้วย กล่าวคือเนื้อหาของพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้พูดถึงเรื่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอนาคตของสังคมที่จะเปลี่ยนไปจากปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในชีวิตมนุษย์ ความไม่แน่นอน ความไม่มั่นคงยั่งยืน ความเสื่อมถอยประการต่าง ๆ โดยความเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นนั้นก็มาจากพฤติกรรมและการกระทำของตัวมนุษย์เอง ไม่ใช่เรื่องเหนือธรรมชาติที่เกินควบคุมได้ ดังที่ วินัย พงศ์ศรีเพียร กล่าวว่า “สาระของมหาสุบินชาติกมีส่วนช่วยให้มหาชนวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของเขาได้ในระดับพื้นฐานที่สุด¹”

กล่าวโดยสรุปพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลแต่ละภูมิภาคของไทยได้ลดทอนความสำคัญของแนวคิดเรื่องโทษของการบูชายัญดังที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาติกกลง และได้เน้นย้ำแนวคิดเรื่องกรรมให้เด่นชัดขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงผลของการกระทำและความไม่แน่นอนของชีวิต วรรณคดีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงได้รับการ “ผลิตซ้ำ” โดย “สร้างสรรค์” เพื่อมุ่งหมายเป็นเครื่องเตือนใจมนุษย์ปุถุชนทั้งปวงไม่ให้หลงระเห็จไปกับธรรมชาติของตนเอง แนวคิดเรื่อง “กรรม” และ “อนิจจัง” จึงเป็นพุทธธรรมที่มีความสำคัญยิ่งต่อการทำความเข้าใจชีวิตและการดำเนินชีวิตของคนทุกระดับชั้นในสังคม

สรุป

การสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นมีวิธีหลักคือ การรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนายหลักทั้ง 16 ประการตามที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาติกไว้ แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาค

จากการเปรียบเทียบเนื้อหาอรรถกถามหาสุบินชาติกกับฉบับหอสมุดแห่งชาติพบว่า นอกจากการรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนาย 16 ประการแล้ว ยังมีการตัดทอนเนื้อหาคำทำนายบางประการให้มีความกระชับขึ้น และพบว่าใน 3 กลุ่มสำนวนของฉบับหอสมุดแห่งชาติอันได้แก่ สำนวนเลขที่ 7 สำนวนเลขที่ 10 และสำนวนเลขที่ 196 มีความสัมพันธ์กับบางประการในแง่ของการใช้

¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความหมายทางปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี”, กรุงเทพธุรกิจ (11 พฤษภาคม 2542), หน้า

ถ้อยคำสำนวน ขณะเดียวกันก็มีลักษณะการใช้ถ้อยคำสำนวนที่แตกต่างกันด้วย ทำให้เห็นว่าทั้ง 3 กลุ่มสำนวนนี้มีความสัมพันธ์ในลักษณะความเป็นวรรณคดีมุขปาฐะมาก่อนจะกลายเป็นวรรณคดีลายลักษณ์

เมื่อสำรวจและศึกษาพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในท้องถิ่นภาคกลางทั้ง 6 ฉบับจึงพบว่ามีความสัมพันธ์กับสำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายและความนิยมชมชอบในแบบสำนวนดังกล่าวด้วย

ขณะที่การสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งนอกจากการรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการแล้ว ยังใช้วิธีการที่คล้ายคลึงกันได้แก่ การเปลี่ยนรายละเอียดความฝัน การเพิ่มหรือตัดทอนรายละเอียดคำทำนาย และแทรกข้อมูลอื่น ๆ แต่จุดประสงค์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาคย่อมมีวิธีการสร้างสรรค์ที่แตกต่างกันออกไปด้วย กล่าวคือ ภาคเหนือมุ่งเน้นความเป็นวรรณกรรมประกอบการเทศนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมุ่งเน้นที่การสะท้อนหรือวิพากษ์วิจารณ์สังคม ขณะที่ภาคใต้มุ่งเน้นความเป็นการใช้วรรณกรรมเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้ให้ความรู้กับผู้อ่านเป็นหลัก

ถึงแม้จุดประสงค์จะแตกต่างกันออกไปแต่ในภาพรวมเนื้อหาของพุทธทำนายความฝันพระเจ้า ปเสนทิโกศลในสังคมไทยนั้นยังคงกล่าวถึงความวิบัติของสังคม ซึ่งแม้กล่าวถึงอนาคตแต่นำเรื่องในปัจจุบันมาสร้าง ก็ยังคงมุ่งให้คนในสังคมตระหนักถึงศีลธรรมการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมทั้งกับตนเองและผู้อื่น ทั้งในฐานะผู้ปกครองที่นำหน้าและผู้อยู่ใต้การปกครองที่ตามหลัง หรือเป็นผู้สร้างบรรทัดฐานศีลธรรมอันดีอย่างนักบวชก็ล้วนแต่เป็นองค์ประกอบของสังคมที่อยู่ในอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว คำทำนายที่กล่าวว่าเกิดขึ้นในอนาคตคือสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน และอธิบายว่าเหตุที่เกิดเพราะความเสื่อมศีลธรรมของผู้คนนับตั้งแต่ผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรมเป็นต้นมา

การใช้ความฝันหรือบุพนิมิต ซึ่งเป็นความเชื่อของผู้คนอยู่แล้ว เป็นกลวิธีหนึ่งที่ทำให้คำสอนหรือคำเตือนมีฐานะเหมือนสิ่งที่เป็น “กลางบอกเหตุ” ไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ มีความน่าเชื่อถือ ความฝันต่าง ๆ ทั้ง 16 ประการจึงมีลักษณะเป็นอุปมานิทศน์ ซึ่งเป็นกลวิธีทางภาษาอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านได้ขบคิดและพิจารณา

บทที่ 4

ความสัมพันธ์ทางเนื้อหาและแนวคิดระหว่างอรรถกถาหาสุบินชาตกกับวรรณคดี และวรรณกรรมปัจจุบันของไทย

อรรถกถาหาสุบินชาตกมีเนื้อหาหลักที่ว่าด้วยความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ สอดแทรกด้วยเรื่องราวที่กล่าวถึงเหตุการณ์ร้ายแรงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งถือเป็นกลวิธีหนึ่ง ในการนำความฝันและคำทำนายมาใช้ในการสื่อสารและวัตถุประสงค์ของวรรณคดีพุทธทำนายความ ฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลได้อย่างแยบคาย นอกจากความฝันที่เป็นกลวิธีหนึ่งในอรรถกถาหาสุบิน ชาตกแล้ว ยังพบว่าปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ด้วย ซึ่งชลดา เรื่องรักษ์ลิขิตได้วิเคราะห์ใน บทความเรื่อง *ความฝันกับเหตุดีเหตุร้ายในวรรณคดีไทย*¹ และได้สรุปว่า

ความฝันในวรรณคดีไทยมีลักษณะเหมือนกันความฝันของคนทั่วไปในชีวิตจริง แบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ ฝันดีและฝันร้าย ฝันดีและฝันร้ายดังกล่าวในวรรณคดีไทยจะมีผลต่อชีวิตของผู้ฝันหรือ ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ฝันนั้น กวีไทยใช้ความฝันของตัวละครเป็นเครื่องมือสำคัญในการ บอกให้คนอ่านรู้ตัวล่วงหน้าว่าจะมีเหตุการณ์ดีหรือร้ายเกิดขึ้นแก่ตัวละคร โดยกวีมักบอกแบบต้องให้ คนอ่านตีความลักษณะต่าง ๆ มากกว่าที่จะเป็นการบอกแบบตรงไปตรงมา วิธีนี้เป็นกลวิธีการแต่ง แบบแยบคายของกวีที่ทำให้คนอ่านได้มีเวลาได้เตรียมใจยินดีกับตัวละครในเรื่องเมื่อมีเหตุการณ์ดี ๆ เกิดขึ้นแก่ชีวิตของตัวละครตัวนั้น หรือมีเวลาเตรียมใจที่จะยอมรับกับเหตุการณ์ร้ายที่จะเกิดขึ้นกับตัว ละครในเรื่อง แม้กลวิธีนี้จะใช้กันมานานแล้วในหมู่งานกวีไทย แต่ก็ยังเป็นที่ยอมรับกันอยู่เพราะใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เรื่องน่าอ่านและชวนให้ติดตาม

ซึ่งสอดคล้องกับพวงพยอม ยลถนนอม² ที่สรุปว่า ความฝันมีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องใน วรรณคดีทั้งหมด 4 ประเภทคือ บทบาทของความฝันที่มีต่อกลวิธีการผูกเรื่องให้น่าสนใจ กลวิธีใช้เหตุ บังเอิญหรือเหตุการณ์อันเหลือเชื่อ กลวิธีการคลี่คลายสารัตถะของเรื่อง กลวิธีการใช้สัญลักษณ์ บทบาทของความฝันที่มีต่อการสร้างตัวละครโดยกวีใช้ความฝันเป็นตัวแนะรูปร่างหน้าตา บุคลิกลักษณะ เพศ และโชคชะตาของตัวละคร และบทบาทของความฝันที่มีต่อความเชื่อ 2 ประเภท คือ บทบาทของความฝันที่มีต่อความเชื่อในการทำนายฝันของโหร ผู้ใกล้ชิด หรือผู้ฝัน และบทบาทที่มี ต่อความเชื่อในการสะเดาะเคราะห์

¹ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต, *ความฝันกับเหตุดีเหตุร้ายในวรรณคดีไทย*, วารสารราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 31 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – กันยายน, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2549), หน้า 799 – 819.

² พวงพยอม ยลถนนอม, *ความฝันจากวรรณคดีไทย*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนคริน ทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537), หน้า 12.

ความดังกล่าวดังนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความฝันและการทำนายฝันในวรรณคดี โดยเป็นการสร้างอรรถรสภายในเรื่องนอกจากเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านอ่านวรรณคดีได้สนุกสนาน ตื่นเต้น ยังสะท้อนความคิดความเชื่อนั้นปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนในสังคมอีกด้วย

ความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการของอรรถกถามหาสุบินชาดกจึงเป็นต้นทางสำคัญ สำหรับการสร้างสรรค์วรรณคดี ซึ่งนอกเหนือจากเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลใน ภูมิภาคต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าอรรถกถามหาสุบินชาดกมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีอื่น 2 ประการ ได้แก่ ประการแรกเป็นความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหา โดยกวีนำเนื้อหาเพียงบางส่วนของอรรถกถา มหาสุบินชาดกไปสร้างสรรค์เพิ่มเติม คือส่วนเนื้อหาความฝันและคำทำนาย โดยมีได้นำไปทั้งหมด เป็น วรรณคดีเรื่องที่มีเนื้อหาจากอรรถกถามหาสุบินชาดกเสริมอันแตกต่างจากพุทธทำนายความฝัน พระเจ้าปเสนทิโกศล และประการที่ 2 ความสัมพันธ์ทางด้านแนวคิด โดยปรากฏแนวคิดเรื่องอนาคต ของสังคมในพระพุทธศาสนา หรือแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการทำนาย ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความสำคัญของ อรรถกถาชาดกเรื่องนี้มากยิ่งขึ้นดังต่อไปนี้

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับวรรณคดีไทย

อรรถกถามหาสุบินชาดกไม่เพียงแต่เป็นต้นทางของการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้า ปเสนทิโกศลฉบับต่าง ๆ เท่านั้น แต่พบว่าเนื้อหาความฝันหรือคำทำนายบางประการยังปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องอื่นด้วย เนื้อหาที่ปรากฏนั้นจึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอรรถกถา มหาสุบินชาดก อีกประการหนึ่ง ซึ่งวรรณคดีไทยที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดกมีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา กาพย์พระไชยสุริยา และกาละนัมมื่อส่วยซึ่งเป็นวรรณคดีที่ท้องถิ่น ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสามารถอภิปรายความสัมพันธ์ได้ดังต่อไปนี้

4.1.1 ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับเพลงยาว พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ในอนาคต ของสังคมโดยอิงเวลาในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นปัจจุบันแล้วพรรณนาเรื่องราวต่าง ๆ ว่าจะเกิดขึ้นใน อนาคต ซึ่งก่อนจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถา มหาสุบินชาดกกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรี อยุธยา ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจภูมิหลังของตัวบทดังนี้

4.1.1.1 เอกสารที่กล่าวถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เป็นวรรณคดีที่ยังมีข้อถกเถียงทางด้านผู้แต่งและสมัยที่แต่ง ในเบื้องต้นมีเอกสารหลักฐานสำคัญกล่าวถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาอยู่ 3 เรื่องดังนี้

1) คำให้การของขุนหลวงหาวัด

หนังสือเรื่องคำให้การของขุนหลวงหาวัด เดิมชื่อว่า พระราชพงศาวดารแปลจากภาษารามัญ เนื้อหากล่าวถึงเมื่อพม่าตีกรุงศรีอยุธยาได้เมื่อ พ.ศ. 2310 ได้คนไทยที่มีบรรดาศักดิ์นับแต่พระเจ้าอุทุมพรและข้าราชการน้อยใหญ่ พระเจ้าอังวะจึงมีรับสั่งให้ถามคำให้การของเชลยชาวไทยที่ได้ไปคราวนั้น ด้วยหาพม่าที่ชำนาญภาษาไทยไม่ได้ จึงให้จดลงเป็นภาษามอญไว้ก่อนแล้วจึงแปลเป็นภาษาพม่าเก็บไว้ในหอหลวง พอพระสมุทวชิรญาณได้ต้นฉบับมาจากเมืองพม่าเมื่อ พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงอำนวยการแปลหนังสือเรื่องนี้จากภาษารามัญเป็นภาษาไทย ซึ่งพงศาวดารดังกล่าวมีเนื้อหาระบุถึงการพยากรณ์เหตุการณ์บ้านเมือง ซึ่งคล้ายคลึงกับเนื้อหาเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีด้วยดังนี้

...พระเจ้าสุริยนาทราชบิดีนี้มีบุญญาภิหารและอิทธิฤทธิ์ ชำนาญในทางเวทมนตร์กายสิทธิ์มาก เวลากลางคืนก็ทรงกำบังพระกายเสด็จประพาสฟังกิจสุขทุกข์ของราษฎร และทรงตรวจตราโจรผู้ร้ายมิได้ขาด ทรงชุบเลี้ยงคนที่มีเวทมนต์ให้เป็นมหาดเล็กใกล้ชิดพระองค์ ...และทรงชำนาญในทางโหราศาสตร์ รู้คำนวณฤกษ์ยามชะตาบ้านเมือง ได้ทรงพยากรณ์กาลอนาคตเป็นพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้ว่า น้ำในแม่น้ำและคลองทั้งปวงจะแดงเป็นโลหิต เมฆและท้องฟ้าจะแดงเป็นแสงไฟ แผ่นดินจะไหวโดยมาก ยักษ์และผีป่าจะเข้าเมือง เสือเมืองจะหลีกเลี้ยง ถูหนาวจะเป็นฤดูร้อน โรคภัยจะเบียดเบียนสัตว์และมนุษย์ทั้งปวง โอชาว่านยาและผลไม้จะถอยรศ เทพดาที่รักษาพระพุทธรศาสนาจะรักษาแต่คนพาล พวกที่อยู่ในศีลในธรรมจะถอยยศ มิตรจะกลับเป็นศัตรู เมียจะคิดทรยศต่อผัว คนต่ำตระกูลจะทำคนตระกูลสูงให้เสื่อมถอย ศิษย์จะสู้ครู พวกพาลจะมีอำนาจ พวกปราชญ์จะตกต่ำ **น้ำเต้าจะจม กระเบื้องจะลอย** ผู้ดีจะเดินตรอก ชีครอกจะเดินถนน มนุษย์จะมีอายุสั้นพลันตาย จะเกิดข้าวยากหมากแพง ผุงมนุษย์จะอดอยาก ผีและเปรตจะอยู่กับคน สมณชีพราหมณ์จะร้อนใจ จะเกิดโจรผู้ร้ายแย่งชิงกันชุกชุม ที่ลุ่มจะกลับเป็นที่ดอนที่ดอน

จะกลับเป็นลุ่ม พระพุทธศาสนาจะเศร้าหมอง คนที่สนุกเฮฮาจะได้ครองสมบัติ คนต่างชาติต่างภาษาจะเข้ามาเป็นเจ้านาย...¹

เหตุที่กล่าวว่ามีเนื้อหาระบุถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา นั้นเนื่องจากในพงศาวดารระบุถึง “น้ำเต้าจะจม กระเบื้องจะลอย” ซึ่งเป็นความฝัน 2 ประการจากอรรถกถามหาสุบินชาดกที่ปรากฏในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ว่า “กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าอันลอยจะถอยจม” แสดงให้เห็นการปรากฏอยู่ของเรื่องดังกล่าวในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา

2) พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม)

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เป็นเอกสารที่บันทึกเรื่องราวตั้งแต่เริ่มสถาปนากษัตริย์อยุธยาต่อมาจนสุริยวงศ์กาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งในเนื้อความตอนหนึ่งได้กล่าวถึงเรื่องกรุงศรีอยุธยาจะมีอันตราย โดยกล่าวว่าเป็นพระญาณของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ทรงรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าว่าจะสิ้นสุดแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา แต่เนื้อความนั้นทำให้เข้าใจถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ดังความว่า

...อนึ่ง ณ วัน 74๓2 ค่ำ ปีกอัฐศก (จ.ศ. 1128 พ.ศ. 2309) ขณะเมื่อกรุงเทพมหานครยังมีได้เสียนั้น พระเจ้าอยู่หัวอันมีภินิหารนับในเนื้อหน่อพุทธรักษาเจ้า ตรีศรธาปพระญาณ ว่ากรุงศรีอยุธยาจะเป็นอันตราย แต่เหตุอุบัติเมืองและราชภูมิเป็นธรรม จึงอุตสาหะด้วยกำลังกรุณาแก้สมณพราหมณาจารย์ แลพระบวรพุทธศาสนาจะเสื่อมสูญเสีย จึงชุมนุมพรคพวกพลทหารไทยจีนประมาณ 1,000 เศษ สรรพด้วยเครื่องศาตราอาวุธต่าง ๆ และประกอบด้วยทหารผู้ใหญ่นั้น... แล้วยกออกไปตั้ง ณ วัดพิชัยอันเป็นที่มงคลมหาสถาน ด้วยเดชพระบรมโพธิสมภาร เทพดาเจ้าอภิบาลรักษาพระพุทธศาสนาสั่งสาธุการ...²

หลักฐานนี้มีความสัมพันธ์บางประการกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาในลักษณะการกล่าวถึงอนาคตของบ้านเมือง และเหตุที่นำมาซึ่งความวิบัติของบ้านเมืองอันเป็นผลจากผู้นำและประชาชนไม่มีศีลธรรม

¹ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2507), หน้า 131 – 132.

² พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2551), หน้า 35 – 36.

3) บทวิจารณ์เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระ ยาดำรงราชานุภาพ

พระนิพนธ์บทวิจารณ์นี้อยู่ในหนังสือเรื่องประชุมพงศาวดารฉบับ
กาญจนานิกเชก เล่ม 5 ซึ่งมีเรื่องตำนานกรุงเก่า ภูมิแผนที่พระนครศรีอยุธยา และการวิจารณ์เพลงยาว
พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่า “ตามความในเพลงยาวที่
เห็นได้ว่า ผู้แต่งเพลงยาวบทนี้เป็นแต่อ้างตามคำพยากรณ์ที่มีอยู่แล้ว หาได้เป็นผู้พยากรณ์ไม่” และ
กล่าวว่าถึงเหตุที่เพลงยาวนี้ได้รับความนิยมน่า

...ที่จริงน่าจะเป็นด้วยคนชอบเอาพุทธพยากรณ์ในมหาสุบินชาตกมาเปรียบ
ในเวลาเมื่อเห็นอะไรวิปริตผิดนิยม เกิดเป็นภยันตรายก่อนแล้วจึงเลยเลื่อนไปเข้าใจกัน
ว่าเป็นคำพยากรณ์สำหรับพระนครศรีอยุธยา ผู้แต่งเพลงยาวนี้จะเป็นพระเจ้า
แผ่นดินก็ตาม หรือไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดินก็ตาม น่าจะปรารถนาความวิปริตอย่างใด
อย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยนั้น จึงแต่งเพลงยาวนี้ด้วยความกลัวใจ ...เห็นจะมีใคร
มีใครถือว่าสำคัญมาจนเมื่อเสียพระนครศรีอยุธยา จึงเกิดเห็นสมดังพยากรณ์
เพลงยาวบทนี้ก็เลยศักดิ์สิทธิ์ขึ้น ...ครั้นเมื่อถามข้าราชการครั้งกรุงศรีอยุธยาที่ยังมี
ตัวอยู่ (เข้าใจว่าเมื่อแรกสร้างพระนครอมรรัตนโกสินทร์) ในรัชกาลที่ 1 ถึงแผนที่
กรุงศรีอยุธยา มีผู้จำเพลงยาวพยากรณ์นี้ได้ตลอดบท(อย่างกะพ่องกะแพรง)จึงให้
จดลงไว้ข้างต้นสมุดเรื่องกรุงศรีอยุธยา...¹

พระนิพนธ์บทวิจารณ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนี้
เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการหาคำตอบเรื่องระยะเวลาที่ระบุในเพลงยาวเรื่องนี้ ซึ่งเป็นปัญหาจากที่
ระบุว่า “ศักราช 2000 ปลาย” นั้นใช้ศักราชแบบใด คือพุทธศักราช มหาศักราช หรือจุลศักราช สม
เด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่าอาจไม่ใช่พุทธศักราช “ถ้าหมายว่าพุทธศักราช กรุง
ศรีอยุธยาสร้างเมื่อ พ.ศ. 1893 ครบ 2,000 ปีในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ กรุงศรีอยุธยาจะ
สมบูรณ์พลสุขอยู่เพียง 107 ปี แล้วก็เข้ายุคเข็ญมาก่อนแต่งเพลงยาวบทนี้ตั้ง 100 ปี²” ซึ่งผู้วิจัยคาด
ว่าศักราชที่กล่าวถึงในเพลงยาวฯ อาจหมายถึง มหาศักราช ซึ่งบวกด้วย 621 จะเป็น พ.ศ. 2621 ซึ่ง
อยู่ในระยะเวลาหลังถึงพุทธกาลตามความเชื่อว่า พระพุทธศาสนาและมนุษย์ในสังคมจะถดถอยคุณ

¹ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกเชก เล่ม 5, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม
ศิลปากร, 2542), หน้า 66 – 67.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 66.

งามความดีไปตามพุทธทำนาย จนครบอายุของพุทธศาสนา คือ 5,000 ปี ดังที่ระบุในเพลงยาวว่า “ไปจนครบปีเดือนคีนยาม จะสิ้นนามศักราชห้าพัน” และถ้าหากใช้จุลศักราชอันบวกด้วย 1181 ระบุถึง พ.ศ. 3181 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นานเกินไป ฉะนั้นวรรณคดีว่า “ศักราช 2000 ปลาย” ที่ระบุในเพลงยาว พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา อาจหมายถึงมหาศักราช ด้วยความเหมาะสมด้านระยะเวลาและสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาลในพระพุทธรูปศาสนา

ส่วนประเด็นเรื่องผู้แต่งนั้นมีหลักฐานกล่าวถึงจำนวน 2 เรื่อง คือ ท้ายตัวบทของเรื่อง กล่าวถึงผู้แต่งคือ “สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้านพบุรี ทำนายกรุงแต่เท่านี้” ในพงศาวดารฯ ทำให้การขุดหลวงหวัดกล่าวว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของ พระเจ้าสุริเยนทราธิบดี หรือพระเจ้าเสือ หรือพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) กล่าวว่าเนื้อหาดังกล่าวมาจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หลักฐานในขณะนี้ไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์ หรือสมเด็จพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี หรือสมเด็จพระกรุงธนบุรี แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า วรรณคดีเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เล่ากันปากต่อปากมาก่อนในสังคมไทยในอดีต โดยจิตร ภูมิศักดิ์¹ กล่าวถึงสำนวนโวหารแบบชาวบ้านที่สอดแทรกอยู่ในวรรณคดีราชสำนักอย่างโองการแข่งน้ำ และลิลิตพระลอ โดยกล่าวว่า เป็นวลีคล้องจองที่สอดแทรกอยู่ทั่วไปในภาษาพูดประจำวันของประชาชน เป็นลักษณะเฉพาะของภาษาไทย-ลาว นั่นคือ นิยมในการพูดให้คล้องจองกันเหมือนอย่าง *เออะมะเทิ่ง เติลิตเปิดเปิง โโกหกพกลม กระจงอแง* ซึ่งพบได้ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เช่น *ผิดแผกแสง ว้าง ล้มหายตายกว่า ไพรฟ้าข้าไท* เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะเด่นของกวีชาวบ้าน พบในรูปแบบคำพังเพย โดยมีกฎเกณฑ์การใช้จำนวนคำในระดับหนึ่ง คือ คำในวรรคหน้าและวรรคหลังจะต้องมีจำนวนคำที่เท่า ๆ กัน เป็นคำคู่ เช่น *คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ* (คู่ 5) *น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย* (คู่ 4) *รักกันหนา พากันหนี* (คู่ 3) ซึ่งการใช้คำลักษณะดังกล่าวนี้พบในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาด้วยเช่นกัน คือ

ฝิป่าจะวังเข้าสิงเมือง	ฝิเมื่อนั้นจะออกไปอยู่ไพร
พระเสื่อเมืองจะเอาตัวหนี	พระกาลกลีจะเข้ามาเป็นไฉ

หรือ

มิใช่เทศกาลร้อนก็ร้อนระงม	มิใช่เทศกาลลมลมก็พัด
มิใช่เทศกาลหนาวหนาวก็พัน	มิใช่เทศกาลฝนฝนก็อุบติ

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

¹ จิตร ภูมิศักดิ์, *โองการแข่งน้ำ และข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน. 2547), หน้า 104.

ลักษณะสำนวนโวหารดังกล่าวนี้เป็นวรรคคู่ คือวรรคหน้าและวรรคหลังมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน กล่าวถึงสิ่งหนึ่งในลักษณะเดียวกัน ใช้คำที่คล้ายกันทั้ง 2 วรรค เช่น คำว่า จะ ก็ มิใช่ เพื่อเน้นย้ำความหมาย หากสันนิษฐานว่าลักษณะดังกล่าวนี้เป็นที่นิยมในหมู่กวีชาวบ้าน ย่อมแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาได้รับความนิยมในสังคมท้องถิ่นอยู่ก่อนหน้า อาจอยู่ในรูปแบบของกาพย์คำพังเพยแยกกันมาก่อนแล้วนำมาร้อยเรียงให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน ในกาลต่อมาจึงมีการนำไปอ้างอิงเพื่อเตือนใจผู้คนหรือใช้ในทางการเมืองซึ่งมีการเสริมเติมแต่งสำนวนความเรื่อยมาจนกลายเป็นวรรณคดีสลายลักษณะที่ปรากฏในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาเนื้อหาเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามี ความคล้ายคลึงกันกับเนื้อหาของอรรถกถาหาสุบินชาต กถาคือ ผู้แต่งได้นำเนื้อหาความฝันและคำทำนายบางประการมาเพิ่มเติมในเนื้อหาของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา แต่ไม่ได้นำเนื้อหามาทั้งหมดและไม่ได้เรียงตามลำดับข้อตามอรรถกถาเดิม เช่น กล่าวถึงคำทำนายข้อ 10 ข้อ 14 ข้อ 6 โดยนำความฝันมาเพียงบางประการ หรือนำคำทำนายมาใช้ในเนื้อหาสั้น ๆ เท่านั้น ซึ่งจะได้อภิปรายดังต่อไปนี้

4.1.1.2 การสร้างสรรค์เนื้อหาของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

1) ความฝันจากอรรถกถาหาสุบินชาต

เหตุที่สันนิษฐานว่าอรรถกถาหาสุบินชาตเป็นต้นทางของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยานั้น เนื่องจากในเนื้อความระบุว่า “จึงเกิดเชษฐเป็นมหัศจรรย์สืบหกประการ¹” ซึ่งตรงกับจำนวนความฝันทั้งสิบหกประการของพระเจ้าปเสนทิโกศลในอรรถกถาหาสุบินชาต โดยผู้แต่งได้นำข้อความฝันมาแสดงในเนื้อหาอย่างชัดเจนเพียง 2 ประการเท่านั้นในวรรคที่ว่า

กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย

น้ำเต้าอันลอยจะถอยจม²

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

โดยวรรคแรกนั้นตรงกับความฝันข้อที่ 13 ตามอรรถกถาว่า “ศิลาแท่งทึบใหญ่ ขนาดเรือนยอดลอยน้ำเหมือนดังเรือ³” วรรคที่ 12 ตรงตามอรรถกถาว่า “กะโหลก

¹ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542), หน้า 69.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

³ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 172.

น้ำเต้าจมน้ำได้” โดยคำทำนายของความฝันทั้งสองข้อดังกล่าวไม่ปรากฏในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำความฝันข้อที่ 13 และ 12 จากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ทั้ง 3 แบบสำนวนมาเทียบเคียงด้วย ดังนี้

“ข้อหนึ่งว่าแผ่นศิลาใหญ่	บุคคลหนึ่งใช้แรงจ้าน”
“ข้อหนึ่งซึ่งว่าผลน้ำเต้า	เป็นของเบาควรหรือมาจมหาย”
	(สำนวนเลขที่ 7)
“ข้อหนึ่งว่าแผ่นสิริลาขึ้นลอยล่อง	พูปองสาคเรศวิเศษโส”
“ข้อหนึ่งเล่าว่าน้ำเต้าธรรมดา	ลอยมาจมสุดสมุทรไทย”
	(สำนวนเลขที่ 10)
“หนึ่งฝันเห็นคิรินั้นลอยน้ำ	ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน”
“อนึ่งฝันเล่าฝันเห็นน้ำเต้านั้นจมชล	ดูวิกลไม่เคยพบประสบเห็น”
	(สำนวนเลขที่ 196)

เมื่อพิจารณาจากสำนวนดังกล่าวแล้ว เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาอาจนำเนื้อหาจากอรรถกถา महाสุบินชาดก โดยตรงมากกว่าจะรับถ้อยคำสำนวนมาจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล เนื่องจากข้อความฝันทั้ง 2 นั้นอยู่ในบทเดียวกันและเชื่อมสัมพันธ์กัน ขณะที่ในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นอยู่คนละบท ไม่เชื่อมสัมพันธ์กัน และใช้คำว่า “แผ่นศิลา” “คิริ” ต่างจากเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาที่ใช้คำว่า “กระเบื้อง” อันต่างออกไปด้วย

2) เนื้อหาคำทำนายจากอรรถกถา महाสุบินชาดก

ผู้วิจัยพบว่าอรรถกถา महाสุบินชาดกมีเนื้อหาคความฝันที่สัมพันธ์กับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาเพียง 2 ข้อ แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาคำทำนายจะพบว่ามี ความสัมพันธ์ค่อนข้างมาก โดยเริ่มจากในวรรคที่ว่า “ในลักษณะทำนายไว้บ่อห่อนผิด²” คือกล่าวถึง เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นจะไม่ผิดไปจากคำทำนายโบราณ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งได้คัดเลือกคำทำนายจาก เรื่องอรรถกถา महाสุบินชาดกมาไว้ในเรื่องเพื่ออ้างอิงเหตุการณ์ และสร้างความชอบธรรมให้กับเนื้อ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

² กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 70.

เรื่องว่าไม่ใช่เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาใหม่และอาจเกิดขึ้นจริงตามคำทำนายเก่าแก่ จึงต้องอาศัยการเทียบเคียงเนื้อหาที่ปรากฏในคำกลอนเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา และเนื้อหาทำนายความฝันในอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งพบความคล้ายคลึงดังต่อไปนี้

มิใช่เทศกาลร้อนก็ร้อนระงม	มิใช่เทศกาลลมลมก็พัด
มิใช่เทศกาลหนาวหนาวก็พัน	มิใช่เทศกาลฝนฝนก็อุบตี
ทุกต้นไม้หย่อมหญ้าสารพัด	เกิดวิบัตินานาทั่วสากล
เทวดาซึ่งรักษาพระศาสนา	จะรักษาแต่คนฝ่ายอุกฤษ

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

ตรงกับคำทำนายความฝันข้อที่ 10 ว่าด้วยเรื่อง คนหุงข้าว ซึ่งมีคำทำนายว่า “ลมทั้งหลายจักไม่พัดสม่าเสมอ พัดแรงจัดทำให้วิมานในอากาศของเทวดาสั่นสะเทือน เมื่อวิมานเหล่านั้นถูกลมพัดสั่นสะเทือน หมู่เทวดาก็พากันโกรธ แล้วจักไม่ให้ฝนตก... จักไม่ตกเป็นอุปการะแก่การไถและการหว่านในที่ทั้งปวง²” จากคำทำนายดังกล่าวเมื่อเทียบเคียงกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาพบว่า มีอนุภาคและเหตุการณ์ที่คล้ายกันคือ กล่าวถึงฤดูกาล พืชพรรณ และความเชื่อเรื่องเทวดา โดยคำกลอนกล่าวถึงฤดูกาลจะแปรเปลี่ยนไปไม่เหมือนเคย พืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ จะไม่งอกงาม และการกล่าวถึงเทวดาที่เคลื่อนจากอรรถกถามหาสุบินชาดกไปบ้าง คำกลอนกล่าวถึงเทวดาที่คอยดูแลรักษาผู้ประพฤติธรรมจะรักษาแต่ผู้มีจิตอุกฤษ ซึ่งในอรรถกถามหาสุบินชาดกกล่าวถึงเทวดาที่บันดาลไม่ให้ฝนตก

หรือในวรรคที่ว่า “ภรรยาจะฆ่าซึ่งคุณผู้³” คล้ายคลึงกับความฝันข้อที่ 14 ว่าด้วยเรื่อง เขียดไโล่ ซึ่งมีความทำนายว่า “พวกนางจักดำด้วยประการต่าง ๆ ทิมดำเอาด้วย หอกคือปาก กัดไว้ในอำนาจดังทาสและคนรับใช้⁴” ตามอรรถกถามหาสุบินชาดก หรือวรรคที่กล่าววว่า

ผู้มีศีลจะเสียซึ่งอำนาจ	นักปราชญ์จะตกต่ำด้วย ⁵
-------------------------	-----------------------------------

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

¹ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 70.

² พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 170.

³ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 70.

⁴ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 173.

⁵ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 70.

วรรคดังกล่าวคล้ายคลึงกับคำทำนายในอรรถกถาหาสุบินชาดก ข้อที่ 16 เรื่อง แพะไล่เสือ ว่า “แม้ภิกษุผู้ชั่วช้าทั้งหลายแล้ว ก็จักพากันเบียดเบียนภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เหล่านั้นไม่ได้ที่พำนัก ก็พากันแอบเข้าป่าแฝงอยู่ในที่รก ๆ¹” คำทำนายดังกล่าวนั้นเปรียบภิกษุผู้มีศีล เหมือนกับเสือ แต่เมื่อไม่ได้รับการอุปถัมภ์แล้ว ภิกษุผู้ทุศีลจึงข่มเหง ไม่มีความสามารถหรือโอกาสเผยแผ่ความรู้จนตกต่ำลงในค้ำกลอน หรือในวรรคที่ว่า

ผู้มีตระกูลจะสูญเฝ้า

เพราะจันทานมันเข้ามาเสพสม²

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

คล้ายกับคำทำนายความฝันข้อที่ 6 เรื่องสุนัขจิ้งจอกปัสสาวะใส่ ถาดทอง ในอรรถกถาหาสุบินชาดก มีความว่า “เมื่อพวกมีสกุลเหล่านั้น ไม่อาจเลี้ยงชีวิตอยู่ได้ จักคิดว่า เราต้องอาศัยพวกเหล่านี้เลี้ยงชีวิตสืบไป แล้วก็พากันยกธิดาให้แก่ผู้ไม่มีสกุล³” ซึ่งคำพยากรณ์ ในเพลงยาวกรุงศรีอยุธยาอาจกล่าวในทำนองว่า การที่บรรดาผู้มีตระกูลยกบุตรสาวของตนเองให้กับผู้ ไม่มียศถาบรรดาศักดิ์หรือชนชั้นจัญทาลนั้น จะทำให้ตระกูลสูญสิ้นชื่อดังที่กล่าวถึงในอรรถกถาหาสุบินชาดก

หรือค้ำกลอนที่คล้ายคลึงกับคำทำนายความฝันข้อที่ 1 ว่าด้วย เรื่องโคอุสุภราช 4 ตัวจะวิ่งชนกันในอรรถกถาหาสุบินชาดกที่ว่า

ทั้งพืชแผ่นดินจะผ่นไป

ผลหมากรากไม้จะถอยรศ

ทั้งแพพรพรว่านยากี่อาเพศ

เคยเป็นคุณวิเศษก็เสื่อมหมด

จงจันทน์พรหมอันหอมรส

จะถอยถดไปตามประเพณี

ทั้งเข้าก็จะยากหมากจะแพง

สารพันจะแห้งแล้งเป็นถั่วถั่ว⁴

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

ซึ่งตรงกับคำทำนายที่ว่า “ฝนจักแล้งและดินเมฆจักขาด(กลุ่มเมฆ จะไม่เกิด) ข้าวกล้าจักแห้ง ทุพภิกขภัยจะเกิด⁵” คำกลอนดังกล่าวของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรี อยุธยานั้นคล้ายคลึงกับอรรถกถาหาสุบินชาดกในส่วนที่กล่าวถึง พืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่เสียหายจาก

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 174.

² กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 70.

³ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 167.

⁴ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 70.

⁵ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 164.

ฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงไปผิดธรรมชาติ และราคาของพืชพรรณเหล่านั้นที่แพงขึ้นเนื่องจากเสียหายและหาได้ยาก

3) กลวิธีการเล่าเรื่องของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

กลวิธีการเล่าเรื่องในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยานี้เริ่มด้วยการกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองที่มีความสุข ประเทศต่าง ๆ พากันสรรเสริญและพากันมาพึ่งพิงแผ่นดินนี้ เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ทรงครองบ้านเมืองด้วยพระเดชและพระคุณ จึงยังความร่มเย็นเป็นสุขสืบมาจนถึงพุทธศักราชได้สองพัน ดังว่า

ฝ่ายองค์พระบรมราชา	ครองชั้นทลิม่าเป็นสุข
ด้วยพระกฤษฏีกาท่านุก	จึงอยู่เย็นเป็นสุขสวัสดิ
...	
กรุงศรีอยุธยานั้นสมบูรณ์	เพิ่มพูนด้วยพระเกรียศเคจรจบ
อุดมบรมสุขทั้งแผ่นดินภิกษา	จนคาร์บศักราชได้สองพัน ¹

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

ต่อจากนั้น เริ่มกล่าวถึงความพินาศของบ้านเมือง ไปตลอดจนจบเรื่อง โดยเริ่มจากวรรคที่ว่า

ด้วยพระมหากษัตริย์มิได้ทรงทศมิตราธรรม
จึงเกิดเหตุเป็นมหัศจรรย์สืบหกประการ²

(เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา)

การเล่าเรื่องข้างต้นทั้ง 2 ช่วงนั้น มีความคล้ายคลึงบางประการกับ อรรถกถา महाสุบินชาดก คือ การกล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล และกษัตริย์ในอนาคต ดังที่ปรากฏใน อรรถกถา महाสุบินชาดกว่า

...สมเด็จพระบรมศาสดาจึงมีพุทธปฏิภาตรัสพยากรณ์ว่า ดูกรมหาบพิตร วิบากคือผลแห่งสุบินนิมิตนี้ จักยังไม่บังเกิดมีในรัชกาลของบพิตร แลใน

¹ กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5, หน้า 69.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

ศาสนากาลของตลาคตก่อน ...ก็แต่ว่าในอนาคตกาลเบื้องหน้า คือในกาลแห่งพระราชามหากษัตริย์ผู้กำพำ(มีบุญญาธิการน้อย) มิได้ตั้งอยู่ในธรรมก็ดี แลในกาลเมื่อมนุษย์ทั้งหลายมิได้ประพฤติชอบธรรมก็ดี แลในกาลเมื่อกุศลทุจริตบังเกิดหาขึ้น...¹”

ความข้างต้นในอรรถกถา महाสุบินชาดกนั้นกล่าวถึง เหตุการณ์ที่ไม่ดีต่าง ๆ จากคำทำนายของพระพุทธเจ้าที่ว่าจะไม่เกิดในรัชสมัยของพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่จะเกิดขึ้นในอนาคตหากพระมหากษัตริย์ไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม และหากราชกรูประพฤติทุจริตก็ยิ่งจะทำให้เหตุการณ์เลวร้ายลงอีก อรรถกถา महाสุบินชาดกและเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาต่างมีเนื้อหาหลักที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ โดยใช้คู่เทียบว่า พระมหากษัตริย์ที่ทรงธรรมนั้นสามารถทำให้บ้านเมืองมีความผาสุกได้ แต่กษัตริย์ในอนาคตหากไม่ปกครองด้วยธรรมะก็จะทำให้บ้านเมืองพบแต่เรื่องเลวร้าย

4.1.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาและพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวนเลขที่ 196

ความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถสังเกตได้จากสำนวนความที่คล้ายคลึงกันตามตารางเปรียบเทียบดังนี้

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา	พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวนเลขที่ 196
พระเลื้อเมืองจะเอาตัวหนี	พระเลื้อเมืองทรงเมืองเรื่องฤทธิ
ทั้งเขาก็กายหมากก็แพง	จะเกิดเขายากหมากแพงทุกแห่งหล้า
เทวดาซึ่งรักษาพระศาสนา จะรักษาแต่คนฝ่ายอกุศล	เทวันอันรักษาศาสนา จะรักษาแต่คนที่อาสัจ
มิศตนะจะฆ่าซึ่งความรัก	มิตรรักก็จะตัดความรักคน
ผู้มีศีลจะเสียซึ่งอำนาจ	ผู้มีศีลก็จะเสียศิวาวัฒน์
ทั้งอายุศม์จะถอยเคลื่อนจากเดือนปี ประเวณีจะแปรปรวนตามวิสัย	ประเพณีปีเดือนก็เปื้อนปน ฤดูฝนหนาวร้อนก็ผ่อนไป
นักปราชญ์จะตกต่ำต้อย	คือนักปราชญ์ผู้รู้ธรรมจะต่ำต้อย

¹ กรมศิลปากร, นิบาตชาดก เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, 2540), หน้า 263.

กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย

พาลจะลอยเฟื่องฟูขึ้นชูศรี

ตารางที่ 18 แสดงการเปรียบเทียบสำนวนเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรี
กับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนวนเลขที่ 196

จากตารางถ้อยคำสำนวนของทั้งสองเรื่องนั้นอยู่ต่างตำแหน่งกัน แต่มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ซึ่งสังเกตได้ว่าในแต่ละวรรคมีคำที่เป็นคำหลัก เช่น พระเสื่อเมือง... ..เข้ายากหมากแพง... เทวดา, เทวันรักษาพระศาสนา... มิตร...ความรัก ผู้มีศีล... เดือนปี...ประเพณี... นักปราชญ์... ..เฟื่องฟู... ถือเป็นคำสำคัญในวรรคนั้น ๆ การเปรียบเทียบถ้อยคำสำนวนในตารางข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่า เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยู่ยอาจเป็นต้นทางสำคัญของการเริ่มแต่งพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล เหตุที่กล่าวเช่นนั้นเนื่องด้วยเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยู่ยามีความเป็นमुखปาฐะชัดเจนกว่า เช่น เสียงทำยวรรคที่ยังไม่ตรงกับเสียงที่กำหนดดังปัจจุบัน จำนวนคำในบาทที่ไม่ตายตัว ขณะที่พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีเสียงทำยวรรคที่ลงตัวตามแบบแผนและจำนวนคำในแต่ละบาทค่อนข้างเท่ากัน รวมถึงมีการแบ่งเนื้อหาอย่างเป็นระบบ ทั้งเนื้อหาส่วนต้นที่เป็นบทนำเรื่อง ส่วนเนื้อหาที่เป็นความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการเรียงตามลำดับตามที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก และเนื้อหาล้วนสรุป ทำให้เป็นการประพันธ์แบบลายลักษณ์ที่มีความเป็นระเบียบแบบแผนมากขึ้น

ความสัมพันธ์ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความแพร่หลายของเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดกด้วย ซึ่งสมเด็จพระยามหาราชานุภาพ (กรมศิลปากร, 2542: 66 - 67) กล่าวว่า “ที่จริงน่าจะเป็นด้วยคนชอบเอาพุทธพยากรณ์ในมหาสุบินชาดกมาเปรียบในเวลาเมื่อเห็นอะไรวิปริตผิดนิยม เกิดเป็นภาชิตก่อนแล้วจึงเลยเลื่อนไปเข้าใจกันว่าเป็นคำพยากรณ์” ท่านยังเรียกเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีฯ ว่า “เพลงยาวพุทธทำนาย” ที่ “เห็นจะมีใครมีใครถือว่าสลักสำคัญมาจนเมื่อเสียดพระนครศรีอยู่ยฯ จึงเกิดเห็นสมดังพยากรณ์ เพลงยาวบทนี้ก็เลยศักดิ์สิทธิ์ขึ้น” ก่อนความนิยมจาก मुखปาฐะจะถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเก็บรักษาไว้ในวัด ด้วยว่าเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา หรือเป็นพุทธทำนายของเก่าแก่จากพระโอษฐ์พระพุทเจ้า จึงกลายเป็นพุทธบูชาและสืบต่ออายุพระพุทศาสนาตามความเชื่อ ดังที่พบว่าฉบับท้องถิ่นภาคกลางทั้ง 6 ฉบับนั้นค้นพบว่าเก็บรักษาไว้ภายในวัดถึง 4 ฉบับ

เนื้อหาที่สัมพันธ์ดังกล่าวนี้จึงแสดงให้เห็นความแพร่หลายของอรรถกถามหาสุบินชาดกที่นอกจากจะต่อยอดสร้างสรรค์เป็นพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล หลากหลายสำนวนแล้ว ยังทำให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างวรรณคดี 2 เรื่องดังกล่าวคือ เพลงยาว

พยากรณ์กรุงศรีอยุธยาและพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวน
เลขที่ 196 นี้

4.1.2 ความสัมพันธ์ด้านเนื้อหาระหว่างอรรถกถาหาสุบินชาติกับกาพย์พระไชยสุริยา

กาพย์พระไชยสุริยาเป็นนิทานคำกลอนผลงานของสุนทรภู่ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นใน
สมัยรัชกาลที่ 3 สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่า เหตุที่แต่งกาพย์พระไชยสุริยานี้ เนื่อง
ด้วยสุนทรภู่ต้องการพิสูจน์ค่าปรามาสว่า แต่งเป็นแต่กลอนเพลงยาว จึง “แต่งกาพย์คำเทียบเรื่องพระ
ไชยสุริยาและแต่งโคลงนิราศเมืองสุพรรณ พิสูจน์ให้ผู้อื่นเห็นว่า ถ้าจะแต่งโคลงกาพย์ก็แต่งได้”¹

เนื้อหาของเรื่องกาพย์พระไชยสุริยามีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน เป็นเหตุการณ์ที่ผู้คนใน
เมืองสวตถิพากันประพุดติมิชอบ ไม่ตั้งอยู่ในความสุจริตธรรม ธรรมชาติจึงลงโทษด้วยเหตุการณ์น้ำ
ท่วมเมือง ซึ่งหากผู้คนปฏิบัติธรรมถือศีลก็จะรอดปลอดภัยจากอันตรายดังกล่าว

ผู้วิจัยพบว่ากาพย์พระไชยสุริยามีความสัมพันธ์กับเนื้อหาทำนายในอรรถกถาหา
สุบินชาติทั้งด้านจุดประสงค์การแต่ง และเนื้อหาทำนายบางประการ โดยสามารถอภิปรายได้
ดังต่อไปนี้

4.1.2.1 ความสัมพันธ์ทางด้านจุดประสงค์การแต่ง

กาพย์พระไชยสุริยามีจุดประสงค์การแต่งที่เด่นชัด 2 ประการได้แก่ 1) มุ่ง
เป็นแบบเรียนเรื่องตัวสะกด 2) เป็นข้อคิดเตือนใจเรื่องความประพฤติ ศีลธรรม ซึ่งจุดประสงค์
ประการแรกนั้นทราบได้จากเนื้อหาขึ้นต้นและลงท้ายที่ระบุว่า

...ข้าเจ้าเอา ก ข

...จะร่ำคำต่อไป

เข้ามาต่อ ก กา มี...

พอพอใจกุมาร...²

(กาพย์พระไชยสุริยา)

สุนทรภู่แต่งกาพย์พระไชยสุริยาขึ้นเพื่อเป็นแบบเรียนตัวสะกด เริ่มต้นด้วย
แม่ ก กา โดยโยงเนื้อหาเรื่องเข้ากับนิทานที่ผูกปมขึ้นมาเอง ด้วยตั้งใจให้เนื้อหาของนิทานเป็นสิ่ง “พอ

¹ กรมศิลปากร, ชีวิตและงานของสุนทรภู่, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2518), หน้า 33.

² กรมศิลปากร, กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำนำน่าเลื่อม 1 ของสุนทรภู่, (พระนคร: รุ่งเรืองรัตน์, 2508),
หน้า 1.

ใจ” ให้ผู้เยาว์ที่อ่านเรียนนั้นไม่เกิดความเบื่อหน่าย และหลังจากจบเนื้อหาทานแล้วได้สรุปย้ำความอีกครั้งว่า

กุมราการุณสุนทร	ไว้หวังสั่งสอน
เด็กอ่อนอันเยาว์เล่าเรียน	
ก ข ก กา ว่าเวียน	หนูน้อยค่อยเพียร
อ่านเขียนผสมกมเกย ¹	

(ภาพย์พระไชยสุริยา)

ความในข้างต้นทำให้เข้าใจได้ชัดเจนว่า สุนทรภู์แต่งภาพย์พระไชยสุริยานี้ เพื่อต้องการให้เป็นแบบเรียนกับกุลบุตรกุลธิดา เป็นการให้ความรู้ที่มีความเพลิดเพลินจากนิทานควบคู่ไปด้วย ทั้งยังสอดแทรกแนวทางการประพฤติและศีลธรรม อันเป็นจุดประสงค์ประการที่สอง อันสัมพันธ์กับบรรณกถามหาสุบินชาดก คือ ต้องการให้เป็นข้อคิดเตือนใจผู้คนในสังคม เตือนแนวทางการประพฤติในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่งสังคมโดยที่ผู้แต่งมิได้กล่าวโดยตรง ซึ่งจุดประสงค์ดังกล่าวจะสัมฤทธิ์ได้จากการตระหนักคิด ดังที่ระบุไว้ว่า

เบียดเบียนเสียดื้อฉ้อฉล	บาปกำรนำตน
ไปทนทุกข์นับกับกลับ	
เมตตากรุณาสามัญ	จะได้ไปสวรรค์
เป็นสุขทุกวันพรษา ²	

(ภาพย์พระไชยสุริยา)

ความดังกล่าวระบุให้ผู้คนทั้งหลายตระหนักถึงเรื่องการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ การพูดจาให้ผู้อื่นแตกแยก การคดโกงฉ้อฉล อันเป็นกรรมที่ไม่ดีที่จะสร้างความทุกข์ให้เกิดขึ้นอย่างยาวนาน จึงขอให้ใช้ความเมตตากรุณาในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นแรงจูงใจและความเชื่อว่าผลจากการกระทำนั้นจะทำให้ได้ไปเสวยความสุขบนสรวงสวรรค์ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ที่คล้ายคลึงกับบรรณกถา มหาสุบินชาดกที่กล่าวถึงเหตุการณ์ไม่ดีเพื่อให้ผู้รับสารได้ตระหนักถึงแนวคิดที่จะไม่ให้เกิดผลเช่นนั้น นอกจากจุดประสงค์แล้วยังมีความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาที่จะอภิปรายต่อไปนี้

¹ กรมศิลปากร, ภาพย์เรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำนนำเล่ม 1 ของสุนทรภู์, หน้า 14 - 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

4.1.2.2 ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาบางประการ

เนื้อหาในเรื่องกาพย์พระไชยสุริยานั้น กวีกล่าวถึงเหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ ของคนในสังคมที่วุ่นวายและเสื่อมถอย ทั้งชนชั้นปกครอง ชุนนาง ภิกษุสงฆ์ ประชาชน อันเป็นสาเหตุของอุทกภัยแห่งเมืองสาวัตถี โดยเนื้อหาดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาคำทำนายความฝันในอรรถกถา महाสุบินชาดก จึงได้นำตัวบทจากกาพย์พระไชยสุริยามาเทียบเคียงด้วยดังต่อไปนี้

คะตีมี่มีคู่	คือไก่หมูเจ้าสุภา
ใครเอาเข้าปลามา	ให้สุภาก็ว่าดี
ที่แพ้แก่ชนะ	ไม่ถือพระประเวณี
ซื่อก็ได้ดี	ไล่ดำตีมี่อาญา ¹

(กาพย์พระไชยสุริยา)

ความข้างต้นกล่าวถึงการเห็นแก่สินบนของคณะตุลาการ กล่าวคือ ฝ่ายใดที่เพี้ยงพล้ำอยู่ จ่ายสินบนให้ตุลาการด้วย “ไก่ หมู ข้าว ปลา” ก็จะพิจารณาแก้ไขให้จากแพกลายเป็นชนะความได้โดยไม่สนใจความถูกต้องแต่ก่อนมา ใช้อำนาจที่ได้ตามตำแหน่งหน้าที่ฉ้อโกงจนได้ดี ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวคล้ายคลึงกับคำทำนายฝันข้อที่ 5 ว่าด้วยเรื่องม้าสองปาก ที่ว่า “...คนเหล่านั้นเป็นพาล ไม่เอื้อเพื่อในบาปบุญ พวกมันนั่งในโรงศาล เมื่อให้คำตัดสิน ก็จกรับสินบนจากมือของคู่คดีทั้งสองฝ่ายมากิน²” เห็นได้ว่าทั้งสองเรื่องมุ่งกล่าวถึงการรับสินบนของตุลาการเป็นสำคัญ และเป็นเรื่องที่น่ากังวลหากสถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมสร้างความยุติธรรมโดยเปิดเผยซึ่งอาจทำให้สังคมเสื่อมถอย หรือในบทที่ว่า

ภิกษุสะมะณะ	เล่าก็ละพระธรรม
คาถาว่าลำน้า	ไปเร่ร่ำทำเณ ³

(กาพย์พระไชยสุริยา)

ความว่า พระภิกษุสงฆ์จะละทิ้งพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า บ้างก็นำไปเร่ร่ำสร้างความเข้าใจผิด ใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อความต้องการบางประการ ความจากบทดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับคำทำนายความฝันข้อที่ 11 เรื่องคนนำแก่นจันทน์ไปแลกนมบูด ในอรรถกถา มหาสุบิน

¹ กรมศิลปากร, กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำน้าเล่ม 1 ของสุนทรภู่, หน้า 2.

² พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 167.

³ กรมศิลปากร, กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำน้าเล่ม 1 ของสุนทรภู่, หน้า 2.

ขาดก ที่ว่า “...พวกภิกษุอลัชชีเห็นแก่ปัจจัยจกมีมาก พวกเหล่านั้นจักพากันแสดงธรรมเทศนาที่
ตถาคตกล่าวเตือนความละโมภในปัจจัยไว้แก่ชนเหล่าอื่น เพราะเหตุแห่งปัจจัย 4 มีจีวรเป็นต้น...”¹
เนื้อความข้างต้นของภาพพระไชยสุริยาได้กล่าวถึงพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ที่ทุศีล จึงมีความ
คล้ายคลึงกับเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินขาดกด้วย หรือบทย่อไปที่ว่า

...ไม่จำคำผู้ใหญ่

ศรีษะไม่ไยยะโส...

...พาราสาเวถี

ใครไม่มีปราณีใคร...²

(ภาพพระไชยสุริยา)

ตัวบทดังกล่าวสามารถถอดความได้ว่า ผู้เยาว์ทั้งหลายจะไม่เชื่อฟังคำสั่ง
สอนของผู้ใหญ่ กวีใช้คำว่า “ศรีษะไม่” ซึ่งหมายถึง เป็นคนหัวแข็ง ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตใจ
เย่อหยิ่งจองหอง ในบ้านเมืองไม่มีใครมอบความเมตตากรุณาต่อใครทั้งสิ้น ความดังกล่าวคล้ายคลึงกับ
คำทำนายความฝันข้อที่ 3 เรื่องแม่โคกินนมลูกโค ที่ว่า “...ฝูงสัตว์จักมิได้ตั้งไว้ซึ่งความเคารพนับถือใน
มารดาบิดา หรือในแม่ยายพ่อตา...”³ ซึ่งกล่าวถึงการกระทำของเด็กทั้งหลายในภายหน้าที่จะไม่มี
ความเคารพในผู้ใหญ่ หรืออีกบทหนึ่งกล่าวว่า

ที่ชื่อถือพระเจ้า

ว่าโง่งเง่าเต่าปูปลา

ผู้เฒ่าเหล่าเมธา

ว่าใบ้ำสาระยา⁴

(ภาพพระไชยสุริยา)

ความข้างต้นกล่าวถึง ผู้ที่นับถือพระพุทธรูปเจ้าและยึดมั่นในพระธรรมคำสอน
จะโดนดูถูกว่าเป็นคนโง่เหมือน “เต่าปูปลา” และเหล่านักปราชญ์อาวุโสทั้งหลายนั้นจะโดนกล่าวหา
ว่าเป็นคนไม่มีสติสัมปชัญญะ เชื่อถือไม่ได้ เนื้อหาดังกล่าวนั้นมีความคล้ายคลึงบางประการกับคำ
ทำนายความฝันข้อที่ 13 เรื่องศิลาลอยน้ำ ที่ว่า “ถ้อยคำของกุลบุตรฉลาดในการวินิจฉัย ผู้หนักแน่น
เช่นศิลาทึบ จักไม่หยั่งลง ดำรงมั่นในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระราชา...”⁵ คำทำนายดังกล่าวมุ่ง
หมายถึงสังคมในอนาคตจะไม่นับถือผู้ที่มีความรู้ความสามารถ นักปราชญ์ ข้าราชการผู้ประพฤติดชอบ

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 171.

² กรมศิลปากร, ภาพเรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำนํ้าเล่ม 1 ของสุนทรภู่, หน้า 2.

³ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 165.

⁴ กรมศิลปากร, ภาพเรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำนํ้าเล่ม 1 ของสุนทรภู่, หน้า 2.

⁵ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 172.

ภิกษุสงฆ์ผู้ดำรงธรรมต่างเป็นผู้ไร้ความหมาย ซึ่งกาพย์พระไชยสุริยาและอรรถกถาหาสุบินชาดกได้กล่าวถึงประเด็นเดียวกันในข้างต้น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาโครงเรื่องของกาพย์พระไชยสุริยายังพบว่าสัมพันธ์กับอรรถกถาหาสุบินชาดกด้วย กล่าวคือมีตัวละครพระไชยสุริยาครองเมืองสาเวณีและ นางสุมาลีผู้เป็นมเหสี ขณะเรื่องอรรถกถาหาสุบินมีพระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งเมืองสาเวณี และพระมเหสีคือ พระนางมัลลิกาเทวี อีกตัวละครสำคัญที่มีบทบาทต่อเรื่องคือ พระฤๅษีที่ให้คำแนะนำแก่พระไชยสุริยา เทียบเคียงกับพระพุทธานุภาพที่ทรงทำนายนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในอรรถกถาหาสุบินชาดก จึงแสดงให้เห็นความเป็นไปได้ว่าสุนทรภู่อาจได้โครงเรื่องและเนื้อหาบางส่วนมาจากอรรถกถาหาสุบินชาดก และผูกโยงรายละเอียดอื่นให้กาพย์พระไชยสุริยา มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังที่ระบุว่า “*บาทหามีได้แก้ไข ข้าพเจ้าเข้าใจ ผู้ใหญ่ผู้เฒ่าเล่ามา*¹” แม้ไม่ได้กล่าวถึงอรรถกถาหาสุบินชาดกโดยตรง แต่แสดงให้เห็นความสำคัญของเรื่องดังกล่าวที่มีอิทธิพลต่อความคิดของกวีในการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย

4.1.3 ความสัมพันธ์ด้านเนื้อระหว่างอรรถกถาหาสุบินชาดกกับกาละนับมือส่วย

กาละนับมือส่วย หรือกาละนับมือส่วย เป็นวรรณคดีโบราณของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่ปรากฏสมัยที่แต่ง โดยธวัช ปุณโณทก² กล่าวถึงผู้แต่งเรื่องนี้ว่า “*ในตอนท้ายของเรื่องกวีได้พูดในเชิงออกตัว และบอกชื่อของตนเองไว้ว่า เพี้ยราชมาน (เพี้ย = พระยา)*” ดังว่า

...อันเรียนเห็นแล้วแปงสารสอนลูก	เรียนนี้
หลอนว่ามีผู้คิดสะเดือกรู้ยังสลั่งฮอดเรียน	บรู๊
ไผผู้ถามถึงชิบนบอกชื่อ	อ้ายแล้ว
เพี้ยราชมานด้อยแก่นชั้นแปงไว้สั่งสอน	

(กาละนับมือส่วย)

ฉบับที่ได้นำมาวิเคราะห์นี้ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2542 เดิมเป็นต้นฉบับที่กระจัดกระจายอยู่ต่างที่ ชำระและเรียบเรียงโดย สวิง บุญเจิม³ เมื่อ พ.ศ. 2505 ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2539

¹ กรมศิลปากร, กาพย์เรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำน่าเล่ม 1 ของสุนทรภู่, หน้า 4.

² ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 211 - 212.

³ สวิง บุญเจิม, กาละนับมือส่วย, (กรุงเทพฯ: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระคุณสมเด็จพะมหามุนีวงศ์, 2542)

คำว่า “กาละนั่มมือส่วย” สามารถแยกออกได้เป็น 3 คำ คือ กาล หมายถึง วันเวลา นั่มมือ หมายถึง ผ่านผ่านไป และ ส่วย หรือส่วย หมายถึง เล็กกลง เรียวลง ในที่นี้หมายถึง เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี โดยรวมจึงหมายถึง วันเวลาผ่านไปเท่าไรสังคมในอนาคตก็จะยิ่งแย่ลง โดยเนื้อหาแบ่งออกเป็น 6 เรื่อง แต่ละเรื่องใช้คำว่า บั้น คือ

- 1) บั้นสาส์นสมที่คิด
- 2) บั้นสมที่คิด
- 3) บั้นสมที่อ่าว
- 4) บั้นลีปสุญ
- 5) บั้นบั้งรหัส
- 6) บั้นพยากรณ์

โดยบั้นสาส์นสมที่คิด บั้นสมที่คิด บั้นสมที่อ่าว มีเนื้อหาคล้ายคลึงกันคือ เป็นภาษิตคำกลอนที่แฝงคติ โดยแต่งเป็นเชิงปริศนาที่ต้องตีความ ซึ่งเนื้อหาที่มีความสำคัญคือ บั้นลีปสุญและบั้นพยากรณ์ โดยบั้นลีปสุญมีผู้นำไปตีความในเชิงการเมือง ผูกโยงกับประวัติศาสตร์การเมืองสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างไทยและลาว จนนำมาซึ่งข้อถกเถียงในตัวบทดังกล่าวทั้งประเด็นเรื่องเนื้อหาและผู้แต่ง ทำให้สามารถตีความบั้นลีปสุญได้ 2 ระดับ คือ ในเชิงความหมายโดยตรงจากเนื้อหา และตีความในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายต่อไป เนื้อหาทั้งหมดในกาละนั่มมือส่วยไม่ได้ร้อยเรียงต่อกัน เนื่องจากพบว่า ฉบับที่ชำระโดยพระอรียานุวัตร (อารีย์ เขมจารี) วัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม นั้นเนื้อหาแต่ละบั้นไม่ได้ลำดับเรื่องตรงกับฉบับที่สวิง บุญเจิมชำระสามารถแยกอ่านแต่ละบั้นได้ ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายเนื้อหาที่มีความสำคัญในกาละนั่มมือส่วยจำนวน 2 บั้นคือ บั้นพยากรณ์ และบั้นลีปสุญอันสัมพันธ์กับอรรถกถา महाสุบินชาตกทางด้านเนื้อหาและแนวคิดดังกล่าวต่อไป

4.1.3.1 ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหา

ความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาระหว่างอรรถกถา महाสุบินชาตกกับกาละนั่มมือส่วย ปรากฏในเนื้อหาของบั้นพยากรณ์ เป็นเรื่องสุดท้ายในกาละนั่มมือส่วย กวีได้กล่าวถึงความเสื่อมถอยประการต่าง ๆ ของสังคม หน้าที่ความรับผิดชอบ ความประพฤติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่เลวร้ายลงจากการขาดศีลธรรม โดยพบว่าเนื้อหาดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับอรรถกถา महाสุบินชาตกเนื่องจากสิ่งที่กวีกล่าวถึงในบั้นพยากรณ์มีความคล้ายคลึงกับความฝันในอรรถกถา महाสุบินชาตกรวมถึงคำทำนายบางประการ ดังยกตัวอย่างต่อไปนี้

หงส์คำ	ก้มกราบไหว้ประนมมือ	หมู่กา
หมากพร้าว	มาเปิดต้นตกล่วง	ลงดิน
	มันบ่ยินดี	ดอมผู้เฮ็ดบุญเป็นการค้า ¹
		(กาละนับมือส่วย: บั้นพยากรณ์)

ช่วงต้นของบทดังกล่าวคล้ายคลึงกับความฝันข้อที่ 15 ในอรรถกถาหาสุบินชาดกว่าด้วยหงส์ทองมาแวดล้อมกา ดังว่า “สุวรรณราชหงส์ซึ่งได้นำมาว่าหงส์ทอง...ตามแวดล้อมกาอันเที่ยวอยู่ในบ้าน” นอกจากนี้ยังมีการใช้สัญลักษณ์เพิ่มเข้ามาช่วยอธิบายคือ ลูกมะพร้าวที่ตกลงสู่ดิน โดยรวมแล้วบทดังกล่าวอธิบายว่า ผู้มีศีลจะลดตัวลงไปเป็นลูกน้องคนชั่วที่วางตัวเป็นคนดี ซึ่งเนื้อความคล้ายคลึงกันทั้งกาละนับมือส่วยและอรรถกถาหาสุบินชาดก หรืออีกบทหนึ่งที่มีความน่าสนใจที่ว่า

	กบเขียดฮ้องประสงค์อ่าน	โคลงสาร
ฝูงหมู่	งูเพาพิชเงือกสีกัว	เกรงย่าน ²
		(กาละนับมือส่วย: บั้นพยากรณ์)

บทดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับความฝันข้อที่ 14 ว่าด้วยเขียดน้อยวิ่งไล่่งแต่มีความแตกต่างที่กวีได้ตีความใหม่ กล่าวคือ ในกาละนับมือส่วยกวีได้สื่อความถึง ประชาชนอันเปรียบเหมือนกบเขียด เมื่อมีความรู้จะรวมกลุ่มขับไล่เหล่าขุนนางอำมาตย์ที่ใช้อำนาจไม่เป็นธรรมอันเปรียบเสมือน งู เือก ซึ่งต่างจากอรรถกถาหาสุบินชาดกที่ตีความสัญลักษณ์ดังกล่าวว่า บุรุษผู้ลุ่มหลงภรรยาที่สาว ๆ นั้นจะถูกภรรยาผู้นั้นใช้อำนาจข่มเหงดุจทาสใช้ เห็นได้ว่าข้อดังกล่าวกวีนำมาเพียงแต่อนุภาคความฝัน แล้วสร้างสรรค์เนื้อหาเพิ่มเติมเอง

หรือตัวบทต่อไปนี้ ซึ่งคล้ายคลึงกับข้อความฝันในอรรถกถาหาสุบินชาดก และกวีได้ย้ำเน้นสัญลักษณ์ดังกล่าวหลายครั้ง ดังว่า

หินแฮ่	ไหลล่องแก่งโศฮ้อง	สนั่นเมือง
	...	
	หินอยู่น้ำไหลล่อง	ตามกระแสน์
เขากี่	ไหลสาครไปอยู่นอน	ในบ้าน

¹ สวิง บุญเจิม, กาละนับมือส่วย, หน้า 130.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

...
 หินก้อนล้านฟูน้า ล่องไหล แท่นอ

...
 หมากน้ำเต้าหน่วยแห้ง สิจมลง ทางลุ่ม
 หินอยู่ใต้น้ำ สิปูขึ้นดั่งสน

...
 ต่อจากหินหินอยู่พื้นสิจมลง คือเก่า
 บักน้ำเต้าหน่วยแห้ง สิปูขึ้นดั่งเดิม¹

(กาละนับมือส่วย: บั้นพยากรณ์)

ผู้วิจัยพบว่าความฝันจากเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดกที่พบมากในบั้นพยากรณ์ของเรื่องกาละนับมือส่วยนี้คือ ความฝันข้อที่ 13 ศิลาลอยน้ำ พบ 4 ตำแหน่ง และความฝันข้อที่ 12 น้ำเต้าจมน้ำ พบ 2 ตำแหน่ง ซึ่งพบต่างที่กันไปและมีเนื้อหาอื่นคั่นอยู่ กวีใช้สัญลักษณ์ดังกล่าวในหลายบริบท เช่น วรรณคดีว่า “หินแฮ่ไหลล่องแก่งไธฮ้อง สนั่นเมือง” หมายถึง คนโกงจะได้ดี มีชื่อเสียงไปทั่วบ้านเมือง “หินอยู่ใต้น้ำไหลล่อง ตามกระแสโรไสคร ไปนอนอยู่ในบ้าน” หมายถึง คนที่เคยมีหลักหนักแน่นจะกลายเป็นผู้ไม่มั่นคง “หมากน้ำเต้า...สิจมลง” และ “หินอยู่ใต้น้ำ สิปูขึ้น” หมายถึง คนดีจะไม่มีใครเลือกและจะเลือกคนชั่วมาปกครองบ้านเมือง กวีได้ลงท้ายว่า ก้อนหินจะจมน้ำดั่งเดิมและน้ำเต้าจะลอยน้ำเหมือนเก่า เพื่อสื่อความว่าหากกลับมายึดถือปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน เหตุการณ์ก็จะคลี่คลายเป็นปกติดั่งเดิม

นอกจากสัญลักษณ์ที่ปรากฏจะคล้ายคลึงกับความฝันในอรรถกถามหาสุบินชาดกแล้ว ยังพบว่ามีกรกล่าวถึงเหตุการณ์ในอนาคตที่คล้ายกับเนื้อหาคำทำนายในอรรถกถามหาสุบินชาดกด้วย ซึ่งได้ยกตัวอย่างมาอธิบายดังต่อไปนี้

ฝูงหมู่ หญิงชายส่วยสิบสามปี สีมี่ลูก ลือแล้ว²

(กาละนับมือส่วย: บั้นพยากรณ์)

บทข้างต้นกล่าวถึง เด็กหญิงเด็กชายที่มีอายุเพียง 13 ปี ก็จะมีพวกกันมีครอบครัว มีลูก ซึ่งยังไม่ถึงวัยอันควร เนื้อหาดังกล่าวปรากฏอยู่ในอรรถกถามหาสุบินชาดก ความฝัน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129 - 133.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

ข้อที่ 2 ความว่า “...สัตว์ทั้งหลายในอนาคตจักมีราคาถูกลง กุมารมีวัยยังไม่สมบุรณ์ จักสมสู่กะบุรุษอื่น เป็นหญิงมีระดู มีครรภ์ จักเจริญด้วยบุตรและธิดา¹” หรือบทต่อไปที่ว่า

แม่่นว่า	สังฆะเจ้าทรงธรรม	ในสูตร กิติ
ยังเล่า	แปลงจ่ายซื้อเงินดั่ง	ค้ำขาย
لاغเหล่า	ยังจำมั่นคำสอน	พุทธบาทก็มี
	สังฆะสมณสิ่งนั้นมิน้อย	บ่หลาย ²

(กาละนับมือส่วย: บั้นพยากรณ์)

บทข้างต้นกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ภิกษุสงฆ์นำพระธรรมไปเทศน์เพื่อแลกเป็นเงิน ไร่ซื้อของใช้สอยเหมือนกับชาวบ้านทั่วไป ซึ่งยังมีภิกษุที่ยังคงยึดมั่นในธรรมวินัยอยู่บ้าง แต่ไม่มาก ความดังกล่าวพ้องกับเนื้อหาทำนายนในอรรถกถามหาสุบินชาดก ข้อที่ 11 ว่าด้วย คนนำแก่นจันทร์ไปแลกกับน้ำนมเน่า ที่ระบุว่า “ภิกษุทั้งหลายอีกบางพวก จักพากันนั่งในที่ต่าง ๆ มีท้องถนนสี่แยกแลประตู่วังเป็นต้น แล้วแสดงธรรมแลกรูปียะ มีเหรียญกษาปณ์ เหรียญบาท...”³ หรืออีกบทหนึ่งว่า

	อุแ่งหม้อหมางน้ำว่า	สินี
เอียน	ก็มาเปิดน้ำสินีจาก	วังตม
เขากี้	ไปแปลงฮวงฮังอยู่เทิง	ปลายไม้
	งูเงือกพร้อมหนีเขื่อน	ชลธา ⁴

(กาละนับมือส่วย: บั้นพยากรณ์)

บทข้างต้นกล่าวถึง ประชาชนจะเบื่อหน่ายการคดขี่ข่มเหง โกงกินบ้านเมือง จากผู้มีอำนาจ จึงตัดสินใจ อพยพไปสร้าง “ฮวงฮัง” คือรวงรัง หรือบ้านเรือนเพื่อยุอาศัยในถิ่นอื่น เสมือนงูที่หนีน้ำ ความดังกล่าวคล้ายกับคำทำนายนในอรรถกถามหาสุบินชาดก ข้อที่ 9 เรื่องสระบัวที่กลางสระขุ่นแต่รอบสระใส โดยมีเนื้อหาว่า “...พวกมนุษย์ฤทธิรส่วยอากรหนักเข้า ไม่สามารถจะให้อะไร ๆ ได้ พากันทิ้งคามนิคมเป็นต้นเสีย อพยพไปสู่ปลายแดนตั้งหลักฐาน ณ ที่นั้น⁵”

¹ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 165.

² สวิง บุญเจิม, กาละนับมือส่วย, หน้า 128.

³ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 171.

⁴ สวิง บุญเจิม, กาละนับมือส่วย, หน้า 129.

⁵ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2, หน้า 169.

4.1.3.2 ความสัมพันธ์ทางด้านแนวคิด

ความสัมพันธ์ทางด้านแนวคิดระหว่างอรรถกถา महाสุบินชาดกกับกาละฉบับมื่อส่วยนั้นปรากฏอยู่ในบันลือสุญ โดยเป็นบันลือที่มีชื่อเรียกหลากหลายเช่น *ลอบสูญ*¹ *ลือพระสุริย*² *สวารลือสุริย*³ ชื่อที่หลากหลายดังกล่าว ทำให้มีหลายความหมาย คือ ลือสุญหรือลอบสูญ หมายถึง ลอบไม่หาย ไม่สามารถทำให้หายไปได้ซึ่งคือความรักที่ไม่มีวันสูญสลาย ส่วนลือพระสุริย หรือลือสุริย หมายถึง การลอบดวงอาทิตย์ หรือการปิดบังแสงของดวงอาทิตย์ เนื้อหาของบันลือสุญเป็นคำกลอนสุภาสิตคำสอนที่ผู้อ่านต้องตีความ โดยกวีใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ภายในเรื่องที่ต้องขบคิดเพื่อให้เข้าใจ เนื้อความที่ซ่อนอยู่ ด้วยสำนวนในเรื่องที่เป็นปริศนาธรรมะ หรือคำพญาของอีสาน ซึ่งชาวบ้านทำความเข้าใจได้ยาก ทำให้ตัวบทของเรื่องนี้ไม่แพร่หลายนัก

ธวัช ปุณโณทก⁴ กล่าวว่าลือสุญเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับปรัชญาทางศาสนา นำหลักธรรมมาอธิบายเป็นเชิงปริศนาธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ให้คนฟังละจากกิเลสและค้นหาทั้งปวงมุ่งเข้าสู่โลกุตระธรรมแห่งพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เมื่อพิจารณาเนื้อหาบันลือสุญในกาละฉบับมื่อส่วยพบว่ามีกรกล่าวถึงการวิบัติของสังคมและโลกมนุษย์ ก่อนที่จะชี้ทางออกจากปัญหาดังกล่าว กวีเริ่มความด้วยการบรรยายเหตุการณ์การล่มสลายของโลกมนุษย์อย่างพิสดาร โดยมีเนื้อหามีความสัมพันธ์กับทศมกัณฑ์ในไตรภูมิภคาที่ว่าด้วยวินาศและอุบัติกลับ และน้ำประลัยกลับ ดังตัวอย่างว่า

ดวงนี้ชื่อว่า	บุแผ่นธรณีต้นดุมกาย	กำโสบ
เกาะกาย	เกยโลบเลี้ยวสเมรุด้าน	โค่นคลอน
คะเคลื่อน	คุงแก่นเหง้ากาบ	กอยกะจัด
เสลา	เนาภูผาเคลื่อนระรัง	ทะลายม้าง
อานนท์	เนาแนบพื้นเพื่อนพาด	ฟองสมุทร
	จักรวาลเหลื่อมคีรี	ไหวหวั่น

(กาละฉบับมื่อส่วย: บันลือสุญ)

¹ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน,

² ปรีชา พิณทอง, สารานุกรมภาษาอีสาน – ไทย – อังกฤษ, (อุบลราชธานี: ศิริธรรม, 2532)

³ จารุวรรณ ธรรมวัตร, ลักษณะวรรณกรรมอีสาน, (มหาสารคาม: ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521)

⁴ ธวัช ปุณโณทก, วรรณกรรมอีสาน, หน้า 429.

บทดังกล่าวอธิบายถึงลักษณะแผ่นดินที่รวมเข้ากันเป็นก้อน เป็นผลจาก
ปลาอานนท์ที่หนูนโลกไว้ขยับตัวพาดมหาสมุทร จนทั่วทั้งจักรวาลขยับไหว หรือกล่าวถึงเทวดาที่ไม่
รักษาศีลลงมาจากสวรรค์เกลือกกลั้วกับสรรพสัตว์ และเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลกดังตัวอย่างว่า

	ดาวดึงส์ชั้นเทวดา	มะเลื่องมอด
	ตลบต่างฟ้าพิमानเต้า	ตูปตอง
	ละแห่งห้องผาสารท	เฮื่องฮอด
ลงห้อง	เทียวนิคมค้ำสุรย์	แสวงเหล้น
	...	
แล้งจิ่ง	ลงลอยล้างสมุทโท	โทมอาบ
สะส่วย	ล้างเมฆฟ้ายองกลั้ว	กลื่นชม
	ทุกช่องเว้นพรหมภาค	ภายภัก
ฤห่อน	เคื่องคำฮักฮ่อเผย	ผืนเหน่น

(กาละนับมือส่วย: บั้นลีปสุญ)

ความข้างต้นเห็นได้ว่าการอธิบายถึงเหตุการณ์น้ำล้างโลกที่ท่วมสูงขึ้นไป
บนฟ้าจนติดชั้นพรหม กวีบรรยายว่าเทวดาหนีน้ำเบียดเสียดกันอยู่ในชั้นพรหมเป็น “ผืนเหน่น” (ผ้า
ผืนที่ทอให้แน่น - ผู้เรียบเรียง) เนื้อหาดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับเรื่องไตรภูมิภคกถาที่กล่าวถึงเหตุการณ์
น้ำท่วมโลกด้วย โดยไตรภูมิภคกถากล่าวว่าน้ำท่วมขึ้นไปถึงพรหมชั้นที่ 3 หรือกล่าวถึงอายุของ
พระพุทธศาสนา 5,000 ปี และเรื่องปลาอานนท์กินหางตนเองที่แสดงให้เห็นถึงความพินาศจาก
หลงไหลในกิเลส ดังความว่า

กัปก่อ	ตั้งเขตไว้ห้าพันขวบ	พระวัสสา
อานนท์	กลืนกินหางแห่งมัน	ทะเมาใหม่
	ไพรพั่งเอื้อฮาวเขา	เชียวขวี

(กาละนับมือส่วย: บั้นลีปสุญ)

หลังจากกล่าวถึงเหตุการณ์การล่มสลายของโลกมนุษย์แล้ว กวีได้กล่าวถึง
การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่เป็นเสมือนดวงไฟส่องทางนำพาเหล่าสรรพสัตว์ออกจากความทุกข์ ดัง
ความว่า

ยังแต่ พระฝางแผ้วตรัสส่อง สรญาณ

	โพธิญาณเยื้องส่องทาง	เทียวเต้า
	นำสัตว์เข้านิรพาน	ผายหว่าน
	...	
ตั้งแต่	กัปป์ถ้วนห้าสิบชาติ	ชาดก มาพูน
พระพ่	เพ็งบารมีเที่ยงธรรม	หมายหมั้น
	สื่อสงไขยตั้งพระทัยปูน	ปลุกเสียด
ก็จึง	ลุลากได้ญาณแก้ว	แก่นธรรม
	พระจึงตั้งพุทธศาสน์	สอนสัตว์
	ทรงฤทธิ์เทียวโผดคน	คาแล้ง
	นำสัตว์ข้ามสงสาร	สาครเศ

(กาละนับมือส่วย: บันลีสู่ญ)

บทข้างต้นกล่าวถึงพระพุทธเจ้าที่ทรงปรารถนาพระโพธิญาณ บำเพ็ญบารมี เสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ จนในพระชาติปัจจุบันได้มาตรัสรู้ เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อ สั่งสอนและโปรดสัตว์โลกทั้งหลายให้กำจัดกิเลส เป็นที่พึ่งของปุถุชนทั้งหลายด้วยการพาข้ามวิญญูสงสาร อันเป็นห้วงน้ำใหญ่ที่ขวางกั้นอยู่ ดังนั้นการจะรอดพ้นความวินาศของโลกได้คือ ดำเนินชีวิตตาม หลักธรรมคำสอนของพระองค์ที่ทรงวางแนวทางนำสรรพสัตว์ทั้งหลายเข้าสู่นิพพาน

การกล่าวถึงการล่มสลายของโลก ความวิบัติของสังคมในอนาคตของเรื่อง ลีสู่ญนี้มีความคล้ายคลึงกับอรรถกถา มหาสุบินชาดก คือ การทำนายอนาคตของสังคมให้เห็นถึงความ ทุกข์ ความเดือดร้อนนานาประการ โดยมนุษย์สามารถหลุดพ้นหรือหนีรอดจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าให้เป็นแนวทางไว้ บันลีสู่ญในกาละนับมือส่วยจึงเป็นอีกเรื่องที่มีความสำคัญ กวีนำแนวคิดเรื่องอนาคตของสังคมใน พระพุทธศาสนาเป็นจุดหมายหลักสอดคล้องกับแนวคิดในอรรถกถา มหาสุบินชาดกนี้กล่าวถึงอนาคต ของสังคมที่เลวร้ายจากการละทิ้งศีลธรรมของคนในสังคม

กาละนับมือส่วยเป็นวรรณคดีอีสานที่มีความสำคัญอีกเรื่องหนึ่งเนื่องจากมี เนื้อหาที่กล่าวถึงอนาคตของสังคมตั้งที่อภิปรายในข้างต้น ในสังคมอีสานมักมีการนำเรื่องอนาคตของ สังคมหรือพุทธทำนายของพระพุทธเจ้าไปเป็นส่วนหนึ่งกับกระบวนการสร้างแนวคิดพระศรีอารีย์ หรือ แนวคิดเรื่องโลกอุดมคติ ดังที่อภิรักษ์ เกษมผลกุล¹ กล่าวว่าตำราพยากรณ์เกี่ยวกับอนาคตของ พระพุทธศาสนา หรือ “ศาสนาห้าพันปี” เป็นคำพยากรณ์ที่มีนัยทางสังคม การเมือง และอุดมการณ์

¹ อภิรักษ์ เกษมผลกุล, ตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท, วิทยานิพนธ์ปริญญา อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552, หน้า 359.

อยู่ในตัว เพราะความเสื่อมของศาสนาหรือระเบียบโลกและจักรวาลที่มีอยู่ในระบบวัฒนธรรมหนึ่งย่อมนำมาซึ่งความโกลาหลวุ่นวาย การจลาจลและสภาพมึนงงที่สำคัญความเสื่อมของศีลธรรมจรรยาจะทำให้สังคมไร้ระเบียบ นำความทุกข์ยากและเดือดร้อนมาให้ ภายใต้การล่มสลายของระเบียบโลกและระเบียบสังคมดังกล่าว มักจะมีผู้ประกาศตัวว่าเป็นผู้วิเศษ เป็นพระศรีอารีย์ หรือเป็นท้าวธรรมิกราช ที่อวดารลงมาเพื่อปราบยุคเข็ญ อันเป็นที่มาของ “กบฏผู้มีบุญ” หรือ “กบฏพระศรีอารีย์” โดยมีการอ้างคำทำนายที่เป็นส่วนหนึ่งดังตัวคำพยากรณ์ของกบฏผู้มีบุญที่เกิดขึ้นทั่วมณฑลอุดรและอีสานใน พ.ศ. 2445 ที่ว่า

“มีคำพยากรณ์ว่า ในราวเดือน 6 ปีฉลู ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) จะเกิดเภทภัยครั้งใหญ่ หินแะ (หรือหินลูกรัง) ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภาคอีสานจะกลายเป็นเงินเป็นทอง ฟักเขียวฟักทองจะกลายเป็นขำง้า ควายทุยควายเผือกจะกลายเป็นยักษ์กินคน ต่อจากนี้ท้าวธรรมิกราชผู้มีบุญจะมาปรากฏตัวเป็นใหญ่ในโลก ใครอยากพ้นเหตุร้ายจะต้องคัดลอกวางแหงเก็บไว้บอกคนอื่นให้รู้กันต่อ ๆ ไป ใครเป็นคนตีไม่ได้ทำบาปอะไรให้เก็บหินแะรวบรวมไว้ เพื่อรอคอยเวลาที่ท้าวธรรมิกราชจะมาชุบเป็นเงินเป็นทอง ใครเคยทำผิดไว้ให้มารับโทษของตน ใครกลัวตายให้รับฆ่าควายทุยเผือก และหมูเสียก่อนที่จะกลายเป็นยักษ์ในเดือน 6 ใครเป็นสาวโสดให้รับแต่งงาน มิฉะนั้นจะถูกรักยักษ์จับกิน”¹

เนื้อหาคำพยากรณ์ของกบฏผู้มีบุญในข้างต้นนั้นถึงแม้ไม่ใช่เนื้อหาของอรรถกถา มหาสุบินชาตกโดยตรง แต่สังเกตได้ว่าเป็นลักษณะที่สัมพันธ์กันคือ 1. เป็นเนื้อหาที่ทำนายอนาคตของสังคม 2. เป็นเรื่องที่เกิดจากธรรมชาติอันคล้ายคลึงกับลักษณะความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล นอกจากนี้โยเนโอ อิชิตี ได้กล่าวว่า “เมื่อพิจารณาถึงลักษณะความคิดเกี่ยวกับเรื่อง “ผู้มีบุญ” ซึ่งเกิดขึ้นเป็นวัฒนธรรมของภาคอีสาน ซึ่งพบว่าวรรณกรรมศาสนาต่าง ๆ มีอิทธิพลทางจิตใจต่อคนไทยมาก คือ ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง และนิทานชาตก²” จึงแสดงให้เห็นความสำคัญของวรรณคดีไทยพระพุทธศาสนาเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งอรรถกถา มหาสุบินชาตกที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติด้วย

¹ โยเนโอ อิชิตี เขียน, พรเพ็ญ อันตระกูล ถอดความ, กบฏผู้มีบุญภาคอีสาน, ใน พรเพ็ญ อันตระกูล และอัจฉราพร กมฺพพิสมัย, บรรณาธิการ, “ความเชื่อพระศรีอารีย์” และ “กบฏผู้มีบุญ” ในสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2527), หน้า 34.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

การอภิปรายข้างต้นทำให้เห็นความสำคัญของอรรถกถามหาสุบินชาดกทั้งเนื้อหาความฝันและคำทำนายบางประการที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีเรื่องอื่น และแนวคิดเรื่องการทำนายอนาคตของสังคมหรือกล่าวถึงความวินาศของสังคมที่สัมพันธ์กับลัทธิปัสถุญในกาละนัมม็อ่วย และคำทำนายผู้มีบุญ เชื่อมโยงกับพื้นฐานความคิดของคนในสังคมที่มาจากวรรณกรรมศาสนาเรื่องต่าง ๆ เช่น ไตรภูมิภคหรือพระมาลัย แนวคิดดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีพลังขับเคลื่อนสังคมในยุคสมัยหนึ่งโดยใช้เรื่องชีวิตในโลกอนาคตเป็นหมุดหมายสำคัญ

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอรรถกถามหาสุบินชาดกกับวรรณกรรมปัจจุบัน

นอกจากความสัมพันธ์ทางด้านเนื้อหาที่วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ที่ได้วิเคราะห์ในข้างต้นแล้ว ยังพบว่าอรรถกถามหาสุบินชาดกยังสัมพันธ์กับวรรณกรรมปัจจุบันอีกด้วยทั้งนำมาสร้างสรรค์เป็นนวนิยายที่ผู้เขียนเรียกว่าเป็น “จินตนิยาย” เรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ* และวรรณกรรมชุดที่เป็นความเรียงเชิงอธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล โดยจะอภิปรายดังต่อไปนี้

4.2.1 กลวิธีการสร้างสรรค์วรรณกรรมปัจจุบันเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ

วรรณกรรมเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ* เป็นผลงานนวนิยายของเสฐียร พันธรังสี เดิมเคยลงในหนังสือพิมพ์ชาวไทย ตลอดปี 2500 อันเป็นเวลาที่มีความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาล ต่อมาเมื่อผู้ติดต่อขอไปพิมพ์อีกหลายครั้ง และได้เหม เวชกรเป็นผู้เขียนภาพประกอบให้ ซึ่งฉบับที่นำมาศึกษาในครั้งนี้เป็นฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 เมื่อปี 2531 โดยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กองบริการการศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เขียนระบุไว้ชัดเจนถึงที่มาของเรื่องในคำปรารภว่า “*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ* แต่เดิมคือ พุทธทำนาย *ปรากฏในคัมภีร์เอกนิบาตชาดก วุฒวรรค*” และในบทปฐมเหตุว่า “*ดังได้สดับมา จากพุทธนิทานในวุฒวรรค มัชฌิมปิณณาสก์ เอกนิบาตชาดก*” ซึ่งทั้งสองข้อความที่ปรากฏนั้นล้วนกล่าวถึง อรรถกถามหาสุบินชาดก โดยดำเนินเรื่องตามเนื้อหาที่ปรากฏในส่วนปัจจุบันวัตถุ และจุดมุ่งหมายของการแต่งในครั้งนี้ ผู้เขียนระบุว่า “*ข้าพเจ้าจะชื่นใจ ถ้าภาราสาวะถิ สามารถให้ประโยชน์ทางใจ ช่วยให้คนทั้งหลายหันมาฝึกฝนในลัทธิธรรมนิยมได้ตามสมควร*” นวนิยายเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถินี้จึงมุ่งโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่านให้เข้ามาสู่หลักธรรมของพระพุทธเจ้า อันเป็นกลวิธีที่สอดคล้องกับเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกอีกด้วย

เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ จึงเป็นเรื่องที่มีความน่าสนใจเรื่องหนึ่งซึ่งนอกจากนำเนื้อหามาจากอรรถกถามหาสุบินชาดกแล้ว ยังมีวิธีการสร้างสรรค์เรื่องดังกล่าวให้มีความโดดเด่นกว่าเดิม ซึ่งพบว่าผู้แต่งใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการสืบทอดและสร้างสรรค์ดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การรักษาเนื้อหาจากอรรถกถาหาสุบินชาดก

1) การรักษาโครงสร้างบางประการของอรรถกถาชาดก

ดังที่ทราบแล้วว่าอรรถกถาหาสุบินชาดก มีโครงสร้างอันประกอบไปด้วย ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา และสโมธาน โครงสร้างเหล่านี้ได้ประกอบกันเป็นเนื้อเรื่อง เมื่อพิจารณาจากเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* แล้วจึงพบว่ามีกรนำเนื้อหาและโครงสร้างมาจากอรรถกถาหาสุบินชาดก 2 ส่วน คือ ปัจจุบันวัตถุ และอดีตวัตถุ โดยในปัจจุบันวัตถุนั้นเป็นเนื้อหาเรื่องพระสุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศล การทำพิธีบูชาญชของพราหมณ์ พระนางมัลลิกาเทวีที่ทรงทูลเตือนสติพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ส่วนเนื้อหาในอดีตวัตถุของเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* คล้ายคลึงกับอดีตวัตถุที่ปรากฏในอรรถกถาหาสุบินชาดกด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงเนื้อเรื่องว่าเคยเกิดแล้วคล้ายกับเรื่องในปัจจุบันวัตถุ ดังความว่า

...ดูกรมหาบพิตร สุบินนิมิตของมหาบพิตรในกาลครั้งนี้หาใช่จะมีแต่ในกาลปัจจุบันเท่านั้นไม่ แต่เคยมีมาแล้วในอดีตกาล กาลนั้นในพระนครพาราณสี... สมัยนั้นพาราณสีมีพระเจ้าพรหมทัตเป็นผู้ครองครอง ราตรีหนึ่งทำวเธอบรรทมหลับสนธิปรากฏนิมิตเมื่อยามหลับในราตรีเป็น 16 ประการด้วยกัน... เหมือนกับความฝันของมหาบพิตรในปัจจุบันกาล...¹

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

ผู้เขียนได้รักษาองค์ประกอบโครงสร้างของอรรถกถาหาสุบินชาดกไว้ 2 ประการคือ ปัจจุบันวัตถุ และอดีตวัตถุ ไม่ได้นำคาถาของเรื่องและการสโมธานชาดกมาไว้ในเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* ด้วย โดยผู้เขียนพรรณนาเชื่อมโยงเนื้อหาในปัจจุบันวัตถุและอดีตวัตถุดังกล่าวเข้าด้วยกันในตอนท้ายของเรื่อง ซึ่งเป็นการสรุปสาระสำคัญของนวนิยายเรื่องนี้

2) การคงจำนวนเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการไว้ตามอรรถกถาหาสุบินชาดก

การที่กล่าวว่าผู้เขียนได้คงจำนวนเนื้อหาและคำทำนายทั้ง 16 ประการไว้ตามอรรถกถาหาสุบินชาดกนั้นสังเกตได้จากการระบุว่ “*ดังได้ลำดับมา จากพุทธนิทานในวรรณวรรคมัชฌิมปิณณาสกั เอกนิบาตชาดก*²” ความดังกล่าวแสดงให้เห็นเรื่องที่น่ามาเขียนนี้เป็นชาดกที่ปรากฏ

¹ เสฐียร พันธรังสี, *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531), หน้า 121.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

อยู่ในวรรณวรรค เอกนิบาต ซึ่งเป็นเรื่องอรรถกถามหาสุบินชาดก นอกจากนี้ในตอนต้นของเนื้อหา ผู้เขียนได้อธิบายถึงความผันผวนข้อต้นและข้อสุดท้ายเอาไว้ เพื่อเป็นกรอบของการเล่าเรื่องทั้งหมด ดังความว่า

...เมื่อกาลเข้าสู่ยามแห่งราตรี นครสาวัดถิเจียบสังัด มหาราชทรงพระสุบิน นิमितเห็นรูปร่างประหลาดมหัศจรรย์มีอย่างต่าง ๆ เป็นระยะติดต่อกันไป **แต่ละอย่าง เริ่มต้นด้วยทรงเห็นภาพโคอุสุภราชร่างกายกำยำ สองเขางอนงามผิวสีน้ำเงินปนดำ เหมือนเมฆมืดจำนวน 4 ตัว... และทรงเห็นในพระสุบินอัปมงคลเป็นนิमितว่า ผู่งแพะ ผอมใกล้จะตาย แสดงอหังการโหดร้ายเข้าไล่พญาเสือเพื่อขบเคี้ยวกินเป็นอาหาร อันนี้เป็นอวสานแห่งพระสุบินในราตรีเดียวกัน...**¹

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ)

ผู้เขียนกล่าวถึงภาพรวมของเนื้อหาภายในนวนิยายเรื่องนี้คือ ความผันของ พระเจ้าปเสนทิโกศลทั้ง 16 ประการ ซึ่งจากนั้นได้ดำเนินเรื่องทั้งหมดตามความผันตั้งแต่ที่ 1 คือ โคอุสุภราชทั้ง 4 ตัว จนถึงข้อสุดท้ายคือข้อที่ 16 คือ แพะไล่เสือ การคงจำนวนข้อความผันทั้ง 16 ประการนี้ คือการรักษาเนื้อหาหลักอันเป็นใจความสำคัญของเรื่องอรรถกถา มหาสุบินชาดกไว้

3) การรักษาโครงสร้างเนื้อหาคำทำนายที่สัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดก

จากการพิจารณาเนื้อหาคำทำนายของอรรถกถา มหาสุบินชาดกพบว่ามีกรเนื้อหาคำทำนายที่เป็นระบบ โดยจะประกอบไปด้วย 4 ส่วนคือ 1) ข้อความผัน 2) สาเหตุ 3) ผลที่เกิด และ 4) การเชื่อมโยงข้อความผันและเหตุที่เกิด องค์ประกอบดังกล่าวนี้สามารถพบได้ในเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ* ด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... (1) ข้าพระพุทธเจ้าพบม้าผู้เมีย 2 ตัว อันเจ้าของผูกไว้ในคอก มีกำลังพั่งพีแข็งแรง เมื่อข้าพระพุทธเจ้ามองดูตรงหน้า เห็นเจ้าม้าสองตัว มีปากตัวละ 2 ปาก อ้ากว้าง กำลังขบเคี้ยวกินฟ่อนหญ้าที่ชวานาเกี่ยวมาใหม่ ๆ มีเจ้าของยืนคุมอยู่ 2 คน ต้องคอยเอาฟ่อนหญ้าป้อนให้มันป้อนเข้าไปเท่าไรหมดเท่านั้น ไม่รู้พอ... วิชาภผลแห่งสุบินนิमितครั้งนี้ จะตกอยู่กับแก่พระมเหสี หรือแก่ราชสมบัติของข้าพระพุทธเจ้าอย่างไรบ้าง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ดูกรมหาบพิตร วิชาภผลแห่งสุบินนิมิต จักเกิดมีขึ้นในอนาคตกาล ภายหน้า ในกาลนั้น (2)หัวหน้าตุลาการทั้งหลายมิได้ตั้งอยู่ในสุจริตยุติธรรม เมื่อมีหน้าที่ วินิจฉัยคดีความในโรงศาล (3)คนเหล่านั้นไม่เอื้อเฟื้อต่อบาปบุญคุณธรรม คดีใดเห็น เป็นประโยชน์แก่ตน ก็ร่วมกันกินสินบนเอาทั้งจำเลยและโจทก์ทั้ง 2 ข้าง เมื่อ ออกมานั่งบนบัลลังก์ในโรงศาลจักเรียกทรัพย์เอาจากคู่ความ ใครให้ประโยชน์แก่ตน มากผู้นั้นก็ชนะคดี... (4)เปรียบจดตั้งพาสีมี 2 ปาก ขบเคี้ยวกินฟอนข้าวกล้าที่ เจ้าของคอยป้อนให้ด้วยปากทั้ง 2...¹

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

จากข้อความดังกล่าวที่ยกมาข้างต้นนั้นเห็นได้ว่า มีความคล้ายคลึงกับ องค์ประกอบที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก โดยผู้เขียนใช้แนวทางนี้ในเนื้อหาความฝันและคำ ทำนายทั้ง 16 ประการ การรักษาคำประกอบดังกล่าวไว้มีความสำคัญประการหนึ่งคือ จะทำให้ ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจและเชื่อมโยงความฝันกับคำทำนายได้โดยสะดวก

4) จุดมุ่งหมายที่สัมพันธ์กับอรรถกถามหาสุบินชาดก

เรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถีนีพบว่ายังมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการนำเสนอ มีความสัมพันธ์กับอรรถกถามหาสุบินชาดก สังเกตได้จากเนื้อหาที่ปรากฏภายในเรื่อง โดยมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการคือ ก. โทษของการบุชายัญ และ ข. การคบหากับนักปราชญ์ ซึ่งทราบได้จากการอภิปราย ดังต่อไปนี้

ก. โทษของการบุชายัญ

จุดมุ่งหมายดังกล่าวในเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี ทราบ ได้จากเนื้อความที่ยกตัวอย่างมาดังต่อไปนี้

...เหล่าพราหมณาจารย์ ผู้หวังลาภสักการ มีเงินทองและอาหารเป็นต้น พากันกระหยิ่มยิ้มย่องที่อุบายของตนสำเร็จ กระซิบกันว่า เอละคราวนี้ละ เราจักได้ ทรัพย์เป็นอันมาก เราจักขอเบิกข้าวของเงินทองและอาหารจากท้องพระคลัง หลวงตามความพอใจของเรา...²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45 - 46.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

หรือปรากฏอยู่ในตอนท้ายของเรื่องหลังจากจบการ
ทำนายความฝันทั้ง 16 ประการดังความว่า

...เพราะเหตุนั้นแล ตถาคตจึงกล่าวว่า การที่มหาราชพิตรมารับสั่งให้พราหมณ์
กระทำยัญพิธี ข้าสัตว์เป็นเครื่องบูชาเพื่อบำบัดโทษแห่งพระสุบินเหล่านี้ จึงเรียกว่า
เป็นไปโดยอาการผิดธรรมดา ไม่มีความตรงตามทางของบัณฑิต มีแต่กรรมและความผิด
เป็นปรีโยสาน...¹

จากความดังกล่าว เห็นได้ว่าผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นถึง
ความหลงผิดของกลุ่มพราหมณ์ที่ถือประโยชน์ของพวกตนเป็นใหญ่ โดยกล่าวถึงนิสัย ความคิดของ
เหล่าพราหมณ์ในราชสำนัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบูชายัญพิธีให้โทษมากกว่าประโยชน์ และเพิ่มปัญหา
มากกว่าที่จะมุ่งแก้ปัญหาดตามที่ได้กล่าวไว้กับพระเจ้าปเสนทิโกศล

ข. การคบหากับนักปราชญ์

จุดมุ่งหมายดังกล่าวในเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี ซึ่งยังคงสัมพันธ์
กับอรรถกถามหาสุบินชาดก พิจารณาได้จากความดังต่อไปนี้

...รู้ว่าเจ้าพวกอมาตย์มันรายงานโกหก มันพูดทิศได้เป็นทิศตะวันตก พูด
ทิศเหนือเป็นทิศตะวันออก เรื่องที่มันเคยพูดหลอกว่าราชฎรทำมาหากินเป็นปกติ
สุขนั้นไม่จริง เพราะที่ผ่านไปเห็นแต่คนมีร่างกายผ่ายผอม เหมือนคนขาดอาหาร...²

...เมื่อมัลลิกาเขาเห็นข้าพระพุทธเจ้าไม่สบายใจ ก็เฝ้าถาม แต่อดใจไว้มิได้
บอกใคร นอกจากพราหมณ์ปุโรหิต ด้วยคิดว่ามันจักบอกทางปัดรังควานให้พ้นภัย
มันตัดสินใจทำยัญพิธี ไปยื้อแย่งแพะ แกะและเปิดไถ่จากราชฎรมาฆ่า เป็นที่
เดือดร้อนกันทั่วหน้า จนมัลลิกาเขามาเตือน มิให้คบค้ำกับเจ้าพวกอมาตย์ราชครู
เหล่านั้น...³

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42 - 43.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

จากตัวอย่างข้างต้นนั้นสามารถสรุปได้ว่า การที่พระเจ้าปเสนทิโกศลเชื่อฟังเหล่าข้าราชการหรือพราหมณ์ในราชสำนักโดยไม่ได้ไตร่ตรองหรือพิสูจน์ความจริง แสดงให้เห็นถึงความไม่รอบคอบและขาดสติ ซึ่งในเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* มีตัวละครสำคัญหนึ่งคือ พระนางมัลลิกาเทวีที่ทำหน้าที่ชี้แนะพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ออกจากสถานการณ์ที่เลวร้ายและได้พบกับคำตอบที่ถูกต้อง จึงเป็นจุดมุ่งหมายของเรื่องประการ 2 ที่ผู้เขียนต้องการนำเสนออันปรากฏมาแต่ อรรถกถามหาสุบินชาดก

4.2.1.2 การเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาเกี่ยวกับตัวละคร

การเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับตัวละครนี้ ผู้เขียนเพิ่มเติมข้อมูลในแง่ของคุณลักษณะตัวละคร การกระทำ การเพิ่มรายละเอียดดังกล่าวนี้ยังส่งผลต่อการดำเนินเรื่องอีกด้วย ซึ่งปรากฏตัวละครที่มีการเพิ่มเติมรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) พระเจ้าปเสนทิโกศล

ผู้เขียนได้พรรณนาคุณลักษณะและพระปรีชาของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในฐานะกษัตริย์แห่งเมืองสาวัตถีโดยละเอียด ดังความว่า

...แคว้นโกศล มีพระราชาทรงนาม ปเสนทิ เป็นจอมธานีมีสาวัตถีเป็นมหานคร มีขอบเขตอำนาจปกคลุมครอบครองนครกบิลพัสดุ์ แห่งศากยวงศ์ของพระบรมศาสดา มีอจิรวดีเป็นธาราไหลผ่านโดยรอบด้านบูรพาแห่งมหานคร บรรดานักศึกษา และพ่อค้าวานิช กำหนดเอาเป็นเส้นทางสัญจรสู่นครใหญ่อื่น มีราชคฤห์แห่งแคว้นมคธ อุชเชนีแห่งแคว้นอันตี และนานาราชธานีในแคว้นวินัยประเทศเป็นต้น

อาศัยความเคยรู้โรจน์ด้วยอำนาจ อนุสารสมบัติและจำนวนประชากร ราษฎร์เห็นปานนี้ ราชูปถัมภ์สาวัตถีจึงได้พระเกียรติยศมีพระอภิไธยปรากฏว่า “ปิตุราช” ท้าวเธอมีใคร่ทรงใช้พระราชอำนาจ เพราะแน่นในพระเมตตาเป็นจริง...¹

...ข้าพระพุทธเจ้ามีจิตประหวัดไปถึงอดีตกาล เมื่อสมัยพระชนกยังทรงพระชนม์อยู่ พระชนกทรงปรารภนาดีต่อราชบัลลังก์และแผ่นดิน ทรงตัดสินพระทัยส่งข้าพระพุทธเจ้าไปศึกษาเพลงอาวุธและรัฐประศาสน์จากอาจารย์ทศปาโมกข์

...²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1 – 2.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้เพิ่มเติมรายละเอียดดังกล่าวตลอดเนื้อหาของเรื่อง โดยแทรกอยู่ช่วงต่าง ๆ ที่กล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล เช่น เหตุการณ์ก่อนที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะทรงสุบิน หรือเพิ่มเติมอยู่ในช่วงก่อนหน้าจะทูลความฝันแต่ละประการให้พระพุทธรองค์ทรงทราบ การเพิ่มเนื้อหาดังกล่าวของตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศล อาจต้องการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระองค์ในฐานะผู้นำของสังคม รวมถึงแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับบ้านเมืองที่ปรากฏมาแต่บรรพกาลมหาสุบินชาติก ด้วยเหตุนี้การเน้นย้ำถึงพระปรีชาสามารถของพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงสัมพันธ์กับเนื้อหาของเรื่องคือความฝันทั้ง 16 ประการของพระองค์เองคือ ความฝันของกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ย่อมบอกเหตุบางประการที่ยิ่งใหญ่กับบ้านเมืองด้วย

2) พระนางมัลลิกาเทวี

ในเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* มีตัวละครที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ พระนางมัลลิกาเทวี กล่าวคือ ผู้เขียนได้เพิ่มรายละเอียดของพระนางมัลลิกาเทวีมากเป็นพิเศษ การเพิ่มเติมรายละเอียดนี้ได้ส่งผลต่อบทบาทของตัวละครที่มากขึ้นด้วย ดังความว่า

...ความเดือนร้อนของผู้ถูกร่ำเอาทรัพย์สมบัติมาเป็นของพราหมณ์ล่อลวงมาเพื่อยัญพิธีครั้งนี้ ล่วงรู้ไปถึงพระนางมัลลิกาเทวีพระมเหสีของพระราชา **พระนางนี้มีปกติเป็นหญิงตั้งอยู่ในธรรมสุจริต และเมตตาอยู่เป็นนิจ...**¹

...ราชาแห่งสาวัตถี **เมื่อสดับคำพรรณนาของพระมเหสีมาเฝ้าทูล** น้ำพระทัยก็พลันโน้มน้อม อ่อนลงสู่ความสงบโดยธรรม...²

...ข้าแต่สมเด็จพะผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ขณะที่ข้าพระพุทธเจ้ากำลังเพลิดเพลีนอยู่กับความงามของกิงไผ่ **มัลลิกาเทวีก็สาวเท้าเข้ามาสะกิดเตือนมิให้เพลอสติ** เธอถามว่ากำลังดำริถึงเรื่องอันใด ก็ตอบไปว่าจิตใจกำลังเพ่งอยู่ที่ความอ่อนโยนของกิงไผ่ริมธาร **มัลลิกาบอกเป็นทางธรรมไว้ข้อหนึ่ง** ข้าพระพุทธเจ้ายังจำได้ว่า ธารน้ำ คือธารแห่งชีวิต เปลี่ยนกระแสและไหลไปเป็นนิจ ที่โสมมไม่ควรแก่การ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12 – 13.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

ดื่มได้ก็มี และล้างที่ใสสะอาดดื่มได้ก็มี ทั้งนี้เพราะอุปกิเลสที่เข้ามาเป็นบริวาร เหมือนลำธารที่รองรับใบอันหลดล่วงมาจากกิ่งไม้...¹

...ลูกของช่างหม้อคนหนึ่ง เห็นพ่อตีแม่ ก็หยิบเอาหม้อขึ้นจะขว้างพ่อ แต่หม้อหลดมือไปถูกกองหม้อที่วางซ้อนกันอยู่ ทำให้หม้อกระจายไปทั่วกอง **มัลลิกา** สะกิดบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า **ผัวเมียคู่นี้เลี้ยงลูกด้วยการปั้นหม้อขาย แต่กลับปล่อยให้ลูกมาทำลายหม้อเสียเอง...**²

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

จากตัวอย่างข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดเพิ่มเติมที่เน้นย้ำความสำคัญของพระนางมัลลิกาเทวีที่ฐานะคู่อชีวิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นจากเดิมในอรรถกถา महाสุบินชาดกที่พระนางมัลลิกาเทวีเป็นผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการบูชาอัญญาและนำพาพระเจ้าปเสนทิโกศลไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเท่านั้น

ในเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* นี้ ผู้เขียนได้เพิ่มรายละเอียดเกี่ยวกับพระนางมัลลิกาเทวีไว้ตลอดเรื่องก่อนจะเข้าสู่เนื้อหาความฝันและคำทำนาย พระนางเป็นผู้ที่พาพระเจ้าปเสนทิโกศลไปพบกับเหตุการณ์ที่พระองค์ไม่เคยพบ หรือเหตุการณ์ที่ผิดไปจากคำรายงานของเหล่าข้าราชการ จึงเห็นได้ชัดว่า ผู้เขียนต้องการเน้นย้ำเรื่องคุณธรรม และสติปัญญาของพระนางมัลลิกาเทวี ในฐานะชนชั้นสูงที่เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้มานาประการ อยู่ในฐานะคู่อชีวิตที่ดี เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้กับพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นการขบเน้นเรื่องสติปัญญา คล้ายกับสัญลักษณ์ในเรื่องอรรถกถา มหาสุบินชาดก ซึ่งพระนางมัลลิกาเทวีเป็นสัญลักษณ์แห่งสติปัญญาที่นำไปสู่ความรู้แจ้งคือพระพุทธเจ้า

3) กลุ่มพราหมณ์

ในอรรถกถา มหาสุบินชาดกนี้พราหมณ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทเพียงแค่คำทำนายฝันในส่วนต้น และกล่าวถึงเพียงว่ามีหน้าที่ในการถวาคำทำนายด้วยหวังสิ่งของการกระทำพิธีบูชาอัญญา แต่ในเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* นี้ ได้เน้นย้ำให้กลุ่มพราหมณ์มีลักษณะเป็นตัวละครร้าย เพื่อต้องการให้เกิดแนวคิดที่ขัดแย้งกับแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากคำบรรยายต่าง ๆ ดังความว่า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

...เหล่าพราหมณาจารย์ รับฟังพระดำรัสจบเรื่องสุดท้ายและนัยต่าง
มองดูตากัน ทำเป็นหนึ่งปรึกษากัน แสร้งทำเป็นผู้ชำนาญในมนตราและพระเวท
นั่งบริกรรมทำเลสเหมือนผู้ชำนาญในฤกษ์ล่างฤกษ์บน มองเห็นลาภผลมีเงินทอง
และอาหารเป็นต้น...¹

...พราหมณ์ชั้นรองรูปร่างอ้วนจ้ำม่ำ แสดงลักษณะเป็นคนตะกละ ร้อง
ตอบแทนพรรคพวกของตนว่า ใครเอากลับคืนไปไม่ได้ อาหารทั้งหลายและสัตว์ทั้ง
ปวงต้องเป็นของพราหมณ์ผู้ทำพิธี...²

...ฝ่ายพราหมณาจารย์ผู้ปรารถนาใหญ่ในอาหารและทรัพย์จึงแสรังทุก
ลำทับว่า อันตรายใหญ่ครั้งนี้ จักมีมนุษย์ผู้ใดสามารถทำลายเสียได้ก็หาไม่...³

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นลักษณะตัวละครร้ายที่ชัดเจนมาก
ยิ่งขึ้น โดยใช้คำว่า แสร้ง ทำเลส ปรารถนาใหญ่ หรือประโยคที่แสดงถึงพฤติกรรมที่ไม่ดี เช่น มองเป็น
ลาภมีเงินทองและอาหาร แสดงลักษณะเป็นคนตะกละ เป็นต้น ผู้เขียนได้อธิบายลักษณะตัวละคร
พราหมณ์เพิ่มขึ้นโดยทั้งรูปร่างนิสัย และการกระทำ ชับเน้นให้ตัวละครดังกล่าวมีแนวคิดขัดแย้งกับ
แนวทางของพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

4) กลุ่มข้าราชการ

การเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาในกลุ่มตัวละครข้าราชการนี้ เป็นการ
อธิบายโดยรวมไม่ได้เจาะจงถึงตัวละครใดตัวละครหนึ่ง โดยมุ่งไปในประเด็นหน้าที่ของการเป็น
ข้าราชการที่ไม่ซื่อสัตย์ ยังผลให้สังคมและบ้านเมืองเต็มไปด้วยความยากลำบากอันเป็นผลมาจากการ
ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ดังความว่า

...ครั้นบุพพณสมัย ดวงอาทิตย์ยังไม่โคจรสู่ท้องฟ้า ราชากับพระมเหสีก็
เสด็จโดยพระราชยานทอง ...ทอดพระเนตรเห็นราษฎรหญิงชาย และพ่อค้าวานิชพา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

กันมาแออัดอยู่ตามตลาดเบื่อง่าย ทรงรำพึงพระทัยว่าราษฎรของเราคงต้องออกมา
 ทำมาหากินกันแต่ตู่ เราไม่เคยรู้และไม่มีมาตย์คนใดบอกให้รู้...¹

หรือคำกล่าวของพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ว่า

...พี่น้องเหล่าเบ้าปัญญากับอ้ายพวกอมาตย์บ้า ๆ อยู่แต่ในวัง มันพากัน
 โทหกพกลมเอาแก่พี่ ว่าราษฎรของเราทำมาหากินด้วยดี มาเห็นด้วยตนเองครั้งนี้
 ...²

...พวกอมาตย์ใกล้ชิด มันพาข้าพระพุทธเจ้าไปสู่ทางหลงผิด มันพากันหา
 น้ำโสมมีกลิ่นหอม และมีรสมีนเมาให้ดื่มตลอดไม่มีเว้นว่าง ...เมื่อข้าพระพุทธเจ้า
 กำลังมัวเมาอยู่ มันพากันทูลว่าพลเมืองในคามนิคมและปัจฉินตชนบทที่ห่างไกล
 ออกไป เลี้ยงชีพกันอยู่ด้วยความผาสุก ไม่มีหมู่ชนใดขาดน้ำและอาหาร...³

(เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี)

การเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาในข้างต้นนี้สามารถพบได้ตลอดเนื้อเรื่องโดยทั้ง
 เป็นคำพูดที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลให้พระพุทธเจ้าฟัง หรือการตระหนักรู้ของพระเจ้าปเสนทิโกศล
 เองจากจากที่พระนางมัลลิกาเทวีได้นำพาพระองค์ไปพบเหตุการณ์ต่าง ๆ

เนื้อหาที่ผู้เขียนเพิ่มเติมมานี้จึงเป็นการเน้นภาพลักษณ์ตัวละครที่ไม่ดีคู่กับ
 กลุ่มตัวละครพราหมณ์ เป็นคู่เทียบที่สร้างความแตกต่างกับตัวละครพระนางมัลลิกาเทวี ซึ่งแสดงให้เห็น
 ถึงถึงความสำคัญประการหนึ่งคือ เป็นการทำให้บทบาทของพระนางมัลลิกาเทวีในเรื่อง*เหตุเกิดที่
 ภาราสาวะถี* มีความโดดเด่นและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

4.2.1.3 การเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง

นอกจากการเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตัวละครต่าง ๆ แล้วยัง
 พบว่าผู้เขียนได้เพิ่มเติมเนื้อหาอื่น ๆ ในเรื่องด้วยทั้งตามความคิดของผู้เขียนเอง หรือนำเนื้อหาจาก
 เรื่องอื่น ๆ ซึ่งเป็นการให้ความรู้อีกด้วย โดยปรากฏดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 34 – 35.

1) การบรรยายฉากหรือบรรยากาศตามจินตนาการของผู้เขียน

การเพิ่มเติมเนื้อหาต่อไปนี้อาจพบว่าเป็นไปตามจินตนาการของผู้เขียนเอง เป็นการพรรณนาฉาก เหตุการณ์ หรือความรู้สึกนึกคิดที่ปรากฏเกี่ยวข้องกับตัวละครต่าง ๆ ภายในเรื่องเหตุการณ์ที่*ภาราสาวะถิ* โดยมีความว่า

...ข้าแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เจริญ ความฝันต่อมาของข้าพระพุทธเจ้า มีว่า เวลาเช้าวันหนึ่ง เมื่อบูชาเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ในห้วงนภากาศราชวัง และรุกขเทวดาทั่วหน้าตามที่เคยมาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าพร้อมมัลลิกา ก็พากันออกไปชมอุทยานทางด้านใต้...¹

...ในความฝันเป็นเวลาบ่ายตะวันอ่อน ตอนที่ข้าพระพุทธเจ้าลัดเลาะไปตามชายป่า พ้นเขตเข้าไปทางทิศตะวันตกของนคร คิดว่าคงจะได้พบราชฎที่มีอาชีพทำทอง...²

...อันที่จริงราชฎชาวนครสาวัตถิ ป็นออกเป็นหลายประเภทตามอาชีพของตน เท่าที่ข้าพระพุทธเจ้าทราบมา ทางเหนือเมืองเป็นพวกมีอาชีพตีเหล็ก เผาอิฐ และช่างก่อสร้าง ทางทิศตะวันตก เป็นพวกมีอาชีพช่างทอง ช่างสลักหิน และช่างหม้อ...³

...พระมหาวิหารเซตวัน เจียบสงัดโดยรอบนอก ภายในมีพระภิกษุผู้เป็นภณฑาริกช่วยกันตวงน้ำมันตามประทีปไว้เป็นแห่ง ๆ แสงประทีปเรืองอยู่ในพระคันธกุฎวิหารอันเป็นที่สำราญพระอิริยาบถและที่แสดงธรรมของสมเด็จพระชินโรส ผู้มีพระภาคเจ้า ณ กาลครั้งนั้น...⁴

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าผู้เขียนพรรณนาถึงฉากต่าง ๆ ที่ตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศลพบเจอในความฝันทั้งฉากอุทยาน บรรยากาศรอบเมืองสาวัตถิที่พระนางมัลลิกาเทวีนำทางไป หรือกล่าวถึงถึงบรรยากาศในพระเซตวันมหาวิหารอันเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าว่าเจียบสงบและสว่างไปด้วยประทีปไฟทั้งหลาย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

การใช้จินตนาการพรรณนาฉากต่าง ๆ นี้ทำให้เนื้อหาของเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี มีความน่าสนใจและละเอียดกว้างขวางมากยิ่งขึ้นกว่าจากอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งส่งผลให้ผู้อ่านได้ใช้จินตนาการตามและเกิดความรื่นรมย์ไปกับเนื้อหาของเรื่องด้วย

2) การเพิ่มเนื้อหาจากเรื่องอื่น ๆ

ผู้เขียนยังได้นำเนื้อหาจากเรื่องอื่น ๆ เข้ามาในเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี ด้วย ดังที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้านำภาราสาวะถี หรือพุทธทำนาย มาเขียนใหม่ ยกกาล เวลา ประเพณี สถานที่ตามภูมิศาสตร์โดยรอบของถิ่นที่นั้น ๆ เข้าประกอบ¹” ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นผลให้เรื่องนี้มีข้อมูลเนื้อหาที่รอบด้านและลุ่มลึกจากเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ผู้เขียนนำมาประกอบกับเรื่องดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. พุทธประวัติ

ผู้เขียนได้นำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติมาแทรกไว้ในเรื่อง ด้วย ดังความว่า

...สมัยหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อครั้งบรรลุมสมาสัมโพธิญาณ เสด็จจากพุทธคยา ในตำบลอูรูเวลาเสนาณิคม จักเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมเทศนาแก่เดียรถีย์นิครนถ์โดยลำดับ...²

...มัลลิกาภรรยาเล่าเรื่องอุทยานมฤคทายวันแขวงเมืองพาราณสี ซึ่งครั้งหนึ่งเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณทรงสำราญอยู่ด้วยวิมุติ สุข ณ มหาโพธิมณฑล ณ ตำบลอูรูเวลาเสนาณิคมสิ้น 7 สัปดาห์ เสด็จผ่านพาราณสี ตรงออกไปยังป่าที่อาศัยของปัญจวัคคีย์ ผู้เป็นพุทธบุรุษมาแต่กาลก่อน...³

จากตัวอย่างข้างต้นซึ่งกล่าวถึงการเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อแสดงธรรมเทศนาแก่เดียรถีย์นิครนถ์ ผู้เขียนนำเนื้อหาดังกล่าวมาแทรกในเรื่องเพื่อต้องการเชื่อมโยงกับสถานที่คือเมืองพาราณสีอันเป็นเส้นทางที่พระพุทธเจ้าต้องเสด็จผ่าน และได้กล่าวถึงในเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี ด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน, คำปรารภ.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

ข. บุคคลและเมืองในพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลและเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย ซึ่งเรื่องเหล่านี้ไม่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งได้ยกตัวอย่างมาดังนี้

...เมื่อสมัยพระชนกยังทรงพระชนม์อยู่ พระชนกทรงปรารภนาดีต่อราชบัลลังก์และแผ่นดิน ทรงตัดสินพระทัยส่งข้าพระพุทธเจ้าไปศึกษา...ใน**พระนครตักศิลา**แขวงคันธาระด้านปราจิณทิศโน้น ระหว่างทางได้เพื่อนที่ไปจากสำนักต่าง ๆ หลายคนด้วยกัน มี**เจ้าราชวงศ์จิจวิ** และ**พันธุเสนาบดี**ไปจากตระกูลของ**เจ้ามัลละ**เป็นต้น...¹

...ครั้งได้โอกาสเดินทางไปดูพิธีกฐณที่**นครโกสัมพี**จึงปลีกเวลาเที่ยวดูความเจริญของนครโกสัมพีด้วย เหตุนครแห่งนี้ ขึ้นชื่ออยู่ในชมพูทวีปเช่นเดียวกับมหานครสาวัตถิของเรา และ**นครราชคฤห์**ของ**ราชาพิมพิสาร** ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เคยเสด็จผ่านแล้ว...²

...ด้วยว่าขณะนั้นข้าพระพุทธเจ้ายังหนุ่มนัก... มัวแต่สนุกสนานเอาแต่ใจตนเองเป็นประมาธ แต่เดชะบุญสุนทรทาน เมื่อขึ้นครองสมบัติ ได้มัลลิกาชายนาคอยเตือน และได้เพื่อนผู้เคยรู้จักกันมา คือ**เจ้าชายพันธุละโอรสของกษัตริย์จิจวิ**มาช่วยงาน...³

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าการเพิ่มเติมเนื้อหาที่มากไปกว่าอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งเป็นการเพิ่มมิติให้กับตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศล ในฐานะที่เป็นตัวละครดำเนินเรื่องโดยเดินทางไปพบบุคคลหรือเมืองต่าง ๆ หรือนึกถึงบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลเบื้องต้นจึงแสดงให้เห็นความสำคัญของตัวละครพระเจ้าปเสนทิโกศล ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่มีความสัมพันธ์อันดีกับพระมหากษัตริย์ของเมืองต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

ค. ความรู้ต่าง ๆ

(1) ตำนานกวนเกษียรสมุทร

ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวโดยอ้างถึงพิธี “กুমภเมลา” ซึ่งเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของพราหมณ์ชาวชมพูทวีปในฤดูเดือน 4 กับเดือน 6 โดยเป็นประเพณีที่ฉลองให้กับเทวดาที่เอาชนะสูรในการกวนเกษียรสมุทรได้ ผู้เขียนนำเนื้อหาดังกล่าวมาบรรยายไว้ดังความว่า

...พระชนกเคยเล่าให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เป็นเทวนิยาย สมัยเมื่อบรรดาเทวะช่วยกันกวนน้ำในมหาสมุทรให้เห็นเกษียรสาคร ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นน้ำทิพย์ ถ้าใครดื่มเข้าไปจักมีกำลังซึ่งช่วยเอาชนะแก่อสูรพาลทั้งหลายได้ ครั้นเทวะช่วยกันกวนจนเป็นเกษียรสาครดื่มทั่วหน้ากันแล้ว ก็ออกซึ่งชัยกับอสูรใหญ่ ใ้ชวีชีราวุธตัดเศียรอสูรตกลง...¹

เพิ่มเรื่องดังกล่าวเข้ามาเนื่องจากต้องการกล่าวถึงแม่น้ำคงคา แล้วจากนั้นผู้เขียนได้เชื่อมโยงเข้ากับความฝันข้อที่ 12 เรื่องน้ำเต้าลอยน้ำ และกล่าวว่าน้ำเต้านั้นลอยอยู่ในแม่น้ำคงคา

(2) วัฒนธรรมการเผาศพของพราหมณ์

ผู้เขียนกล่าวถึงเรื่องกิจกรรมการเผาศพของพราหมณ์ริมแม่น้ำคงคา โดยนำมาแทรกไว้ในความฝันข้อที่ 14 ดังความว่า

...เราทำเชิงตะกอนชั่วคราวไว้เผาศพ เราพากันเดินลึกเข้าไป เห็นเชิงตะกอนกำลังคุกรุ่นเป็นควันไฟอยู่ มีชาวเมืองลงมามาเดินโลดแสดงความดีใจกันที่เชิงตะกอน ข้าพระพุทธเจ้าถามได้ความว่า เมื่อสักครู่นี้เขาเผาศพชายบ้านคนหนึ่ง ภรรยาสาวของนายบ้านนั้น ขณะเห็นไฟลุกโพล่ง นางตัดสินใจกระโจนเข้าไปในกองไฟ ยอมตายตามสามีของนางไปด้วยความภักดีตามธรรมเนียมพราหมณ์ ชาวเมืองนั้นพากันสรรเสริญนางด้วยความปราโมทย์...²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนต้องพูดถึงเมืองพาราณสีว่าเป็นเมืองของพระพรหมและมีประชาชนที่เป็นพราหมณ์อาศัยอยู่จำนวนมาก โดยแทรกเรื่องความเชื่อ วิถีชีวิตของพราหมณ์เอาไว้ ก่อนจะกล่าวถึงกีฬาชนิดหนึ่งซึ่งคือ การเป่าปี่ล่อง อันเป็นที่มาของความฝันข้อที่ 14 ที่ว่าด้วย เขียดไล่กัตุ จึงเห็นได้ว่าผู้เขียนได้เชื่อมโยงเนื้อหาอื่นที่นอกเหนือจากอรรถกถา महाสุบินชาดก ทำให้เนื้อหาของเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* มีขนาดยาวขึ้นมา

(3) ไม้จันทน์หอม

ผู้เขียนแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับไม้จันทน์หอมทั้งชนิดและลักษณะดัง

ตัวอย่างว่า

...ไม้จันทน์ ชาวสาวัดถือถือเป็นไม้มีกาและยังมีค่างิ่งไปกว่า ถ้าไม้นั้นเป็นจันทน์มีกลิ่นหอม ซึ่งมักจะขึ้นเป็นต้นเรียงสลับซับซ้อนกันอยู่กับไม้อื่นในป่าใหญ่ มีอยู่หลายประเภท เช่น จันทน์แดง จันทน์ขาว และจันทน์ผา ชอบขึ้นอยู่ตามริมผาดิน ... ไม้จันทน์กลางชนิด เช่น จันทน์คันธา มีกลิ่นหอมไปทั้งต้น ผลดอก ใบ เปลือก หอม ลึกลงไปกระทั่งราก อาศัยที่เขตของสาวัดก็มีไม้จันทน์มาก แคว้นโกศลจึงกลายเป็นแคว้นมีชื่อไปในเมืองไกลว่า “คันธปฐพี”...¹

จากตัวอย่างเห็นได้ว่าผู้เขียนพยายามเชื่อมโยงเรื่องไม้จันทน์หอมกับเมืองสาวัดของพระเจ้าปเสนทิโกศลในลักษณะที่เป็นพันธุ์ไม้มีกาค่างิ่ง และเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ต้องการเชื่อมโยงกับความฝันข้อ 11 ที่ว่าด้วยบุรุษนำแก่นจันทน์ไปแลกกับนมที่บูดเน่า การแทรกเรื่องไม้จันทน์ดังกล่าวจึงมีความสำคัญกับการดำเนินเรื่องด้วย

การเพิ่มรายละเอียดเนื้อหาจำนวนมากนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ 3 ประการได้แก่ 1) ทำให้เนื้อเรื่องมีความกว้างขวางและละเอียดมากยิ่งขึ้นกว่าอรรถกถา มหาสุบินชาดก และมีลักษณะเป็นจินตนิยาย ดังที่ผู้เขียนกล่าวว่า “แต่พรรณานี้มีอรรถโดยย่อ พอให้เกิดจินตนิยายได้โดยธรรม”² ซึ่งถือเป็นลักษณะของการสร้างสรรค์วรรณกรรมด้วย 2) ได้แสดงภูมิรู้ของผู้เขียน ด้วยการเชื่อมโยงเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาหรือเกร็ดความรู้ต่าง ๆ เข้าหากันได้อย่างแนบเนียน 3) เป็นการให้ความรู้กับผู้อ่านโดยใช้จินตนาการตามที่คุณเขียนอธิบาย ซึ่งทำให้ *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* นี้มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77 – 78.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

วรรณกรรมปัจจุบันเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะถี* จึงมีลักษณะในการสืบทอดและสร้างสรรค์ กล่าวคือ สืบทอดโดยการรักษาตัวละคร เหตุการณ์ ความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการทั้ง โครงสร้างและเนื้อหาตามที่ปรากฏในอรรถกถาหาสุบินชาดก และการสร้างสรรค์ที่ผู้เขียนได้เพิ่มเติม รายละเอียดเนื้อหาอื่น ๆ เช่น บทบาทของตัวละครทั้งพระนางมัลลิกาเทวี ข้าราชการ และพราหมณ์ การบรรยายฉาก บรรยากาศตามจินตนาการ การเพิ่มเติมเนื้อหาจากเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องราวทาง พระพุทธศาสนาหรือรวมถึงความรู้ต่าง ๆ เป็นการอธิบายสาเหตุที่มาของความฝันทั้ง 16 ประการและ เชื่อมโยงความฝันดังกล่าวนั้นเข้ากับผู้ฝันคือพระเจ้าปเสนทิโกศลมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการสร้างสรรค์ ดังกล่าวนี้ทำให้เรื่องอรรถกถาหาสุบินชาดกกลายเป็นวรรณกรรมปัจจุบันเรื่อง *เหตุเกิดที่ภาราสาวะ ถี* ที่มีเนื้อหาลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

4.2.2 กลวิธีการนำเสนอความเรียงอธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล

ความสำคัญของอรรถกถาหาสุบินชาดกที่นอกจากนำไปแต่งเป็นวรรณคดีพุทธ ทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ปรากฏทั้งฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับภูมิภาคท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้ง 4 ภาค หรือเป็นวรรณกรรมปัจจุบันแล้วยังพบว่ามีการนำเนื้อหาของอรรถกถาหาสุบินชาดกมา เผยแพร่ในลักษณะของการอธิบายความหรือหนังสือธรรมทานด้วย

ความเรียงอธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้มีความแตกต่างไปจาก วรรณคดีและวรรณกรรมอื่นคือ เป็นลักษณะการอธิบายเนื้อหาหรือข้อธรรมในอรรถกถาหาสุบิน ชาดก ผู้เขียนพยายามคลี่คลายให้เห็นถึงกลวิธีหรือจุดมุ่งหมายของอรรถกถาหาสุบินชาดก ซึ่งต่าง จากวรรณคดีหรือวรรณกรรมที่มีตัวละคร ฉาก บทสนทนา อีกทั้งผู้อ่านต้องพิจารณาจุดมุ่งหมายของ ผู้เขียนจากเนื้อหาเอง โดยความเรียงที่อธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีจำนวน 4 ฉบับดังนี้

- 1) เกี่ยวกับทำนายปถเวณ ของพุทธทาสภิกขุ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 2) พระมหาสุบินชาดก 16 ข้อ ของพระราชาวิสุทธิโมลี วัดกะพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง
- 3) พุทธทำนาย ของพระครูวรพรตสิทธิพงศ์ วัดวรจรรยาวาส กรุงเทพมหานคร
- 4) พุทธทำนาย ของชาตวโร

โดยแต่ละฉบับมีข้อมูลสังเขปดังนี้

- 1) เกี่ยวกับทำนายปถเวณ ของพุทธทาสภิกขุ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์

ธานี

งานเขียนของพุทธทาสภิกขุเรื่องนี้รวมอยู่ในหนังสือเรื่อง *ชุมนุมขุติติอิสระ*¹ โดยรวบรวมบทความต่าง ๆ ที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เป็นผู้เขียนและพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์พุทธศาสนาของคณะธรรมทาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2476 และได้รับฉันทานุมัติให้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2499

พุทธทาสภิกขุเขียนเรื่อง*เกี่ยวกับท่านายปถเวณ*นี้ เป็นสำนวนร้อยแก้ว โดยยกคำบาลีที่เป็นหัวข้อความฝันทั้ง 16 ประการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาตั้ง แล้วอธิบายขยายความไปตลอดเรื่อง แทรกด้วยทัศนะคติและเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ ดังที่จะอภิปรายต่อไป

2) พระมหาสุบินชาตก 16 ข้อ ของพระราชวิสุทธิโมลี วัดกะพังสุรินทร์ จังหวัดตรัง ความเรียงอธิบายเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลเรื่องนี้อ้างอิงมาจากภาคผนวกรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่อง พุทธทำนาย: สวรรค์และการสืบทอด² โดยเป็นงานเขียนร้อยแก้วของพระราชวิสุทธิโมลี (รุ่น ธีรปญโญ ป.ธ 9) วัดกะพังสุรินทร์ อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ซึ่งมุ่งอธิบายเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการในอรรถกถามหาสุบินชาตก โดยอ้างอิง 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นคาถาบาลีจาก พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่ม 27 และอรรถกถาฉบับแปลเป็นภาษาไทยคือ อรรถกถาชาตกฉบับหอสมุดวชิราวุธ เล่ม 2

3) พุทธทำนาย ของพระครูวรพรตสิทธิพงษ์ วัดวรจรรยาวาส กรุงเทพมหานคร งานเขียนฉบับนี้เป็นผลงานของพระครูวรพรตสิทธิพงษ์ เจ้าอาวาสวัดวรจรรยาวาส เจ้าคณะแขวงพระยาไกร เขตบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร จัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ในโอกาสการสำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ของพระมหามานพ วิมลเมธี (วิลินไพร) ในปี 2549 ในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาและช่วยเหลือกิจการงานสำคัญต่าง ๆ ของวัด โดยเขียนเป็นแบบร้อยแก้วอธิบายรายละเอียดเนื้อหาความฝันและคำทำนาย 16 ประการ ซึ่งระบุว่าปรากฏอยู่ในอรรถกถาพระไตรปิฎก มหาสุบินชาตก ขุททกนิกาย

¹ พุทธทาสภิกขุ, *ชุมนุมขุติติอิสระ*, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2556).

² คำานวน นวลสนองและคณะ, *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพุทธทำนาย: สวรรค์และการสืบทอด*, (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, โครงการวรรณกรรมทักษิณ: สวรรค์และการสืบทอด, 2556).

4) พุทธทำนาย ของชาตวโร

งานเขียนเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้ เป็นหนังสือซึ่งรวบรวมจากความเรียงจากที่เคยตีพิมพ์เป็นตอนในวารสารดอกหญ้า ตั้งแต่ฉบับที่ 18 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2530) จนถึงฉบับที่ 34 (กันยายน – ตุลาคม 2533) ใช้ระยะเวลา 3 ปีจึงได้รับการพิมพ์เป็นเล่มเป็นหนังสือและใช้ชื่อว่า พุทธทำนาย¹ โดยนำเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการตามที่ปรากฏในอรรถกถามหาสุบินชาดกผสมผสานเข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ใช้ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองในการอธิบายความ ซึ่งถือเป็นงานเขียนอีกหนึ่งเรื่องที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

4.2.2.1 จุดประสงค์การแต่ง/การนำเสนอ

ดังที่กล่าวแล้วว่าลักษณะที่ทำให้ความเรียงอธิบายกลุ่มนี้แตกต่างจากวรรณคดีหรือวรรณกรรมพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลคือ ผู้เขียนพยายามคลี่คลายให้เห็นถึงกลวิธีหรือจุดมุ่งหมายของอรรถกถามหาสุบินชาดก ซึ่งกลายเป็นจุดประสงค์ในการเขียนข้ออธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล เห็นได้ชัดจากงานเขียนของท่านพุทธทาสภิกขุที่ระบุไว้ทั้งช่วงต้นและช่วงท้ายว่า

...เป็นเรื่องที่น่าคิดดูเล่น จะเป็นคิดเพราะเชื่อหรือไม่ก็ตาม **อย่างน้อยจะทำให้พบความเพลิดเพลิดในธรรม โดยเฉพาะคือ ความไม่เที่ยงของโลก** และเห็นสมจริงตามที่ท่านกล่าวนั้นบ้างไม่มากก็น้อย...

...เมื่อเราอ่านเรื่องนี้ด้วยการพิจารณาดูให้ดีแล้วจะพบว่าเจตนาเดิมของท่านว่าเป็นไปในทางให้คนเรารู้ตัวล่วงหน้าถึงความไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) ของโลก มากกว่าจะให้เชื่อเช่นนั้นทุกตัวอักษร... แต่ปัญหาสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า เราจะทำตัวเราเองให้เหมาะสมกับที่จะเป็นอยู่ในโลกอันไม่แน่นอนนี้อย่างไรเท่านั้น **หากใครจะเชื่อถือเรื่องนี้ว่าเป็นเรื่องทำนายฝันที่แน่นอนอย่างยิ่งก็คงจะไม่ได้รับผลอะไรมากไปกว่าอ่านหนังสือทำนายฝันธรรมดาเล่มหนึ่งเท่านั้น** แต่ถ้าอ่านในฐานะเป็นเรื่อง **หลักธรรม ที่แสดงความไม่เที่ยงที่สั่งสอนตัวเองไม่ให้ทำตนเป็นอลัชชี** แต่ให้เป็นคนกตัญญู รักสงบ ช่วยรักษาตัวเองรักษาเกียรติยศของตัวเอง... **นั่นแหละจะได้รับผลที่มีค่ายิ่ง ไม่ใช่เป็นเรื่องฝัน หรือเรื่องทำนายฝัน...**

¹ ชาตวโร, พุทธทำนาย, (กรุงเทพฯ: ฟ้าอภัย, 2534).

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุมีความเห็นว่าความฝันเป็นกลวิธีหนึ่งที่จะนำไปสู่การตระหนักรู้ จึงได้อธิบายอรรถกถา महाสุบินชาดก โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้สามารถอ่านได้เข้าใจง่ายขึ้น หรืออ่านด้วย “ความเพลิดเพลินในธรรม” และได้ชี้ให้เห็นว่าอย่ายึดติดกับคำว่า “ฝัน” หรือ “ทำนายฝัน” อันจะทำให้หลงลืมพระธรรมคำสั่งสอนที่แฝงอยู่ในเนื้อหานั้น

ขณะที่ความเรียงของพระราชาวิสุทธิโมลีมีความคล้ายคลึงกับอรรถกถา महाสุบินชาดกมากกว่าฉบับอื่น กล่าวคือนำเนื้อหาจากอรรถกถา महाสุบินชาดกทั้งส่วนของปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา ไวยากรณ์ และการสโมธาน ผู้เขียนเพียงอธิบายความเพิ่มเติมเป็นบทนำเรื่อง ซึ่งคล้ายกับคำอธิบายของพุทธทาสภิกขุ ดังความว่า

...เป็นเรื่องที่น่าคิดดูเล่น จะเป็นคิดเพราะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม อย่างน้อยจะทำให้พบความเพลิดเพลินในธรรม โดยเฉพาะคือความไม่เที่ยงของโลก...

ฉบับพระครูวรพตสิทธิพงษ์ มีจุดประสงค์สองประการซึ่งนอกเหนือจากการพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการสำเร็จการศึกษาของพระสงฆ์ในวัดแล้ว ยังมีจุดประสงค์อีกประการหนึ่งที่ระบุว่า

...รวมทั้งเพื่อให้ท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ที่มีความรักศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา ได้มีโอกาสศึกษา เรียนรู้ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรม คติธรรม คำสอน รวมถึงประวัติ คุณค่าความสำคัญของพระศาสนา ที่สามารถจะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดเป็นกุศล คุณงามความดี ทั้งต่อตนเองและสังคมส่วนรวม และจะได้ช่วยกันดำรงรักษาไว้ซึ่งหลักธรรม คำสอน รวมถึงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไป...¹

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่าจุดประสงค์อีกประการคือ ต้องการให้พุทธศาสนิกชนได้นำหลักธรรมที่ปรากฏในอรรถกถา มหาสุบินชาดกนี้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและผู้อื่นรอบข้าง และการรับรู้เรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลยังเป็นการสืบทอดพระพุทธานุศาสน์อีกทางหนึ่งด้วย

อีกเรื่องหนึ่งคือพุทธทำนาย ของชาตวโร ระบุจุดประสงค์การแต่งไว้อย่างชัดเจนในคำนำว่า

¹ พระครูวรพตสิทธิพงษ์, พุทธทำนาย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ส่งเสริมธรรมการพิมพ์, 2551), คำปรารภ.

...พุทธทำนายที่กำลังอยู่ในมือของท่านขณะนี้ ผู้เขียนได้เขียนไปตามภาวะของสังคมที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น มิได้มีเจตนาจะว่าร้ายผู้ใด ผู้เขียนมีความประสงค์ที่อยากจะเห็นสังคมดีขึ้น ให้เกิดศีลธรรมที่ดั่งงามแก่สังคม ประเทศชาติ บ้านเมืองของเรา จะได้ไม่ต้องเป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทำนาย และรอดพ้นจากภัยพิบัตินานาประการ...¹

จากความข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ผู้เขียนมีจุดประสงค์ในแนวทาง “ดีเพื่อก่อ” โดยยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่ไม่ดีภายในความเรียงเพื่อหวังยกเป็นอุทาหรณ์เตือนใจ โดยไม่ได้ “เจตนาว่าร้ายผู้ใด” ซึ่งมุ่งหวังที่จะสร้างบทเรียนร่วมกันและได้ตระหนักในการรักษาศีลธรรม เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้คนในสังคมดำเนินไปสู่สถานการณ์ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้

ฉะนั้นเห็นจึงได้ว่าจุดประสงค์การนำเสนอพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่เป็นความเรียงอธิบายแต่ละฉบับนี้จึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือผู้เขียนมีความมุ่งหวังให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงหลักธรรมอันดี และได้เห็นผลลัพธ์ของการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมที่นำความไม่สงบสุขมาสู่ตนเองและสังคมรอบข้าง

4.2.2.2 กลวิธีการนำเสนอเนื้อหา

ความเรียงอธิบายพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลมีกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา 2 ประการที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนคือ นำเสนอเนื้อหาความฝันและคำทำนายโดยตรงตามที่ปรากฏในอรรถกถา महाสุบินชาดก และนำเสนอเนื้อหาโดยแทรกข้อมูลอื่นประกอบ เช่น เหตุการณ์ของสังคมปัจจุบัน หรือทัศนคติของผู้เขียนเอง ดังคำอธิบายต่อไปนี้

1) การนำเสนอเนื้อหาโดยตรง

ความเรียงที่อธิบายเนื้อหาของอรรถกถา มหาสุบินชาดกโดยตรงนี้มีเพียง 1 ฉบับคือ ฉบับของพระราชาวิสุทธิโมลี ดังความต่อไปนี้

ฉบับพระราชาวิสุทธิโมลีเป็นความเรียงที่ยกเนื้อความของอรรถกถา มหาสุบินชาดกมาทั้งหมด โดยเริ่มความคล้ายคลึงกับอรรถกถา มหาสุบินชาดก ดังว่า

...พระบรมศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภมหาสุบิน 16 ข้อ ตรัสพระธรรมเทศนามีคำเริ่มต้นว่า ลาวูนิ สีทุน ตี ดังนี้...

¹ ชาตวโร, พุทธทำนาย, (กรุงเทพฯ: ฟ้าอภัย, 2534), หน้า 4.

ฉบับพระราชวิสุทธิโมลีปรากฏเนื้อหาที่คล้ายคลึงกับอรรถกถา महासुบินชาดกทั้งส่วนของปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา ไวยากรณ์ และสมเอนชาดก มีเพียงคำอธิบายเพิ่มเติม นำเรื่องที่กล่าวถึงจุดประสงค์การเขียน และระบุข้อมูลว่าอ้างอิงคาถาบาลีจากพระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่ม 27 และอ้างอิงเนื้อความอรรถกถาจากชาดกฉบับหอสมุดวชิรราช เล่ม 2 เท่านั้น

2) การนำเสนอเนื้อหาโดยแทรกข้อมูลอื่นประกอบ

ความเรียงที่อธิบายเนื้อหาของอรรถกถา महासुบินชาดกโดยมีการแทรกข้อมูลอื่นประกอบนี้มีจำนวน 3 ฉบับ ได้แก่ 1) ฉบับท่านพุทธทาสภิกขุ 2) ฉบับพระครูวรพตสิทธีพงศ์ และ 3) ฉบับชาตวโร ซึ่งพบการแทรกข้อมูลต่าง ๆ ประกอบการอธิบายความอย่างน่าสนใจดังนี้

1) ฉบับท่านพุทธทาสภิกขุ นำเสนอเนื้อหาโดยใช้ภาษาพูดที่เข้าใจได้ง่าย นำคำบาลีที่เป็นความฝันทั้ง 16 ประการตามที่ปรากฏในอรรถกถา महासुบินชาดก มาตั้งต้นเป็นหัวข้อ แล้วอธิบายความตาม ตัวอย่างเช่น

...อุสกา, ฝันว่าโคล่าสันสี่ตัววิ่งมาจากทิศทั้งสี่ มีอาการเกรี้ยวกราดวิ่งเข้าหา ดูจะชนกันที่หน้าพระลานหลวง พอเข้าใกล้กัน ก็ถอยห่างออกจากกันเสีย หาชนกันไม่ ข้อนี้ทรงทำนายว่า ไม่เกิดอะไรขึ้นแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลหรือใคร ๆ ในบัดนั้น (ครั้งนั้น)เลย แต่ว่าในกาลข้างหน้าวันหนึ่ง เป็นสมัยที่ราชา(ชนชั้นปกครอง) และพลเมืองพากันประพฤติดีสิ่งที่ไม่เป็นธรรม พากันเดือดร้อนข้ายากหมากแพง กระทบฝนไม่ตก มีแต่ล้นค้ำรามเฉย ๆ (สำหรับบัดนี้ น่าจะได้แก่การที่มหาประเทศทั้งหลายเข็ดขอรระอาในการที่จะทำสงครามแก่กัน ได้แต่ค้ำรามกันเฉย ๆ เหมือนที่ยอรุช เบนารุด ซอว¹ กล่าว ส่วนอาการเช่นนั้นจริง ๆ จะมาถึงเมื่อไหร่ไม่ทราบได้)...

จากความข้างต้นเห็นได้ว่าผู้เขียนนำคำบาลีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เรื่องมหาสุบินชาดกมาไว้เป็นหัวข้อเรื่องของความฝันแต่ละข้อ และอธิบายความฝันกับคำทำนายตามหลังจากเนื้อหาความฝันและคำทำนายจะเป็นการแทรกทัศนคติ เป็นการตีความคำทำนายเชื่อมโยงกับข้อมูลหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ซึ่งปรากฏว่าในความฝันข้อที่ 1 ผู้เขียนเชื่อมโยงคำทำนายกับเหตุการณ์ของสังคมโลกว่ามีความคล้ายคลึงกัน เช่นในความฝันข้อ 12 ที่กล่าวว่า

¹ George Bernard Shaw เป็นนักเขียนบทละครชาวไอริช มีความชำนาญในการประพันธ์บทละครแนวชีวิตซึ่งส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่สะท้อนปัญหาสังคม โดยได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม ในปี ค.ศ. 1925

...ลาอูนิ สีนติ, น้ำเต้าแห้ง กลวงเปล่าซึ่งตามธรรมชาติย่อมลอยน้ำ กลับจมดิ่ง ทรงทำนายว่า จักมีสมัยหนึ่ง ซึ่งโลกแปรปรวนถึงกับนิยมเชื่อถือถ้อยคำของคนคดโกงในราชสำนัก ในที่ประชุม ที่วินัจฉัยความ ถ้อยคำของคนเท็จ คนประจบ ได้รับการเชื่อถือ...(เรื่องนี้ย่อมก่อให้เกิดความสังเวชเป็นอันมาก ในเมื่อมาระลึกถึงว่า พวกนักบวชพากันถือศาสนาเงิน ขายใบเบิกทางไปสวรรค์ จนเกิดการปฏิวัติทางศาสนาแก่ประวัติศาสตร์เช่นเรื่องมารติน ลูเธอร์¹ เป็นต้น, มักจะมียุคหนึ่งเสมอที่อธรรม พุดจ้อ แต่ธรรมเป็นไป)...

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าผู้เขียนได้แทรกทัศนคติในวงเล็บท้ายเนื้อหา ความฝันและคำทำนาย เพื่อแยกให้ชัดเจนระหว่างเนื้อหาที่นำมาจากอรรถกถาหาสุบินชาดกกับความคิดเห็นส่วนตัวที่กล่าวว่า เนื้อหาดังกล่าวในอรรถกถาหาสุบินชาดกก่อให้เกิดความรู้สึก “สังเวช” รวมถึงยกตัวอย่างเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วคือ การปฏิวัติศาสนาในยุโรป การที่ผู้เขียนอ้างอิงถึงเหตุการณ์ทางสังคมนอกประเทศนี้ นอกจากแสดงให้เห็นถึงความรู้และประสบการณ์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอรรถกถาหาสุบินชาดกว่าเป็นเรื่องที่มีความลุ่มลึกและเป็นสากล หลักธรรมที่ปรากฏในเรื่องนั้นสามารถอธิบายเชื่อมโยงกับสังคมทั่วไปได้

2) ฉบับพระครูวรพตสิทธิพงศ์ ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ 1) บทนำ กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสุบินนิมิต 16 ประการ เหตุการณ์พราหมณ์ทำนายฝัน และพระนางมัลลิกาเทวีทูลขอให้พระเจ้าปเสนทิโกศลไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยสังเขป และ 2) ส่วนความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ โดยผู้เขียนแทรกความคิดเห็นไว้ในหมายเหตุท้ายคำทำนายเป็นบางข้อ ดังเช่นความฝันข้อที่ 1

...หม่อมฉันเห็นสุบินข้อ 1 อย่างนี้ก่อนว่า โคผู้สีเหมือนดอกอัญชัน 4 ตัว ต่างคิดว่าจักชนกัน พากันวิ่งมาสู่ท้องพระลานหลวง ต่างแสดงท่าทางจะชนกัน บันลือเสียงคำรามลั่นแล้วไม่ชนกัน ต่างถอยออกไป พระพุทธเจ้าให้คำทำนายว่า มหาบพิตรผลของสุบินข้อนี้ จักไม่มีในชั่วรัชกาลของมหาบพิตร ในชั่วศาสนาของตถาคต แต่ในอนาคต ในกาลที่โลกเสื่อม ฝนจักแล้ง และดินเมฆจักขาด...ครางกระหึ่ม ฟ้าแลบ แล้วก็ไม่ตกเลย

¹ Martin Luther หนึ่งในผู้ปฏิรูปศาสนาคริสต์ โดยแยกมาเป็นนิกายโปรเตสแตนต์ เพราะไม่เห็นด้วยกับคำสอนของคริสตจักรโรมันคาทอลิกบางข้อ

หมายเหตุ จะเห็นได้ว่าเรื่องการที่ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำท่าว่าจะตกแล้วไม่ตกนั้น ก็เริ่มมีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน...

จากตัวอย่างดังกล่าวเห็นได้ว่าผู้เขียนได้แสดงทัศนคติไว้ในส่วนท้ายในหมายเหตุ ว่าเหตุการณ์ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงทำนายดังกล่าวนั้นเชื่อว่าเป็นความจริง และเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบันว่าสังเกตได้ว่าฝนเริ่มไม่ตกตามฤดูกาล หรือมีการสรุปคำทำนายให้ผู้อ่านจับใจความได้สะดวก ดังเช่นที่ระบุว่า

...ผลแห่งสุบินนิมิตนี้จักมีในอนาคตกาล เมื่อโลกหมุนไปถึงจุดเสื่อม ด้วยว่าในครั้งนั้นพระราชาทรงหลาย จักไม่พระราชทานยศแก่กุลบุตรผู้สมบุรณ์ด้วยชาติ จักพระราชทานแก่ผู้ไม่มีสกุลเท่านั้น ถ้อยคำของพวกไม่มีสกุลดุจกระโหลกน้ำเต้า จักเป็นคำไม่โยกโคลง มีหลักฐานแน่นหนาดี

สรุปง่าย ๆ ก็คือ ถ้อยคำของผู้ที่ไม่มีสมบัติควรที่จะได้รับความเชื่อถือ (ซึ่งถ้อยคำเหล่านั้นควรมีน้ำหนักเบาประดุจผลน้ำเต้าซึ่งควรจะเบาจนลอยน้ำได้) กลับได้รับการยอมรับจากผู้เป็นใหญ่ประดุจว่าเป็นถ้อยคำที่มีน้ำหนักมากน่าเชื่อถือเหมือนผลน้ำเต้าที่ควรจะลอยน้ำ แต่กลับถูกมองเหมือนกับว่ามีน้ำหนักมากจนจมน้ำได้...

ผู้เขียนอธิบายความข้างต้นเพิ่มเติมหลังจากความฝันและคำทำนายข้อที่ 12 ว่าด้วยน้ำเต้าลอยน้ำ การสรุปเนื้อหาคำทำนายในท้ายข้ออาจเพื่อต้องการให้ผู้อ่านจับใจความของคำทำนายได้สะดวกขึ้น เนื่องจากคำทำนายที่นำมาจากอรรถกถาหาสุบินชาตกอาจทำความเข้าใจได้ยากกว่าจึงสรุปเป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ในท้ายเรื่องของฉบับพระครูวรพตสิทธิพงศ์ผู้เขียนได้นำคาถาบาลีมาใส่ไว้ ดังความว่า

...พระคาถา

“ถิตะถิราทะนัง มันทะโรกะสีลา กะระรา สะติโส จะถิโหคะหะตะเน”

ให้ท่านท่องบ่นไว้ หรือจดใส่ผ้าหรือแผ่นโลหะอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วผูกพันศรีษะไว้ สารพัดวินาศ สันติประเสริฐนัก ให้สวดภาวนาทุกวัน หรือใส่กรอบไว้บนหิ้งพระจะดีมาก...

คาถาดังกล่าวมีการอ้างว่ามีเค้ามาจากพุทธทำนาย ฉบับแผ่นดินศิลาจารึกในประเทศอินเดีย ซึ่งในหนังสือพุทธทำนาย เรียบเรียงโดยปัญญาวัฒน์¹ กล่าวว่า “กล่าวกันว่า คณะทูตที่ไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและต้นมหาโพธิ์ เมื่อ พ.ศ. 2485 ได้คัดลอกพุทธทำนายฉบับนี้มาสู่ประเทศไทย โดยมีเนื้อหากล่าวถึงความเสื่อมโทรมของสังคมมนุษย์ ภัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น จะมีผู้มีบุญมาปราบยุคเข็ญและชักชวนให้ทุกคนปฏิบัติธรรม” ซึ่งในเนื้อหาามีคาถาดังกล่าวระบุในเรื่องด้วย แต่ทั้งนี้ข้อสังเกตว่า ไม่ได้มีการระบุว่าจารึกเดิมนั้นเป็นภาษาอะไร อีกทั้งมีการกล่าวถึงกรุงศรีอยุธยาและคาถาบาลีที่ใช้ไม่ถูกต้องตามไวยากรณ์ จึงสันนิษฐานได้ยากกว่าเป็นศิลาจารึกจากประเทศอินเดีย แต่การที่ผู้เขียนนำคาถาดังกล่าวมาไว้ในทำนองทำให้ความเรียงที่อธิบายเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับนี้มีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

3) ฉบับชาตวโร เป็นอีกหนึ่งฉบับที่มีการแทรกข้อมูลในเนื้อหาเป็นจำนวนมากทั้งทัศนคติ บทเพลง ข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ หรือนำเนื้อหาจากพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับอื่นมาแทรกด้วย ดังตัวอย่างความฝันและคำทำนายข้อ 3 ที่ว่า

...ลูกบังเกิดเกล้า พุทธทำนายตอนนี้ โบราณจารย์ได้ประพันธ์เป็นบทกวีไว้ว่า

อีกข้อสามฝันว่าแม่คาวิน	วอนขอนมลูกกินนำบัดสี
โปรดอภิปรายทายว่านิมิตนี้	ไปภายหน้าจะมีเป็นแน่นอน
คือพ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร	ด้วยสิ้นสุดข้าวปลาทั้งผ้าผ่อน
ต้องมายอมปลอบขอเผ้าองอน	มันขอดก่อนส่ำทับให้อับอาย

...พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงพระสุบินนิมิตว่า ได้เห็นแม่โคตีมนมลูกตัวเอง ทั้ง ๆ ที่เพิ่งเกิดมาได้เพียงวันเดียว พระพุทธองค์ได้ทรงพยากรณ์ไว้ว่า ในอนาคตเมื่อมนุษย์ไร้ศีลธรรม ความกตัญญูรู้คุณจะหายไป... ดูเป็นที่น่าเวทนา **ทำให้นึกถึงเพลงเก่า ๆ ของพร ภิรมย์** เพลงหนึ่งที่ตรงกับสภาพของพุทธทำนายตอนนี้คือ...

...มีครอบครัวหนึ่งซึ่งยากจน	มีบุตรสี่คนเกิดเป็นชาย
พ่อและแม่แก่จวนตาย	แกร็กลูกชายส่งไปเรียน
สอบสำเร็จสมเจตนา	แถมได้ภรรยาทั้งสี่คน
แถมได้ภรรยาทั้งสี่คน	ได้ลูกสาวของเศรษฐี
สมศักดิ์ศรีเพราะมีกุศล	แต่ลืมพ่อแม่ทั้งแก่ยากจน...

¹ ปัญญาวัฒน์ เรียบเรียง, พุทธทำนาย, (กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือโกสินทร์, 2549) หน้า 209.

...สังคมทุกวันนี้มีปัญหาเรื่องครอบครัวมาก... ลองดูปัญหาของคุณแม่ที่มีลูกทำตัวราวกับเจ้านาย ทั้ง ๆ ที่ลูกยังเล็กอยู่... ปัญหาของคุณแม่ที่เขียนไปปรึกษาจิตแพทย์ (จากหนังสือรู้จักชีวิต เล่มที่ 24) คุณแม่คนนั้นเล่าว่า “ปัจจุบันดิฉันมีลูกสาวสองคน คนโตอายุ 13 ปี คนเล็กอายุ 11 ปี... คิดว่าเขาทั้งสองน่าจะช่วยงานบ้านได้ แล้วลูกก็ไม่ช่วยทำ”...

...ปัญหาที่เกิดขึ้นสำหรับสุภาพสตรี ที่สมรสแล้วในปัจจุบัน คือ ปัญหาการอบรมเลี้ยงลูก เพราะเวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงานนอกบ้าน ทำให้ลูก ๆ เกิดความรู้สึกว่าตนถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับความสนใจจากพ่อแม่... (จากบทวิเคราะห์เรื่องงานในบ้านกับงานนอกบ้าน อย่างไหนสำคัญกว่า ของ ส.บางเขน น.ส.พ.ไทยรัฐ วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2533)

ถ้าท่านผู้อ่านไม่ยากพบชะตากรรม ตามที่พระพุทธองค์ทำนายไว้ในอนาคต(ก็คือสมัยนี้เอง) ...เราต้องรู้จักนำเอาศีลธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็น และหมั่นศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้มาก ๆ ขึ้น จะทำให้เราควบคุมอารมณ์ และรู้วิธีที่จะดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขร่มเย็นได้มากขึ้น...¹

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่าผู้เขียนเพิ่มเติมข้อมูลจาก 4 แหล่งอ้างอิงได้แก่ ค่ำกลอนที่มีความสัมพันธ์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ สำนวนเลขที่ 196 ดังความว่า

อนึ่งฝันว่าแม่โคควิน	วอนขอกินนมลูกนาคดี
โปรดภิปรายทายว่านิมิตนี้	ไปภายหน้าจะมีเป็นแน่นอน
พ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร	ทั้งสิ้นสุดข้าวปลาทั้งผ้าผ่อน
ต้องมายอบปลอบขอเผ้าองอน	มันขอดค่อนสำคัญให้้อบอาย
	(สำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

การอ้างอิงถึงกลอนดังกล่าวที่คล้ายคลึงกับสำนวนเลขที่ 196 ของฉบับหอสมุดแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่า แบบสำนวนดังกล่าวค่อนข้างเป็นที่นิยม ดังที่พบว่ามียุอยู่ในหอสมุดแห่งชาติถึง 12 ฉบับ สัมพันธ์กับฉบับท้องถิ่นในภาคกลางทุกฉบับ มีการแพร่กระจายไปยังภูมิภาคอื่น และมีการนำเนื้อความบางส่วนมากล่าวถึงในปัจจุบันด้วย การใช้คำว่า “โบราณจารย์” เป็นผู้แต่ง

¹ ชาตวโร, พุทธทำนาย, หน้า 23 – 30.

แสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนเชื่อว่ากลอนข้างต้นค่อนข้างมีอายุ และสามารถอธิบายให้พ้องกับเหตุการณ์จริง ในปัจจุบันได้จึงนำกลอนพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลดังกล่าวเป็นบทตั้งต้นในความฝันหลายข้อ หรือเช่นในข้อ 8 ว่าด้วยตุ่มน้อยล้อมตุ่มใหญ่ และคนเทน้ำใส่แต่ตุ่มใหญ่ ซึ่งก็พบว่าทั้ง 2 ฉบับเป็นแบบสำนวนเดียวกัน ดังความว่า

แปดฝันว่าประชาชนนั้นขนน้ำ ตุ่มลุน้อยร้อยพันเรียงกันไป	ช่วยกันปล้ำเทส่งลงตุ่มใหญ่ ไม่มีใครเทใส่แต่สักคน
	(ฉบับชาตวโร)
อนึ่งฝันว่าประชาชนขนน้ำ ตุ่มน้อยร้อยพันเรียงกันไป	ช่วยกันปล้ำเทส่งลงตุ่มใหญ่ หามีใครเทใส่แต่สักคน
	(สำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ)

นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาอื่นจาก 3 แหล่งมาแทรก คือ เพลงแหล่ “ใจพ่อ ใจแม่” ของพร ภิรมย์ หนังสือรู้จักชีวิต เล่มที่ 24 และบทวิเคราะห์จากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2533 เนื้อหาที่นำมาสอดแทรกข้างต้นนั้นล้วนกล่าวถึงเรื่องความกตัญญูของลูก หรือความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ผู้เขียนนำเนื้อหาต่าง ๆ มาเพิ่มเติมเป็นจำนวนมากนี้ แสดงให้เห็นความสำคัญ 3 ประการคือ 1) สามารถอธิบายเนื้อหาอรรถกถาหาสุบินชาติกให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน 2) ได้ทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมปัจจุบัน และ 3) ได้แนะแนวทางการประพฤติที่ดีจากความในส่วนท้ายที่กล่าวว่า “ถ้าท่านผู้อ่านไม่ยากพบชะตากรรมตามที่พระพุทธองค์ทำนายไว้... เราต้องรู้จักนำเอาศีลธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน”

เห็นได้ว่าความเรียงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความฝันคำทำนายทั้ง 16 ประการนี้มี 2 กลุ่มได้แก่นำเสนอเนื้อหาจากอรรถกถาหาสุบินชาติกโดยตรง และการนำเสนอโดยเพิ่มข้อมูลอื่นประกอบทั้งบทกลอนพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับอื่น เพลง สื่อบุคคลต่าง ๆ หรือผสมเข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันในสังคม ทั้งนี้เพื่อพยายามอธิบายเนื้อหาให้ผู้อ่านเข้าใจได้สะดวกขึ้นและให้เห็นว่าความดังกล่าวเป็นเรื่องใกล้ตัว อย่างไรก็ตามทั้ง 2 กลุ่มนั้นต่างมีจุดประสงค์ในการนำเสนอเนื้อหาเหมือนกันคือ ต้องการให้ผู้อ่านและคนในสังคมได้ตระหนักถึงการดำเนินชีวิตที่มีศีลธรรมเพื่อเกิดเป็นสังคมที่มีความสงบสุข

สรุป

เห็นได้ว่าอรรถกถาหาสุบินชาติกมีความสำคัญอย่างยิ่งกับการสร้างสรรค์วรรณคดีและวรรณกรรมของไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เห็นได้จากวรรณคดีและวรรณกรรมที่ปรากฏได้แก่เพลง

ยาวพยากกรรมกรุงศรีอยุธยา ภาพพระไชยสุริยา กาละนั้บมือสวย และวรรณกรรมปัจจุบันเรื่องเหตุเกิดที่ภาราสาวะถี ซึ่งทั้งวรรณคดีโบราณและวรรณกรรมปัจจุบันดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับอรรถกถามหาสุบินชาดกที่แตกต่างกันไป กล่าวคือวรรณคดีเรื่องเพลงยาวพยากกรรมกรุงศรีอยุธยา ภาพพระไชยสุริยา และกาละนั้บมือสวยนั้นปรากฏเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกเพียงบางประการ โดยนำเนื้อหาความฝันหรือคำทำนายมาเพียงบางข้อ ไม่ได้เรียงทั้ง 16 ข้อตามลำดับ ยังแสดงให้เห็นลักษณะสิ่งของหรือคำทำนายที่คล้ายคลึงกับอรรถกถามหาสุบินชาดก ที่นำมาสร้างสรรค์เป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหากล่าวถึงอนาคตบ้านเมืองหรือทำนายเหตุการณ์บ้านเมืองที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ส่วนการสร้างสรรค์วรรณกรรมปัจจุบันเห็นได้ว่าการใช้อรรถกถามหาสุบินชาดกเป็นโครงเรื่องหลัก จากนั้นมีการเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาอื่น ๆ เข้ามา เช่น ใช้จินตนาการบรรยายฉาก สร้างบทบาทหรือภาพลักษณ์ของตัวละครให้ชัดเจนขึ้น เชื่อมโยงเข้ากับเรื่องราวที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความละเอียดพิสดารมากขึ้นกว่าอรรถกถามหาสุบินชาดก แต่ยังคงมุ่งหมายที่จะใช้เนื้อหาดังกล่าวเตือนสติผู้อ่านหรือคนในสังคมดั้งเดิมคล้ายคลึงกับจุดมุ่งหมายของอรรถกถามหาสุบินชาดก

หรือกลุ่มความเรียงที่มุ่งอธิบายอรรถกถามหาสุบินชาดก ในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้อ่านได้มากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นว่าบางฉบับมีการเผยแพร่ลงบนหนังสือพิมพ์เป็นตอนก่อนจะมีการรวมเล่มเป็นหนังสือ อีกทั้งได้ผสมผสานกับข้อมูลอื่น ๆ เพื่อพิสูจน์ว่าคำทำนายของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวและเริ่มเกิดขึ้นจริงแล้ว

ความดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นความสำคัญของอรรถกถามหาสุบินชาดกต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการนำความฝันมาแทรกในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ และใช้เนื้อหาทำนายนั้นเตือนสติสั่งสอน แนะนำแนวทางการประพฤติ และมีการปรับเนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกผสมผสานเข้ากับจินตนาการ ข้อมูลความรู้ เหตุการณ์ทางสังคม เป็นผลให้เนื้อหาของอรรถกถามหาสุบินชาดกสามารถดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “อรรถกถามหาสุบินชาดก: ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอรรถกถามหาสุบินชาดกและความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีพุทธทำนายเรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลสำนวนต่าง ๆ และความสัมพันธ์ด้านเนื้อหาและแนวคิดของอรรถกถามหาสุบินชาดกที่มีต่อวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ โดยมีมุ่งพิสูจน์สมมติฐาน 2 ประการ คืออรรถกถามหาสุบินชาดกมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์วรรณคดีพุทธทำนายเรื่องความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลหลายสำนวนในภาคต่าง ๆ โดยมีลักษณะสำคัญร่วมกันคือ การรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการตามอรรถกถาชาดก และบางสำนวนอาจมีการตีความคำทำนายฝันใหม่ รวมทั้งการสะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์สังคม อีกประการหนึ่งคืออรรถกถามหาสุบินชาดกมีความสัมพันธ์ด้านเนื้อหาและด้านแนวคิดกับวรรณคดีไทยหลายเรื่องทั้งนิทานและวรรณกรรมประเภททำนายหรือพยากรณ์ เช่น เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา กาพย์พระไชยสุริยา กาลະนัပ္มื่อส่วยและลีปสุญ ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีทั้งในด้านการนำเนื้อหาความฝันและคำทำนายความฝันมาแทรกในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ และการใช้คำทำนายเพื่อเตือนสติสั่งสอน หรือแนะแนวทางการประพฤติ

ผลการศึกษาพบว่าอรรถกถามหาสุบินชาดกเป็นอรรถกถาชาดกที่มีความน่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง โดยมีความโดดเด่น 4 ประการ ได้แก่

- 1) เนื้อหาในปัจจุบันวัตถุของอรรถกถามหาสุบินชาดกมีขนาดยาวกว่าอดีตวัตถุขณะที่อรรถกถาชาดกส่วนมากมักจะกล่าวถึงพระชาติปัจจุบันเพียงสั้น ๆ และอธิบายเหตุการณ์ขยายความเพิ่มเติมในอดีตวัตถุ
- 2) มีการนำเรื่องราวในปัจจุบันวัตถุนี้ไปแต่งวรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ขณะที่วรรณคดีส่วนมากนำเนื้อหาจากส่วนอดีตวัตถุของอรรถกถาชาดกไปแต่ง เช่น มหาชาติกลอนเทศน์ มหาชาติคำหลวง หรือพญาฉันทน์ เหตุที่นำเนื้อหาจากอดีตวัตถุมาแต่งนั้นเนื่องจากตัวละครสำคัญคือพระโพธิสัตว์อยู่ในเนื้อหาของอดีตวัตถุ เพื่อให้ตัวละครพระโพธิสัตว์ได้แสดงบารมีหรือการกระทำของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ขณะที่อรรถกถามหาสุบินชาดกมีตัวละครสำคัญคือ พระพุทธเจ้าที่ทรงทำหน้าที่ทำนายพระสุบินของพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นเรื่องราวที่อยู่ในปัจจุบันวัตถุ เพื่อให้บทบาทดังกล่าวแสดงความสำคัญของพระพุทธเจ้าในฐานะสัพพัญญูผู้รู้แจ้งของโลก
- 3) มีกลวิธีและรูปแบบเนื้อหาที่โดดเด่นและเป็นเอกภาพ กล่าวคือ อรรถกถามหาสุบินชาดกได้ใช้ความฝันและการทำนายฝันเป็นกลวิธีเสนอแนวคิด ขณะที่อรรถกถาชาดกเรื่องอื่น ๆ

ใช้ความฝันในฐานะเครื่องมือในการดำเนินเรื่องของตัวเอง ไม่ปรากฏการนำเสนอแนวคิดใด และ อรรถกถา महासुบินชาดกยังมีรูปแบบที่เป็นระบบโดยร้อยเรียงเนื้อหาความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการอย่างเป็นขั้นตอน ทั้งนี้กลวิธีและรูปแบบดังกล่าวได้นำเสนอแนวคิด 2 ข้อคือ โทษของการบูชาตัณหา และการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคมโดยมีศีลธรรมเป็นพื้นฐาน

4) อรรถกถา महासुบินชาดกสามารถทำความเข้าใจได้ 2 ระดับคือ การตีความแบบโลกียธรรม ที่มุ่งสอนให้คนทุกคนชั้นได้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขโดยพิจารณาจากการกระทำของตนเองกับการปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง และการทำความเข้าใจโดยการตีความแบบโลกุตระธรรมที่สอนให้คนชำระกิเลสในจิตใจของตนเองเพื่อที่จะนำพาตนเองไปสู่นิพพาน คือการหลุดพ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวง

ความโดดเด่นของอรรถกถา महासुบินชาดกดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับต่าง ๆ ทั้งฉบับหอสมุดแห่งชาติ และฉบับอื่น ๆ ในภูมิภาคท้องถิ่น โดยฉบับหอสมุดแห่งชาติค้นพบจำนวน 17 ฉบับ สามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มสำนวนคือ

- 1) สำนวนเลขที่ 7 (ไม่มีสำนวนใดจัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย)
- 2) กลุ่มสำนวนที่ 2 ประกอบด้วยสำนวนเลขที่ 9, 10, 13/1 และ 208
- 3) กลุ่มสำนวนที่ 3 ประกอบด้วยสำนวนเลขที่ 8, 10/1, 16, 21, 56, 66, 71, 72, 196, 443, 444 และ 447

โดยแต่ละกลุ่มสำนวนที่จัดรวมกันนั้นคล้ายคลึงกันมากร้อยละ 80 ถึงร้อยละ 90 และคัดเลือกตัวแทนสำนวนของแต่ละกลุ่มได้แก่ สำนวนเลขที่ 7 กลุ่มที่ 2 ใช้สำนวนเลขที่ 10 และ กลุ่มที่ 3 ใช้สำนวนเลขที่ 196 จากการศึกษาเปรียบเทียบทั้ง 3 สำนวนดังกล่าวของฉบับหอสมุดแห่งชาติทำให้ทราบว่ายังคงรักษาเนื้อหาหลักของอรรถกถา महासुบินชาดกไว้คือ ความฝันและคำทำนายทั้ง 16 ประการ แต่มีกลวิธีสร้างสรรค์คือ การนำเสนอเนื้อหาโดยใช้กลอนเพลง รวมถึงตัดทอนรายละเอียดเนื้อหาคำทำนายบางประการออกให้เนื้อความสั้นลง และมีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ความคิดเรื่องความขัดแย้งระหว่างพุทธและพราหมณ์หรือแนวคิดเรื่องโทษของการบูชาตัณหาที่ปรากฏในอรรถกถา महासुบินชาดกนั้นกลับไม่ปรากฏในพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาตินี้ คงเหลือเพียงการชี้แนะพระธรรมคำสอนจากการทำนายเหตุการณ์วิบัติต่าง ๆ เท่านั้น

ถึงแม้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาติ จะแบ่งออกได้เป็น 3 แบบสำนวน แต่พบว่าทั้ง 3 แบบสำนวนดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์กันในแง่ของการใช้ถ้อยคำสำนวนบางแห่งที่คล้ายคลึงกัน และปรากฏว่ามีการใช้คำสัมผัสภายในบทและระหว่างบทที่คล้ายคลึงกันด้วยความสัมพันธ์ของทั้ง 3 สำนวนของฉบับหอสมุดแห่งชาติข้างต้นจึงนำมาซึ่งข้อสันนิษฐานว่าพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล ฉบับหอสมุดแห่งชาตินี้อาจเผยแพร่ในลักษณะของมุขปาฐะมาก่อน ดังตัวอย่างจากคำที่ปรากฏในสมุทไทยทั้ง 3 ฉบับ เช่น *ปัสสเวณ ปัสสเวณทิโกศล ผู้มีน (ภุมินิทร์)*

สันระเพชโลกลโมลี (สรรเพชญโลกลโมลี) สัพพันญ (สัพพันญญ) ชลณี (ชนนี) ตะรุณนี (ตรุณี) และทุมิน (ทมิฬ) นอกจากนี้ในภาพรวมทั้ง 3 ส่วนมีความสัมพันธ์กับระดับร้อยละ 10 ถึงร้อยละ 30 ด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่าจำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติยังสัมพันธ์กับทั้ง 7 ฉบับที่พบในท้องถิ่นภาคกลางได้แก่ ฉบับวัดเทวสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี วัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพฯ ฉบับพระยาโกมารกุลมนตรี ฉบับเมืองเพชรบุรี ฉบับวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี ฉบับโพธิ์บางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา และฉบับสถาบันอยุธยาศึกษา อันแสดงให้เห็นความนิยมของเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล และความแพร่หลายของตัวบทดังกล่าว โดยเฉพาะฉบับวัดโพธิ์บางคล้าที่เนื้อหาของพุทธทำนายฉบับนี้ไม่ได้เรียงความฝันทั้ง 16 ประการตามลำดับเหมือนอรรถกถา महाสุบินชาดก ยิ่งทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่าวรรณคดีเรื่องนี้แพร่หลายในลักษณะมุขปาฐะมาก่อน โดยใช้วิธีเล่าต่อและท่องจำกันเป็นข้อ ผู้จารจึงใช้วิธีการจารลงสมุดไทยที่ละข้อโดยไม่ได้เรียงลำดับกัน

นอกจากนี้ยังพบว่าในท้องถิ่นภาคกลางยังมีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล จำนวนความที่เป็นแบบร้อยแก้ว คือ จำนวนเลขที่ 3631 ปรากฏอยู่ในบัญชีเอกสารโบราณของสถาบันอยุธยาศึกษา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ปัจจุบันไม่พบต้นฉบับเอกสารโบราณ จึงไม่สามารถนำมาศึกษาในที่นี้ได้ ผู้วิจัยคาดว่ายังคงมีพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลฉบับอื่น ๆ แต่ด้วยข้อจำกัดของการวิจัยคือ การรวบรวมตัวบทและข้อมูล ซึ่งงานวิจัยนี้ได้จำกัดขอบเขตเพียงตามระยะเวลาที่ทำวิจัยเท่านั้น

พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคเหนือนอกจากมุ่งรักษาเนื้อหาความฝันและคำทำนายตามอรรถกถา มหาสุบินชาดกแล้ว ยังมีการเปลี่ยนรายละเอียดความฝันและเพิ่มคำทำนายบางประการ โดยพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคเหนือที่เป็นเอกสารโบราณ ได้แสดงถึงลักษณะเด่นของการเป็นวรรณกรรมพระพุทธานุญาตอย่างชัดเจน โดยสัมพันธ์กับอรรถกถา มหาสุบินชาดกทั้งเนื้อหาและจำนวนความ ในฐานะที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและอนาคตของบ้านเมืองซึ่งมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาอีกเรื่องหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อความศรัทธาของคนในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย ขณะที่จำนวนแบบมุขปาฐะได้สะท้อนและวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมท้องถิ่นและสังคมในวงกว้าง

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการสืบทอดและสร้างสรรค์พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลอย่างสัมพันธ์กันภายในพื้นที่ โดยพบว่าฉบับที่เป็นลายลักษณ์ จำนวนที่เป็นมุขปาฐะมีการใช้ถ้อยคำสำนวนที่คล้ายคลึงกันด้วย และยังมีบทบาทอย่างเด่นชัดในการสะท้อนสังคม กล่าวคือแม้จะพูดถึงผู้คนและสังคมในอนาคต แต่เนื้อหาภายในเรื่องก็มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตและสภาพการณ์ของสังคมในปัจจุบัน อาทิ เรื่องวิถีชีวิตในสังคมการเมืองการปกครอง ความขัดแย้งระหว่างคนสมัยเก่ากับคนสมัยใหม่ หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องบันทึกประวัติศาสตร์ของยุคสมัยอีกทางหนึ่งด้วย

สำหรับพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลของภาคใต้มีลักษณะการสร้างสรรค์วรรณกรรมให้ต่างไปจากเดิมอย่างชัดเจน โดยใช้ฉันทลักษณ์ร้อยกรองที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ซึ่งมากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ เพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ใช้พุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมในขณะนั้น และจุดประสงค์การแต่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็นการให้ความรู้ในฐานะตำราการประพันธ์ เป็นแบบเรียนแห่งชีวิต ซึ่งเชื่อว่าเป็นการสร้างกุศลกรรมวิธีหนึ่ง

อรรถกถา महाสุบินชาดกยังมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีของไทยเรื่องอื่นในแง่ของเนื้อหาและแนวคิด เช่นวรรณคดีเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา หรือกาพย์พระไชยสุริยา วรรณคดีดังกล่าวปรากฏเนื้อหาความฝันและคำทำนายบางประการของอรรถกถา महाสุบินชาดก โดยนำเนื้อหาความฝันหรือคำทำนายมาเพียงบางข้อ ไม่ได้เรียงทั้ง 16 ข้อตามลำดับ โดยเฉพาะเรื่องกาละนั่มมือส่วยที่ทำให้เห็นความสำคัญของอรรถกถา महाสุบินชาดกทั้งเนื้อหาความฝันและคำทำนายบางประการที่ปรากฏในบั้นพยากรณ์ซึ่งหวังผลที่จะเตือนสติสั่งสอน และแนะแนวทางการประพฤติ ขณะที่แนวคิดเรื่องการทำนายอนาคตของสังคมหรือกล่าวถึงความวิनाศของสังคมในอรรถกถา महाสุบินชาดกที่สัมพันธ์กับบันลือปสุญในกาละนั่มมือส่วยและคำทำนายผู้มีบุญ เชื่อมโยงกับพื้นฐานความคิดของคนในสังคมที่มาจากวรรณกรรมศาสนาเรื่องต่าง ๆ เช่น ไตรภูมิภคา เรื่องพระศรีอารีย์ หรือพระมาลัย แนวคิดดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีพลังขับเคลื่อนสังคมในยุคสมัยหนึ่งโดยใช้เรื่องชีวิตในโลกอนาคตเป็นเครื่องมือสำคัญ

นอกจากยังพบว่าม้งงานเขียนปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถา महाสุบินชาดกอีก 2 กลุ่มคือวรรณกรรมปัจจุบันเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ* และกลุ่มความเรียงอธิบายอรรถกถา महाสุบินชาดก โดยเรื่อง*เหตุเกิดที่ภาราสาวะถิ* เห็นได้ชัดว่ายังคงมีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกับอรรถกถา महाสุบินชาดกคือใช้เนื้อหาดังกล่าวเตือนสติผู้อ่านหรือคนในสังคม ซึ่งสร้างสรรค์เนื้อหาให้มีความละเอียดพิสดารมากขึ้นโดยใช้จินตนาการของผู้เขียนเอง ขณะที่ความเรียงอธิบายอรรถกถา महाสุบินชาดก ทำให้เห็นว่าเนื้อหาของอรรถกถา महाสุบินชาดกยังสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน โดยผู้เขียนได้เชื่อมโยงเนื้อหาของเรื่องเข้ากับข้อมูลอื่น ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องได้สะดวกมากยิ่งขึ้น การดำรงอยู่ได้ของอรรถกถา महाสุบินชาดกจึงแสดงให้เห็นว่าจะประการหนึ่งคือ ความวุ่นวายในสังคมมนุษย์ไม่ได้จะเกิดขึ้นในอนาคตเท่านั้น แต่เกิดขึ้นตลอดเวลาในทุกยุคทุกสมัยเมื่อมนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างไร้ศีลธรรม

สายธารการสร้างสรรค์วรรณคดีเรื่องพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศล วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน และงานเขียนที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน ทำให้เห็นความสำคัญของอรรถกถา महाสุบินชาดกในฐานะต้นธารใหญ่ที่เป็นต้นแบบของชีวิตอันนำมาสร้างสรรค์วรรณคดีไทยต่อมาอีกหลายเรื่อง อรรถกถา महाสุบินชาดกไม่ได้กล่าวถึงเรื่องที่ไกลตัว อย่างเรื่องโลกหน้าหรือนิพพาน แต่มุ่งให้

ความสำคัญกับเรื่องใกล้ตัวคือตนเองและสังคมรอบข้างในยุคปัจจุบัน ได้ชี้แนะวิถีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสมและดีงาม ซึ่งสุดท้ายแล้วก็จะนำไปสู่เป้าหมายต่อไปในอนาคตคือ นิพพาน หรือการหนีพ้นจากความทุกข์อันเป็นความปรารถนาสูงสุดของคนทั้งปวง

ข้อเสนอแนะ

1. จากการสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอรรถกถา महाสุบินชาดก พบว่ายังมีข้อมูลที่มากกว่าขอบเขตที่ผู้วิจัยกำหนด เช่น การอ้างอิงถึงพุทธทำนายความฝันพระเจ้าปเสนทิโกศลที่ไม่ใช่ภาษาไทย เช่น ฉบับภาษามอญ ฉบับภาษาสันสกฤต และฉบับภาษาจีน ซึ่งหากมีการรวบรวมและศึกษา อาจทำให้เห็นภาพรวมในการแพร่กระจายของอรรถกถา महाสุบินชาดกในวงกว้างมากขึ้น

2. อรรถกถา महाสุบินชาดกยังมีอิทธิพลกับการสร้างงานศิลปกรรมทางพุทธศาสนาทั้งในประเทศไทย เช่น วัดบางอ้อยช้าง จังหวัดนนทบุรี และต่างประเทศเช่น วัดพระธาตุหลวงจอมคำ จังหวัดเชียงตุง หรือวัดในจังหวัดมณฑลทะเลย์ ประเทศพม่า ซึ่งมีความน่าสนใจที่จะศึกษาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณคดีกับจิตรกรรมต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- Sigmund Freud. Dream Psychology จิตวิทยาความฝัน. แปลโดย เมธินี ไชยคุณคำ. กรุงเทพฯ: แอร์โรว์มัลติมีเดีย, 2560.
- การศาสนา, กรม. พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่มที่ 9 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 1 ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, ไม่ระบุปีที่พิมพ์.
- โกมารกุลมนตรี, พระยา. ประมวลโวหารของพระยาโกมารกุลมนตรี. กรุงเทพฯ: บำรุงนุกุลกิจ, 2504. (เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดเมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส).
- คำนวน นวลสนอง, อร่ามรัศมี ดั่งชนะ และวรวะช ว่องศิริ. พุทธทำนาย: สาระตถะและการสืบทอด. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 2556.
- คำนวน นวลสนอง, อร่ามรัศมี ดั่งชนะ และวรวะช ว่องศิริ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพุทธทำนาย: สาระตถะและการสืบทอด. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. โครงการวรรณกรรมทักษิณ: สาระตถะและการสืบทอด, 2556.
- คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2507.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. ลักษณะวรรณกรรมอีสาน. มหาสารคาม: ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.
- จิตร ภูมิศักดิ์. โครงการแข่งน้ำ และข้อคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2547.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่ม 1. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.9), 2539.
- ฉมาเฉลิม มากนวล. มหาสุบินคำฉันท์ของพระธรรมโมลี: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2546.
- ชนกพร พัวพัฒนกุล. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมพยากรณ์ดวงชะตา: การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556

- ชนิทน์ ผ่องสวัสดิ์. การวิเคราะห์ความฝันของบุคคลในพระไตรปิฎกและอรรถกถาตามทรรศนะของ
พุทธศาสนาเถรวาท ชิกมันด์ ฟรอยด์ และคาร์ล กุสตาฟ จุง. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
 มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- ชมพูนุช เพชรศุภมิตร. การศึกษาวิเคราะห์เรื่องนรกและสวรรค์ในพระไตรปิฎกกับไตรภูมิพระร่วง.
 วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2559.
- ชลดา เรื่องรักลิลิขิต. ความฝันกับเหตุดีเหตุร้ายในวรรณคดีไทย.
วารสารราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน, กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน, 2549.
- ชาตวโร. พุทธทำนาย. กรุงเทพฯ: ฟ้ายักษ์, 2534.
- ตุลาภรณ์ แสนปรน. การศึกษาวรรณกรรมทำนายของล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหา
 บัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- เทพพร มังธานี. การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เถรวาทในมหาสุบินชาดก. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลป
 ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- ธนภัทร พิริโยธินกุล. พระพุทธทำนาย ฉบับวัดเทพสังฆาราม จังหวัดกาญจนบุรี. ใน กาญ
จนสังฆปิตรานุสรณ์. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์สยามทรรศน
ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.
- ธนวรรณ วัฒนานุกศักดิ์. การศึกษาปรากฏการณ์ในสังคมไทยกับความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศล.
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2553.
- ธนิต อยู่โพธิ์. นิทานวรรณคดี. กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2508.
- ธนู บุญยรัตพันธุ์. วรรณกรรมพริบพรี 4 เรื่อง. กรุงเทพฯ: อักษรสยาม, 2523.
- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2522.
- นียะดา เหล่าสุนทร. ปัญหาชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายคำ, 2558.
- บาทยัน อิมสำราญ. พุทธทำนายมอญและพุทธทำนายไทย: จากชาดกสู่วรรณกรรมของกลุ่มชน. ใน
วิพากษ์วรรณกรรม. กรุงเทพฯ: ตุลาวัลย์, 2548.
- บุญชู ภูศรี. วรรณกรรมทำนายภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
 กระทรวงวัฒนธรรม, 2554.
- ปฏิทินสำหรับคนวันเดือนจันทรคติ กับสุริยคติ แต่ปีขาลจัตวาศก ร.ศ.1 พ.ศ.2325 จ.ศ.1144 ถึงปี
วอกจัตวาศก ร.ศ.151 พ.ศ. 2475 จ.ศ. 1294. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: อักษรนิติ

- บางขุนพรหม, 2475.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- ปรีชา พิณทอง. สารานุกรมภาษาไทยอีสาน – ไทย – อังกฤษ. อุบลราชธานี: ศิริธรรม, 2532.
- ปัญญาวัฒน์. พุทธทำนาย. กรุงเทพฯ: บ้านหนังสือโกสินทร์, 2549.
- พระมหาวรานุรักษ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง. พระสุบินนิมิตในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3. กรุงเทพฯ: โสภณพิพิธธรรมนาคร, 2464.
- พระครูวรพรตสิทธิพงศ์. พุทธทำนาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ส่งเสริมธรรม, 2551.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา, 2521.
- พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เล่ม 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553.
- พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: พุทธศาสนาของธรรมสภา, 2556.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ไตรภูมิพระร่วง: อธิพจน์ต่อสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.
- พระพรหมคุณาภรณ์. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: ผลิตภัณ์, 2558.
- พระมหาอำพันธ์ ฉัตรตโน (อุดมรัตน์). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความฝันในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.
- พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม). กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา, 2551.
- พระวินัยปิฎก มหาวีถังค์ เล่ม 1 ภาค 3. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโน) และ เสาวณิต วิงวอน, บรรณาธิการ. ปฐมสมโพธิ. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, 2558.
- พระอภิธรรมปิฎก วิถังค์ เล่ม 2 ภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.
- พวงพยอม ยลถนนม. ความฝันจากวรรณคดีไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- พัชรลดา จุลเพชร. แนวคิดเรื่องกึ่งพุทธกาลในสังคมไทย พ.ศ. 2475 - 2500. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- พัฒน์ เพ็งผลา. ชาดกกับวรรณกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.
- พิสิทธิ์ กอบบุญ. แนวคิดและบทบาทของวรรณกรรมไทยพระพุทธศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2557.

- พีรภัทร์ ศรีตุลา. อาธิไท้โพธิบาทว์: วรรณกรรมคำพยากรณ์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (วรรณคดีไทย) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2555.
- พุทธทาสภิกขุ. ชุมนุมข้อคิดอิสสระ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2556.
- มงกุฎ แก่นเดียว. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 8. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- มัลลวีร์ ดอกแก้ว. วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องพุทธทำนาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 2548.
- รัตน์ดิกร วิชัยดิษฐ์. แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพระไตรปิฎกและวรรณกรรมเรื่อง
พระมาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน,
2556.
- วิจิตรวาทการ, พลตรีหลวง. ความฝัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊ค, 2544.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. ความหมายทางปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี. กรุงเทพฯ: 11 พฤษภาคม
2542.
- ศรีสมร สุริยาศศิน. การวิเคราะห์ความฝัน. วารสารรามคำแหง ปีที่ 23 ฉบับพิเศษ กรกฎาคม –
กันยายน. หน้า 188 – 200. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549.
- ศิลปากร, กรม. ภาพย์เรื่องพระไชยสุริยา และประชุมลำน่านาเล่ม 1 ของสุนทรภู่. พระนคร: รุ่งเรือง
รัตน์, 2508.
- ศิลปากร, กรม. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2518.
- ศิลปากร, กรม. นิบาตชาดก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร,
2540.
- ศิลปากร, กรม. ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 5. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2542.
- ศิลปากร, กรม. ปัญญาสชาดก เล่ม 1 – 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาการ, 2549.
- สวิง บุญเจิม. กาละนั้บมือส่วย. กรุงเทพฯ: พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระคุณ
สมเด็จพระมหามุนีวงศ์, 2542.
- สายวรุธ น้อยนิมิต. อรรถกถาชาดก: การศึกษาในฐานะวรรณคดีคำสอนของไทยและความสัมพันธ์
กับวรรณคดีคำสอนเรื่องอื่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชา
ภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สิริ เพ็ชรไชย, แบล. สารัตถที่ปนี ฎีกาพระวินัย ภาค 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย,

2542.

สุจิตรา จงสถิตวัฒนา. พุทธธรรมในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ตำราวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ และชวน เพชรแก้ว. วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมพินิจ, กรุงเทพฯ:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

สุภิสรา เมืองถ้ำ. การศึกษาวิเคราะห์กลอนอ่านเรื่องพุทธทำนายนิมิต 16 ประการ. รายงานการ ค้นคว้าเฉพาะบุคคล ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559.

เสฐียร พันธงสี. เหตุเกิดที่ภราทาสวณี. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.

อชิรพจนินชา พลายนาค. การใช้โหราศาสตร์เป็นวิถีทางในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์: ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนา หัวพัน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2559.

อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, บรรณาธิการ. กาญจนสังขปิตวานุสรณ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์สยามทรรศนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558.

อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. ตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล. ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

อิชิอิ, โยเนโอะ. กบฏผู้มีบุญภาคอีสาน, พรเพ็ญ อ้นตระกูล ถอดความ. ใน “ความเชื่อพระศรีอารีย์” และ “กบฏผู้มีบุญ” ในสังคมไทย. บรรณาธิการ, พรเพ็ญ อ้นตระกูล และอัจฉราพร กมฺท พิสมัย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2527.

ภาษาอังกฤษ

Anthony Philip Stone. Hindu astrology : Myths, Symbols and Realities. India: Select Book, 1981.

Betty Nguyen. Bad Buddhist Kings: An Examination of the Ideal social order. Rian Thai. Bangkok: Institute of Thai Studies, 2011.

Stith Thompson. Motif-Index of Folk-Literature volume two. United States of America: Indiana University, 1955.

ออนไลน์

ชอพุทธทำนาย. [ออนไลน์], 2554. แหล่งที่มา :

<https://www.youtube.com/watch?v=le83r4WCuk8>. [เข้าถึงเมื่อ 8 มกราคม พ.ศ. 2562]

ราชบัณฑิตยสถาน. คลังความรู้ โอม 15 กรกฎาคม 2554. [ออนไลน์], 2554. แหล่งที่มา :

<http://www.royin.go.th/?knowledges=%E0%B9%82%E0%B8%AD%E0%B8%A1-%E0%B9%91%E0%B9%95-%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%81%E0%B8%8E%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%A1-%E0%B9%92%E0%B9%95%E0%B9%95%E0%B9%94>. [เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม 2562].

หมอลำกลอนพุทธทำนาย 16 ข้อ. [ออนไลน์], 2555. แหล่งที่มา :

<https://www.youtube.com/watch?v=ol2lSwlwHUg>. [เข้าถึงเมื่อ 7 มกราคม 2562].

ชออาเพศ 16 ประการ วัช เมืองเถิน. [ออนไลน์], 2559. แหล่งที่มา :

<https://www.youtube.com/watch?v=FNaz4MKppq8&t=164s>. [เข้าถึงเมื่อ 8 มกราคม พ.ศ. 2562]

ลำลองพุทธทำนาย วิทยา วงศ์กาฬสินธุ์. [ออนไลน์], 2560. แหล่งที่มา :

<https://www.youtube.com/watch?v=Y0wlUcnGeYk>. [เข้าถึงเมื่อ 7 มกราคม 2562].

สัมภาษณ์

บุญเตือน ศรีวรพจน์. ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2560.

ภาคผนวก

ต้นฉบับสมุดไทย จำนวนเลขที่ 7 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

เมื่อพระองค์เสด็จไปยัง
พร้อมพระอรหันตาภิณฑาสพ
โปรดสัตว์ที่ข้องขัดในชಾಯาม
มีนามปรากฏพระบุรี
พร้อมพระสงฆ์ทรงศีลอยู่มากมาย
อันจอมกระษัตริย์ครองจังหวัดบริเวน
ใต้เปนจอมธานีแกรีพล
วันหนึ่งพระองค์ทรงไสยา
ประลาดลากมากมายมหัศจรรย์
ภอย่ายามเกือบจวนจะใกล้รุ่ง
เสด็จทรงสุคนทวารี
พร้อมหมู่เสนาพฤกษามา
ตรัสสั่งยังพวกตำรวจใน
พัวกพลเกณฑ์ออกเฝ้า
เสด็จตรงมาวาระณาราม
สิ้นในนิมิตสืบหกข้อ
พระพุทธรูปทรงสดับในฝัน
จึงตรัสว่านิมิตบพิตฝัน
ต่อสักราชล้วงกลับไปช้านาน
จึงจะได้กับเหตุที่นิมิต
ไว้เปนตำราทำนายทาย

๑ ข้อซึ่งว่าโคอุสุพะราช

มาทั้งสี่ทิศฤทธิรอน
เขาใกล้แล้วก็ไม่สู้ชน
กลับกลายเป็นไม้ม้วน
นานไปเป็องนาประชาราช

๑ จะกล่าวเรื่องเบื้องต้นแต่หนหลัง
สถิตย์ยังพระเชตุวาราม
ค้ำบัณบพิตปลงเปนที่ถาม
ให้พ้นความที่ยากลำบากกาย
ชื่อเมืองสาวภูถีกานภูหมาย
มีทั้งหมื่นกายไพรพน
ทรงนามปะเสนที่โกส
จบสกลแลงล้ำระอาครัน
ภูษณาดลัสนินนิมิตฝัน
นิมิตนั้นแต่ก่อนบพอนมี
พระสะคุดตื่นจากแทนที่
แล้วออกยังแทนที่พระโรงไชย
เดียวระดามอบเฝ้าอยู่ส่วย
จะไปยังพระเชตุวาราม
บางก็จัดพระยานนุมาดหาม
ทูลถามเรื่องพระสุบินมา
หมื่นยอมจำได้ไม่กังขา
ก็ทราบได้บาพาทรงญาณ
เหตุนั้นหมื่นได้เกิดในราชฐาน
ประมาณได้สองพันปีปลาย
บพิตจงกานภูกตหมาย
ทั่วโลกหญิงชายจะเดือดรอน

งามประลาดเติบโตตั้งไกรสร
ไม่ย่ออ่อนเชิงชิดจะชิดกัน
ต่างตนกลับหกระเหตุหัน
อัศจรรย์เห็นเหตุจะมี
หมุมคะอำมาตจะเสื่อมศรี

จะเกิดวิบัติในพื้นปฐพี
ให้ฝนฟ้าอาเพศเหือดแห้ง
จะทำไร่ไถนาลำบากกาย
ทั้งสมณะชีพราหมณาจารย์
ทำวพญามลไมทรจธรรม

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าไม้ตะรุณน้อย

บางพิลตอกออกช่ออยู่ครามคั้น
ว่าหญิงชายภยน้ำจะบากาม
จะส่องเสบเมณูปนกาลี
จะคลอดลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก
จะอ้อบายไชน้ำระอาครัน

๑ ข้อหนึ่งนิมิตว่าแม่โค

เข้าดูคนมลูกกินดวยยินดี
จะได้กับกุมารแนงน้อย
ด้อยมารดาบิดตอนไม้ยอความ
จะภาผู้ใหญ่ขึ้นสานภลทะเลาะ
ถากถางอาจดาไม่เกรงใจ

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าโคเคยไถนา

เอาโคน้อยไถไถ้อยู่จนวาย
โคไม่เคยไซแรงนั้นน้อย
เบื่องน้ำทำวพญาสามล
จะยกปราชผู้ฉลาดที่ว่าชอบ
จะนับถือคนที่เปนอุทาม
จะให้เสนาปลูกษากิจ
ไม่กลัวบาพยาบช้ำทารุน
เหมือนกิงก่าได้ทองพองสีสะ
ตะคอกชุ่มแห่งไม้เกรงใจ
ประชาราชตื่นแตกแยกหนี

ทั้งมะหามะชีจะกลับกลาย
ทั้งเต่าแดงถ้วงาสินคาขาย
จะเสียหายหลายส่วนบ่ควันเปน
ไม่มีผู้จะพิบานอุประถำ
ทั้งอำมาตมนตรีก็พลอยตาม

กะจอยรอยไม่ควนจะเหนชั้น
เบื่องน้ำนั้นจะเกิดซึ่งเหตุมี
จะลวนลามคบชูประสมชรี
แต่ลวนเดกตะรุณนี่จะมีครัน
ประสาเดกไม้ควันน่าสวณสัน
เบื่องน้ำนั้นจะเปนแต่เชนนี้

เตบโตพิพวงจำเรื้อชรี
ข้อนี้ภยน้ำจะแจงความ
จะกล่าวท่อยวาจาบายยาม
ยาบายามมุทะลุไม้เกรงใจ
แคนเคาะพ่เถียงทำเสียงไส
ภยน้ำไปจึงจะได้ตั้งทำนาย

เทียมมาแล้วพลอยใหญ่ลุดหาย
ก็ตะกายโดดตึงตะบึงตน
เพื่อนรอยปลกเปลยไหเสี่ยผล
จะพิกนโมหาปัญญาสาม
รู้ระบอบเคยได้เปนที่ถาม
หมี่ไชนามชาติเชื่อพงชกุน
ชอบผิตหมี่ไถรู้ตสูสุญ
โลโกพุนว่าตามอำเพอใจ
ความฉะนะกลับแพช้ายแก้ไข
บาวไพรชมชออยู่จนวาย
ลี้ลี้ตาง ๆ บางหนีหาย

เกิดเขนทั่วทั้งหญิงชาย

๑ ข้อหนึ่งซึ่งร่ำว่าอาชาชาติ

มีปากสองปากลำบากตา

มีบุรุษปอนญาไม้อาวอน

จะได้แก่โยธาเสนาใน

จะรับบนฝ้ายโจทแลจำเลย

แกลบกักซึกซ้าไหเลยเปรย

๑ ขอหนึ่งเหนประลาดว่าถาดทอง

ครีพวกเผ่าเลาชาติไม่มีพัน

จะกระทำย่ำยีผู้ปรีปราชญ

จะอิมเอ็ยฐาจนตาลัย

๑ ขอหนึ่งว่าชายผู้หนึ่งนั้น

ยอนยีนลงถึงพื้นปัดตะพี

สุนัขขนอยมันคอยเป็ยนกัต

อุษาพันก็ยิงสั้นไม่ม้วนไว้

บุรุษชายฝ้ายวิฎาการ

จะจ่านายทรพีไม่ยินดี

จะลักลอบกลอกกลมนิยมราย

จะคบชู้สุชายไม่มีกลัว

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าราชบุรุษ

ไปตักน้ำเอามาแต่สาชล

มีตุ้มใหญ่ใส่เต็มจันลันเหลือ

.....

.....ท้าวพญาแลสามน

ไมกลัวบาบยาบใหญ่หน้าใจพาล

คิดจะเต็มเพิ่มพูนประมุขทรัพย์

ไม่สบายด้วยเอาพ่านเปนเสนา

แปลกประลาดตัวเดียวเปนสองน้ำ

กินญานำเวทนาใจ

ยีนนอนกินตามอ้อมาใส่

นานไปเบื่องน้ำไม่มีอาย

ถามพลงทางตะคอกกลอกลื้อน

ทายถอนว่าทิงไ่ว่ิงเซ็ย

ละเลยหมี่ได้ว่าให้เปนธรรม

สุนัขปองขึ้นนั่งให้เหนชั้น

ไตรีางวันเลือนเปนที่เสนินาย

อันเชื้อชาติพงษะกุลจะสูญหาย

มีหรับหลายจึงจะนับว่าผู้ดี

พันเชือกนั่งอยู่ไม่จู้จี้

ไม่คิดที่จะม้วนให้พันไก

ตามถนัดชอบเซ็งอ้อมาใส่

เบื่องน้ำไปจะใดปรากภูมิ

สัตรีพาลจิงไรเอาใจหนี

จะเสียดสีคบบพาลประจานตัว

สวางบาบบ่หมี่วายทำหลายผิว

ควยมีดมัวกามาพีรากล

อุตะลุดมากมายจุนวายชน

ใส่ทะนบกินบนบ้านเรือน

หมี่ได้เจ็อตุ้ม.....

.....เสนาพาล

จะโลพล่นโลโลกทำไ่วทาน

จะร่ารานราชฎจะร่อนรน

ประชาราชยากยับไม่เปนผล

จะฝากตัวกลัวผิดไม่คิดจน
ยังมียิงยินดีทีใดเปล่า
คดข้าหาทรพีไม่มีอาย
จงจำเหตุไปข้างหน้าจะว่ารุ่น
จะระทมไม่เป็นสมประฤติ

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าประทุมะชาติ

ขอบนอกไสเอนจนเห่นทราย
นานไปภายน้ำจะมีเหตุ
คือกระสัตรจะตรัชน้ำค้วนขม
จะชุมเหงอะนาประชาราช
ราชฎรก็จะรอนอยู่วุ่นวาย
จะยากแค้นแสนเขนไม่เป็นสุข
ลบลีกหนีนน้ำเข้าป่าชุม

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าคนหุงเคาकिन

ยิงหุงยิงผันสักเทาใด
คือกระสัตรแลชาติเทวา
กลับกลอกชุกชิตด้วยจิตพาล
น้อย ๆ มาก ๆ ล่ากประลาด
จะทำกินลำบากยากใจ

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าบุรุษผู้น่า

ยากที่จะหาราคาครัน
มาแลกนำโคนมที่หางาย
คือพระสงฆทรงไตรจะไม่มี
ไม่อดสูดูรายละอายบาท
ประดิดแดงแวงคิดด้วยจิตพาล

๑ ข้อหนึ่งซึ่งว่าผลนำเตา

ตั้งหินท้วงนวังน้ก้อยู่มากมาย

อุส่าตชนเซาะทรัพย์ค่านับนาย
คุมเหงเอาลูกเมียมาซื้อขาย
สำซันม่ายว่าตนเป็นคนดี
ไมซักทุนเบียนไพรมาใช้นี้
จะอัปปีรไปทุกวันไมครันนาย

สะอาดด้วยคงคาชะลาสาย
กลางขุนวุ่นวายล้วนเปือกตม
จงสังเกดซึ่งหวานจะพานขม
จะลอกกลมใช้เลนแทบตัวตาย
ให้อยู่ในอำนาจกานฎหมาย
เที่ยวกระจายชุกซอนรอนรุ่ม
ระทมทุกทอดตัวเทียมมั่วสุ่ม
กุมกันซอนเรนจึงเย็นใจ

ด้วยมอดินดิบเปียกปนควันไม่
ก็ยิงไม่ยิงดิบไม่ปนกาน
ไมอยู่ที่ธรรมมาจะว่าขาน
จึงบันดานฝ่าให้เกลื่อนไป
ทั้งอากาศคงคานาไร
เหตุไซ้ซึ่งกระสัตรไม่ทรงธรรม

ซึ่งของขำล่ำเล็ดเฉียดฉัน
คือแค้นจันค่าแพงแดงดี
จะทำนายพายนน้ำจะเสียมชรี
เอาบาฬีเสียมแลกวัฎทาน
เทชนาวายาบด้วยโวหาร
ภอได้ทานทายกมาเสียงทาย

เปนของเบาควันฎมาจมหาย
จะทำนายพายนน้ำจะแจ้งใจ

คีรกระสัตรขัตติยะวงพงษ
จะย่ำยีนักปราชให้บาดใจ
พู่เชื้อเลาเพาวงพงษกุล
ทีนอกครุภักตั้นจะคีนกิน

๑ ขอหนึ่งว่าแผนสีลาไถ่
ยกสินลาทิงได้ในลำธาน
คีรกระสัตรระก่าตัดด้วยโลโพ
จะยกยองเลาไพรเปนนายคน

๑ ขอหนึ่งว่ากัมกับบะสารพิช
จนทำลายวายชีพันไล
จะไต่แก่ญิงชั่วไม่กลัวบาพ
หมี่ได้คิดย่ำแยงเกร่งสามี่
ค่างฝายชายหมายรักไม่หักทาน
เขายิงเกร่งชอบเพลงตะเบงบึง

๑ ขอหนึ่งซึ่งว่าพญาหงษ
ไปนอนบนบย่ำเกร่งไม่กลัวกาล
จะไต่กับทาวพะญาทัวชากาล
ตั้งไหเปนเสนามันตี่ร
ด้วยจอมเมืองไม่ประเทืองไนธรรมเมต
คนสะกุกก็จะสูญซึ่งเภาปราน

๑ ขอหนึ่งว่าเนื้อไล่เสือหนี
คีรลูกศิตคิดจะนอกใจ
จะตัดภอต่อท่าอาจารย์
ฝูงคนก็จะบนระบือฤ
จะลบลู้พระสงทพรงสีลา
จะเสือกชนตันหนือออกขุนวาย
จะละวัดวาแลอวาษา

จะประสงเสียงพาลให้เปนไถ่
ให้อยู่ในอำนาจประมาตมิน
จะสาบสูญเสียมสัจกระจัดสิ้น
จะตัดสิ้นแบกโงพาโลพาล

บุคคลผู้หนึ่งนั้งใจแรงจ้าน
ก็บันดานลอยพุดพิกัน
ตามะโนใจรักอักษุส
จะร่อนรนคมเหงไมเกรงใคร

วิประริตด้วยว่างูไม่สู้ได้
กบไข่ก็กัดกินด้วยยินดี
จะยาบไถ่ใช้ฝัดตั้งทาศรี
ทวงทีโดยภาสันดานตึง
ค่างญิงพานพาโลโมโหหิง
ทำมืนตึงโมโหพาโลพาล

ไปหลงคบกับกาน่าสงสาร
เปื่องนานานจะวิบัติบังเกิดมี
จะคัมคัมพาลเลิงเปนคักสี
จะย่ำยีนักปราชให้กลัวลาน
ด้วยจิตรเจตโยโสตามโวทาน
พวกคนพาลได้ทีหะวีไป

เปื่องน้ำเหนจะมีซึ่งเหตุไถ่
ไหครุไซ่อยู่ในเนือมือ
ว่าขานแลยกยับไม่นับถือ
เปนคนชื้อก็จะยับยับอาย
ให้ระอาน่าจิตตั้งพิชห้วย
ให้ละอายมู่พาลจะรารน
จนพาพวกนักปราชเขาไพรสน

จำสืงภาวะนารักษาทน
อันนิมิตบพิตสิบหกขอ
จะเชื่อมสุญประยูรพษพัน
พระลาศนาจะเปลาเศาสูญ
จงกำนภูจจจำทำนวยไว้
เราผู้ปรีชาปัญญาเยา
ผู้ฉะลาดเหนว้คลาดซึ่งดำนาน

จนสินสาศน้ำให้ได้ท่าพัน
ไม่ย่นยอแต่ล้วนจิงทุกสิ่งสัน
นับวันแต่จะอับยับไป
เปนเค้ามูถมันคงยาสงไส
นานไปจิงจะแจงซึ่งเหตุกาน
ทำตามลำเนาให้แจงขาน
จิงวิถารแตมเต็มฉะเล็มเอย

ต้นฉบับสมุดไทย จำนวนเลขที่ 10 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

วันอาทิตย์ขุนทองคิดตรงทำ
คือวิปริตขอนิมิตสืบหกมี
คิดเจริญเชษฐศพจมาร
อันสัจจหวังผลกุศลนี้
สืบชนกลบุตรุชไป
ขอแคล้วคล่องวองไว้ในปรีชา
ให้สมควรน้ำนวนประมวธธรรม
ตั้งแต่ชาตินี้ทวีไป
ขอปรคองรองบาทพระศาสดา
ปางมุนีศรีสุคตทศพล
สถิตประเทศในพระเชตุวนาราม
เมื่อเออองคพงกระษัตริย์ปัสทวน
ดำรงสหาโหราทำนายทาย
พระท้าวห้วงฟิงทูลมุลคติ
ยามเส่วยวันเส่วยเคยทรง
พระองคอิงฟิงแอบแนบเขนย
สุบินนิมิตวิปริตอนิจา
วิตกเติมเพิ่มพุลอาตุลแต่
พระเกษนี้ว่าขามีไมสบาย
ครันถึงรุดพระวิสุตเข้าสู่ที่
คอยหมอบเมยียงเคยงปรทมประนมกร
ควนมิกวนขอพระคุณอดุลเดช
พระยินแจ้งซีตำแหน่งเสาวณี
โหนว่าพระเคราะห์จำเกาะต้น
พระนุชน้อมประนมบังคมไทย
ซึ่งพระองคทรงแกลงแห่งฉนี้
พระทูนกระม่อมจอมโลกยบันภานาม

๑ ปีมเสงเดอินสืบเบจขึ้นเจดคำ
สำเนาเนาบุพพาสารานาน
พระบาฬีแท้ธรรมที่บันหาร
มาวิจารณ์ไว้ให้แจ้งตำแหน่งไย
เปนที่ปรที่ปทองอันผ่องใส
กำหนดในสาศหนาก้าวหน้า...
ดั่งมหาดวงแก้ววิเชียรชัน
สารพันพุลพิพัฒพัฒนา
จันภพพระเมตไตรนาถา
รมหานิฤพานสทาความ
เมื่อพระชนม์โปรดสัตว์ในภพสาม
มีนามสาวัดถิบุรีพราย
ปรจักเจนจำสินสุบินหลาย
ว่าอันรายโดยแ่นแก่พระองค์
เข้าสู่ที่ทรงคิดพิศหวง
ยามสร้งเว็นสร้งสุทธารา
กรเกยภักตระพะวังกังขา
หันาน่าเวทนากำเคราะห์จำพะกาย
ตรีกระแสโสศให้ฤไทหาย
จรั้งนุชฝายผายผันจรัลจอร
แล้วขุสึทริ่งฤทมทิษร
ทูลฉ้ออันถามอัญเจ้าปัติ
โตโปรดเกษปรากฏภทศรี
จึงพิริรำพันความผันไป
จึงแสนฉงนททวิจมีไหน
แล้วทูนไขข้อที่คตีความ
ก็ควรที่จไปทูลเนื้อความถาม
สถิตยวันนารามพระเชตุพล

ดวยพระองค์ทรงญาณสัพพันญ
 ซึ่งโหราทั้งปวงให้บังบน
 ให้เทศพานบ้านเมืองนั้นเปลื้องปลิด
 ให้เห็นชอบด้วยระบอบพระเพนี
 จอมกระษัตริย์สเวทโกสน
 เหนสมศวมลิกาสุตามาลน
 จัดแจงแต่งองค์ทรงเสวย
 สำเร็จแล้วพรแก้วจริงเอียงยุร
 ว่ากล่าวกระหม่อมนิมิตผิดเพศ
 จรีงกราบทูลตามมูลนิมิตมา
 ข้อนิมิตฝันแต่บัดนั้น
 แล้วประน้อมจิตรวินิตใน
 ปางองค์ทรงมหากาญญโลกย
 พระทราบสิ้นสุบินยุบลกล
 จรีงเออินโอรุโปรดปรายทำนายนิมิต
 สุบินนี้เปนที่ดำรามา
 สิบหกข้อบพิตรนิมิตเห็น
 จได้เมื่อเสาศนาคางหน้านั้น
 อยาคนึ่งพรั้นพรหวั่นจิต
 สำรับโลกย์จะวิโยกยากเย็น

๑ ข้อนึงว่าโคอุสุภราชประหลาดล้ำ

มาแต่ทิศทั้งสี่ฤทธิรอน
 คัรณเข้าใกล้ก็ไม่ชนทุกตนตัว
 จะบังเกิดวิบัติมหัศจรรย์
 โตตั้งดูยังไผฝนตก
 จยากยับคับแค้นทั้งแผ่นดิน
 ทั้งแดงเต้าเขางาที่นาไร่
 จแห่งแล้งแพงถ้วนจิงควรจำ
 ทั้งสมมณะพราหมณารากร
 ท้าวพญาภาหนแลมนตรี

ย่อมจะรู้ทุกขไทยแลเหตุผล
 ประหารชนมชีพสัตว์จะบัดพลี
 กระหม่อมคิดอยู่ด้วยเกล้าเกษรี
 เชิญสู่ที่ทูลองค์พระทรงญาณ
 ทราบกรมลฤททีไสสาร
 ภูมิบานฤไทประไพบุร
 ตามเคยโกโคมไหสุรย์
 บังคมทูลแทบบาทพระศาสดา
 พระจอมเกษโปรดแจ้งที่กังขา
 ถวายองค์ควาด้วยฉับไว
 ประจวบจนเอวารแจ่มใส
 คอยฟังไซศรีสุดพระทศพล
 รังบโศกสังสัถวอบัติผล
 เปนแยบยลใหญ่โตมโหรา
 วาพิตออย่าพะวังกังขา
 ต่อภายหลังหน้าเปนแน่แท้ธรรม
 สำรับเขนเคอิ่งแค้นเปนแมนหมัน
 พันสองพรรสาระพัคอุบัติเปน
 ไชบพิตรจได้พบประสพเขน
 นิมิตรเห็นเปนแท้แน่นอน

กำยำดำใหญ่ประไพษร
 อรชรเชิงชิตจะขวิดกัน
 ดองก็ลวก็ลบหนีทั้งสิ้นนั้น
 คีอมหันตัมหาเมฆเมฆิน
 แล้วหวนหักเหือดหายละลายสิ้น
 ด้วยผุมินไมประกอบไหชอบธรรม
 ผลไม้มากพลูไม่ดูขำ
 ชนระย้ายากเพราะอัปรี
 ทุกนครโกโคกรุงไกรศรี
 ไม่มีตีโดยตรงดำรงธรรม

๑ ข้อสองไขว้ไม่รู้ณจำเรีญศรี

ลูกดอกออกงามอยู่ครามครัน
คือหญิงชายภายนอกหน้าจะบ้ากาม
ตรุนร่นราคาหักชำเซ็น
กุมาราก็จะร่าด้วยรากแรง
มีเมยฝัวทั่วกันตั้งบรัรยาย
จกลอดลูกหญิงชายทั้งหลายเล็ก

๑ ข้อสามแน่ว่าแม่โคที่อัน

จได้แก่กลบุดอันเกิดมา
คือหญิงบาปหยาบซากุมาริน
จะหยาบซาแกบิตามารดอร
ด้วยสิ้นลมขมเหงศกนเควงไป

๑ ข้อสี่วาโคใหญ่เคยไถแก่

ลูกโคน้อยถอยกำลังอาหังการ
โดดโดนโผนไปไม่ไทรอย
ไปเบอ้งหน้าท้าวพญาในชากล
จะยกปราชปรีชาผู้ว่าชอบ
มาแต่งตั้งท้าวหวังว่างามคราม
ฝั่งได้เปนเสนาปฤชากิจ
ไมกลัวบาปหยาบเขลาเปนเค้ามูล
ถ้อยคำสำหรับบังคับชู
ได้สิ้นบ่นคนแพ้วุดแก้แทน
ไม่ได้เพลงได้บทกตเอาทรัพย์
ด้วยเสนาขามนไซ่คันดี

๑ เคารบห้าว่าเหนม้าสองปาก

มีผู้ให้ญาไม่นาร
คือเสนาขามนคนบังคับ
ทำนวงหนักชักซ้าหน้าไม่อาจ

ไม่ควรที่จมีผลพิกลฝัน
ตั้งรุกขอันใหญ่หลวงทั้งปวงเปน
ทำอุทามทุจริตนิมิตรเหน
จะรีบเร่งรักชูสู่หาชาย
จะจิ่งแต่งตัวรักสมักหมาย
ตรุนร่ายนารีจะมีครรรภ์
ประชาเด็กดูงามตั้งความฝัน

อ่อนลูกโคนั้นขอนมกิน
ต่อภายนอกหน้าแนโนตั้งใจวิน
จหมายหมิ่นมุงประมาทบังอาจใจ
ผู้เกิดก่อรแกกว่าน้ำตาไหล
เหล่าผู้ใหญ่ยอบตัวต้องกลัวลาน

เจ้าของแก้ปลอยออกนอกสการ
ไมเคยงานตานตั้งตะบึงคน
ด้วยแรงน้อยหนึ่งเปลี่ยไหเสยผล
จะมีคมนโมหาปัญญาทราม
จากระบอบจะเอาพาลที่ชานสนาม
คนอุทามแท้ทาสชาติสกุล
ชอบแลผิตมิได้รู้อดสูสูญ
โลโกพุลพุดแก้้อำเพอแกน
ตั้งกระพุยศถาวานาแสน
ก็ทำแค้นชุ่นเคอิ่งให้เมอิ่งกะลี
จะยากยับราชฎรชุกซอนหนี
จึงไม่ปรีเปรมปราประชากร

ประลาดหลากหลากเล็ล้าจงจำสอน
รับอ้นสองปากไมยากอาจ
จะรวรับสิ้นบนคนทั้งหลาย
จะกินทั้งสองฝ่ายโจทจำเลย

กึ่งกลางทางกะทอกลอกหลอน
แก้งหลวงนักซักข้าปราเปรย

๑ ข้อหวิปลาตว่าถาดทอง
คือพวกเผ่าเหล่าปราณพาลทุมิน
จะกระทำย่ำยีผู้ปรีปราช
ผู้ทีฤโหดโหดเฉาที่เมามาย

๑ ข้อนุสนว่าบุคคลผู้หนึ่งนั่ง
พินผ่อนยอนยานประมาณมวน
สุนัขขานหาน้อยมันคอยกัด
ยิงเพี้ยนพินก็ยิงสั่นเท่านั้นใน
บุรุษชายฝ่ายหาวัดถากการ
จะจำหน่ายจ่ายทรัพย์ทำอัปปริ
ทำยักยกยอกหลอกกลมนิยมยาบ
มักแสงงอนซ่อนชูไม่รู้กลัว

๑ หนึ่งประลาดว่าราชบุรุษ
ที่ตุ้มเต็มโตใหญ่ริมไซชล
ที่ตุ้มน้อยร้อยพันกระชั้นตั้ง
ชวนกันปรนจนเจียวแต่เดียวไป
คือมหาเสนาแลษามน
ไม่กลัวบาปหยาบใหญ่น้ำใจพาล
แต่จะเติมเพิ่มพูนประมุขทรัพย์
มีแต่กลัวตัวผีตนน้ำจิตจรจน
ยังมีมั่งมียิงยินดีค่างได้เปล่า
ด้วยเสนาบ้ำบาปทำยาบคาย
มักเคืองคัดจริงวิบัติจะบังเกิด

๑ ข้อหนึ่งไ้ว่าสระใหญ่ยวารี
ชลรอบขอบเขชวิเสศไส
คือกระษัตริจะอุบัคบิดา

ไม่ถ่ายถอนทอดทิ้งไว้หนึ่งเฉย
ไม่แล้วเลยลามปางคำรามกิน

สุนัขขบองขึ้นนั่งดั่งถวิล
ได้ที่ถิ่นเสรัฐเสนินาย
ศิรเชื้อชาติสกุลให้สุนหาย
เหนตรัพยหลายฝ่ายชมว่าสมควร

พินเชือกหนังบนค่างห้ำงสวร
ไม่รู้หวนเห็ดหอดมดเมื่อไร
มีให้ยัดยาวยิ้นถึงพินได้
เบอิ่งหน้าไปจริงจเปนเหนมี
สัตรีพาลจิงไรเอาใจหนี
ไม่มีดีคือด้านประจานตัว
แสงบาปบมีอายทำลายผิว
กามาแก้วชัวซาพิรากล

อุตุลุดมากหลายรุ่นวายชน
จนเหลือล้นปรนปรำกระน้ำไป
ฤเปล่าชังหามีใครจใสไม่
จนไหลเล็งเหลือเปล่าไม่เข้าการ
จโลพลันโลโกโดยโวหาร
จะร่ำรำนราษฎรให้ร้อนรน
ประชายับออยากยนี้ไม่เปนผล
อุตสรหาชนเสราจะทรัพย์ค้ำบนาย
ชมเหงเอาให้มากทำยากหลาย
ไม่คิดอายหมายว่าตนเปนคนดี
กำหนดเทิดทัวหล้าภารามะศรี

ประกอบมีประทุมมาศดาชดา
เบอิ่งกลางโคลกลับขุนสรรณุนหนา
หมูประชาราษฎรจะร้อนรม

ด้วยยากแค้นแสนเขนไม่เปนสุข
จะลบลี้นี้หน้าเขาป่าชุม

๑ ข้อพิกลว่าเหนคนหนึ่งหุงเข้า
สุกบางดิบบางข้างกะไร
คือกระษัตริแลทัศเทว่า
จริงให้วิบัติเสยีสวัสติมิงค
น้อย ๆ มาก ๆ หลากประหลาษ
จะหมองมัวทั่วหลาโลกาไตร

๑ ข้อสิบสุตวาบุรุษผู้หนึ่งนำ
อยากที่จะหาราคาครัน
มาแลกน้ำนมโคด้วยจ่ายตาย
จะแนะนำธรรมาพระบาฬี
ไมอดสูดูรายลอายุบาป

๑ ข้อหนึ่งเล่าว่าน้ำเต้าทำมะดา
คือกระษัตริพัศตามหาสถาน
จะย่ำยีที่ปราชปริชาไวย
ผู้เชื้อเหล่าเผ่าวงษพงษกุล
ที่นอกครุฑู้ตั้นจะตั้นดิน

๑ ข้อหนึ่งว่าแผ่นสิรลาขึ้นลอยล่อง
คือกระษัตริจะกำหนดด้วยโลโพ
จะยกย่องช่องชาติภาลา
ให้ยศศักดิ์สยเปนนายนำ

๑ หนึ่งว่ากบพงดูประหลาด
จนรูปร่างนั้นทำลายชีวา
คือหญิงบาปหยาบหยามไมคร้ามกลัว
มักโกหกมารยาต่อสามี
ข้างฝ่ายชายหมายสมักไม่หักโหม

ระทมทุกขถ้วนตัวเทยิวมัวสม
ประคองคุมพันเขนคอยเอนี้ใจ

หม้อเดยิวเล่าหลากถ้วนพันวิไสย
บ้างก็ให้มามากมีดูพิกล
ไม่อยู่แก่ยศธรรมสัถาผล
ระดูฝนเพื่อนพันลักถันไป
ทั้งคงคาอากาศไมแจมใส
เพื่อให้วิปริจันนั้นผิดธรรม

ซึ่งของขำล้าเลิศประเสริฐสรพร
คือแกนจันอันแดงแสงดี
ด้รสทำนายว่าสงขทรงสี
แลกวัดดูตามมีตนปริดา
ทำยุงยาบอุบาทว์พระสาศหนา

ลอยมาจมสุดสมุทไทย
จะถือพาลทุจริตผิดวิไสย
ให้อยู่ในอำนาจชาตทุมิน
จะสาบสูญเสอื่่มสักประจักสิ้น
ทุกทิศถิ่นถานาล้วนภาโล

พูปองสาครเรศวิเสศโส
โดยมโนในที่วิถิธรรม
เปนเสนามนตรีว่าดีข้า
ได้ที่ทำตามถวินหมันจินดา

ไลพิฆาฏเขม่นจะเขนฆ่า
เปนภักษากบนั้นในทันที
จะใช้ฝั้วทำมดาตั้งทาษี
เหนวาทิโดยพาลสันดานดิง
ระโบมโลมโลภาราคาชิง

ข้างหญิงบาปหยาบหยามลามตะบึง

๑ ข้อหนึ่งเป็นเหน่ว่าพญาหงษ์
แลเหนกาถาลงตำรงตน
แล้วเคารพยนพนอบยอบตัว
จะได้แก่กระษัตริเจ้าปัตพี
ให้ปรากฏยศสถาประดาศักดิ์
ผู้ปรีปราขจะศิขลาดกลัวออกลาน
ด้วยจอมเมอิ่งปรเทอิ่งทิธรรเมศ
อกุศลจริงระคนเข้าลามปาม

๑ ข้อหนึ่งเนื้อโลเสื่อจนเสื่อหนี
คือลิสู้้อาจารย์ผู้ชานไชย
อหนึ่งไ้ว่าจะได้แก่เหล่าสงฆ
จะลบลู่หมู่สงฆทรงสีลา
พระสงฆลิลบริสุทจะซุดเสรา
ตามอริยาบถพระทศพล

๑ นิแนนามหาบพิตเจ้า
ต่อภายหันานันจริงจะพึงมี
สืบทกข้อกอสิ้นสุบินนิมิต
จะเสยีสืบสาบสูญปรยูรวงษ
จะมีแต่โมหากลาลาโลพ
จะก่อกำม์ทวิดังมีความ
สงสารโลกย์จะวิโยกระย้ายาก
เพราะกองกำนำสัตว์ให้อัจจรรย์

จบพุทธทำนายฝันพญาปัดเหวนแต่ทานี้

ทำมีนตึงตักถอพอสิ้นลม

ทั้งหลายตรงบิเนตรในเวหน
เข้าระคนคคบค้ำกับากี
เกรงกลัวเหล่ากาหันาบัตศรี
จยีนดีด้วยคนรุษพลาล
เปนเอกอ๊กเสนามหาสถาน
อพิวานนอบนบเคารบตาม
ดำรงเพศรักพาลว่าชานสนาม
เหล่าอุทามได้ทีทวิไป

ดวยเหตุมีห่มนคองอย่าสังไส
ให้อยู่ในอำนาจของอาตมา
ซึ่งไม่ตรงต่อพระบาทสาขหนา
ให้ระอาออกตัวท่านกลัวตน
ผู้เปนเจ้าจะเข้าป่าพนาสล
สิ้นก้งนวนวงเวยีนด้วยเพยีนดี

นิมิตเล่าล้าเลิศประเสริฐศรี
ดุจที่ท้าวฝืนเปนมันคอง
ประจงคิดจำไว้ยอयाไหลหลง
พันรุษงขอพิชาตินักปราชงาม
ไมอายโอบอุ้มบาพไว้ยหยาบหยาม
จนพุทระนามสาศหนาถ้วนห้าพัน
เหนอ้ปประกาศที่จจะภบสสวรรค
นับวันแต่จะเศ้ราเข้าเราเอย

ต้นฉบับสมุดไทย จำนวนเลขที่ 196 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

- ๑ ปางองค์พระชินวงษ์จอมไตร
ภิกษุสงฆ์สองหมื่นแปดพัน
กรุงกระษัตริย์ปัตถวนไปทูลถาม
อภิวัตต์เบื้องบาทพระยุคล
สมเด็จพระชินศรีโมฬีโลกย์
แย้มพระโอษฐ์โชติขวิเชียรพราย
สว่างวับจับพระคันกฐิ
อกนิลแนมแซมหงเปนวงวาว
ข่มชีร์ศมีพระสุริยงค์
เผยพุทธบรรหารประทานทาย
จะได้แก่ศาสนาตถาคต
ราชฎจะร้อนใจตั้งไฟพิช
- ๑ ฝันว่าโคทั้งสี่มีกำลัง
จะชนกันแล้วหันห่างกระเด็น
โปรดพิปรายทายว่าระดูฝน
ตั้งจะปรายสายพิรุณชุ่มเขียวมัว
จะลำบากยากเย็นกับไพร่พล
ต้นเข้าเต้าแดงเหี่ยวแห้งไป
จะเกิดเข้ายากหมากแพงทุกแหล่งหล้า
ด้วยมนตรีโมหาปญญาเยาว์
- ๑ อนึ่งฝันว่าไม้รุ้นเจริญผล
ทรงสัตยาตรัสทายทำนายปล้น
จะคบขู้สู้อาสมาคม
กุมารี่จะมีบุตรแต่รุ้นราว
- ๑ อนึ่งฝันว่าแม่โคคาวิ
อันอาไศรยสาวัดธิบุรีสถาน
ทรงสำราญพระทัยในพระเชตุพล
ด้วยข้อความนิมิตรคิดฉงน
แล้วทูลฝันแต่ต้นไปจนปลาย
จึงดับโศกกรุงกระษัตริย์ให้เสื่อมหาย
ฉายพระแสงเขี้ยวแก้วอยู่แหววาว
พระรังษีช่วงเปนเกลียวสีเขี้ยวขาว
ทั้งแดงขาวเหลืองเบ็ญรงค์พราย
พุ่งจากพระโอษฐ์องค์เปนนี้ออฉาย
ว่าอันตรายมิได้มีแก่บพิตร
กำหนดสองพันเศษสังเกตุกิจ
วิปริตทุกอย่างต่าง ๆ เปน
- เล่นประดั่งมาโดยทศนิมิตรเห็น
ต่างหลีกหนีหนีเร้นไปหายตัว
เมฆมนมีดมืดทุกทิศทั่ว
วายุพัดกลัดกลุ้มละลายไป
ด้วยฝนไม่ตกมาในนาไร่
ผลไม้ม่วงปรางจะบางเบา
ฝูงประชาชนจะคั่นคับลงอับเฉา
ลำเอียงเอาอาบัติไม่คิดธรรม์
- ดูวิกลเหมือนไม้ใหญ่ในไพร่สัณฑ์
ภายน่านนั้นชายหญิงจะทิ้งราว
เสพย์สมกันแต่แรกฟุ้งรุ้นสาว
อายุไม่ยาวยากเย็นด้วยเข็ญมี
- วอนขอกินนมลูกนาคัดสี่

โปรดพิปรายท้าวณิมนตร์นี้
 พ่อแม่แก่ชรามาหาบุตร
 ต้องมาขอบปลอบขอเฝ้าห้องนอน
 หยาบข้าต่อบิดาชนนี
 มิได้มีหิริโอดัปปะอาย

๑ อนึ่งฝันว่าโคให้ญเคยไถนา

เอาลูกโคเทียมไถเข้าใช้การ
 เดินแตกแยกข้ามคันทันนาหนี
 โปรดพุทธบรรหารว่านานไป
 จะคบคนพาลาปัญญาหยาบ
 นับถือว่าเชื้อสุจริตดี
 ถึงได้เปนเสนาปฤกษาความ
 ชอบผิดมิได้คิดที่ชั่วควร

๑ อนึ่งฝันว่าม้านั้นสองปาก

บุรุษสองปอ้งป้อนจนอ่อนใจ
 มีพุทธฎีกาพยากรณ์
 จะรวบรวมกันกินทั้งสองฝ่าย
 กินพลางทางข่มด้วยลมหลวง
 บ้างอาไศรยใช้การจนนานเลย

๑ อนึ่งฝันว่าสุวรรณภักษาทอง

เอื้อนโอรุโปรดพุทธวาที
 จะหยิ่งยศมาสำทับไม่นับปราช
 เหมือนขมื่นขม้นำปูนละลาย

๑ อนึ่งฝันว่ามีผู้ฟันเชือกหนัง

ปลายเชือกเสือกห้อยลงยอัยยาน
 ยิ่งฟันก็ยิ่งสั้นไปหมดสิ้น
 พระโลกุตมาจารย์บรรหารไว้

ไปภายน่าจะมีเปนแน่นอน
 ทั้งสิ้นสุดเข้าปลาทั้งผ้าผ่องน
 มันขอตข้อนสำทับให้อับอาย
 พาทีให้เคื่องข้าทำฉลาย
 หยาบคายขี้มด้วยลมพาล

ไม่นำพาปล่อยทิ้งจากสถาน
 ไม่เคยงานเสียรอยยอัยยับไป
 ไม่รู้ในท่วงที่ทำงานองไถ
 นเรศไทยท้าวพระยาทุกธานี
 บ้าบาปหนุ่มคนองให้ครองที่
 ได้ที่พวกอุทามก็ลามลวน
 ทำวู่วามตามศักดิ์แล้วหักหวล
 เอาแต่ส่วนสินบลคนเข็ญใจ

เหนหญ้าหยากปากอ้าน้ำลายไหล
 หยิบหญ้าหย่อนยื่นให้ไม่เว้นวาย
 ว่าผู้ตรอนความราษฎร์สิ้นทั้งหลาย
 แนะนำให้ท้ายโทษจำเลย
 เหนี่ยวหน่วงถามทิ้งแล้วนิ่งเฉย
 ความก็เกยแห้งร้างอยู่ค่างปี

สุนัขปองขึ้นนั่งนำบัดสี
 ว่าพาลาจะได้ที่เสนานาย
 เสพย์สังวาศคบพาลสมานหมาย
 ทั้งไพร่นายจะคนองลำพองพาล

อยู่เคหังเพิงพะในสถาน
 สุนัขนอนใต้ร้านกัดกินไป
 หายีตลงถึงดินนั้นไม่ได้ไม่
 ว่านานไปจึงจะเหนที่เข็ญมี

ชายหาลาภสการมาบ้านเรือน
 แสนงอนซ่อนทรัพย์ดูอัปปริ
 ทำยอกยักลักทรัพย์ส่งให้ชู
 ชายเขลาเมารักสมักมัว

๑ อนึ่งฝันว่าประชาชนขนน้ำ
 ตุ่มน้อยร้อยพันเรียงกันไป
 พระวรรณญาณโปรดประทานประกาศิต
 ว่าภายน่าเสนาเปนนายพล
 ยังมีก็ยั้งได้ออกเหลือล้น
 จะรุ่งงานตระการนำแต่พาโล

๑ อนึ่งฝันว่าสระประทุมมา
 วารีรอบขอบใสมิใช่น้อย
 พระทรงญาณบรรพราญให้เหินเหตุ
 กระษัตริย์ทรงสืบพงษ์ประเพณี
 จะแรมร้างว่างราเปนป่าแถม
 ทางชลวิกลกลายเป็นชายดอน
 ด้วยกรรมแห่งสัตว์วิบัติเป็น
 น้ำกลางขุ่นข้นคือมนตรี
 จะรุกรานแก่ไพร่ใช้ระดม
 ในเดือนนอกเดือนใช้เปื้อนปน
 การหลวงแล้วก็ได้ทำการนาย
 จะหลบลี้หนีหน้าเข้าป่าชุม

๑ อนึ่งฝันว่าคนหนึ่งหุงพิตดาหาร
 บ้างดิบสุกคลุกระคนปนกันไป
 พระแย้มโอษฐ์โปรดพุทธศิกิ
 พระเสื่อเมืองทรงเมืองเรื่องฤทธิ
 เทวันอันรักษาศาสนา
 ผู้มีศีลก็จะเสียศีลาวัณน์

หญิงเบือนปากบ้ายจำหน่ายหนี
 ช่มชืดหยาบคายให้ชายกลัว
 ตะแคงค่อนข่มขู่ข่มเหงผิว
 เหนฝักกลัวกลับข่มให้สนใจ

ช่วยกันปล้ำเทสงลงตุ่มใหญ่
 หามีใครเทใส่แต่สักคน
 แนะนิมิตรทนายเชิญให้เห็นผล
 ราษฎรจะปลอนทรัพย์ใส่ตุ่มโต
 ยิ่งยากจนยับหนักลงอักโข
 ที่ซื่อก็โง่ดังตุ่มน้อย

มีหมูกุ้งกุ่มภามัจฉาหอย
 กลางกลีบถอยขึ้นขุ่นสนุ่นมี
 ว่าประเทศที่ศุขเกษมศรี
 เปนบุรีที่ประชุมประชากร
 ทั้งคาแฝกแถมขึ้นสลอน
 ราษฎรจะร้อนแรมสุขทุกเดือนปี
 ไม่เคยเหนก็เหนเปนถวันถึ
 จะยำยีปีทาประชาชน
 คิดขี้ข่มเอาทรัพย์อยู่สับสน
 สุดจะทนที่จะทานด้วยการรุม
 พวกไพร่ราษฎรพลัดพรายเข้าสร่องสุ่ม
 ประคองคุมพวกเชิญค้อยเย็นใจ

เดือดพล่านหลากลันพันวิสัย
 บ้างเปียกบ้างไหม้ไม่มีตี
 ว่าเทพารักษาบูริศรี
 ประเพณีพลาดเพลิงไม่เที่ยงทัด
 จะรักษาแต่คนที่อาสัจ
 มิตรรักก็จะตัดความรักตน

ฝูงราษฎรจะอาพาทเจ็บไข้
ประเพณีปีเดือนก็เปื้อนปน

๑ อนึ่งฝันเห็นว่าแก่นจันทน์แดง
ชายเขลาเอามาไม่แจ้งใจ
ทรงพระพุทธานายพิปรายโปรด
จะแนะนำพระธรรมอันเพริศพราย
ไม่อดสูดูร้ายละอายบาป
ก่อกรรมกระทำตนให้มลทิน

๑ อนึ่งฝันเล่าเหน่น้ำเต้านั้นจมชล
พระพุทธรูปบรรหารว่านานไปจะเปน
คือนักปราชญ์ธรรมจะต่ำต้อย
ผู้พงษาสกุลประยูรมี
คนพาลจะรานเรียงบรรเทิงนำ
ใครปลอกปลิ้นลั่นลมเปนคมคด

๑ หนึ่งฝันเห็นศรีนน้ลอยน้ำ
พระทรงญาณบรรหารให้เหนพล้น
จะยกย่องหมู่ชาติอันต่ำช้า
ให้ยศศักดิ์สืบสายเปนนายการ

๑ อนึ่งฝันว่ากบขบงูร้าย
พระแยมโอรุโปรดพิปรายไป
จะชี้ข่มด้วยลมลิ้นให้ผัวกลัว
ผัวสมานใจมิให้ระคาย

๑ อนึ่งฝันว่าพระยาเหมราช
คำรพนบนอบแล้วยอบตน
สมเด็จพระสรรพเพชโฉมเหี
ว่าผู้มีสกุลจะบันดาล

เกิดมรณภัยทุกแห่งหน
ฤดูฝนหนาวร้อนก็ผ่อนไป

ราคาแพงเลิศล้ำในตำได้
เอาไปแลกขนมโคเสียง่ายตาย
ภายหน้าโสดหมู่สงฆ์สิ้นทั้งหลาย
เที่ยวเร่ขายแลกทรัพย์มาซื้อกิน
นิยมหยาบเอื้อมอาจประหมาทหมิ่น
เหมือนหนึ่งกินยาตายไม่หมายเปน

คูวิกลไม่เคยพบประสบเหน
ที่ข้อเชื้องของสัตว์วิบัติมี
พาลาลอยเฟื่องพุกุศักดิ์ศรี
จะลับลิ้เสื่อมสุญประยูรยศ
เจรจามิตรธรรมไปจนหมด
รู้ไปปดกลอกกลับจึงนับกัน

ประหลาดล้ำหลากใจที่ในฝัน
ภายหน้านั้นผู้มีศักดิ์จะรักพาล
ให้เป็นเอกอัครเสนาในสถาน
ได้ที่พวกลพาลสำราญใจ

กัตตายแล้วลวงจินจนสิ้นได้
ภายหน้าให้หญิงพาลจะราญชาย
จะใช้ผัวเทียมทาชดงมาทหมาย
หญิงร้ายยิ่งลามคำรามรน

เข้าปนฝูงกาจากนำฉงน
เข้าระคนคบค้ำกับกาพาล
จึงเผยพุทธวาที่ทรงบรรหาร
คนพาลจะย้ายผู้ปรีชา

สันดานทาสชาติต่ำจะได้ดี
คนปราชจะหลีกตัวกลัววาทา

๑ อนึ่งฝืนเหนเนื้อสมันนั้นไล่เสือ
มีพุทธบรรหารประทานทาย
จะหักหาญผู้ใหญ่ให้เป็นน้อย
ยกย่องกายหมายประกวดอ้างอวดรู้
สงฆ์ทรงศีลบริสุทธิ์จะชุดเศร้าย

๑ ซึ่งปิพิตรนิมิตร์สิบหกประการ
จะได้แก่โลกทั้งหลายในภavn่า
จะเสื่อมสูญเมธีกระวีวงศ์
จะเฟื่องฟูเชยชมนิยมหยาบ
กองกรรมก็จะนำสนองตาม
พระไตรรัตน์จะวิบัติหม่นมัวหมอง
ศักราชคำรพสองพันปรายปลาย

จะข่มขี่ผู้มีซึ่งพงษา
พวกพาลาได้ทีไม่มีอาย

พยัคฆ์เบื้อเปื่อนนำเข้าป่าใหญ่
ว่าสาธุศิษย์ทั้งหลายจะสู้ครู
สำคัญภัยซึ่งข่มคารมขู่
จะลบหลู่ขู่ซ้ำด้วยคำพาล
ผู้ไปนเจ้าหลีกสิ้นจากถิ่นฐาน

ไม่มีเหตุเภทพาลในพระองค์
จำไว้พิจารณาอย่าลืมหง
แลฝูงหงส์พงษ์ประยูรตระกูลพราหมณ์
แบกแต่บาปหาบระนยกขึ้นหาม
จดลงหนังสือขี้ดามเมื่อยามตาย
ไม่ผุดผ่องแผ้วผาดสอาดฉาย
จะต้องพุทธทำนายไว้แน่เอย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายธนบัตร ใจอินทร์ เกิดเมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2536 ที่จังหวัดพิจิตร สำเร็จการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนตะพานหิน อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ระดับปริญญาตรี สำเร็จ การศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) เกียรตินิยมอันดับ 2 จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีการศึกษา 2557 และได้เข้าศึกษาต่อระดับอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2558